

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

С. В. Кухтик, Ю. В. Деркаченко

**ІММІГРАЦІЯ ТА АДВОКАЦІЯ
ПРАВ БІЖЕНЦІВ І ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Навчальний посібник

Підготовлено в рамках реалізації
і за підтримки Програми Європейського Союзу
ERASMUS+ 573861-EPP-1-2016-1-EE-EPPKA2-CBHE-JP
«European Human Rights Law for Universities of Ukraine and Moldova» –
HRLAW

**Київ
2018**

УДК 314.745.22 (477)
К88

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Цей проєкт фінансується за підтримки Європейської Комісії. Ця публікація відображає лише погляди авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

*Рекомендовано до друку Вченою радою ПВНЗ «МНТУ
імені академіка Юрія Бугая»
(протокол № 01/1819 від 20.09.2018 р.).*

Рецензенти:

В. В. Бондаренко – д-р юрид. наук, професор, ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».

К. П. Чорна – канд. юрид. наук, директор Економіко-правового технікуму при МАУП, доцент МОН, професор Міжнародної Кадрової Академії, професор кафедри господарського та трудового права, Інститут права ім. Володимира Великого.

Автори:

С. В. Кухтик – канд. юрид. наук, доцент кафедри права ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».

Ю. В. Деркаченко – канд. юрид. наук, доцент кафедри права ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».

ISBN 978-966-1681-31-5

© Кухтик С.В., Деркаченко Ю.В., 2018
© Видавництво «ФОРМ Голембовська О.О.»,
оформлення, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП.....	9
ТЕМА 1. АДВОКАЦІЯ ТА ПРАВА БІЖЕНЦІВ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	11
§ 1. Адвокація як правове явище	11
§ 2. Підходи, рівні та види адвокації прав біженців	14
§ 3. Рівні та інструменти адвокації прав біженців	21
§ 4. Етапи адвокації прав біженців	24
Питання і завдання для самоперевірки	27
Тестові завдання	27
ТЕМА 2. ІММІГРАЦІЯ ЯК ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ.....	33
§ 1. Умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства.....	33
§ 2. Правовий статус іммігрантів в Україні.....	42
§ 3. Юридична відповідальність іммігрантів за порушення законодавства України.....	59
Питання і завдання для самоперевірки	60
Тестові завдання	61
ТЕМА 3. ПОНЯТТЯ «БІЖЕНЕЦЬ»	66
§ 1. Еволюція поняття «біженець» в міжнародних документах 1920–1940 рр.....	66
§ 2. Поняття «біженець» в Конвенції 1951 року про статус біженців і Протоколі 1967 року, що стосується статусу біженця	79
§ 3. Регіональні підходи у визначенні поняття «біженець»	84
§ 4. Поняття «біженець» згідно із законодавством України	87
Питання і завдання для самоперевірки	91
Тестові завдання	92
ТЕМА 4. ПРОЦЕДУРА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ.....	95
§ 1. Зв'язок інституту прав біженців з правами людини	95
§ 2. Основні принципи визначення статусу біженця	100
§ 3. Основні вимоги до процедури визначення статусу біженця у міжнародному праві	120

§ 4. Елементи поняття «біженець»	132
Питання і завдання для самоперевірки	140
Тестові завдання	141
ТЕМА 5. ЕЛЕМЕНТИ ПРОЦЕДУРИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ	144
§ 1. Основні принципи і методи проведення інтерв'ю (співбесіди).....	144
§ 2. Основні етапи процесу інтерв'ювання (співбесіди).....	146
§ 3. Основні елементи процедури визначення статусу біженця	149
Питання і завдання для самоперевірки	157
Тестові завдання	158
ТЕМА 6. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПРИТУЛКУ БІЖЕНЦЯМ	160
§ 1. Особливості подання та дослідження доказів для надання притулку біженцям.....	160
§ 2. Особливості розгляду заяв окремих категорій осіб	165
§ 3. Особливості реалізації механізму надання, втрати та позбавлення статусу біженця в Україні	182
Питання і завдання для самоперевірки	194
Тестові завдання	195
ТЕМА 7. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ»	198
§ 1. Співвідношення понять «біженці» та «внутрішньо переміщені особи».....	198
§ 2. Еволюція поняття «внутрішньо переміщена особа» у законодавстві України	210
Питання і завдання для самоперевірки	227
Тестові завдання	227
ТЕМА 8. ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	231
§ 1. Зміст та структура обов'язку держави захищати права внутрішньо переміщених осіб.....	231

§ 2. Процедура визначення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні	239
§ 3. Правосуб'єктність внутрішньо переміщених осіб	248
Питання і завдання для самоперевірки	254
Тестові завдання	255
ТЕМА 9. МІЖНАРОДНІ ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	261
§ 1. Надання допомоги внутрішньо переміщеним особам у рамках міжнародних організацій	261
§ 2. Міжнародний механізм забезпечення реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні	271
Питання для самоперевірки	275
Тестові завдання	276
ТЕМА 10. ЗДІЙСНЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	280
§ 1. Особливості здійснення та забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб	280
§ 2. Особливості обліку та ведення реєстру внутрішньо переміщених осіб	292
Питання для самоперевірки	297
Тестові завдання	298
ТЕМА 11. ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ, ТРУДОВИХ ТА ІНШИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	301
§ 1. Юридична природа права на захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб	301
§ 2. Особливості державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях внутрішньо переміщених осіб	309
§ 3. Право на працю та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб	315
Питання для самоперевірки	324
Тестові завдання	325
ТЕМА 12. ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНИХ ТА МЕДИЧНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	330

§ 1. Особливості реалізації права на сім'ю внутрішньо переміщеними особами.....	330
§ 2. Підтвердження факту народження дитини на тимчасово окупованій території України	335
§ 3. Захист права внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу.....	340
Питання для самоперевірки.....	346
Тестові завдання	347
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	351
Нормативно-правові документи	351
Основна література	357
Додаткова література	369
Інформаційні ресурси.....	376
Міжнародно-правові норми, що стосуються прав біженців та внутрішньо переміщених осіб.....	379
Справи ЄСПЛ	384
Справи Європейської комісії з прав людини.....	394

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ERC – Emergency Relief Coordinator

IASC – InterAgency Standing Committee

ОСНА – Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

ВСБ – визначення статусу біженця

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ВПП – Всесвітня продовольча програма

ГТК – Гуманітарна група країни

ДПКС – Державна прикордонна служби України

діти-ВПО – діти з числа внутрішньо переміщених осіб

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Закон №1706-VII – Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 р.;

КНД – Заступник Генерального секретаря / Координатор надзвичайної допомоги

Керівництво УВКБ ООН – Керівництво УВКБ ООН з процедур та критеріїв визначення статусу біженців

Конвенція 1951 р. – Конвенція про статус біженців 1951 року

Конвенція 1933 р. – Конвенція, що стосується міжнародного статусу біженців, 1933 р.

КГП – Координатор з гуманітарних питань

МОБ – Міжнародне агентство у справах біженців

МОСБ – Міжнародна організація в справах біженців

МОМ – Міжнародна організація з міграції

ММУО – Міжнародні міжурядові (міждержавні) організації

МНУО – Міжнародні неурядові організації

МПК – Міжорганізаційний постійний комітет

МТОТ – Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України

НУО – неурядові організації

Порядок – Порядок підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я

Програма розвитку ООН – ПРООН

ФАО – Продовольча і сільськогосподарська організація

- ПВСБ – Процедури визначення статусу біженця
ПТПП – Пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства
СК України – Сімейний кодекс України
ст. – стаття
Угода 1924 р. – Угода про видачу посвідчень вірменським біженцям
Угода 1922 р. – Угода про видачу посвідчень особи російським біженцям
УВКБ ООН – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців
УКГД – Управління з координації гуманітарної діяльності
ЦК України – Цивільний кодекс України
ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України
ЮНІСЕФ – Дитячий фонд ООН

ВСТУП

Новітня навчальна дисципліна «Імміграція та адвокація прав біженців і внутрішньо переміщених осіб» призначена для студентів, які навчаються за спеціальністю 081 «Право», а також для широкого кола студентів, що мають бажання та можливість вивчати правові питання, які пов'язані із імміграцією та адвокацією прав біженців і внутрішньо переміщених осіб.

Метою викладення навчальної дисципліни «Імміграція та адвокація прав біженців і внутрішньо переміщених осіб» є висвітлення та аналіз норм міжнародного та національного права, а також їх взаємодії щодо проблем імміграції та адвокації прав біженців і внутрішньо переміщених осіб, а також поглиблення та конкретизація знань з навчальної дисципліни «Імміграція та адвокація прав біженців і внутрішньо переміщених осіб» та інших юридичних наук щодо умов майбутньої професійної діяльності.

Основні завдання дисципліни полягають у засвоєнні студентами теоретичних і практичних основ прав людини, вивчення міжнародного досвіду щодо біженців і внутрішньо переміщених осіб, загальних прав людини, забезпечення захисту та прав біженців і внутрішньо переміщених осіб на державному та місцевому рівні; активізація самостійного навчання та занурення у проблему та можливість самостійно бачити питання у відповідному сучасним тенденціям світі.

Видання зорієнтовано також на забезпечення підготовки студентів із набуття знань щодо зростання свідомості громадян через можливість утворення адвокаційних кампаній як інструменту захисту біженців і внутрішньо переміщених осіб.

Основний матеріал дозволяє ознайомитись із теоретичними і практичними основами сутності імміграції та адвокації прав біженців і внутрішньо переміщених осіб як вищого рівня правової свідомості, її специфікою і місцем в системі правової науки; дозволяє студентам вивчити передумови виникнення адвокації, імміграції, їх предметну, методичну і функціональну особливість; теоретичні джерела і практичні засади імміграції та адвокації прав біженців і внутрішньо переміщених осіб; основні положення

правових систем щодо юридичної діяльності, розуміння її найзагальніших підстав у відповідних напрямках підготовки для вирішення професійних завдань, пов'язаних із імміграцією та адвокацією прав біженців і внутрішньо переміщених осіб.

Метою авторського колективу є формування у читача здатності свідомого, вільного, а значить, відповідального вибору особистих світоглядних позицій на основі позитивного ставлення до можливостей імміграції та адвокації прав біженців і внутрішньо переміщених осіб.

ТЕМА 1. АДВОКАЦІЯ ТА ПРАВА БІЖЕНЦІВ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

1. *Адвокація як правове явище.*
2. *Підходи, рівні та види адвокації прав біженців.*
3. *Рівні та інструменти адвокації прав біженців.*
4. *Етапи адвокації прав біженців.*

§ 1. Адвокація як правове явище

Адвокація була, є і завжди буде одним з пріоритетних напрямків діяльності організацій, які захищають права біженців, якщо навіть вони ніколи не чули цього терміну. Її суть полягає у взаємодії з органами влади усіх рівнів та широким колом зацікавлених осіб (стейкхолдерів) з метою представлення та просування інтересів певних соціальних (як правило, незахищених, вразливих, неактивних, недостатньо організованих тощо) груп¹.

Термін «адвокація» походить від англійського «advocacy», який, у свою чергу, веде до латинських «ad – до» та «voca – заклик». Таким чином, саме слово «адвокація» можна перекласти як «заклик до певних дій».

Адвокація – це відносно новий термін, хоча сама концепція адвокації не є новою в жодному суспільстві. Власне кожен із нас вдається до адвокації в різні моменти свого життя, коли стикається з несправедливістю щодо себе або членів своєї родини, друзів чи колег².

---

¹ Адвокаційна діяльність бібліотек: методичні поради / Комун, закл. «РОМЦ БКР» Черкас, райради; уклад. Л.В. Гріщенко; ред. О.В. Шульга – Черкаси: [б. в.], 2014. – 3 с.

² Адвокація в профілактичній освіті: посібник для активістів неурядових організацій. – Київ : Здоров'я через освіту, 2014. – С. 8

Адвокація здатна примножувати ефект від конкретної справи на цілу групу клієнтів або проблем, впливаючи на поступові зміни в суспільному розвитку. Стратегічно важливі справи можуть виступати інструментом адвокаційної кампанії щодо захисту прав біженців. Ця риса адвокації дає змогу провайдерам правової допомоги досягати системних змін, примножувати отриманий ефект, отримувати тривалі результати від своїх зусиль. У цьому випадку повторювані запити до провайдера правової допомоги можуть отримати або показове рішення, за аналогією з яким надалі можна буде розглядати схожі кейси, або ж в нормативному полі буде знайдений та усунутий системний бар'єр. Саме такий формат адвокаційних кампаній із відповідними цілями та завданнями можна було б пропонувати провайдерам правової допомоги для захисту прав біженців, які завдяки ньому розвинуть навички нормопроекування та посилять вплив на формування законодавчого поля на основі реальних потреб суспільства³.

Термін «адвокація» має чимало трактувань навіть серед тих, хто нею безпосередньо займається. Однак, попри розбіжності, фахівці виділяють деякі спільні риси, які є базовими для такого роду діяльності⁴.

Отже термін «адвокація» можна розглядати у п'яти проекціях: Адвокація – це люди; адвокація – це цінності; адвокація – це єднання; адвокація – це влада; адвокація – це політика.

Адвокація – це люди. Її здійснюють люди і заради людей. Вона допомагає їм реалізовувати свої права і брати участь у прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя. Адвокація – це організований та ініційований людьми політичний процес, за допомогою якого звичайні громадяни, особливо обділені і маргінальні, реалізують свої права і владу, а також використовують їх, щоб ефективно і рівноправно брати участь у процесі прийняття рішень на всіх рівнях

---

³ Посібник з адвокації для провайдерів правової допомоги за заг. ред. В. Баєва, Л. Денисенко/ Українська фундація правової допомоги, 2016. – С. 5

⁴ Адвокація в профілактичній освіті : посібник для активістів неурядових організацій. – Київ : Здоров'я через освіту, 2014. – С. 9

із метою інституціоналізації системної рівності та справедливості, що позитивно впливає на якість життя людей⁵.

Адвокація – це цінності. Вона має на меті розбудову справедливого світу, де цінують права людей, оберігають їх гідність, захищають від зловживань, насилля, приниження і дискримінації. Адвокація має надати можливість захисникам соціальної справедливості мати доступ і голос у прийнятті рішень відповідних інститутів; змінити владні відносини між цими інститутами та людьми, які залежать від їхніх рішень, і, таким чином, змінити самі інститути; і реально поліпшити життя людей⁶.

Адвокація – це єднання. Її суть полягає в тому, щоб залучити до вирішення проблеми якомога більше однодумців, включно з людьми, які приймають рішення. Що більше кампанії з адвокації будуть відкритими для приєднання різних людей, то успішнішими вони стануть у впровадженні бажаних змін. Адвокація, сконцентрована навколо громадян, є організованим політичним процесом, який залучає скоординовані зусилля людей з метою зміни політики, практики, ідей та цінностей, які закріпили нерівність, упередження та обраність. Це зміцнює можливості громадян приймати рішення і створює більш підзвітні і справедливі інститути влади⁷.

Адвокація – це влада. Вона має на меті змінити баланс влади, «надати безсильним силу, щоб вони могли впливати на можливо-владців». Адвокація – це серія дій, націлених на переконання і вплив на тих, хто має державну, політичну чи економічну владу, щоб вони приймали і впроваджували публічну політику таким чином, щоб користь отримали люди з меншою політичною владою та економічними ресурсами⁸.

---

⁵ Advocacy: People's Power and Participation Guide. <http://www.advocate-for-children.org/advocacy/start>, – 31.07.2014.

⁶ Cohen, David in: Cohen, David; de la Vega, Rosa, and Watson, 2001. Advocacy for Social Justice: A Global Action and Reflection Guide, P. 8. Kumarian Press, Inc., Connecticut, USA.

⁷ VeneKlasen, Lisa, and Miller, Valerie, 2002. A New Weave of Power, People, and Politics: An action guide for policy and citizen participation. P 22. World Neighbors, Oklahoma, USA.

⁸ Mansfield, Christian; MacLwod, Kurt; Greenleaf, Maron; & Alexander, Poppy; 2003. Advocacy Handbook: A practical Guide to Increasing Democracy in

Адвокація – це політика. Хоч деякі громадські організації проголошують свою аполітичність, але, здійснюючи адвокацію, вони впливають на публічний процес ухвалення рішень, і тому не можуть існувати поза політикою. Адвокація насамперед є стратегією, яку використовують у всьому світі неурядові організації (далі – НУО), активісти і навіть самі політики для того, щоб впливати на політику⁹.

§ 2. Підходи, рівні та види адвокації прав біженців

Всі вище існуючі підходи до визначення адвокації можна звести до трьох рівнів у залежності від результатів (наслідків) адвокаційної діяльності:

- вдосконалення існуючої законодавчої бази (зміна політики);
- системні зміни;
- демократичні зміни.

Розглянемо рівні адвокації більш детально.

1. Вдосконалення існуючої законодавчої бази (зміна політики).

Зміна політики – це вплив через владу. Найкоротший шлях досягнення цієї мети – переконати впливову персону чи організацію представляти проблему від імені громадян. У цій моделі адвокація відбувається між елітами і тими, хто приймає рішення. При цьому пересічні громадяни відчуватимуть, що вони самі не мають влади. Їхня сила – це люди, які їм симпатизують і хочуть допомогти, але самі вони є безпорадними і відстороненими від процесу прийняття рішень¹⁰.

Адвокаційна діяльність щодо захисту прав біженців може потребувати певних змін у чинному законодавстві. Вважається, що головною метою адвокаційної кампанії щодо захисту прав біженців є внесення змін в чинне законодавство (прийняття нових норм або, навпаки, відміна діючих). Насправді це не завжди так. Ґрунтовний

Cambodia. P. 2. Pact Cambodia, Phnom Penh, Cambodia.

⁹ Advocacy Tools and Guidelines: Promoting Policy Change. Copyright © 2001; Cooperative for Assistance and Relief Everywhere, Inc.

¹⁰ Адвокація в профілактичній освіті : посібник для активістів неурядових організацій. – Київ : Здоров'я через освіту, 2014. – С. 13

аналіз законодавства може показати, що змін в законодавстві не потрібно робити – нормативні акти є, але вони не виконуються. У такому випадку кампанію щодо захисту прав біженців треба направити на забезпечення виконання законів, а не на внесення змін.

З цієї ж причини не можна забувати й про моніторинг прийнятих рішень – вони мають виконуватись! Так само, як і про моніторинг змін, що відбулися в реальному житті людей. Є приклади адвокаційних кампаній, які були успішними з точки зору досягнення мети та завдань кампанії, але в реальності приводили до погіршення ситуації. Крім того, адвокаційна кампанія може бути спрямована на (пере)розподіл бюджетних коштів в інтересах біженців та внутрішньо переміщених осіб.

2. Внесення системних змін.

Системні зміни – це коли змінюється сама система ухвалення публічних рішень у напрямку збільшення: залучення громадян до процесу ухвалення рішень; прозорості ухвалення рішень; підзвітності тих, хто ухвалює рішення, перед громадянами. Однак навіть із цими перевагами більшість представників незахищених груп усе ще побоюються вимагати свого місця за столом¹¹.

Отже, адвокаційна кампанія щодо захисту прав біженців також може бути спрямована на досягнення змін в системі прийняття рішень. Завдяки адвокаційним заходам може бути:

- підвищено прозорість прийняття рішень органами влади;
- покращено підзвітність осіб, які приймають рішення, перед громадянами та суспільством;
- підвищено рівень залучення громадян до прийняття рішень тощо.

3. Демократичні зміни.

Демократичні зміни – це коли звичайні громадяни усвідомлюють свої права і готові брати участь у процесі ухвалення рішень на всіх рівнях. Визнання влади народу і його участі як основна мета адвокації звільняє її від вузького розуміння, що це просто зміна політики¹².

---

¹¹ Адвокація в профілактичній освіті : посібник для активістів неурядових організацій. – Київ: Здоров'я через освіту, 2014. – С. 13

¹² Там само. – С. 13

Отже, завдяки результатам адвокації біженці та внутрішньо переміщені особи починають усвідомлювати власні права та силу, що вони мають, і згодом використовувати їх, щоб бути залученими до процесів прийняття рішень. Успішна адвокація сприяє підвищенню рівня громадянської свідомості, активності та відповідальності щодо захисту прав біженців. Саме тому важливо залучати представників цільових груп, в інтересах яких плануються адвокаційні заходи, до їх підготовки та проведення. Адвокація передбачає, що біженці та внутрішньо переміщені особи мають бути активними учасниками процесу, а не лише пасивними споживачами винагород від досягнутих результатів.

Так, наприклад, у межах програми «Глобальні бібліотеки» Фонду Білла та Мелінди Гейтс було розроблене таке визначення: «Адвокація – це дії, що здійснюють люди або організації з метою впливу на прийняття рішень на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівні щодо вдосконалення політики або змін у фінансуванні публічних бібліотек» (у ширшому контексті – замість «публічних бібліотек» слід розуміти «в інтересах певних осіб, соціальних груп, громад та суспільства в цілому»)¹³.

Ще одна перевага адвокації – її здатність давати ефект там, де неможливо чи надто складно досягти результату правовими засобами. Такі ускладнення можуть з'являтися у роботі провайдерів правової допомоги незалежно від їхньої власної позиції, зокрема, у випадку браку законодавчих норм. Особливо ефективними такі форми роботи можуть виявитись у взаємодії із «сірими» зонами, зокрема, окремими територіями Донецької та Луганської областей, де юридичні засоби впливу на розв'язання проблем людини стають обмеженими. У такому випадку адвокація може сприяти переведенню проблеми у правову площину, де вже відбуватиметься подальше надання провайдером правової допомоги своїх сервісів. Водночас коректна адвокаційна робота під час переходу може

---

¹³ Адвокаційна діяльність бібліотек: методичні поради / Комун, закл. «РОМЦ БКР» Черкас, райради; уклад. Л.В. Гріщенко; ред. О.В. Шульга – Черкаси: [б. в.], 2014. – С. 3.

суттєво вплинути на стан, в якому перебуватиме людина у подальшому, та на перспективи надання їй правової допомоги¹⁴.

Говорячи про адвокацію як вид діяльності, необхідно звернути увагу ще на декілька чинників:

Адвокація – це здійснення впливу на людей, які приймають рішення щодо захисту прав біженців.

У зв'язку з цим є два основних підходи до визначення об'єктів адвокації, тобто людей, на яких здійснюється вплив. У більш вузькому розумінні об'єктами адвокації є лише особи, які безпосередньо приймають рішення, тобто представники законодавчих, виконавчих, судових органів влади та органів місцевого самоврядування щодо захисту прав біженців.

У більш широкому розумінні до об'єктів адвокації відносять також тих осіб, що мають або можуть мати вплив на прийняття рішень. Це досить широке коло, до якого входять різні представники громади: бізнесмени, релігійні та громадські діячі, журналісти та інші.

Адвокаційний підхід орієнтується на суспільну користь і повністю виключає будь-які варіанти матеріальної винагороди за прийняття рішення.

Існують три види адвокації:

- Самоадвокація.
- Кейс-адвокація.
- Громадська адвокація.

Самоадвокація – це коли людина відстоює свої інтереси або захищає власні права. Наприклад, якщо громадян України змушують пройти тест на ВІЛ, вони з повним правом можуть відмовитися, адже законодавство України передбачає добровільне тестування на ВІЛ-інфекцію. Це і буде самоадвокацією.

Кейс-адвокація – це адвокація у конкретних життєвих ситуаціях. В цьому разі представляють інтереси або захищають права окремої людини (групи людей). Наприклад, коли в одній із сімферопольських шкіл фельдшер розкрив ВІЛ-позитивний статус учня, його прийомні батьки за допомогою адвоката звернулися в

---

¹⁴ Посібник з адвокації для провайдерів правової допомоги / за заг. ред. В. Баєва, Л. Денисенко / Українська фундація правової допомоги, 2016. – С. 5.

прокуратуру. Суд визнав фельдшера винною за статтею «Розголошення медичної таємниці» і призначив покарання у вигляді штрафу і тимчасового позбавлення права займатись медичною діяльністю. Часто організації беруть участь у кейс-адвокації, якщо вони бачать, що цей випадок може стати прецедентом.

Громадська або публічна адвокація – це коли особи чи організації представляють інтереси і захищають права широкої категорії людей, соціальної групи або цілого суспільства. Громадська адвокація у сфері захисту прав біженців може стосуватися потреб і загального населення, і окремих груп, наприклад, біженців або внутрішньо переміщених осіб тощо¹⁵.

У багатьох випадках запорукою успіху адвокації біженців є широке залучення та підтримка зацікавлених сторін, тобто формування коаліції. Цьому аспекту діяльності необхідно приділяти особливу увагу. Поодиночі люди та організації можуть бути слабкими у взаємодії із владою, об'єднання зусиль та ресурсів надає їм значної переваги та можливість отримати від влади те, що вони хочуть.

Адвокація є багатоплановою діяльністю, що має власні підходи, принципи та інструменти (особливо на етапі планування). У той же час, в адвокації використовуються різноманітні підходи та інструменти з інших видів діяльності, наприклад, зв'язків з громадськістю та інших.

Великою перевагою адвокації прав біженців для провайдерів адвокації є потреба синхронізувати свої адвокаційні дії із суспільним запитом на них. На заміну таким елементам побудови суспільства, як структури поступово приходять мережеві форми співпраці. Тож, жорсткі ієрархії природно втрачають свої переваги. Цей тренд забезпечує посилення громадського сектору, який історично використовує мережеві форми роботи, і послаблення сектору державного у задоволенні реальних потреб громад.

Адвокація є однією із форм роботи з мережевими структурами, тож розуміння та ефективне її використання у суспільних інтересах означатиме кращі перспективи взаємодії провайдера правової допомоги із середовищем свого існування, підтримку

---

¹⁵ Адвокація в профілактичній освіті: посібник для активістів неурядових організацій. – Київ: Здоров'я через освіту, 2014. – С. 13.

провайдера з боку громади. Така взаємна підтримка провайдера і громади надалі сприятиме раціональним змінам та поліпшенню якості життя. Варто зауважити також, що розмаїття провайдерів правової допомоги є запорукою розвитку усього сектора, оскільки створюють нові можливості для людей розв'язати власні проблеми, забезпечити вдосконалення та поєднання індивідуальних інтересів провайдерів із потребами громад та суспільства загалом¹⁶.

Чим більш освіченою та професійною є адвокаційна команда, чим більше різноманітних тактик та інструментів вона може застосувати, тим вірогіднішим стає позитивний результат. Як правило, адвокація здійснюється у вигляді кампаній.

Під кампанією слід розуміти комплекс взаємопов'язаних та обмежених у часі заходів впливу на певні цільові групи з метою спонукання їх до прийняття нових моделей поведінки щодо захисту прав біженців.

Нарешті, адвокація є новою діяльністю для багатьох організацій. І як будь-яка нова діяльність, вона потребуватиме розвитку підходів, поглядів, навичок і практики всередині команди провайдера правової допомоги. Зрештою, це означатиме власний розвиток провайдера та кращі позиції кожного з команди на динамічному ринку послуг чи ринку праці. Спостерігаючи за розвитком правової допомоги в Україні, важливо не втрачати з поля зору тривалий позитивний ефект, якого можна досягти від підвищення професійного рівня провайдерів правової допомоги, від опанування нових форм і методів роботи, підходів до розв'язку нагальних проблем клієнтів, які звертаються по допомогу. Потенціал кожного набагато більший, ніж ми іноді собі дозволяємо використати. Адвокація – це той засіб, який допоможе провайдерам правової допомоги впливати на зміни в суспільному розвитку, отже, більше розкрити власний потенціал, залишаючись при цьому собою перед нашими друзями, знайомими і рідними, та досягаючи більшого через оновлене розуміння навколишнього середовища і нашого місця в ньому¹⁷.

---

¹⁶ Посібник з адвокації для провайдерів правової допомоги / за заг. ред. В. Баєва, Л. Денисенко / Українська фундація правової допомоги, 2016. – С. 5.

¹⁷ Там само. – С. 5.

І все ж головною перевагою адвокації прав біженців для тих, хто вирішив нею займатись, є її спроможність будувати і підтримувати довіру, яка виступає для ефективних провайдерів правової допомоги життєвою передумовою функціонування. Саме довіра, покладена в основу взаємодії провайдера правової допомоги з клієнтами, визначає шляхи розвитку, умови та стандарти надання послуг та багато інших характеристик провайдера, так само як визначає бажання людини звертатись чи не звертатись до провайдера, а надалі її рішення – підтримувати чи протидіяти діяльності установи. Саме тому адвокація має стати невід’ємною частиною діяльності провайдерів правової допомоги, зрештою, як і інших сервісних організацій, які працюють над розвитком суспільства¹⁸.

Адвокаційна кампанія – це спланований процес, система заходів. Єдиного, універсального плану адвокаційної кампанії не існує. Проте, кожна адвокаційна кампанія повинна містити такі етапи:

- визначення та аналіз проблеми;
- формулювання мети та завдань;
- встановлення органу (установи, організації), відповідальної за прийняття рішення (впровадження змін);
- виявлення ресурсів;
- визначення партнерів;
- формулювання робочого плану;
- виконання плану;
- моніторинг та оцінка кампанії¹⁹.

Ідея адвокаційної кампанії може виникнути від конфлікту інтересів, але також і від наявності інтересів певної групи осіб, які хочуть свій інтерес захистити. Адвокаційна кампанія передбачає наявність системного рішення.

Порушення права на працю біженця, наприклад, може вирішитися індивідуально, тоді як порушення права на медичну допомогу – питання, на яке можна спрямувати адвокаційні зусилля як на системну проблему.

---

¹⁸ Посібник з адвокації для провайдерів правової допомоги / за заг. ред. В. Баєва, Л. Денисенко / Українська фундація правової допомоги, 2016. – С. 7.

¹⁹ Там само. – С. 8.

Визначення мети та завдань адвокаційних зусиль є необхідним етапом здійснення адвокаційних кампаній. Саме на досягнення сформульованої мети будуть націлені всі заходи адвокації, здійснення яких повинно привести до розв'язання проблеми²⁰.

Адвокаційна кампанія, сконцентрована довкола проблеми і запровадження змін, повинна її вирішити. Саме тому точне визначення проблеми, її формулювання – запорука успіху адвокаційної кампанії.

Перед початком адвокаційної кампанії важливо ретельно обдумати проблему. Вона повинна бути соціально значимою та реальною. При виявленні та формулюванні проблеми важко обійтись без людей, на яких проблема має безпосередній вплив. Саме вони краще розуміють проблему²¹.

§ 3. Рівні та інструменти адвокації прав біженців

Діяльність з адвокації може бути спрямована на впливових людей будь-якого рівня: від адвоката до представника Міністерства міграційної політики чи міжнародної організації.

Як правило, виділяють чотири ключові рівні адвокації:

- місцевий (адвокат, місцева громада...);
- регіональний (район, область тощо);
- державний (вся країна);
- міжнародний (більше, ніж одна країна).

Рівень адвокації залежить від:

– масштабу проблеми або питання. Вона може мати виключно місцеву або глобальну причину. Наприклад, якщо впровадження курсу з адвокації біженців та внутрішньо переміщених осіб в вищому навчальному закладі «гальмується» через відсутність підготовленого фахівця або через необхідність «довантажити» факультативними годинами викладача іншої спеціальності, або

---

²⁰ Адвокаційна діяльність бібліотек: методичні поради / Комун, закл. «РОМЦ БКР» Черкас, райради; уклад. Л.В. Гріщенко; ред. О.В. Шульга – Черкаси: [б. в.], 2014. – С. 4.

²¹ Посібник з адвокації для провайдерів правової допомоги за заг. ред. В. Баєва, Л. Денисенко / Українська фундація правової допомоги, 2016. – С. 8.

через те, що ВНЗ має давні партнерські відносини з іншою організацією та впроваджує її програму – це локальна (місцева) проблема. А якщо йдеться про глобальний вплив на проблему біженців та внутрішньо переміщених осіб, це потребує розроблення міжнародної політики і залучення ресурсів для напрацювання шляхів вирішення проблеми.

– зв'язків і контактів. Наприклад, хтось із викладачів може на рівні вищого навчального закладу, міської ради чи профкому шефського підприємства адвокатувати питання доцільності обладнання в ВНЗ тренінгового кабінету для впровадження курсу.

– того, на якому рівні можна найбільше вплинути на проблему. Наприклад, для широкого впровадження ефективних програм захисту біженців та внутрішньо переміщених осіб можна намагатися поступово залучати нові навчальні заклади, однак цей процес може розтягнутися на довгі роки, а проблему треба вирішувати якнайшвидше. Тому після успішної апробації курсу необхідно лобювати зміни в державній політиці. Це може забезпечити законодавче підґрунтя для широкого впровадження тематичних програм. – наявних ресурсів, адже різні форми та рівні адвокації потребують різних вкладень робочого часу, коштів і умінь. Наприклад, для проведення флешмобу щодо проведення адвокаційної кампанії з захисту біженців та внутрішньо переміщених осіб можна обійтися невеликими коштами. Водночас розроблення програми потребує залучення цілої команди авторів, експертів, художників, інших фахівців, а також ресурсів для апробації та друку навчальних матеріалів. Для їх залучення необхідно здійснювати адвокацію на державному або міжнародному рівні.

Інструментами адвокації є:

– *опитування, дослідження*: наукові, соціологічні дослідження, фокус-групи, аналіз законодавства, підготовка аналітичних документів дають змогу всебічно вивчити проблему, сформулювати аргументи про її актуальність, визначити напрямки діяльності щодо її подолання;

– *круглі столи*: ефективний формат для діалогу з впливовими особами, які приймають рішення, пошуку взаємовигідних або взаємоприйнятних шляхів вирішення проблеми;

– *семінари, конференції*: майданчики для професійного обговорення проблеми та шляхів її вирішення, для фахових дискусій та поширення інформації про вашу адвокаційну кампанію серед фахівців;

– *співпраця зі ЗМІ*: прес-конференції, виступи на радіо, телебаченні, інтерв'ю, розміщення власних матеріалів у друкованих виданнях, створення тематичних сайтів, участь у форумах, використання соціальних мереж – усе це дає змогу ознайомити з проблемою багатьох людей, залучити союзників до вашої кампанії, сформувати необхідну громадську думку. Через ЗМІ доносять ключові повідомлення адвокаційної кампанії, відбувається діалог з опонентами.

– *інформаційно-просвітницькі акції, концерти*: дають змогу залучати до кампанії одразу кілька тисяч, а у великих містах і десятки тисяч людей, які стають однодумцями.

– *флешмоби*: (у перекладі з англ. – «миттєвий натовп») – заздалегідь спланована масова акція, під час якої велика група людей з'являється у громадському місці, виконує наперед узгоджені дії й розходитьсся. Основні принципи флешмобу: спонтанність, відсутність централізованого керівництва, відсутність будь-яких фінансових та рекламних цілей.

– *лобіювання*: від англійського «lobby», що означає кулуари. Відкрите і публічне лобіювання – це інструмент досягнення системних змін у суспільстві. Завдяки вдалому лобіюванню можна вплинути на розроблення/прийняття/відхилення того чи іншого закону у Верховні Раді України, важливого стратегічного документа на рівні країни, області, району, міста чи села, галузевої інструкції чи іншого підзаконного акта. До лобістів належать передусім представники громадських організацій, фахові об'єднання, комітети, комісії. Одним з інструментів адвокації є лобіювання. Необхідно відрізнити лобіювання в адвокації від так званого комерційного лобіювання, коли просуваються бізнес-інтереси окремих осіб, компаній або кіл.

Відмінність лобіювання в адвокації (ще його називають «громадянське лобіювання») полягає в тому, що, по-перше, просуваються не комерційні інтереси прав біженців, а рішення, важливі для пересічних громадян, громади та суспільства. По-друге,

адвокація завжди представляє інтереси тих осіб та соціальних груп, які не мають безпосереднього доступу до прийняття рішень. Крім того, лобювання в комерційних інтересах часто асоціюється з особистою матеріальною зацікавленістю тих, хто приймає рішення та лобіює його.

§ 4. Етапи адвокації прав біженців

Адвокація прав біженців або діяльність, що містить її елементи, може відбуватися і спонтанно, і сплановано та систематично.

У будь-якому разі розуміння діяльності з адвокації та її етапів дуже важливе і може бути корисним навіть під час побічної зустрічі або бесіди²².

Послідовність дій з адвокації, складається з 8 сходинок, або кроків:

Крок 1. Вибір проблеми або питання, з яким необхідно працювати

На цьому кроці необхідно чітко визначити проблему, з якою необхідно працювати; – важливо ретельно обміркувати проблему перед початком планування роботи з адвокації; – добре залучати людей, яких проблема стосується безпосередньо, до процесу визначення та планування від самого початку – вони знають ситуацію зсередини і надають діяльності більшої сили та легітимності.

У разі адвокації прав біженців це можуть бути самі біженці або їхні родичі, зацікавлені у впровадженні програм, вчителі, вихователі, викладачі.

Крок 2. Визначення конкретних цілей адвокації

Існує відмінність між цілями, завданнями та самою діяльністю.

Мета – це довготривалий результат, якого ви хочете досягти (наприклад, захист прав біженців).

Завдання – це найближча дія, яку необхідно виконати для досягнення довготривалої мети; завданням є кінцевий результат діяльності.

---

²² Посібник з адвокації для провайдерів правової допомоги / за заг. ред. В. Баєва, Л. Денисенко / Українська фундація правової допомоги, 2016. – С. 5.

Навіть якщо ви добре знаєте, яких результатів хочете досягти, без чітко визначеної мети і завдань зробити це буде складно.

Крок 3. Визначення цільової групи

Плануючи роботу захисту прав біженців, необхідно розуміти, що неможливо охопити своїм впливом усіх. Тому слід зосередити зусилля на впливі на окремих осіб, групи осіб чи установи, які мають реальні повноваження для прийняття необхідних рішень та проведення бажаних змін.

Крок 4. Залучення прихильників

У деяких випадках співпраця з окремими особами або організаціями що займаються захистом прав біженців може принести більше результатів, ніж самостійна незалежна робота. Об'єднання чи співпраця можуть бути короткочасними або тривалими, формальними або неформальними. Наприклад, участь у разових зборах, конференціях чи нарадах із метою ухвалення рішення – це приклад короткочасного об'єднання. А участь у роботі постійних груп (громадської чи координаційної ради, комісії) протягом кількох років є прикладом тривалої співпраці.

Крок 5. Вибір способів адвокації.

Плануючи роботу з адвокації прав, необхідно обрати способи, якими ви будете діяти – наприклад, робочі зустрічі, конференції, презентації, публічні заходи тощо.

Крок 6. Виявлення ресурсів

Для успішної діяльності з захисту прав біженців необхідні певні ресурси (людські і матеріальні), а також певні навички та інформація. До людських ресурсів належать і постійні працівники, і добровольці. Ресурсом є доступ до засобів масової інформації та поширення інформації в Інтернеті (наприклад, створення сайтів і відправлення повідомлень по e-mail), а також наявні інформаційні ресурси: інтелектуальні – статистичні дані, інформаційні матеріали та фізичні – банери, плакати, листівки.

Крок 7. Створення робочого плану.

Цей крок складається з двох частин: вибору виду діяльності з захисту прав біженців і створення детального плану цієї діяльності. Робота, проведена згідно з попередніми кроками, допоможе обрати той варіант діяльності з відстоювання інтересів, який сприятиме досягненню поставленої мети. Уже визначено, чого необхідно

досягти, хто є мішенню, хто союзники та які ресурси наявні. Після того, як ви визначилися зі своїм варіантом діяльності, необхідно, якщо це можливо, залучити до участі тих, хто безпосередньо задіяний або зацікавлений у результаті цієї діяльності²³.

Так, наприклад, до плану конференції з питань адвокації прав біженців, де будуть присутні представники Міністерства міграційної політики, необхідно включити виступ головного спеціаліста, який має необхідну підготовку чи впроваджує курс; якщо на конференції будуть присутні біженці, зацікавлені у впровадженні адвокаційної кампанії прав біженців, то їхній виступ чи навіть просто присутність буде дуже вагомою.

План дій має містити точний розклад і визначати осіб, відповідальних за виконання окремих завдань, розділ моніторингу та оцінки, зокрема індикатори (показники), за допомогою яких буде визначатися успішність проведеної роботи.

На етапі планування необхідно розробити стратегію діяльності. Діяльність з обстоювання інтересів буде успішнішою, якщо її погоджено в часі з іншою діяльністю або подіями, які можуть допомогти у вирішенні питань з обстоювання інтересів. Наприклад, ви можете запланувати виступ, презентацію чи доповідь під час конференції, або під час методичної наради, або під час засідання методичного об'єднання вчителів.

Крок 8. Моніторинг та оцінка.

Моніторинг та оцінка результатів необхідні для визначення успішності діяльності адвокації прав біженців. Моніторинг та оцінку результатів буде легше здійснити, якщо на попередніх етапах було чітко сформульовано мету і завдання.

Під час оцінки результатів необхідно визначити індикатори, які будуть вказувати на те, чи змінилася ситуація в результаті впливу. Наприклад, кількісними індикаторами може бути кількість підготовлених фахівців у навчальному закладі, кількість охоплених програмами людей або кількість виділених для цих програм навчальних годин. Якісними ж індикаторами адвокаційної діяльності можна вважати ставлення науковців до закладу освіти,

---

²³ Адвокація в профілактичній освіті: посібник для активістів неурядових організацій. – Київ: Здоров'я через освіту, 2014. – С. 13.

запрошення представників ВНЗ на різноманітні тематичні заходи, включення тематичних питань до заходів загального планування (колегій, нарад, тощо).

Питання і завдання для самоперевірки

1. В чому полягає суть адвокації?
2. Дайте визначення адвокації.
3. Назвіть загальні види адвокації.
4. Надайте характеристику адвокації з точки зору проекції «Адвокація – це люди».
5. Надайте характеристику адвокації з точки зору проекції «Адвокація – це цінності».
6. Надайте характеристику адвокації з точки зору проекції «Адвокація – це єднання».
7. Надайте характеристику адвокації з точки зору проекції «Адвокація – це влада».
8. Надайте характеристику адвокації з точки зору проекції «Адвокація – це політика».
9. Назвіть підходи адвокації прав біженців.
10. Назвіть рівні адвокації прав біженців.
11. Назвіть види адвокації прав біженців.
12. Надайте характеристику кейс-адвокації та наведіть практичні приклади.
13. Надайте характеристику громадської або публічної адвокації та наведіть практичні приклади.
14. Надайте характеристику самоадвокації та наведіть практичні приклади.
15. Назвіть етапи проведення адвокаційної кампанії.
16. Назвіть рівні та інструменти адвокації.

Тестові завдання

1. Термін «Адвокація» можна розглядати у проекціях:
  - а) адвокація – це люди;
  - б) адвокація – це цінності;
  - в) адвокація – це держава;

г) адвокація – це організація.

2. Адвокація, що має на меті розбудову справедливого світу, де цінують права людей, оберігають їх гідність, захищають від зловживань, насилля, приниження і дискримінації:

- а) адвокація – це люди;
- б) адвокація – це цінності;
- в) адвокація – це єднання;
- г) адвокація – це влада.

3. Адвокація, суть якої полягає в тому, щоб залучити до вирішення проблеми якомога більше однодумців, включно з людьми, які приймають рішення:

- а) адвокація – це люди;
- б) адвокація – це цінності;
- в) адвокація – це єднання;
- г) адвокація – це влада.

4. Адвокація, це серія дій, націлених на переконання і вплив на тих, хто має державну, політичну чи економічну владу, щоб вони приймали і впроваджували публічну політику таким чином, щоб користь отримали люди з меншою політичною владою та економічними ресурсами:

- а) адвокація – це люди;
- б) адвокація – це цінності;
- в) адвокація – це єднання;
- г) адвокація – це влада.

5. Організований та ініційований людьми політичний процес, за допомогою якого звичайні громадяни, особливо обділені і маргінальні, реалізують свої права і владу:

- а) адвокація – це люди;
- б) адвокація – це цінності;
- в) адвокація – це єднання;
- г) адвокація – це влада.

6. Існуючі підходи до визначення адвокації можна звести до трьох рівнів у залежності від результатів (наслідків) адвокаційної діяльності:

- а) зміна політики;
- б) системні зміни;
- в) структурні зміни;

- г) демократичні зміни;
- д) політологічні зміни.

7. Види адвокації:

- а) самоадвокація;
- б) політична адвокація;
- в) кейс-адвокація;
- г) громадська адвокація;
- д) ресурсна адвокація.

8. Процес відстоювання своїх інтересів або захист власних прав:

- а) самоадвокація;
- б) політична адвокація;
- в) кейс-адвокація;
- г) громадська адвокація.

9. Рівні адвокації:

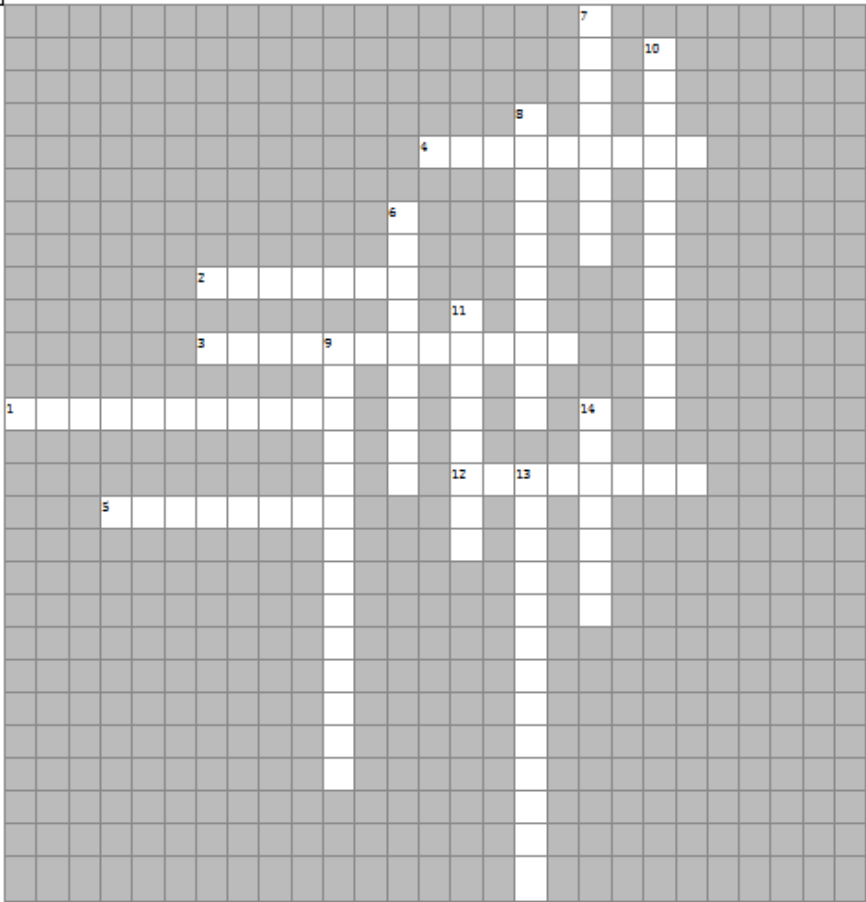
- а) місцевий;
- б) універсальний;
- в) державний;
- г) обласний .

10. Інструментами адвокації є:

- а) зміна політики;
- б) системні зміни;
- в) структурні зміни;
- г) демократичні зміни;
- д) політологічні зміни.

Кросворд

Адвокація та права біженців в системі прав людини

По горизонталі:

1. Рівень, на якому адвокація здійснюється більше, ніж однією країною.
2. Майданчик для професійного обговорення проблеми.
3. Зміни, при яких звичайні громадяни усвідомлюють свої права і готові брати участь у процесі ухвалення рішень на всіх рівнях.
4. Багатоплановою діяльністю, що має власні підходи, принципи та інструменти (особливо на етапі планування).
5. Адвокація, при якій особи чи організації представляють інтереси і захищають права широкої категорії людей, соціальної групи або цілого суспільства.
12. Рівень, на якому адвокація здійснюється адвокатом або місцевою громадою.

По вертикалі:

6. Рівень, на якому адвокація здійснюється всією країною.
7. Спланований процес, система заходів.
8. Інструмент досягнення системних змін у суспільстві.
9. Адвокація у конкретних життєвих ситуаціях, при якій представляють інтереси або захищають права окремої людини (групи людей).
10. Рівень, на якому адвокація здійснюється районом або областю.
11. Зміни, при яких перетворюється сама система ухвалення публічних рішень у напрямку збільшення: залучення громадян до процесу ухвалення рішень.
13. Вид адвокації, коли людина відстоює свої інтереси або захищає власні права.
14. Заздалегідь спланована масова акція, під час якої велика група людей з'являється у громадському місці, виконує наперед узгоджені дії й розходиться.

Відповіді на тести:

1. а; б.	6. а; б; г.
2. б.	7. а; г.
3. в.	8. а.
4. г.	9. а, в.
5. а.	10. а, г.

ТЕМА 2. ІММІГРАЦІЯ ЯК ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

1. *Умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства.*
2. *Правовий статус іммігрантів в Україні.*
3. *Юридична відповідальність іммігрантів за порушення законодавства України.*

§ 1. Умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства

В переважній більшості випадків з України емігрує працездатне населення через низький рівень оплати праці або неможливість працевлаштування взагалі. Люди шукають кращого життя на чужині, тому що у нашій країні вони не здатні гідно заробити на потреби своєї родини. За кордоном вони шукають більш оплачувану роботу, намагаються знайти кращі кар'єрні перспективи, а вже згодом, по можливості, перевезти за собою своїх близьких.

Міграція – це зміна місця проживання людини. Осіб, які здійснюють міграцію, називають мігрантами. Міграції бувають зовнішні, внутрішні, маятникові і сезонні. До зовнішніх належить переміщення між державами або континентами, до внутрішніх – між містами, регіонами, населеними пунктами, тобто всередині країни. Тих, хто переселився за межі своєї країни, називають емігрантами, а тих, які переселились у країну, – іммігрантами²⁴.

Імміграція – в'їзд до чужої країни на постійне або ж досить тривале проживання певної конкретної особи (громадянина) з метою

---

²⁴ Філон М. М. Еміграція в Україні, проблеми і шляхи подолання / М. М. Філон, Є. А. Іванчо // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2017. – № 3(2). – С. 163–166. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_3%282%29_36

її (його) облаштування, навчання, працевлаштування, «втечі» від дискримінації, переслідувань тощо²⁵.

У перекладі з латини імміграція означає вселення або в'їзд саме до тієї іноземної держави, в якій та чи інша особа шукає для себе притулок.

Під імміграцією інколи розуміють всю наявну сукупність переселенців, що облаштувалися на певній території окремих держав.

Іммігрантами є всі ті особи, які вселилися чи вселяються на якусь територію з метою облаштування та працевлаштування.

Поняття імміграції є протилежним терміну «еміграція», який означає виїзд, виселення, втечу від дискримінації, збройних конфліктів, економічних криз і політично-соціальних потрясінь.

Імміграція – це прибуття в країну переселення, що може здійснюватися як законним (легальним), так і незаконним (нелегальним) шляхом. Тому розрізняються неконтрольовану та контрольовану імміграцію. Неконтрольована імміграція означає можливість в'їзду без проходження прикордонно-митних формальностей, навіть шляхом нелегального перетину державного кордону. Контрольована імміграція передбачає проходження прикордонно-митних формальностей на контрольно-пропускних пунктах.

Відповідно до вищезгаданого тлумачення імміграції особа, яка в'їжджає в країну, називається іммігрантом. Щоб стати громадянином країни, в яку він (вона) прибула, особа має забезпечити собі натуралізацію.

Тобто іммігранти це сукупність іноземців і осіб без громадянства, які в'їхали в ту чи іншу державу. Їх можна класифікувати, тобто визначити та розподілити за державами прибуття, наприклад, іммігранти з Афганістану, Російської Федерації, Канади²⁶.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»²⁷, іноземці та особи без

²⁵ Римаренко, Ю. І. Міжнародне міграційне право: Університетський курс: підручник. – Київ: КНТ, 2007. – С.125

²⁶ Там само. – С.125

²⁷ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від

громадянства в порядку, визначеному законом України про імміграцію, можуть, зокрема, іммігрувати в Україну на постійне проживання.

Умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства визначаються Законом України «Про імміграцію»²⁸.

Стаття 1 Закону України «Про імміграцію» роз'яснює, що:

1. імміграція – це прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання;

2. іммігрант – це іноземець чи особа без громадянства, який отримав дозвіл на імміграцію і прибув в Україну на постійне проживання, або, перебуваючи в Україні на законних підставах, отримав дозвіл на імміграцію і залишився в Україні на постійне проживання;

3. дозвіл на імміграцію – рішення спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань імміграції (Указом Президента України «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»²⁹) та підпорядкованих йому органів, що надає право іноземцям та особам без громадянства на імміграцію в Україну;

4. посвідка на постійне проживання – це документ, що підтверджує право іноземця чи особи без громадянства на постійне проживання в Україні;

5. квота імміграції – гранична кількість іноземців та осіб без громадянства, яким передбачено надавати дозвіл на імміграцію в Україну протягом календарного року.

Юридична енциклопедія визначає термін «квота» (від. лат. *quota (pars)* – яка (частина)) як допустиму величину (частку, міру, норму, відсоток), встановлену законодавчо чи в межах угоди для кожного з її учасників. З-поміж інших різновидів (експортна,

---

22.09.2011 р. (в ред. 27.09.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

²⁸ Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №41, – Ст. 197.

²⁹ Указ Президента України «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001>

імпортна, виборча, податкова) виокремлюється імміграційна квота – норма в'їзду до країни іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання³⁰.

Встановлення імміграційної квоти для іноземців та осіб без громадянства та її формування, як правило, виконавчою владою є елементом державної міграційної політики конкретної держави.

Питання імміграції в Україну регулюється законом України «Про імміграцію», постановою Кабінету Міністрів України від 26.12.2002 № 1983 «Про затвердження Порядку формування квоти імміграції, Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень, Порядку оформлення і видачі посвідки на постійне проживання» та постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2012 № 251 «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України» від 26 грудня 2002 р. № 1983.

Особа, яка бажає іммігрувати в Україну, повинна отримати відповідний дозвіл, який надається в межах квоти імміграції. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування квоти імміграції, Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень, Порядку оформлення і видачі посвідки на постійне проживання» квота імміграції формується за категоріями іммігрантів і за регіональним принципом (з урахуванням поточної демографічної ситуації) відповідно до пропозицій центральних та місцевих органів виконавчої влади³¹.

---

³⁰ Ростовська К. В. Умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Право. – 2016. – Вип. 21. – С. 78–81. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_21_21

³¹ Про затвердження Порядку формування квоти імміграції, Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень: Постанова Кабінету Міністрів від 26 грудня 2002 року № 1983 // Відомості Верховної Ради України. – 2002.

Особами, які постійно проживають за межами України, заяви про надання дозволу на імміграцію подаються до закордонних дипломатичних установ України за місцем постійного проживання.

Заяву про надання дозволу на імміграцію заявник подає особисто до відповідного органу державної влади. За наявності поважних причин (хвороба заявника, стихійне лихо тощо) заява може надсилатися поштою або за дорученням заявника, посвідченим нотаріально, подаватися іншою особою.

За неповнолітніх осіб, а також осіб, яких у встановленому порядку визнано недієздатними, заяву про надання дозволу на імміграцію подають їх законні представники.

Якщо іммігрує один з батьків, якого (яку) супроводжують неповнолітні діти, він (вона) повинен подати заяву чоловіка (дружини), посвідчену нотаріально, про те, що він (вона) не заперечує проти імміграції дітей разом з батьком (матір'ю). У випадку відсутності такої згоди батько (мати) повинен подати рішення відповідного державного органу про залишення дітей при батькові (матері). Зазначене рішення має бути легалізоване консульською установою України, якщо інше не передбачено міжнародним договором України.

Дозвіл на імміграцію в Україну надається в межах квоти імміграції. Квота імміграції встановлюється Кабінетом Міністрів України у визначеному ним порядку по категоріях іммігрантів:

1) діячі науки та культури, імміграція яких відповідає інтересам України;

2) висококваліфіковані спеціалісти і робітники, гостра потреба в яких є відчутною для економіки України;

3) особи, які здійснили іноземні інвестиції в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше 100 (ста) тисяч доларів США, зареєстровану у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

4) особи, які є повнорідними братом чи сестрою, дідом чи бабою, онуком чи онукою громадян України;

5) особи, які раніше перебували в громадянстві України;

6) батьки, чоловік (дружина) іммігранта та його неповнолітні діти;

7) особи, які безперервно прожили на території України протягом трьох років з дня надання їм статусу біженців в Україні чи притулку в Україні, а також їхні батьки, чоловіки (дружини) та неповнолітні діти, які проживають разом з ними;

8) особи, які безперервно проживали на території України протягом трьох років з дня встановлення їм статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Дозвіл на імміграцію поза квотою імміграції надається:

1) одному з подружжя, якщо другий з подружжя, з яким він перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України, дітям і батькам громадян України;

2) особам, які є опікунами чи піклувальниками громадян України, або перебувають під опікою чи піклуванням громадян України;

3) особам, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням;

4) особам, імміграція яких становить державний інтерес для України;

5) закордонним українцям, подружжям закордонних українців, їх дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

Для отримання дозволу на імміграцію разом із заявою (форма заяви) встановленого зразка подаються:

1) копія документа, що посвідчує особу (підтверджує громадянство (підданство) чи статус особи без громадянства);

2) три фотокартки розміром 3,5 x 4,5 см;

3) документ про місце проживання (в Україні та за кордоном);

4) документально підтвержені відомості про склад сім'ї (копії свідоцтва про народження, свідоцтва про шлюб, документів про усиновлення, встановлення опіки чи піклування тощо);

5) документ, виданий лікувально-профілактичним закладом, про те що, особа не є хворою на хронічний алкоголізм, токсикоманію, наркоманію або інфекційні захворювання, перелік яких визначено центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я. Особи, які постійно проживають за межами України, подають документ, виданий лікувальним закладом держави за

місцем проживання, який підлягає легалізації в установленому порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

Довідка не подається:

– особами, які є одним з подружжя, якщо другий з подружжя, з яким він перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України, дітьми і батьками громадян України;

– особами, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням;

б) довідка, видана компетентним органом держави попереднього проживання або її дипломатичним представництвом чи консульською установою в Україні, про відсутність судимості. У виняткових випадках такі відомості можуть бути отримані Департаментом чи територіальними органами і підрозділами шляхом надсилання відповідного запиту компетентним органам іноземних держав, з якими укладено договір про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах

Довідка про відсутність судимості не подається:

– особами, які є одним з подружжя, якщо другий з подружжя, з яким він перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України, дітьми і батьками громадян України;

– особами, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням;

7) квитанція про сплату державного мита або консульського збору, якщо за дії, пов'язані з наданням дозволу на імміграцію, законодавством передбачена їх сплата, або документ, який підтверджує наявність пільг щодо сплати.

Відповідно до категорії іммігрантів додатково подаються наступні документи:

1) для діячів науки та культури, імміграція яких відповідає інтересам України – документ, що підтверджує підтримку їхнього клопотання центральним органом виконавчої влади України;

2) для висококваліфікованих спеціалістів і робітників, гостра потреба в яких є відчутною для економіки України – копії документів, що підтверджують відповідність рівня кваліфікації спеціаліста або робітника вимогам, передбаченим у переліку, затвердженому центральним органом виконавчої влади з питань праці та соціальної політики;

3) для осіб, які здійснили іноземну інвестицію в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше 100 (ста) тисяч доларів США, зареєстровану у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України – копія документа про державну реєстрацію іноземної інвестиції в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше 100 (ста) тисяч доларів США;

4) для осіб, які є повнорідними братом чи сестрою, дідом чи бабою, онуком чи онукою громадян України та осіб, які є одним з подружжя, якщо другий з подружжя, з яким він перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України, дітьми і батьками громадян України – копії документів, що засвідчують їх родинні стосунки з громадянином України;

5) для осіб, які раніше перебували в громадянстві України – документ, який підтверджує, що особа раніше перебувала в громадянстві України;

6) для осіб, які є батьками, чоловіком (дружиною) іммігранта та його неповнолітніми дітьми – копії документів, що засвідчують їх родинні стосунки з іммігрантом, і документ про те, що іммігрант не заперечує проти їх імміграції та гарантує їм фінансове забезпечення на рівні не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого в Україні;

7) для осіб, які безперервно прожили на території України протягом трьох років з дня надання їм статусу біженців в Україні чи притулку в Україні, а також їхнім батькам, чоловіку (дружині) та неповнолітнім дітям, які проживають разом з ними – копія документа, що підтверджує надання особі статусу біженця в Україні чи притулку в Україні, а також документ, що підтверджує факт безперервного проживання особи на законних підставах на території України протягом трьох років з дня надання їй статусу біженця в Україні чи притулку в Україні;

8) для осіб, які безперервно проживали на території України протягом трьох років з дня встановлення їм статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми – копія документа, що підтверджує встановлення особі статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, а також документ, що підтверджує факт безперервного проживання особи на законних підставах на території України

протягом трьох років з дня встановлення їй статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;

9) для осіб, які є опікунами чи піклувальниками громадян України, або перебувають під опікою чи піклуванням громадян України – копії документів про призначення їх опікунами чи піклувальниками над громадянами України або про встановлення над ними опіки чи піклування громадянина України;

10) для осіб, особам, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням – документи, які підтверджують, що вони або хоча б один з їх батьків, дід чи баба, повнорідні брат чи сестра народилися або постійно проживали до 16 липня 1990 року на території, яка стала територією України відповідно до статті 5 Закону України «Про правонаступництво України», а також на інших територіях, що входили до складу Української Народної Республіки, Західно-Української Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР);

11) для осіб, імміграція яких становить державний інтерес для України – подання центрального органу виконавчої влади України про те, що імміграція особи становить державний інтерес для України.

У разі необхідності відповідні територіальні органи і підрозділи, які забезпечують провадження у справах з питань імміграції, можуть затребувати інші документи, що уточнюють наявність підстав для надання дозволу на імміграцію, якщо це несу перечить Закону України «Про імміграцію», а також запросити для бесіди заявників чи інших осіб³².

Документи, видані компетентними органами іноземних держав, підлягають легалізації в установленому порядку, якщо інше непередбачено міжнародними договорами України. Копії цих документів, а також письмове підтвердження згоди на імміграцію та гарантії приймаючих осіб, передбачені пунктом 6 частини сьомої

---

³² Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №41. – Ст. 197.

статті 9 Закону України «Про імміграцію»³³ подаються нотаріально засвідченими. Документи, відомості за якими можуть змінюватися, можуть бути подані протягом шести місяців від дня їх видачі.

У разі неподання особою всіх визначених цим Законом документів заява про надання дозволу на імміграцію не приймається. Термін розгляду заяви про надання дозволу на імміграцію не може перевищувати одного року з дня її подання.

Законодавство України не містить спеціальних правових норм, що передбачають відповідальність посадових і службових осіб за порушення Закону України «Про імміграцію». У такому разі застосовуються загальні положення щодо відповідальності посадових і службових осіб за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків.

§ 2. Правовий статус іммігрантів в Україні

Питання, пов'язані з правовим статусом іммігрантів в Україні, регулюються Конституцією України, законами України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»³⁴, «Про імміграцію»³⁵, іншими нормативно-правовими актами, у тому числі підзаконними актами, прийнятими на основі та згідно із законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Ці правові джерела, що визначають правовий статус і правила перебування іммігрантів в Україні, умовно можна класифікувати на чотири види:

а) Конституція України як нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили держави;

---

³³ Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року II Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №41, - Ст. 197.

³⁴ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

³⁵ Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року II Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №41, - Ст. 197.

б) закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що визначають правовий статус іммігрантів;

в) інші нормативно-правові акти (підзаконні акти), що окреслюють правила перебування іммігрантів в Україні;

г) закони України, міжнародні угоди, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що обумовлюють характер правопорушень і відповідальність іммігрантів за них.

Правовий статус – юридично закріплене становище суб'єкта в державі, яке полягає у визнанні сукупності прав, свобод і обов'язків такого суб'єкта прав, а також встановлення повноважень державних органів і посадових осіб, за допомогою яких вони виконують свої обов'язки щодо цього суб'єкта.

У статті 26 Конституції України³⁶ закріплюється: «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Іноземцям та особам без громадянства може бути наданий притулок у порядку, встановленому законом». Частина перша статті 2 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» містить аналогічні положення, з умовою, що здійснення іноземцями та особами без громадянства своїх прав і свобод не повинно завдавати шкоди національним інтересам України, правам, свободам і законним інтересам її громадян та інших осіб, які проживають в Україні.

Таким чином, на права, свободи й обов'язки іммігрантів поширюється національний правовий режим, який передбачає для них певні юридичні обмеження: надання їм прав, свобод та обов'язків, які не можуть урівняти їх із правовим статусом громадян України.

---

³⁶ Конституція України від 28 червня 1996 р. (в ред. 30.09.2016 р.) // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Стаття 24 Конституції України³⁷, частина друга статті 2 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» закріпили принцип недискримінації іммігрантів: вони є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, інших обставин.

Іноземною державою може бути встановлене обмеження щодо реалізації прав і свобод громадянами України. Тобто реторсія (від лат. *retortus* – дія у відповідь) – обмежувальні заходи, застосовувані однією державою щодо іншої (або щодо її громадян) у відповідь на несправедливі, недружні (але правомірні з погляду міжнародного права) дії цієї держави, щоб домогтися припинення таких дій. Реторсія фактично є принципом таліону, відповідно до римського правила – відплата рівним за рівне, несправедливістю за несправедливість (*quod quisque in alterum statuerit, ut ipse eodem jure utatur*). В усіх подібних випадках держава діє відповідно до власних законів і незаперечних прав, не порушуючи прав іншої держави, а лише її інтереси. Заходи реторсії мають бути пропорційними тим, що спричинили застосування реторсії, і припиняються з моменту відновлення становища, яке існувало раніше.

Вказівка на можливість застосування реторсії до іммігрантів міститься у частині третій статті 2 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»³⁸, згідно з якою Кабінет Міністрів України може прийняти рішення про встановлення відповідного порядку реалізації прав і свобод громадянами цієї держави на території України, яке набирає чинності після його опублікування й може бути скасоване, якщо відпадають підстави, за яких воно було прийняте.

За статтею 6 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» на підставі статті 4 Конституції України

³⁷ Конституція України від 28 червня 1996 р. (в ред. 30.09.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

³⁸ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р.// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

та Закону України «Про громадянство України» іммігранти можуть набути громадянства України (натуралізуватися). Натуралізація (від фр. *naturalisation*, від лат. *naturalis* – природний, означає надання державою свого громадянства особам, що мають громадянство іншої держави або зовсім його не мають) є дозвільною за своїм характером і значенням процедурою, пов'язаною із здійсненням державного суверенітету. Після виконання всіх юридичних вимог процедури натуралізації, визначених Законом України «Про громадянство України», іммігрант набуває громадянство України.

Відповідно до частини другої статті 26 Конституції України³⁹, статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іммігранту може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Конституцією, законами та міжнародними договорами України іммігрантам нарівні з громадянами України гарантуються особисті (громадянські) права, які за своєю природою є природними правами людини: право на життя та його захист, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність житла, право на шлюб і сімейні відносини, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на невтручання в особисте і сімейне життя, право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на свободу світогляду і віросповідання.

Конституція України визнає іммігрантів, їх життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку, тобто саме їх фізичне існування, найвищою соціальною цінністю. Адже такі властивості людини, як життя і здоров'я, недоторканність і безпека, є вихідною умовою життєдіяльності іммігрантів. Тому невідчужуване право на життя, яке належить їм від народження, є абсолютним правом і має захищатися державою, безпосередньо входить до сфери відповідальності держави. Без дотримання цього права всі інші права і свободи іммігрантів не мають цінності і корисності.

---

³⁹ Конституція України від 28 червня 1996 р. (в ред. 30.09.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Іммігранти не можуть бути свавільно позбавлені життя, й обов'язок держави – захищати право на життя. Основний Закон України, визнаючи невід'ємне право на життя (частина перша статті 27) і гарантуючи це право від скасування (частина друга статті 22), водночас закріплює положення про те, що кожен, у тому числі іммігрант, має право захищати своє життя і здоров'я, життя й здоров'я інших людей від протиправних посягань (частина третя статті 27). Відповідно до положення частини п'ятої статті 55 Конституції України ⁴⁰ іммігрант має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права й свободи від порушень і протиправних посягань.

Держава забезпечує право на життя іммігрантів різноманітними заходами в галузі охорони здоров'я, охорони праці, пожежної та екологічної безпеки, боротьби зі злочинністю тощо.

Кримінальним кодексом України ⁴¹ для гарантування права на життя визначено злочини проти життя й здоров'я людини, за які передбачаються різні покарання, за найтяжчі з яких за вироком суду призначається позбавлення волі. Як відомо, смертну кару в Україні як вид покарання Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), а отже, в новому Кримінальному кодексі України вона відсутня.

Повага до честі і гідності є важливою складовою людського життя. Усі люди вільні й рівні у своїй гідності та правах. Захист гідності іммігрантів відбувається у двох напрямках.

Відповідно до частини другої статті 28 Конституції України вони не можуть бути піддані катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує їх гідність, поводженню чи покаранню. Це узгоджується з положеннями Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів

---

⁴⁰ Конституція України від 28 червня 1996 р. (в ред. 30.09.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

⁴¹ Кримінальний кодекс України: кодекс від 05.04.2001, редакція від 01.09.2018 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

поводження і покарання 1984 року⁴², учасницею якої є Україна. За статтею 1 цієї Конвенції поняття «катування» визначає будь-яку дію, якою певній особі, у тому числі іммігранту, навмисне спричиняються сильний біль або страждання (фізичне чи моральне), щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, яка ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання спричиняються державними посадовими особами чи іншими офіційними особами, чи з їх підбурювання, чи з їх відома або з їх мовчазної згоди.

Передбачається неможливість піддання іммігрантів без їх згоди медичним, науковим та іншим дослідом (частина третя статті 28 Конституції України). До того ж такі досліді не повинні мати характер катувань чи бути пов'язані з жорстоким, нелюдським або таким, що принижує їх гідність, поводженням.

На забезпечення поваги до гідності людини національним законодавством України встановлено різноманітні правові засоби. Зокрема, стаття 155 Сімейного кодексу України⁴³ встановила, що здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків має ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності.

З правом на життя, повагою до гідності іммігрантів пов'язано їх право на свободу та особисту недоторканність.

Згідно з положеннями статті 29 Конституції України⁴⁴, вони не можуть бути заарештовані або триматися під вартою інакше, ніж за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановлених законом. Положення Конституції України проголо-

---

⁴² Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085

⁴³ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

⁴⁴ Конституція України від 28 червня 1996 р. (в ред. 30.09.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

шують, що тримання під вартою може мати місце або як міра кримінального покарання, або як запобіжний захід на період досудового провадження, судового розгляду та набрання вироком законної сили. В цих випадках потрібно вмотивоване судове рішення або обвинувальний вирок. За статтею 9 (3) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду їх справи, не має бути загальним правилом. Взяття під варту до суду має застосовуватися лише у тому разі, коли воно є розумним та необхідним. Ця стаття кожній підозрюваній особі гарантує також право на судовий розгляд протягом розумного терміну або на звільнення.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його припинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання іммігранта під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою (частина третя статті 29 Конституції України).

Відповідно до частини четвертої статті 12 Кримінального процесуального кодексу України⁴⁵, кожен, хто понад строк, передбачений цим Кодексом, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, має бути негайно звільнений.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника. Іммігранти на підставі статті 59 Конституції України мають право на правову допомогу і є вільними у виборі захисника своїх прав. Для надання допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура, діяльність якої регламентується Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»⁴⁶.

⁴⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України України: кодекс від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

⁴⁶ Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний

Складовою частиною прав іммігрантів, пов'язаних з їх свободою, гідністю, є право на недоторканність житла, що узгоджується з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння, проведення в них огляду чи обшуку не інакше як за вмотивованим рішенням суду.

За незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння іммігранта, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла, статтею 162 Кримінального кодексу України передбачено штраф від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років. Ті самі дії, вчинені службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування, – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Згідно зі статтею 51 Конституції України, шлюб ґрунтується на добровільній згоді жінки і чоловіка.

Іммігранти можуть укладати й розривати шлюби із громадянами України та іншими особами відповідно до законодавства України. Зазначена категорія осіб має рівні з громадянами України права й обов'язки у сімейних відносинах (стаття 275 Сімейного кодексу України⁴⁷, стаття 18 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»⁴⁸).

Загальні засади регулювання сімейних відносин закріплені у статті 7 Сімейного кодексу України:

- сімейні відносини регулюються Сімейним Кодексом та іншими нормативно-правовими актами;
- сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками;

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

⁴⁷ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

⁴⁸ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

– сімейні відносини регулюються лише у тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства;

– регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя;

– учасник сімейних відносин не може мати привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, матеріального стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками;

– жінка та чоловік мають рівні права й обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї;

– дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, які встановлені Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними правовими актами, визнаними в Україні;

– регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї.

– сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства;

– кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист.

Шлюб між громадянином України та іммігрантом, а також шлюб між самими іммігрантами реєструються в Україні відповідно до Сімейного кодексу України.

Особливості застосування законодавства про шлюб та сім'ю до іммігрантів встановлені розділом VI Сімейного кодексу України.

Шлюб між іммігрантами, зареєстрований в Україні у посольстві або консульстві іноземної держави в Україні, є дійсним в Україні на умовах взаємності, якщо жінка і(або) чоловік у момент реєстрації шлюбу були громадянами держави, яка призначила посла або консула.

Якщо шлюб між імігрантами або в інших випадках зареєстрований за межами України за законом держави – місця його реєстрації, то такий шлюб згідно зі статтею 278 Сімейного кодексу України є дійсним в Україні. Таке саме правило діє і щодо розірвання шлюбу.

Стаття 291 Сімейного кодексу України передбачає, що сімейне законодавство іноземних держав застосовується в Україні, якщо воно не суперечить загальним засадам регулювання сімейних відносин, що встановлені у статті 7 цього Кодексу.

Відповідно до Сімейного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 року № 2398-VI⁴⁹ затверджено Правила державної реєстрації актів громадянського стану в Україні⁵⁰, чинність яких поширюється також на імігрантів. За цими Правилами народження, смерть, одруження, розірвання шлюбу, зміна прізвища, імені, по батькові підлягають державній реєстрації в органах реєстрації актів громадянського стану.

Імігрантам на конституційному рівні та законодавчими положеннями гарантується тасмниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Обмеження цього права може бути встановлено лише судом у передбачених законом випадках з метою запобігання злочину чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами

Гарантуючи невтручання в особисте і сімейне життя імігранта, крім випадків, передбачених Конституцією України, держава забезпечує тим самим можливість з боку кожного з них контролювати інформацію про себе, про свою родину, припинити розголос небажаної інформації.

---

⁴⁹ Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 № 2398-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу // www.zakon.rada.gov.ua

⁵⁰ Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5, в редакції наказу Мін'юсту від 24.12.2010 № 3307/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>

Стаття 23 Закону України «Про інформацію»⁵¹ розуміє інформацію про особу як сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про неї.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав і свобод людини.

Конфіденційна інформація за своїм правовим режимом – це відомості, які перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. До конфіденційної інформації, зокрема, належать свідчення про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані).

Іммігранти, які володіють інформацією професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру, одержаною на власні кошти, або такою, яка є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу і не порушує передбаченої законом таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та встановлюють для неї способи захисту.

Порушення законодавства України про інформацію передбачає дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з національним законодавством України.

Іммігрантам частиною четвертою статті 32 Конституції України гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

---

⁵¹ Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року N 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу /<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

Реалізація цих конституційних положень знайшла своє відображення, зокрема, у статті 49 Закону України «Про інформацію»⁵², статтях 7, 440, 440¹ Цивільного кодексу України⁵³.

Нормативно право на невтручання в особисте та сімейне життя нерозривно поєднано з правом іммігрантів на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань як нематеріальної основи їх вчинків і дій, що гарантовано статтею 34 Конституції України. До того ж положення цієї статті тісно взаємодіють з нормами статей 21, 23, 31 і 35 Основного Закону України.

Свобода думки і слова включає свободу шукати, одержувати і поширювати усно, письмово, у художніх формах вираження тощо будь-яку інформацію та ідеї без втручання держави незалежно від державних кордонів.

Такі дії дістають право на існування, коли вони спираються на право іммігрантів вільно збирати, зберігати і поширювати інформацію в будь-який спосіб за власним вибором.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Статтею 35 Конституції України, статтею 17 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іммігрантам надано право на свободу світогляду та віросповідання, що включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу, ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом

---

⁵² Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року N 2657-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу /<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

⁵³ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Елеутронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>

лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я та моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Іммігрант не може бути увільнений від виконання певних юридичних обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів через релігійні переконання. В такий спосіб забезпечується рівність всіх перед законом, що закріплено у статті 24 Конституції України. Єдиний виняток з цього положення стосується військового обов'язку громадян України, але дозволяється не звільнення від його виконання, а заміна іншим обов'язком – альтернативною (невійськовою) службою.

Кримінальним кодексом України⁵⁴ визначена міра покарання за пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (стаття 178), незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (стаття 179), перешкоджання здійсненню релігійного обряду (стаття 180), посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (стаття 181).

Аналіз норм Конституції і законів України, міжнародних договорів України свідчить, що іммігранти не користуються в повному обсязі політичними правами і свободами, оскільки їх надання безпосередньо пов'язано з вирішенням проблем забезпечення державного суверенітету і незалежності України, державного будівництва, державного управління тощо, що відповідає міжнародно-правовим актам у галузі прав людини.

За Конституцією України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5). У Преамбулі Конституції України визначено поняття «Український народ» – це громадяни України всіх національностей.

---

⁵⁴ Кримінальний кодекс України: кодекс від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (стаття 69 Конституції України). Частина перша статті 38 Конституції України в контексті положень частини першої статті 78 Конституції України надала громадянам України право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевому референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Ще одним прикладом надання певних прав і свобод у політичній сфері іммігрантів є їх право на подання звернення. Відповідно до статті 40 Конституції України, будь-яка людина має право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Стаття 1 Закону України «Про звернення громадян»⁵⁵ підтверджує практичну реалізацію цього права особами, які не є громадянами України, за умови їх законного перебування на території України. Право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення відповідно до частини другої статті 9 Закону України «Про охорону дитинства»⁵⁶ мають також діти.

Під зверненням потрібно розуміти викладені у письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Встановлено порядок, за яким звернення повинні розглядатися і вирішуватись у місячний термін з дня їх надходження, а ті, які не

---

⁵⁵ Про звернення громадян [Електронний ресурс] : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>

⁵⁶ Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

потребують додаткового вивчення – негайно, в усякому разі не пізніше п'ятнадцяти діб з моменту їх одержання.

Найбільшими групами прав, якими користуються іммігранти в Україні, є економічні, соціальні та культурні права, закріплені у Конституції і законах України. При цьому вони мають такі ж права й обов'язки, що і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Оскільки земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, Конституція України та Земельний кодекс України обмежують іммігрантів щодо права власності на землю. За статтею 81 Земельного кодексу України іммігранти можуть набувати права власності на земельні ділянки не сільськогосподарського призначення як у межах населених пунктів, так і поза межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності. Набуття права власності на такі земельні ділянки здійснюється у разі:

- а) придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;
- б) викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності;
- в) прийняття спадщини.

Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземцями або особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання і гарантує їм рівність перед законом.

Іммігранти не можуть бути протиправно позбавлені права власності, яке набувається в порядку, визначеному зокрема Цивільним кодексом України, Земельним кодексом України, Господарським Кодексом України тощо. Право приватної власності є непорушним, що гарантується законами України.

Приватна власність зобов'язує іммігрантів використовувати свою власність не тільки в своїх інтересах, а й поважати інтереси інших людей. Власність не повинна використовуватися на шкоду

людині і суспільству (частина третя статті 13, частина сьома статті 41 Конституції України).

Право приватної власності взаємопов'язане зі свободою підприємницької діяльності. На підставі статті 42 Конституції України, статті 7 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», інших законодавчих актів імігранти, які не обмежені законом у правоздатності або дієздатності, мають право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом. При цьому вони мають такі ж права й обов'язки, як і громадяни України, якщо інше не впливає з Конституції та законів України.

Відповідно до статті 43 Конституції України, імігранти мають право на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працюю, яку вони вільно обирають або на яку вільно погоджуються. Використання примусової праці забороняється, як і використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах.

Законодавством України виокремлено іноземців та осіб без громадянства, які вступають у трудові відносини з підприємствами, установами і організаціями на підставі дозволів на працевлаштування, та тих, для виконання професійних обов'язків яких не потрібні дозволи. На це впливає також постійне чи тимчасове перебування в Україні. Зокрема, у разі постійного проживання на законних підставах в Україні імігранти можуть займатися трудовою діяльністю на підставах і в порядку, встановлених для громадян України.

Право імігрантів, які працюють, на відпочинок проголошено статтею 45 Конституції України, статтею 9 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються

Кодексом законів про працю України, Законом України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 року⁵⁷ тощо.

Право на соціальний захист за статтею 46 Конституції України включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості та в інших випадках.

Пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством України.

У статті 47 Конституції закріплено право іммігрантів на житло. Вони не можуть бути примусово позбавлені житла інакше як на підставі закону за рішенням суду, наприклад, конфіскації у зв'язку з вчиненням злочину.

Стаття 12 Закону України «Правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає право іммігрантів на житло на підставах і в порядку, встановлених для громадян України, якщо інше не передбачено законодавством України.

Право власності на житло в Україні іммігранти набувають насамперед шляхом придбання його на основі цивільно-правових угод (купівля-продаж, дарування, міна, спадщина тощо) у приватну власність.

Придбання житла іммігрантами шляхом його індивідуального будівництва на відведеній для цього земельній ділянці з її викупом, на якій розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності, є можливим.

Згідно з частиною першою статті 49 Конституції України⁵⁸ іммігранти мають право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. За статтею 10 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іммігранти мають право

---

⁵⁷ Закон України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>

⁵⁸ Конституція України від 28 червня 1996 р. (в ред. 30.09.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

користуватися медичною допомогою нарівні з громадянами України.

Іммігранти мають право звернутися за нагальною медичною допомогою до будь-якого державного та комунального закладу охорони здоров'я України, існуючу мережу яких частиною третьою статті 49 Конституції України заборонено скорочувати.

Право іммігрантів на освіту ґрунтується на статті 53 Конституції України.

Стаття 14 Закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлює, що іммігранти мають право на освіту нарівні з громадянами України. Всі інші іноземці та особи без громадянства оплачують своє навчання, якщо інше не передбачено законодавством та міжнародними договорами України.

Іммігранти, прийняті до навчально-виховних закладів України, мають права та обов'язки учнів і студентів відповідно до законодавства України.

§ 3. Юридична відповідальність іммігрантів за порушення законодавства України

Закріплений у статті 68 Конституції України обов'язок іммігрантів неухильно дотримуватися Конституції та законів України тісно пов'язаний з визначенням і поняттям юридичної відповідальності.

Згідно із Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іммігранти несуть цивільно-правову, кримінальну та адміністративну відповідальність на загальних підставах. Тобто на цю категорію осіб у питаннях відповідальності поширюється національний правовий режим. Це означає, що іммігранти підлягають юрисдикції України і відповідають за правопорушення нарівні з громадянами України.

Відповідні правила щодо кримінальної відповідальності іммігрантів закріплені статтею 6 Кримінального кодексу України. У цій статті йдеться про те, що особи, які вчинили злочини на території України, підлягають відповідальності за цим Кодексом.

Що ж до адміністративної відповідальності, то статтею 16 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлено,

що іммігранти під час перебування на території України підлягають адміністративній відповідальності на загальних із громадянами України підставах.

Частина третя статті 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановила, що законами України може бути передбачено адміністративне стягнення, що є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі дотримання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами, адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про імміграцію», іноземець або особа без громадянства, стосовно якої прийнято рішення про скасування дозволу на імміграцію в Україну, повинна виїхати з України протягом місяця з дня отримання копії цього рішення.

Якщо за цей час така особа не виїхала з України, вона підлягає видворенню у порядку, передбаченому законодавством України.

Питання і завдання для самоперевірки

1. Що є імміграція? Дайте визначення поняттю.
2. Хто вважається іммігрантом?
3. Що є імміграційна квота?
4. Кому надається право на в'їзд в Україну в межах імміграційної квоти?
5. Що є реторсія?
6. Дайте визначення поняттю «натуралізація».
7. Якими правами користуються іммігранти в Україні? Які мають обов'язки?
8. Чи може іноземець або особа без громадянства подати заяву щодо надання статусу біженця повторно? При яких умовах?
9. Які закони регулюють умови та порядок імміграції в Україні?

10. Якими правами користуються іноземні студенти в Україні?

11. В яких випадках право іноземця на користування та зберігання інформації може бути обмеженим згідно із законодавством України?

12. Чи можуть іноземці або особи без громадянства користуватись в Україні правом власності?

13. Що регулює ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»? Коли він був прийнятий?

Тестові завдання

1. В'їзд до чужої країни на постійне або ж досить тривале проживання певної конкретної особи (громадянина) з метою її (його) облаштування, навчання, працевлаштування, «втечі» від дискримінації, переслідувань тощо:

- а) міграція;
- б) еміграція;
- в) імміграція.

2. Зміна місця проживання людини:

- а) міграція;
- б) еміграція;
- в) імміграція.

3. Гранична кількість іноземців та осіб без громадянства, яким передбачено надавати дозвіл на імміграцію в Україну протягом календарного року:

- а) реторсія;
- б) ліцензія;
- в) квота.

4. Процедура, пов'язана із здійсненням державного суверенітету:

- а) реторсія;
- б) натуралізація;
- в) квота.

5. Поняттям, протилежним поняттю «імміграція», є:

- а) еміграція;
- б) натуралізація;

в) реторсія;

г) переїзд.

6. У разі скасування дозволу на імміграцію іноземець або особа без громадянства повинна виїхати за межі України протягом:

а) місяця;

б) року;

в) двох місяців;

г) тижня.

7. Найбільша група прав, якими користуються іноземці та особи без громадянства, – це:

а) політичні;

б) економічні та культурні;

в) особисті;

г) право на недоторканість житла.

8. Іммігранти можуть займатися трудовою діяльністю на підставах і в порядку, встановлених для громадян України, у разі:

а) постійного проживання на законних підставах в Україні;

б) отримання дозволу від країни походження;

в) виключно прийняття громадянства України;

г) отримання дозволу від країни проживання.

9. Обов'язок іммігрантів дотримуватись Конституції та Законів України закріплений у Конституції України у статті:

а) 68;

б) 69;

в) 70;

г) 71.

10. Застосування іноземного сімейного законодавства в Україні дозволяється:

а) ст. 291 Сімейного Кодексу України;

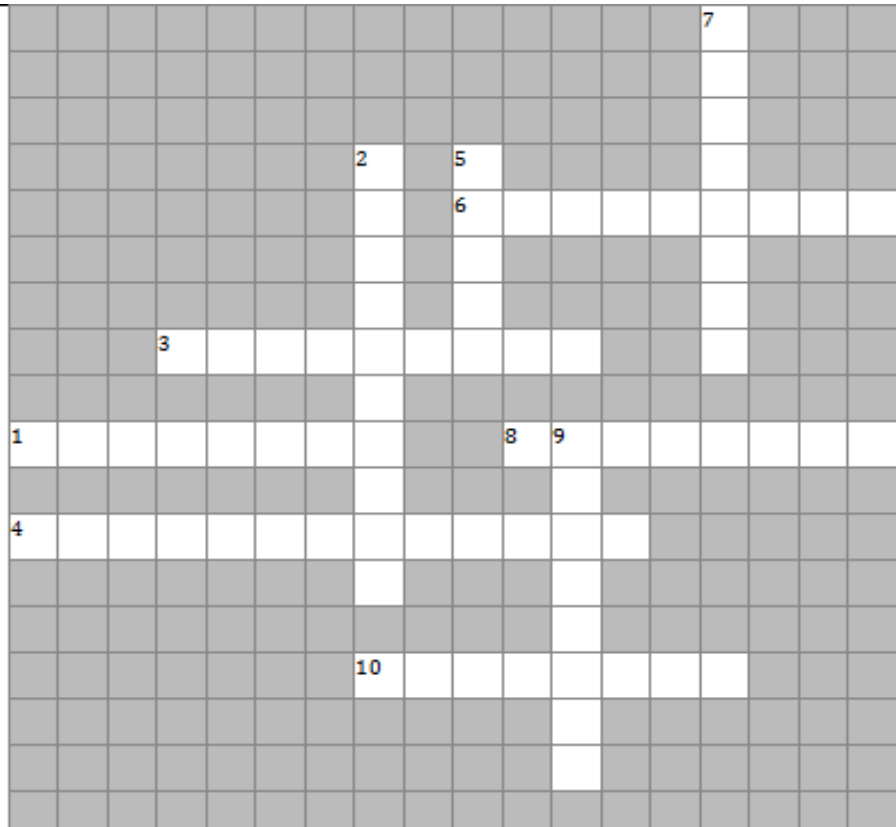
б) ст. 29 Сімейного Кодексу України;

в) ст. 21 Сімейного Кодексу України;

г) ст. 25 Сімейного Кодексу України.

Кросворд

Імміграція як правове явище

По горизонталі:

1. Документ, що підтверджує право іноземця чи особи без громадянства на постійне проживання в Україні.
3. Іноземець чи особа без громадянства, який отримав дозвіл на імміграцію і прибув в Україну на постійне проживання, або, перебуваючи в Україні на законних підставах, отримав дозвіл на імміграцію і залишився в Україні на постійне проживання.
4. Процедура, пов'язана із здійсненням державного суверенітету.
6. Міграція з переміщенням населення між містами, регіонами, населеними пунктами, тобто всередині країни.
8. Обмежувальні заходи, застосовувані однією державою щодо іншої (або щодо її громадян) у відповідь на несправедливі, недружні (але правомірні з погляду міжнародного права) дії цієї держави, щоб домогтися припинення таких дій.
10. Зміна місця проживання людини.

По вертикалі:

2. В'їзд до чужої країни на постійне або ж досить тривале проживання певної конкретної особи (громадянина) з метою її (його) облаштування, навчання, працевлаштування, «втєчі» від дискримінації, переслідувань тощо.
5. Гранична кількість іноземців та осіб без громадянства, яким передбачено надавати дозвіл на імміграцію в Україну протягом календарного року.
7. Міграція з переміщенням населення між державами або континентами.
9. Той, хто переселився за межі своєї країни.

Відповіді на тести

1.	в.	6.	б.
2.	а.	7.	в.
3.	в.	8.	а.
4.	б.	9.	а.
5.	а.	10.	а.

ТЕМА 3. ПОНЯТТЯ «БІЖЕНЕЦЬ»

1. Еволюція поняття «біженець» в міжнародних документах 1920–1940 рр.
2. Поняття «біженець» в Конвенції 1951 року про статус біженців і Протоколі 1967 року, що стосується статусу біженця.
3. Регіональні підходи у визначенні поняття «біженець».
4. Поняття «біженець» згідно із законодавством України.

§ 1. Еволюція поняття «біженець» в міжнародних документах 1920–1940 рр.

XX століття можна сміливо назвати сторіччям, що поклало початок глобальній міграції: Перша Світова війна, Жовтнева революція, крах Оттоманської імперії – усі ці події викликали масові переміщення людей в Європі і Азії. І саме тоді, були уперше зроблені офіційні міжнародні зусилля із надання допомоги біженцям: перший крок в цій галузі був зроблений Лігою Націй, у рамках якої в серпні 1921 року пройшла перша конференція з питання біженців. У той час Міжнародний комітет Червоного Хреста звернувся до Ліги Націй із закликом допомогти більш ніж мільйонному контингенту російських біженців, вимушених залишити свою батьківщину в ході громадянської війни у Росії і що знаходилися вкрай тяжкому положенні. Конференція прийняла рішення про створення посади Верховного комісара у справах російських біженців. На цей пост був призначений Фритьоф Нансен – відомий норвезький вчений і державний діяч. У завдання Верховного комісара входило:

- визначення правового статусу біженців;
- організація репатріації або розміщення біженців в країнах, здатних їх прийняти;

– проведення робіт по наданню допомоги біженцям⁵⁹.

Здійснення цих заходів зумовило необхідність розробки ряду угод що стосуються деяких груп біженців.

Стосовно питання щодо становлення правового статусу біженців в міжнародному праві можна погодитися з позицією А.А. Аванесової, яка запропонувала таку періодизацію розвитку правового статусу біженців:

– I етап (з 1914 по 1938) – період становлення, під час якого формувались основні поняття та принципи;

– II етап (з 1938 по 1951) – період розвитку, який збігся з початком Другої світової війни та закінчився з ухваленням Конвенції 1951 р.;

– III етап (з 1951 р. дотепер) – сучасний період, який характеризується постійними змінами та доповненнями в законодавстві у сфері вимушеної міграції⁶⁰.

Питанням періодизації розвитку режиму біженців в сучасному міжнародному праві приділено також у Хрестоматії з прав біженців, яка була презентована на науковому семінарі «Підвищення ефективності освіти з прав біженців у регіоні СНД», що проводився 2–5 лютого 2015 р. Угорським Гельсінським Комітетом та Глобальним учбовим центром УВКБ ООН⁶¹. Автори останньої подають таку класифікацію:

– I стадія (до початку Другої світової війни) – стадія колективного визнання статусу біженця;

– II стадія (у період Другої світової війни та відразу після неї) – перехідна стадія;

⁵⁹ Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право. Університетський курс: підручник. – Київ: КНТ, 2007. – С. 179.

⁶⁰ Аванесова А.А. Конституционно-правовой статус беженцев и вынужденных переселенцев и проблемы его реализации в субъектах Российской Федерации, расположенных на территории Южного федерального округа: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. – М., 2009. – С. 10.

⁶¹ Захист прав біженців: актуальні питання та їх хрестоматійне вирішення [Електронний ресурс] // Українське право. – 2016. – Режим доступу: http://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/zakhyst-prav-bizhentsiv-aktual%60nipyttannya-suchasnosti-ta-yikh-khrestomatiyne-vyrishennya

– III стадія (з моменту створення УВКБ ООН та ухвалення Конвенції про захист біженців 1951 року і дотепер) – стадія індивідуального визнання статусу біженця та створення інших форм захисту останніх).

До ХХ століття виробленню юридично точного поняття біженця не надавалося великого значення. Надання притулку розглядалося головним чином як часткова і добровільна відмова від суверенного права контролю в'їзду і перебування іноземців на підвладній території, який продиктований гуманістичними міркуваннями. При цьому акцент робився на необхідності надання міжнародного захисту, замість втраченого з різних причин національного.

Необхідність юридичного визначення поняття «біженець» виникла в зв'язку і у відповідь на масові переміщення людей в Європі на початку ХХ сторіччя, які вимушено опинилися поза країною походження. Міжнародне право того часу не визнавало індивідуумів в якості суб'єктів міжнародного права і це перешкоджало їх проникненню в інші країни: ніхто не хотів брати під свою протекцію осіб, за яких жодна держава не несла відповідальності.

В той же час, слід визнати, що навіть нині, незважаючи на широке вживання терміну «біженець», найчастіше воно зовсім не співпадає з юридичним. Частіше, в пресі і в суспільстві під біженцями мають на увазі і власних громадян, які переміщуються в межах території своєї держави.

У 1922 році було прийнято Угоду про видачу посвідчень особи російським біженцям (далі – Угода 1922 р.). У цій Угоді був визначений перелік вимог, виконання яких повинне передувати видачі посвідчень особі біженцям. У посвідченні вказувалося, що отримання посвідчення не означає, що особа, яка отримала його, має право на повернення в державу, де нею було отримано посвідчення, без спеціального на те дозволу з боку держави. Посвідчення було одночасно посвідченням особи і проїзним документом, дійсним впродовж одного року. У 1924 році було прийнято Угоду про видачу посвідчень вірменським біженцям (далі – Угода 1924 р.). За своїм змістом цей документ аналогічний попередньому. Єдиною відмінністю цієї Угоди є те, що вона доповнена рекомендацією про надання спеціального дозволу біженцю на повернення в країну, що

видала документ, «в усіх випадках, коли відсутні причини поступати іншим чином, для спрощення вільного переміщення біженців і поліпшення їх економічного стану»⁶².

12 травня 1926 року на конференції, що проходила в Женеві, були внесені ряд доповнень і змін в Угоди 1922 і 1924 рр. Новий акт уперше сформулював визначення поняття «біженець». Крім того, посвідчення особи біженця, «нансеновський паспорт», за Угодою 1926 року, в принципі, могло бути дійсне також для повернення в країну, що видала його. Ряд положень документу торкалися створеного Лігою Націй оборотного фонду допомоги біженцям. Угода також рекомендувала державам зробити спеціальні внески для покриття витрат на переїзд і розселення значної кількості біженців, що прибувають на їх територію або покидають її.

На Женевській конференції 1928 року були ухвалені та підписані три угоди, що стосуються біженців: про правовий статус російських і вірменських біженців⁶³; про розповсюдження на інші категорії біженців деяких заходів, прийнятих в користь російських і вірменських біженців⁶⁴; про функції представників Верховного комісара Ліги Націй у справах біженців⁶⁵.

Документ, що визначав статус російських і вірменських біженців, чіткіше визначав правове положення згаданих категорій в порівнянні з попередніми угодами. У ній були ясно сформульовані завдання Верховного комісара у справах біженців у зв'язку із

---

⁶² Діденко А. Н. Розвиток міжнародно-правового поняття «біженці» на сучасному етапі // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 379.

⁶³ Угода про правовий статус російських та вірменських біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Agreement%201928.pdf>

⁶⁴ Угода про розповсюдження на інші категорії біженців деяких заходів, прийнятих на користь російських та вірменських біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/other%20groups%20of%20refugees%201928.pdf>.

⁶⁵ Угода про функції представників Верховного комісара Ліги Націй у справах біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/29857/1/2000_1_JLIR_refugees_r.pdf

здійсненню заходів по наданню допомоги біженцям. До таких заходів відносилися:

- встановлення особи і положення біженців;
- встановлення сімейного стану і цивільного статусу;
- рекомендація того або іншого біженця компетентній владі,

особливо з метою отримання ним віз, дозволів на проживання в країні, прийняття в школи, бібліотеки тощо.

Ця Угода також рекомендувала при визначенні особистого статусу російських і вірменських біженців «в країнах, в яких більше не признаються закони країн їх походження», керуватися «законами країни їх доміцілія або звичайного місця проживання або, якщо у них такий не є, законами країн, в яких вони проживають». Документ закріплював за росіянами і вірменськими біженцями певні права і переваги, що надаються іноземцям на території держави незалежно від принципу взаємності. Рекомендувалося оподаткування, яке застосовується по відношенню до громадян країни, і спрощення процедури видачі віз і продовження посвідчення особи. Крім того, рекомендувалося, щоб заходи по висилці іноземців або інших подібних дій проти них не вживалися або відкладалися відносно росіян або вірменських біженців в тих випадках, коли зацікавлена особа не в змозі прибути до сусідньої країни звичайним шляхом⁶⁶.

Угода від 30 червня 1928 року про поширення на інші категорії біженців деяких заходів, прийнятих на користь росіян і вірменських біженців, стосувалася турецьких, ассирійських, ассиро-халдейських і таких, що асимілюють біженців⁶⁷.

Третя Угода, про функції представників Верховного комісара Ліги Націй у справах біженців, була розроблена в цілях ефективного здійснення заходів, передбачених Угодою про правовий статус російських і вірменських біженців. Представники Верховного комісара повинні були проводити дії з надання допомоги біженцям в

---

⁶⁶ Діденко А. Н. Розвиток міжнародно-правового поняття «біженці» на сучасному етапі // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 380

⁶⁷ Угода про розповсюдження на інші категорії біженців деяких заходів, прийнятих на користь російських та вірменських біженців від 30.06.1928 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/other%20groups%20of%20refugees%201928.pdf>.

можливо більшій кількості країн і за умови, що такі дії не зачіпають компетенцію національної влади.

Після смерті Ф. Нансена за рішенням Ліги Націй в 1931 році було засновано Міжнародне управління Нансена у справах біженців в якості цілком автономного органу. Керівництво цієї організації було доручено Раді керівників, голова якої призначався асамблеєю Ліги Націй. Управління займалося питаннями надання допомоги біженцям і проіснувало до кінця 1938 року.

Зі встановленням фашистського режиму в Німеччині з'явилися породжені цим фактом нові потоки біженців. У їх числі були політичні біженці, євреї і інші жертви нацизму. Для надання допомоги їм був призначений Верховний комісар у справах біженців, що прибувають з Німеччини (скасований одночасно з Нансеновським міжнародним управлінням).

У цей період були розроблені ряд угод, які повинні були сприяти вирішенню проблеми біженців :

- Конвенція, що стосується міжнародного статусу біженців, 1933 р. (далі – Конвенція 1933р.)⁶⁸. Ця угода стала моделлю майбутніх міжнародних норм. Конвенція об'єднала попередні угоди і включила усеосяжні положення з таких питань, як особистий статус, зайнятість, соціальні права і освіта. Відповідно до неї також обмежувалася практика висилки біженців. Зокрема, стаття 3 Конвенції 1933 року містить положення про зобов'язання договірних сторін не видворяти біженців що постійно проживають в країнах, і не відмовляти їм у в'їзді на свою територію шляхом застосування поліцейських заходів, таких, як висилка або відмова в пропуску через кордон, якщо це не диктувалося міркуваннями національної безпеки або громадського порядку. Кожна держава перейняла на себе зобов'язання у будь-якому випадку не відмовляти у в'їзді біженцям на межах країн їх походження. Конвенцію ратифікували тільки вісім держав; три з них в обмовках і заявах підкреслили, що

---

⁶⁸ Конвенція, що стосується міжнародного статусу біженців, від 28.10. 1933 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/other%20groups%20of%20refugees%201928.pdf>.

зберігають свою юрисдикцію в питаннях висилки, а Великобританія прямо заперечувала проти принципу пропуску через кордон;

- Угода 1935 року про видачу посвідчень біженцям з Саарської області;

- Тимчасова Угода 1936 року про статус біженців з Німеччини⁶⁹, яка з 1938 року, після доопрацювання, стала називатися Конвенцією. Положення цієї Конвенції аналогічні положенням Конвенції 1933 року. Слід виділити глави 4–10 Конвенції 1938 року про статус біженців з Німеччини, в яких були викладені основні правила поведіння з біженцями, включаючи адміністративні заходи з невисилки біженців на територію, з якою вони прибули, а також основні права біженців в країні притулку: право на правосуб'єктність, право на працю, право на соціальну допомогу і піклування, право на освіту і професійну підготовку. У 1939 році було ухвалено Протокол, який розповсюдив положення Конвенції на біженців, що виїжджали з Австрії.

Угоди 1922–1939 років стали фундаментом нині чинного права по біженцях. Зокрема, в цих нормах сформульовані положення, які були закріплені в наступних угодах про захист біженців (Конвенція 1951 року про статус біженців, Конвенція ОАЕ 1969 року про деякі аспекти захисту біженців та ін.).

Таким чином, характеризуючи період формування права біженців з 1921р. по 1939р. слід виділити:

- Угоду 1926р., вперше сформулювала визначення поняття біженець;

- Конвенцію 1933р., про міжнародний статус біженців, яка багато в чому стала моделлю майбутніх міжнародних документів, включаючи Конвенцію 1951р.;

- Конвенцію 1938р., про статус біженців з Німеччини, в якій були викладені основні правила поведіння з біженцями, а також основні права біженців в країні притулку.

Наступний етап в становленні інституту міжнародної адвокації біженців пов'язаний із закінченням Другої Світової війни і ростом

---

⁶⁹ Временное соглашение о статусе беженцев, прибывающих из Германии від 04.07. 1936 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/other%20groups%20of%20refugees%201928.pdf>.

кількості вимушено переміщених осіб в Європі. Проблему біженців було включено до обговорення до порядку денного першої сесії Генеральної Асамблеї ООН в 1946 році⁷⁰.

У роботі цієї сесії були прийняті наступні принципи поводження з біженцями:

- проблема біженців є міжнародною по своєму характеру і сфері дії;
- ніхто з біженців не має бути повернений в країну, де він (вона) може піддатися переслідуванню (принцип non-refoulement);
- рішенням проблем біженців повинен займатися міжнародний орган, який необхідно заснувати;
- головне завдання – допомога в швидкому поверненні у свої країни⁷¹.

Перше спеціалізоване міжнародне агентство у справах біженців (далі – МОБ) було створене в 1947 році. Воно займалося реєстрацією біженців, визначенням їх статусу, репатріацією і розселенням. Спочатку, головною метою МОБ була допомога в репатріації біженців, проте політичні витрати «холодної війни», частіше, надавали можливості повернення деяким біженцям. І ці біженці мали «законні підстави» для неповернення додому. Такі законні підстави включали «переслідування або страх переслідування із-за расової приналежності, релігії, національності або політичних переконань». МОБ розвинула основні стандарти, пов'язані з широкомасштабною міграцією. Своєю діяльністю МОБ наочно продемонструвала переваги спільних скоординованих зусиль за рішенням проблем біженців у рамках структури міжнародного агентства. Усе це склало важливий етап в розвитку міжнародного права про біженців.

---

⁷⁰ Грабова Я.А. Концепция non-refoulement как принцип убежища. Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г. Краснодар, 02–04 июня 2016 г.) // Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 108.

⁷¹ Чуенко В. Историчні передумови виникнення та періодизація становлення правового статусу біженців у міжнародному праві // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 310–315. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_61

Цей процес, в якійсь мірі, завершився створенням УВКБ ООН і прийняттям Конвенції про статус біженців 1951р.⁷². Вказана правова і організаційна робота відбила досить складний характер адаптації необхідних заходів і інструментів, а також той факт, що проблеми біженців, з якими зіткнувся світ, зазнали сильні зміни. Нам же важливо розглянути головні етапи цього процесу, щоб з'ясувати природу і умови появи Конвенції 1951р., основного міжнародно-правового документу права біженців, а так само встановити закономірність створення УВКБ, основного спеціалізованого агентства ООН із захисту прав біженців⁷³. Проте останнє твердження не означає, що відповідальність за надання міжнародного захисту покладається лише на УВКБ ООН і пояснення цьому дуже просте: у міжнародних агентствах немає територій, що знаходяться під їх юрисдикцією, на яких можуть отримати захист і фізично проживати біженці.

Якщо під правовим статусом (від лат. status – становище) прийнято розуміти сукупність прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб⁷⁴, то міжнародно-правовий статус біженця, на думку О.Л. Копиленка, можна визначити як систему визнаних і закріплених нормами міжнародного права та практикою держав прав та обов'язків осіб, котрі розглядаються як біженці, а також правовий режим біженця як конкретну форму реалізації вже визначеного міжнародного статусу біженця на території держави, яка його приймає⁷⁵.

⁷² Конвенція Організації Об'єднаних Націй про статус біженців (1951) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_011.

⁷³ Чуенко В. Історичні передумови виникнення та періодизація становлення правового статусу біженців у міжнародному праві // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 310–315. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_61

⁷⁴ Zamfir I. Refugee Status under International Law / I. Zamfir / European Parliamentary Research Service, October 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/569051/EPRS_ATA\(2015\)569051_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/569051/EPRS_ATA(2015)569051_EN.pdf).

⁷⁵ Копиленко О. Закон України «Про біженців»: економічне підґрунтя правових дефініцій // Вісник академії правових наук України. – 2000. – № 3. – С. 16–25.

Отже, міжнародна система захисту біженців є настільки ефективною, наскільки ефективно вона здійснюватиметься на національному рівні. І саме з цієї причини УВКБ ООН у своїй діяльності приділяє таку велику увагу розвитку справедливих національних процедур визначення статусу біженця.

Зрозуміло, що адвокація біженців з боку міжнародного співтовариства – це тимчасовий захід, спрямований на заміну загубленого національного захисту, що має на увазі необхідність пошуку довгострокових рішень у виді:

- добровільній репатріації;
- інтеграції в місцеве співтовариство;
- переселення в треті країни.

Угоди 1922–1939 років стали фундаментом нині чинного міжнародного права про біженців. Зокрема, в цих документах сформульовані положення, які були закріплені в наступних угодах про захист біженців (Конвенція 1951 року про статус біженців, Протокол 1967 року, Конвенція ОАЕ 1969 року про деякі аспекти захисту біженців тощо).

Конвенція про статус біженців 1951 р. під терміном «біженець» має на увазі осіб, що розглядаються в якості таких через угоди, прийняті у рамках Ліги Націй (ст. 1А, п.1)⁷⁶. Досить складно припустити, що нині ці визначення можуть бути практично застосовані до тих, що просять про надання притулку. Проте, формально, пункт 2 Угод від 12 травня 1926р. і 30 червня 1928р., стаття 1 Конвенцій від 28 жовтня 1933р. і 10 лютого 1938р., Протоколу від 14 вересня 1939р., є діючими. Маловірогідне, щоб особи, на яких поширювалися положення первинних документів, нині можуть звернутися за захистом. Проте для розуміння про спадкоємність процесу надання захисту, а також цілісного розгляду положення про включення, що міститься в Конвенції, нам необхідно зрозуміти, – хто являється, так званим, «статутним біженцем»⁷⁷.

⁷⁶ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про статус біженців (1951) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_011.

⁷⁷ Гудвін-Гилл Гай С. Статус беженца в международном праве / пер. с англ. : Иванчиков А. В., Левина М. И. – М.: ЮНИТИ, 1997. – С. 280.

Відповідно до загального визначення, що міститься в пункті першому Конвенції 1951 року, біженцем визнавалися особи, які стали такими в результаті подій, що сталися до 1 січня 1951р. через цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідування знаходиться поза країною своєї цивільної приналежності і їх умовно і називають «статутними».

Метою згаданих угод була видача посвідчень особі для забезпечення проїзду і переселення в інші країни біженців (виключенням був Міжурядовий комітет у справах біженців, створений в 1938 році, в сферу діяльності якого потрапляли також ті особи, яким ще належало емігрувати)⁷⁸.

Отже, найбільш важливими положеннями конвенцій того часу, що мають відношення до поняття біженець і закріплених пізніше також і в Конвенції 1951 року є:

Видучення з принципу взаємності.

В Угоді 1928р. про правовий статус російських і вірменських біженців (п.4) і Конвенції 1933р. (ст. 14) і 1938р. (ст. 17) сформульовано положення, яке в подальшому знайшло віддзеркалення в угодах, що замінили вказані документи частковості, в ст. 7 Конвенції 1951р.).

Відповідно до цього положення біженці на території країни-притулку могли користуватися правами і перевагами, що надаються іноземцям за принципом взаємності сходження.

Правовий статус біженців

Угода 1928р. про правовий статус російських і вірменських біженців (п.п. 2,3,5), Конвенція 1933р. (гл. 3) і 1938р. (гл. 5) наділили біженця рядом прав, пов'язаних з визначенням його особистого статусу, можливістю вільного звернення до суду на території приймаючої держави. Згадані права біженців аналогічним чином були сформульовані в главі 2 Конвенції 1951р. перебування індивіда за межами країни походження, ця умова малася на увазі.

---

⁷⁸ Грабова Я.О. Цілком обґрунтовані побоювання як критерій визнання особи біженцем. Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). – Одеса: Націон. університет «Одеська юридична академія», 2017. – С. 148–150

Адміністративні заходи з поводження з біженцями.

Стаття 2 Конвенції 1938р. наділила біженців правом на вільне пересування, перебування і проживання на території держави-притулку. Стаття 26 Конвенції 1951р. надає біженцям подібне право, такі права біженців аналогічним чином були сформульовані в главі 2 Конвенції 1951р. перебування індивіда за межами країни походження, ця умова малася на увазі.

Практично усі Угоди і Конвенції, прийняті під егідою Ліги Націй, зобов'язували держави видавати біженцям спеціальні посвідчення особи (як правило, на термін не менше одного року). Подібні обов'язки покладені на держави діючою Конвенцією про статус біженців 1951р. (ст. ст. 25, 27, 28).

Принцип «non-refoulement».

Угода 1928р. про правовий статус російських і вірменських біженців (п.7), Конвенція 1933р. (ст.3) Конвенція 1938р. (ст.5) сформували найважливіший принцип права біженців – норму, що зобов'язує держави не повертати біженців в країну їх походження або не відмовляти у в'їзді біженцям на митницях країн їх походження. Чіткіше цей принцип сформульований в статтях 32, 33 Конвенції 1951р.

Контрольні органи у справах біженців.

У 1921 році Лігою Націй був створений орган, що централізовано займався наданням допомоги біженцям. Угоди 1922–1939 рр. постійно розширювали його функції. Щодо діяльності Верховного комісара у справах біженців і його представників в державах. Така діяльність повинна була здійснюватися з відома відповідних урядів і носила «виключно неполітичний характер». У 1950 році цей орган був відтворений відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Конвенція 1951р. зобов'язує договірні держави співпрацювати з УВКБ, включаючи надання звітних доповідей (ст. 3 5 Конвенції 1951 р.).

У 1938 р. був створений Міжурядовий комітет у справах біженців, головною метою якого стало полегшення вимушеної еміграції з Німеччини (включаючи Австрію). У сферу діяльності Комітету потрапляли ті особи, яким ще тільки належало емігрувати внаслідок своїх політичних переконань, віросповідання чи раси, а також ті, хто вже поїхав з цих причин і не влаштувався в інших

країнах. У 1943 р. мандат Міжурядового комітету був розширений. Він поширювався на всіх осіб, де б вони не знаходилися, які в результаті подій, що сталися в Європі, були вимушені покинути країни проживання через загрозу їх життя або свободи за ознакою раси, віросповідання або політичних переконань. Навіть при таких широких повноваженнях Комітет фактично не діяв.

Підводячи підсумок діяльності Ліги Націй в галузі надання допомоги в період з 1921р. по 1939 р., слід підкреслити, що вона виявилася не в змозі виконати усі проголошені цілі і завдання. Можливості Ліги Націй по наданню різних видів допомоги були обмежені.

Крім того, усі документи, розроблені організацією для вирішення проблем біженців, мали принципові недоліки:

– угоди носили рекомендаційний характер і не мали обов'язкової юридичної сили;

– не застосовувалися всюди і послідовно;

– конвенції були ратифіковані лише декількома державами, що висловили у більшості своїй обмовки (якщо Угода від 1922 р. набула чинності відносно 33 держав, то Конвенцію про міжнародний статус біженців 1933р. ратифікували 8 держав, а Конвенцію про статус біженців з Німеччини 1938р. – тільки 2 держави).

В цілому наміри держав відносно ратифікації розроблених документів визначалися їх конкретикою, тобто ніж більше обов'язковими і усеосяжними по своєму характеру були угоди, але невелика кількість держав висловлювала бажання їх ратифікувати.

Насправді сучасне визначення «біженця» – це досить строгі юридичне поняття, яке дозволяє при грамотному його застосуванні запобігати зловживанням і розумно регулювати міграційні потоки. Міжнародне співтовариство не відразу прийшло до загальнознавчого правового формулювання поняття «біженець», представленого в Конвенції ООН 1951р. про статус біженців.

Перші визначення поняття біженців в згаданих угодах і конвенціях були досить простою системою критеріїв, що дозволяє чітко відокремити біженців від осіб, які залишали країну походження виключно з особистих причин. Використовувався етнічний або територіальний підхід, коли відповідне походження (росіянин, вірменин, турок і тощо) і відсутність національного захисту з боку

держави походження були достатніми умовами для визнання особи біженцем. Цей розподіл по «категоріях» був простим у тлумаченні і дозволяв легко встановити, хто є біженцем. Слід зазначити, що хоча не в усіх угодах того часу, прийнятих у рамках Ліги Націй, була вимога необхідного перебування індивіда за межами країни походження, ця умова малася на увазі.

§ 2. Поняття «біженець» в Конвенції 1951 року про статус біженців і Протоколі 1967 року, що стосується статусу біженця

Конвенція про статус біженців 1951р. є фундаментальним документом діючого міжнародного права біженців. У цій універсальній угоді сформульовані основні норми, що встановлюють порядок поводження з біженцями. Конвенція містить загальне визначення поняття «біженець», визначає умови, при яких біженець втрачає свій статус, а також категорії осіб, на яких дія Конвенції не поширюється.

Конвенція 1951 року була підготовлена за рекомендацією Комісії ООН з прав людини, заснованою в 1946 році. Робота над нею велася з 1947р. по 1950 р.

Відповідно до Резолюції 429 (U) ГА ООН від 14 грудня 1950 р. була створена Конференція повноважних представників для підготовки Конвенції, регулюючої правовий статус біженців і апатридів. Предметом обговорення на Конференції став проект, підготовлений Спеціальним комітетом у справах біженців і апатридів. У роботі конференції брали участь представники двадцяти шести держав.

Особливі розбіжності в ході роботи Конференції з прийняття Конвенції про статус біженців викликало визначення поняття «біженець». Держави, що брали участь в розробці Конвенції, прагнули обмежити це визначення тими категоріями біженців, відносно яких вони були готові узяти на себе правові зобов'язання. Деякі держави виступали за вузьке визначення терміну, прагнучи уникнути правових зобов'язань, які виникли б у разі прийняття ширшого визначення. В той же час велика група держав відстоювала необхідність прийняття більш розширеного визначення. У результаті було прийнято компромісне формулювання. Держави

погодилися ввести загальне, універсально застосовне визначення терміну «біженець», що базується на понятті «Цілком обгрунтоване побоювання стати жертвою переслідування». Також вони повинні були обмежити це визначення тими категоріями біженців, відносно яких вони були готові узяти на себе правові зобов'язання. Деякі держави виступали за вузьке визначення терміну, прагнучи уникнути правових зобов'язань, які виникли у разі прийняття більш широкого визначення. В той же час велика група держав відстоювала необхідність прийняття розширеного визначення. У результаті було прийнято компромісне формулювання. Держави погодилися ввести загальне, універсально застосовне поняття⁷⁹.

Прийняття такого визначення терміну «біженець» ознаменувало важливе зрушення в політиці, оскільки це означало, що тепер статус біженця встановлюватиметься не лише на груповій основі, як це було в попередні роки, але і індивідуально, у кожному конкретному випадку. Крім того визначення стало носити універсальний характер, а не відноситися до окремих груп, таких, як громадян з СРСР, євреї з Німеччини, вірмени або греки з Туреччини, як це мало місце в період між діяльністю Ліги Націй і Другою світовою війною.

Визначення біженця розміщене в Конвенції в положенні про включення (стаття 1(A)), з якої виходить, що термін «біженець» застосовується до особи, яка «...через цілком обгрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянство, приналежність до певної соціальної групи або політичні переконання знаходиться поза країною своєї цивільної приналежності і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; чи, не маючи певного громадянства і знаходячись поза країною свого звичайного колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може або не бажає повернутися в неї внаслідок таких побоювань»⁸⁰.

⁷⁹ Sadruddin Aga Khan. Legal Problems Relating to refugees and displaced persons // Hague Recueil. – 1976. – N. 1. – P. 339–343.

⁸⁰ Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. [Електронний документ]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011

Це визначення виділяє чотири основні критерії для включення в поняття «біженець»:

- 1) претендент повинен знаходитися поза країною своєї цивільної приналежності;
- 2) мати цілком обґрунтовані побоювання переслідування;
- 3) і це побоювання повинне наставати внаслідок переслідування;
- 4) це побоювання переслідування має бути засноване на одному або з п'яти ознак: раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи, або політичних переконань.

У той час коли Конвенція була прийнята, держави були зосереджені на рішенні поточних проблем біженців і не брали до уваги положення в майбутньому, очевидно, не передбачаючи таких масових потоків біженців.

Це привело до двох головних обмежень в Конвенції 1951 р.: тимчасове обмеження 1951 роком та географічне обмеження.

Допомога Конвенції не застосовується до осіб, які увійшли до визначення як результат подій, що сталися після 1 січня 1951 року (стаття 1). Під словом події у визначенні, даному в Конвенції, маються на увазі «події, що сталися в Європі до 1 січня 1951 року» або «події що сталися в Європі або ще у іншому місці до 1 січня 1951 року». Таким чином, держави мали можливість обмежень своїх зобов'язань по Конвенції. Біженці, що визнаються такими відповідно до цього визначення з його обмеженнями, також називаються ще «конвенційними»⁸¹.

Наступні роки показали, що рух біженців не був феноменом, який обмежувався Другою світовою війною і її наслідками в Європі. Нові групи біженців з'явилися в основному в Африці, в п'ятдесятих-шістдесятих роках ХХ сторіччя. Тому назріла необхідність зробити Конвенцію доступною для застосування новими біженцями. Для цієї мети, тимчасове обмеження 1951 роком було зняте Протоколом, що

---

⁸¹ Грабова Я.О. Цілком обґрунтовані побоювання як критерій визнання особи біженцем. Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). – Одеса: Націон. університет «Одеська юридична академія», 2017. – С. 148–150.

стосується статусу біженців 1967 року, надавши, тим самим, Конвенції стійкий і воістину універсальний характер.

Протокол, що стосується статусу біженців 1967 року, – це незалежний документ, до якого держави можуть приєднуватися без прийняття Конвенції (хоча це рідко трапляється). Держави, які приєднуються до Протоколу, зобов'язуються застосовувати положення Конвенції до біженців без тимчасового обмеження 1951 роком. Якщо держава приєднується тільки до Протоколу, то відповідно, у нього немає можливості внесення і географічних обмежень⁸².

Для усебічного розуміння поняття «біженець» також необхідно вивчити положення відносно кола осіб, на яких поширюється мандат УВКБ ООН, що містяться в Статуті цієї організації. Згідно п.6 цього документу компетенція Верховного Комісара поширюється на осіб, визначення яких в цілому співпадає з визначенням, даним в ст. 1А Конвенції (хоча і не ідентично). Таким чином, УВКБ ООН делегується повноваження за поданням статусу біженця від імені ООН, незалежно від того чи приєдналася країна його перебування до Конвенції тощо. Такі біженці називаються «мандатними»⁸³.

Універсальні міжнародно-правові угоди містять схожі між собою правові визначення поняття «біженець». Недоліком цих понять є те, що багато категорій вимушених мігрантів, які визнані міжнародною спільнотою, перш за все ООН, біженцями *de facto*, залишилися за рамками визначень даних угод. Відсутність правового взаємозв'язку між визначеннями поняття «біженець», закріплених в універсальних угодах, стало причиною виникнення декількох категорій біженців: «мандатних» та «конвенційних»⁸⁴.

---

⁸² Report of the Ad Hoc Committee on statelessness and related problems // UN Economic and Social Council [Електронний документ]. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/1618

⁸³ United States of America. Memorandum on the Definition Article of the Preliminary Draft Convention Relating to the Status of Refugees (and Stateless Persons) [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/3ae68c164.html>

⁸⁴ Котляр О. І. Визначення поняття «біженець» у міжнародних документах // Адвокат: Загальнодерж. період. вид. – 2013. – № 6. – С. 39.

Назріла необхідність розробки єдиного універсального визначення дефініції «біженець» з його юридичним закріпленням у міжнародних угодах, яке б враховувало сучасні тенденції міграційних потоків, появи нових категорій і форм вимушеної міграції, що позбавляє мільйони людей юридичної підстави на отримання міжнародного захисту та допомоги не тільки з боку окремих держав, але й усїєї міжнародної спільноти.

Розглянувши визначення поняття «біженець», що містяться в регіональних угодах, можна зробити висновок про тенденцію розширювального тлумачення даного поняття. Ця тенденція перш за все зумовлена прагненням держав певного регіону вирішити проблему біженців своїми силами. При розробці визначення поняття «біженець» у світлі існуючих етнічних чисток, якими супроводжуються збройні конфлікти як міжнародного, так і не міжнародного характеру, необхідно ввести у визначення поняття «біженець» підстави для надання особі статусу біженця. Крім того, новим підходом у цьому визначенні має стати ще один критерій, за яким особа може зазнати насильства чи іншого переслідування, – за ознакою мови. Його варто було б ввести через співіснування всередині кордонів однієї держави двох або більше мовних груп, що може створювати конфліктні ситуації, а також ситуації переслідувань або загрози переслідувань⁸⁵.

Хоча у більшості випадків переслідування за мовною ознакою викликають побоювання у осіб, що належать до мовних меншин, є багато випадків на різних континентах, коли особа, що належить до більшості, може побоюватися переслідувань з боку домінуючої меншини⁸⁶.

Отже, біженець – це особа, яка в силу цілком обґрунтованих причин стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, мови, належності до певної соціальної групи, політичних переконань перебуває за межами країни своєї

⁸⁵ Там само. – С. 38.

⁸⁶ Грабова Я.О. Цілком обґрунтовані побоювання як критерій визнання особи біженцем. Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). – Одеса: Націон. університет «Одеська юридична академія», 2017. – С. 148–150.

громадянської належності або походження та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких причин в результаті зовнішньої агресії, окупації, етнічних чисток, масових заворушень на території країни своєї громадянської належності або походження; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи поза країною свого походження в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких причин⁸⁷.

§ 3. Регіональні підходи у визначенні поняття «біженець»

В останні десятиліття впроваджуються додаткові критерії до поняття «біженець», задля вираховування характеру потоків біженців. Регіональні ініціативи розширили визначення біженця.

У Африці, в цілях обліку особливої ситуації, Організація Африканської Єдності (ОАЕ) розробила в 1969 році Конвенцію «Про регулювання конкретних аспектів проблем біженців в Африці», яка розширює визначення поняття «біженець» і включає в нього осіб, вимушених покинути свою країну не лише в результаті переслідування, але також «внаслідок зовнішньої агресії, окупації, іноземного панування або подій, що серйозно порушують громадський порядок в якому-небудь районі країни або в усій країні їх походження або громадянства»⁸⁸.

Конфлікти, пов'язані із закінченням колоніальної епохи в Африці, вели до росту широкомасштабних переміщень біженців: війна 1954-1962рр. у Алжирі, конфлікти в районі Великих озер, Руанді, Зімбабве. У цій ситуації виникла необхідність в прийнятті документу, що враховує особливості цього регіону.

Текст нової Конвенції був прийнятий в 1969 році. Він посилається на Конвенцію 1951 року як на «основний і універсальний

---

⁸⁷ Котляр О. І. Визначення поняття «біженець» у міжнародних документах // Адвокат: Загальнодерж. період. вид. – 2013. – № 6. – С. 40.

⁸⁸ Конвенція Про регулювання конкретних аспектів проблем біженців в Африці від 1969 р. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://lawjournal.mcgill.ca/userfiles/other/5818395-581.art.Sharpe.pdf>

документ, що відноситься до статусу біженця». Нова Конвенція не має наміру її змінити, але доповнює її.

Визначення ОАЕ про біженців має дві частини:

- перша – повторює визначення, дане в Конвенції 1951 року;
- друга – розширює її.

Воно охоплює осіб, вимушених покинути свою країну внаслідок зовнішньої агресії, окупації, зовнішнього панування або подій, що серйозно порушують громадський порядок у будь-якій частині або на усій території країни свого походження. Це є важливим доповненням до Конвенції 1951 року і означає, що особи, що втікають від громадянських заворушень, насильства і війни мають, право отримати статус біженця в державах, які є учасниками цієї Конвенції, незалежно від того, чи мають вони цілком обґрунтовані побоювання переслідування⁸⁹.

У Європі існує декілька засобів і рекомендацій, що стосуються біженців, які було прийнято в межах структури Європейських організацій. Найбільш важливі з них приведені нижче:

– Рекомендації по гармонізації національних процедур, що стосуються притулку.

– Рекомендації по захисту осіб, неформально визнаних як біженці по Конвенції 1951 року (1984р.).

– Дублінська Конвенція (1990р.), яка висуває критерії для визначення відповідальності держав по розгляду клопотань про притулок, у випадках транзиту заявника по території декількох держав-учасників угоди⁹⁰.

При цьому слід зазначити, що на відміну від інших регіональних ініціатив другої половини ХХ століття Європейські держави стали дотримуватися і дотримуються більш строгої

---

⁸⁹ Грабова Я.О. Цілком обґрунтовані побоювання як критерій визнання особи біженцем. Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). –Одеса: Націон. університет «Одеська юридична академія», 2017. – С. 148–150.

⁹⁰ В. Чуєнко Історичні передумови виникнення та періодизація становлення правового статусу біженців у міжнародному праві // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 310–315. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_61

політики відносно надання притулку. Що само по собі виглядає дуже парадоксально, враховуючи, що сучасно міжнародне право біженців є продуктом західної історії.

Надання політичного притулку в Латинській Америці має довгу історію. Перші тексти з'явилися в XIX столітті (Конвенція Монтевідео). Потім послідувала серія документів, таких як Конвенція по Територіальному і Політичному притулку, а також Картахенська декларація про біженців. Найбільш важливою з них є Картахенська декларація⁹¹.

У Латинській Америці, у 1984 році Центральноамериканські держави, включаючи Мексику і Панаму, прийняли Картахенську декларацію про біженців, додавши критерій «масове порушення прав людини». Ця декларація, що формально не має обов'язкової сили, лягла в основу політики відносно біженців в регіоні і була включена в національні законодавства ряду держав.

У 1984 році УВКБ ООН скликало Колоквіум, створений представниками держав і провідними латиноамериканськими юристами, які зустрілися в колумбійському Картахені. Цей Колоквіум прийняв важливу декларацію, яка рекомендувала, щоб визначення включало також осіб, що втекли зі своєї країни «... оскільки їх життю, безпеці або свободі погрожували загальне насильство, іноземна агресія, внутрішні конфлікти, масові порушення прав людини або інші обставини, що призвели до серйозного порушення громадського порядку». Це визначення схоже з визначенням в Конвенції ОАЕ. Не маючи обов'язкової сили, воно, проте, застосовується на практиці декількома державами Латинської Америки, і увійшло до їх національних законодавства.

---

⁹¹ Картахенська декларація о беженцах 1984 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www1.umn.edu/humanrts/russian/asylum/Rkartahen decl.html](http://www1.umn.edu/humanrts/russian/asylum/Rkartahen%20decl.html)

§ 4. Поняття «біженець» згідно із законодавством України

Питання, пов'язані з біженцями, регулюються Конституцією України⁹² Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року № 3671-VI⁹³ (надалі – Закон № 3671-VI) іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (стаття 9 Конституції України).

Відповідно до статті 26 Конституції України – іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Відповідно до частини 1 пункту 1 статті 1 Закону № 3671-VI біженець – це особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань;

Відповідно до частини 19 пункту 1 статті 1 Закону № 3671-VI статус біженця – визнання центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які

⁹² Конституція України від 28 червня 1996 р. (в ред. 30.09.2016 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

⁹³ Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року № 3671-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

потребують додаткового або тимчасового захисту, іноземця або особи без громадянства біженцем.

Керуючись статтею 13 Закону № 3671-VI (Права та обов'язки особи, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту) особа, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має право на:

- тимчасове працевлаштування, навчання, медичну допомогу в порядку, встановленому законодавством України;

- проживання у родичів, у готелі, піднаймання житлового приміщення або користування житлом, наданим у пункті тимчасового розміщення біженців;

- безоплатну правову допомогу в установленому порядку;

- конфіденційне листування з УВКБ ООН та право на відвідання співробітниками УВКБ ООН;

- інші права, передбачені Конституцією та законами України для іноземців та осіб без громадянства, які законно перебувають на території України.

Особа, яка звернулася за наданням статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, зобов'язана:

- подати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, відомості, необхідні для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

- відбути до визначеного місця тимчасового проживання у разі одержання направлення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту;

- проходити медичне обстеження на вимогу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту;

– з'являтися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, у визначений ним строк;

– повідомляти центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, про свої поїздки за межі адміністративно-територіальної одиниці України, на території якої вона проживає.

Стаття 14 Закону № 3671-VI зазначає, що особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Особи, яких визнано біженцями в Україні, вважаються такими, які постійно проживають в Україні, з дня прийняття рішення про визнання їх біженцями.

Особи, яких визнано особами, які потребують додаткового захисту, вважаються такими, які безстроково на законних підставах перебувають на території України.

Стосовно права особи, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту слід зазначено, що статтею 15 Закону № 3671-VI передбачено, що особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівні з громадянами України права на:

– пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України, крім обмежень, встановлених законом;

– працю;

– провадження підприємницької діяльності, не забороненої законом;

– охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;

– відпочинок;

– освіту;

– свободу світогляду і віросповідання;

– направлення індивідуальних чи колективних письмових

звернень або особисте звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів;

– володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

– оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;

– звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

– безоплатну правову допомогу в установленому порядку.

Особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівні з громадянами України права у шлюбних та сімейних відносинах, має право на одержання грошової допомоги, пенсії та інших видів соціального забезпечення в порядку, встановленому законодавством України, та користування житлом, наданим у місці проживання.

Також, слід зазначити, що відповідно до прав особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, зобов'язана (стаття 16 Закону № 3671-VI):

– повідомляти протягом десяти робочих днів центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, про зміну прізвища, складу сім'ї, сімейного стану, місця проживання, набуття громадянства України або іншої держави, надання притулку або дозволу на постійне проживання в іншій державі;

– знятися з обліку і стати на облік центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, за новим місцем проживання у разі зміни місця проживання і переїзду до адміністративно-територіальної одиниці України, на яку поширюється повноваження іншого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту;

– проходити щорічну перереєстрацію у строки, встановлені центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну

політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, за місцем проживання. Порядок перереєстрації біженців або осіб, які потребують додаткового захисту, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.

Питання і завдання для самоперевірки

1. Перерахуйте перші міжнародні договори, визначальні : хто є біженцем. Як і у зв'язку з чим, змінювалося це поняття в міжнародному праві?

2. Розкрийте зміст поняття «біженець» згідно Конвенції ООН про статус біженців 1951р. Який елемент на Ваш погляд є ключовим у визначенні?

3. З чим пов'язані обмеження у визначенні «біженець» Конвенції 1951р.? Чи можливе їх застосування нині?

4. Перерахуйте статті Конвенції 1951р., обмовки до яких недопустимі. Чому?

5. Які види біженців Ви знаєте?

6. Чи існують регіональні особливості у визначенні «біженець»? З чим це пов'язано?

7. Порівняйте поняття «біженець» згідно Конвенції 1951 р. і законодавства України.

8. Перерахуйте міжнародні і національні нормативні правові акти, регулюючі питання захисту прав біженців. Дайте визначення поняття «біженець» згідно з цими правовими документами. Чи є відмінності у визначенні згідно з міжнародними документами і національним законодавством? Якщо так, назвіть їх.

9. Перерахуйте основні елементи поняття «біженець».

10. Що означають «цілком обґрунтовані побоювання»?

11. У яких випадках можна говорити про дискримінацію як про переслідування і що означає «переслідування» в контексті Конвенції 1951 року?

12. Перерахуйте ознаки переслідування. Дайте коротку оцінку кожній з ознак.

13. Поясніть принцип «non-refoulement».

14. Які недоліки мали всі документи щодо біженців, прийняті Лігою Націй у XX ст.?
15. Порівняйте міжнародне та національне трактування поняття «біженець».
16. Якими правами користуються біженці в Україні?
17. Які обов'язки мають біженці в Україні?

Тестові завдання

1. Необхідність визначення поняття «біженець» виникла:
  - а) на початку XX ст.;
  - б) в середині XX ст.;
  - в) у XIX ст.;
  - г) наприкінці XX ст.
2. Угоди про видачу посвідчень вірменським та російським біженцям були видані:
  - а) на початку XX ст.;
  - б) у 1930-х роках;
  - в) у 1940-х роках;
  - г) у 1920-х роках.
3. Конвенція щодо міжнародного статусу біженців прийнята:
  - а) у 1933 році;
  - б) у 1947 році;
  - в) у 1924 році;
  - г) у 1927 році.
4. Конвенція про статус біженців з Німеччини прийнята у:
  - а) 1950 році;
  - б) 1940 році;
  - в) 1938 році;
  - г) 1935 році.
5. Перше міжнародне агентство у справах біженців виникло у:
  - а) 1945 році;
  - б) 1947 році;
  - в) 1960 році;
  - г) 1957 році.

6. Закріплення рівності в правах та обов'язках біженців та громадян України зафіксовано у такій статті ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»:

- а) 16;
- б) 15;
- в) 14;
- г) 17.

7. Загальноприйняте поняття «біженець» закріплене у Конвенції ООН від:

- а) 1953 року;
- б) 1951 року;
- в) 1954 року;
- г) 1952 року.

8. Перші визначення поняття «біженець» базувались на таких підходах:

- а) територіальному та етнічному;
- б) універсальному;
- в) етичному;
- г) політичному.

9. Регіональним документом щодо біженців у Латинській Америці є:

- а) Картахенська декларація;
- б) Дублінська конвенція;
- в) Європейська конвенція;
- г) Конвенція 1951 року.

10. Статус біженця в Україні визнається:

- а) місцевими органами влади;
- б) судом;
- в) центральними органами влади;
- г) міжнародними організаціями.

Вставте пропущені слова та фрази:

1. Перше спеціалізоване ... агентство у справах біженців (МОБ) було створене в 1947 році.

2. Конвенція про статус біженців 1951р. є ..... документом діючого міжнародного права біженців.

3. Біженець – це особа, яка в силу цілком обґрунтованих причин стати ... за ознакою раси, віросповідання, громадянства, мови, належності до певної соціальної групи, політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності або походження та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких причин в результаті зовнішньої агресії, окупації, етнічних чисток, масових заворушень на території країни своєї громадянської належності або походження; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи поза країною свого походження в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких причин.

4. Особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має ... з громадянами України ... у шлюбних та сімейних відносинах, має право на одержання грошової допомоги, пенсії та інших видів соціального забезпечення в порядку, встановленому законодавством України, та користування житлом, наданим у місці проживання.

5. Особи, яких визнано біженцями в Україні, вважаються такими, які постійно проживають в Україні, ... рішення про визнання їх біженцями.

Відповіді на тести:

1. а.	6. в.
2. г.	7. б.
3. а.	8. а.
4. в.	9. а.
5. б.	10. в.

Вставте пропущені слова та фрази:

1. Міжнародне; 2. фундаментальним; 3. жертвою переслідувань; 4. рівні, права; 5. з дня прийняття.

ТЕМА 4. ПРОЦЕДУРА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ

- 1. Зв'язок інституту прав біженців з правами людини.*
- 2. Основні принципи визначення статусу біженця.*
- 3. Основні вимоги до процедури визначення статусу біженця у міжнародному праві.*
- 4. Елементи поняття «біженець».*

§ 1. Зв'язок інституту прав біженців з правами людини

Законодавство про біженців і права людини взаємозв'язані найтіснішим чином. Таке явище як «біженці», є породження гонінь, пригнічення особи людини, обмежень його основних прав і свобод. Фактично законодавство про біженців є складовою частиною законодавства про права людини і адресовано воно такій специфічній групі, як біженці. Міжнародні норми про захист біженців діють усередині загальної структури міжнародного права з прав людини. Відповідно до цієї структури адвокація біженців здійснюється через інститути та інструменти з прав людини. Таким чином, норми з прав людини можуть бути використані в інтерпретації, посиленні та підтримці законодавства про біженців.

Основним істотним чинником і перешкодою для можливого, безпечного і добровільного повернення додому біженця є порушення прав людини – саме вони знаходяться в основі такого явища, як «біженці». І саме тому захист прав людини в країнах походження «людей в русі» є вирішальним для захисту та вирішення проблем біженців. Повага до прав людини складає також суть захисту біженців і в країнах їх притулку. Особи, що залишають свою країну у пошуках захисту за її межами, роблять це в першу чергу тому, що їх людські права піддаються ризику у своїй країні. І рішення про те, що людина має «цілком обґрунтовані побоювання переслідування» є наслідком висновку про те, що одно або більше з його основних

людських прав не шануються. Таким чином, порушення прав людини знаходяться в корені визначення статусу біженця.

Слід додати, що біженці шукають свого визнання на чужині не через свій особистий вибір, а зважаючи на необхідність уникнути загрози своїм людським правам і, частіше, необхідність ця носить надзвичайний характер, обумовлений надзвичайними ж обставинами. На додаток до всього іншого, при цьому біженці знаходяться в ситуації, багатій для них можливими переслідуваннями. Архіважлива відмінність біженців від інших категорій іммігрантів полягає в тому, що вони потребують отримання міжнародного захисту від переслідування за ситуації, коли звернення за національним захистом в державі неможливе.

Засадничий правовий документ про біженців – Конвенція про статус біженців 1951 року (далі – Конвенція 1951 року) у своїй Преамбулі підтверджує тісний взаємозв'язок між загальним контекстом прав людини і суттю законодавства про біженців⁹⁴.

Відмітимо також, що спочатку встановлене міжнародним співтовариством поняття прав людини відносно біженців, в якості якнайповнішого вираження цих прав, розглядало право шукати і отримувати притулок від переслідування в інших країнах (Ст. 14 Загальної Декларації прав людини)⁹⁵.

У теперішній же час – так званий принцип невисилки (*non-refoulement*) об'єднує право шукати і отримувати притулок, і право на життя і свободу від тортур або іншого жорстокого, нелюдяного або принизливого поводження або покарання. Цей принцип покладений в основу сучасної концепції міжнародного захисту⁹⁶.

До способів застосування міжнародного права про права людини у визначенні біженця можна віднести наступні:

---

⁹⁴ Сборник нормативно-правовых документов по защите прав беженцев. Бишкек, 2004. – С. 46.

⁹⁵ Там само. – С. 15

⁹⁶ Грабова Я.А. Концепция *non-refoulement* как принцип убежища. Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность: материалы IМеждународ. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г.Краснодар, 02–04 июня 2016 г.) // Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 107–111.

1. Інтерпретація концепцій при розгляді заяв на притулок згідно з поняттям біженця відповідно до Конвенції 1951 року (наприклад: переслідування, підстави, виключення і зміна обставин).

Багато міжнародних правових норм з прав людини можуть інтерпретуватися залежно від конкретних обставин, наприклад:

– Загальна Декларація прав людини допоможе визначити «переслідування» загалом;

– Додатковий Протокол до Женевської Конвенції від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв озброєних конфліктів, може допомогти встановити переслідування в контексті громадянської війни;

– Конвенція з прав дитини може сприяти створенню процедур для претендентів неповнолітнього віку.

2. Поводження з біженцями в країні притулку (наприклад: право шукати притулок, недискримінація).

Механізми щодо захисту прав людини підкріплюють і підтримують ті положення Конвенції 1951 року, які мають відношення до повождення з біженцями в країні притулку.

Наприклад:

– Багато стандартів, викладених в Укладеннях Виконкому УВКБ ООН, містяться в міжнародних договорах по захисту прав людини, що створюють правові зобов'язання для держав-учасників;

– Міжнародне право включає також встановлення, які можуть бути застосовані до проблем, про які умочуються в Конвенції 1951 року і Протоколі 1967 року.

Так, наприклад: У Конвенції 1951 року немає положення про затриманих біженців, але Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права⁹⁷ (ратифікований більш ніж 120 державами) надає істотні права усім затриманим біженцям і, у тому числі, право на незалежний розгляд законності затримання.

---

⁹⁷ Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року . – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

3. Додаткове джерело моніторингу і захисту (наприклад: право не бути висланим згідно Конвенції проти тортур; петиції в органи по захисту прав людини; повідомлення спеціальних репортерів).

Додаткове джерело захисту біженців знаходиться у рамках законодавства про права людини.

Наприклад: багатьма країнами встановлені специфічні процедури, які гарантують можливість перегляду клопотання про надання статусу біженця відповідно до положень міжнародного права з прав людини.

Більше того, біженці дістають доступ до зовнішньо-міжнародної адвокації своїх прав, відповідно до існуючих механізмів щодо захисту прав людини і відповідних міжнародних органів.

Наприклад: за відсутності підстав для отримання захисту згідно з тими положеннями, які містяться в Конвенції 1951 року, можливе отримання такого захисту згідно з положеннями Конвенції проти тортур, яка надає гарантію від депортації.

Положення, які містять принцип невисилки (*non-refoulement*) і доповнюючи законодавство по біженцям в контексті умисної депортації, можна знайти: в Статті 3 Конвенції проти тортур і інших жорстоких, нелюдських або видів звернення і покарання, що принижують гідність⁹⁸ (далі – Конвенція проти тортур), у Статті 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁹⁹.

Ці положення діють незалежно від Конвенції 1951 року і дозволяють розширити дію із захисту біженців і інших іноземців від примусового повернення в країни результату.

При цьому вказані особи мають право клопотати у відповідний Комітет, встановлений згідно Конвенції проти тортур. Ця Конвенція (стаття 3) розширює принцип невисилки (*non-refoulement*) і невидачі держави «...де є істотні підстави припускати,

⁹⁸ Конвенція проти тортур і інших жорстоких, нелюдських або видів звернення і покарання і, що принижують гідність від 10 грудня 1984 року . – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085

⁹⁹ Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995004>

що повернена особа може піддатися тортурам. Для визначення таких підстав компетентна влада приймає до уваги усі обставини, що відносяться до даної справи, включаючи, у відповідних випадках, існування в цій державі постійної практики жорстких і масових порушень прав людини», запобігання і пошук шляхів вирішення ситуацій щодо біженців (наприклад: відновлення прав людини, сприяння поверненню біженців)¹⁰⁰.

Існує тісний зв'язок між дотриманням прав людини і запобіганням та вирішенням проблеми щодо захисту прав біженців. Відповідний захист прав людини дозволяє виключати сам ризик появи біженців або ріст їх чисельності, а відновлення їх порушених прав створює умови для реалізації прав на безпечне повернення в країни походження.

Таким чином, признається, що біженці шукають визнання в іншій країні не із-за вибору, а із-за необхідності уникнути загрози своїм людським правам.

Одним з фундаментальних прав людини є право на отримання притулку. Розуміння про суть концепції «притулку» дає поняття визначення «переслідування», що вводиться. Стаття 14 Загальної Декларації прав людини визначає, що: «Кожна людина має право шукати притулок від переслідування в інших країнах і користуватися цим притулком»¹⁰¹.

Порушення цього права має місце тоді, наприклад, коли біженці дістають відмову на кордоні і не мають можливості пошуку притулку де-небудь ще або, коли вони піддаються примусовому поверненню в країну свого походження, де піддаються ризику переслідування.

Важливо відмітити, що надання притулку, у кожному окремому випадку, є актом суверенної держави і не може викликати

¹⁰⁰ Грабова Я.А. Концепция non-refoulement как принцип убежища. Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г. Краснодар, 02–04 июня 2016 г.) // Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 107–111.

¹⁰¹ Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995015>

протесту або недружнього відношення іншої держави, зважаючи на неполітичний і гуманітарний характер цієї акції.

Необхідно також відмітити життєву необхідність в отриманні міжнародного захисту від переслідування у разі, якщо неможливе звернення за національним захистом в державі приналежності – це важлива відмінна риса біженця від іммігранта¹⁰².

В цілому, основні права людини мають універсальне застосування, адже вони мають відношення до усіх і кожного: громадян, іноземців, біженців та осіб шукають притулок, незалежно від того, законно або незаконно вони знаходяться на території держави. Крім того, усі людські права – цивільні, політичні, економічні, соціальні і культурні визнаються рівно важливими і незалежними від доктрин або теорій яких-небудь держав і урядів. Це знайшло віддзеркалення у безлічі резолюцій ООН. Применшення цих прав допускається тільки у виняткових випадках, але і в таких випадках, навіть за наявності відповідних пояснень, певні права не можуть бути принижені.

Всесвітня Конференція з прав людини в 1993 році підтвердила, що: «Усі права людини універсальні, неділимі, взаємозалежні і взаємозв'язані. Міжнародне співтовариство повинне відноситися до прав людини справедливо і так само, в тому ж взаємовідношенні, і з таким же особливим значенням. Тоді як значення національних і регіональних особливостей повинне враховуватися, це борг держав, незважаючи на їх політичні, економічні і культурні системи, покращувати і захищати усі права людини і фундаментальні свободи»¹⁰³.

§ 2. Основні принципи визначення статусу біженця

Важко недооцінювати значення принципів в міжнародному праві щодо захисту прав біженців. На відміну від норми міжнародного права, яка, як правило, покликана регулювати конкретніше правовідносини, що стосується певного об'єкту міжнародного

¹⁰² Практическое руководство по вопросам убежища. – Проект Европейского Союза, 2005. – С. 52–54.

¹⁰³ Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право. Університетський курс: підручник: – Київ: КНТ, 2007. – С. 206-212.

права, принцип міжнародного права поширює свою дію на цілу галузь правовідносин. Крім того, в порівнянні з нормою принцип є довговічнішим, менше схильний до впливу обставин, що міняються.

Отже, розглянемо три значущі принципи міжнародного захисту прав біженців: принципи недискримінації, принципи невисилки, принципи конфіденційності.

Ці принципи мають комплекс ознак, властивих усім принципам міжнародного права і що обумовлюють їх особливе положення. Передусім, вони є найбільш важливими, корінними положеннями і складають нормативну основу усієї міжнародно-правової системи, що стосується права біженців. На них базується взаємодія суб'єктів цієї галузі в процесі створення і реалізації норм цієї галузі права. Ці принципи є найбільш загальними нормами. Їх зміст багатогранно розкривається за допомогою конкретизуючої нормотворчості та правозастосовної практики. Закріплені в загальному вигляді в Статуті ООН, принципи міжнародного права деталізуються колом міжнародно-правових актів, мають універсальну сферу дії, визначають зміст і методи співпраці суб'єктів міжнародного права.

В той же час принципи міжнародного права біженців мають свою специфіку, що обумовлено багатьма чинниками. Свій початок ці принципи беруть в міжнародному праві в галузі прав людини, але, знаходячи застосування в галузі прав біженців, вони набувають особливого значення. Передусім, треба пам'ятати, що об'єктом регулювання є правовідносини, учасником яких виступає категорія особливо уразливих осіб.

Міжнародний захист є практично єдиним інструментом для захисту життєво важливих інтересів цих людей. Особливу складність представляє те, що тягар реалізації цих принципів повинен розділятися рівномірно між основними суб'єктами міжнародного публічного права. Але, на жаль, на практиці це важко реалізовується. І у даному контексті мають важливе значення такі характеристики принципів міжнародного права як їх імперативність і універсальність. Тобто принципи міжнародного права є імперативними нормами міжнародного права (лат. *jus cogens*), які згідно ст. 5 6 Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 1969 року, приймаються і визнаються міжнародним

співтовариством держав в цілому, як норми, відхилення від яких недопустимі, і які можуть бути змінені тільки наступною нормою загального міжнародного права, що носить такий же характер. В якості універсальних норм принципи міжнародного права є частиною усіх існуючих правових систем.

На жаль, механізми по забезпеченню цих характеристик, а саме санкції за їх порушення слабо розвинені і, як правило, залежать від політичної волі суб'єкта, що реалізовує їх.

Принцип недискримінації

а) Принцип недискримінації в міжнародному праві

Принцип недискримінації є одним із засадничих принципів міжнародно-правових стосунків, передусім, правового регулювання захисту прав особи. Він закріплений в Статуті Організації Об'єднаних Націй, де однією з основних цілей своєї діяльності організація проголосила: «заохочення і розвиток поваги до прав людини і основних свобод для усіх, без відмінності раси, статі, мови»¹⁰⁴.

Концепція заборони дискримінації лежить в основі міжнародного права в галузі прав людини. Явище, яке кваліфікується терміном дискримінація, безперечно, віддзеркалює порушення фундаментального джерела права, – принципу справедливості і пов'язаних з ним принципів рівності і людської гідності.

Загальновизнаним визначенням дискримінації в міжнародному праві є формулювання, яке надане Комітетом з прав людини на своїй 37 сесії в 1989р. у загальному коментарі № 18 про дискримінацію, а саме: «... будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага, яка заснована на такій основі, як раса, колір, стать, мова, релігія, політична або інша думка, національне або соціальне походження, народження або інший статус, і метою або результатом якого є знищення або тиск визнання, користування або застосування будь-якими особами прав і свобод на рівній основних»¹⁰⁵.

Недискримінація означає, що, як загальне правило, права і свободи, що визнаються міжнародним правом в галузі прав людини,

¹⁰⁴ Устав Организации Объединенных Наций. – Ст. 1 п. 3. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/documen/basicdoc/charter.htm>

¹⁰⁵ Беляев С.А. Некоторые вопросы развития международно-правового противодействия дискриминации // Право и политика. – 2006. – № 6. – С. 4

відносяться до кожної людини і держава не може робити відмінностей – наприклад, за ознакою раси, статі, мови або релігії – між різними особами в тому, що стосується захисту цих прав.

Одним з перших міжнародних актів, що звернулися до питання дискримінації в галузі прав особи, є Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, що стала «основою» інших міжнародно-правових норм в галузі прав людини. Декларація містить історичне положення в Статті 1:

«Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні поступати у відношенні один одного у дусі братерства».

У статті 2 Загальної декларації прав людини записано, що:

«Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища».¹⁰⁶

Декларація спочатку не розглядалася як юридично обов'язковий документ для держав-учасниць. Проте наступний розвиток привів до появи ряду концепцій і доктрин, які розглядають положення Декларації як ті, що мають певний спеціальний моральний і нормативний статус в системі джерел міжнародного права.

У наступні роки принцип заборони дискримінації був систематично інкорпорований в значну кількість міжнародно-правових договорів. Ці договори спеціально стосуються припинення проявів незаконної дискримінації (Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації, Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок, Конвенція про політичні права жінок, Конвенція про права дитини, Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей).

Так само заборона дискримінації міститься в договорах загального характеру, присвячених міжнародному захисту прав

---

¹⁰⁶ Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

особи (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права).

б) Право біженців і принцип недискримінації

Заборона дискримінації має найважливіше значення для біженців. Біженці і особи, що шукають притулок, особливо коли вони прибувають у великій кількості, можуть чинити сильну дію на країну притулку і місцеве населення. Деякі місцеві співтовариства, що приймають біженців, розглядають біженців як загрозу своєму способу життя, культурі або навіть державній безпеці і стабільності. Інші можуть розглядати усіх іноземців як людей, що зазіхають на обмежені місцеві ресурси. Про той позитивний вклад, який біженці можуть внести в життя країни-притулку, про їх потребу в гуманітарній підтримці і захисті, яких у них не було на батьківщині, часто забувають під час жвавих дискусій про «небажаних» мігрантів.

Існуючи іноземцями в іншій країні, біженці особливо уразливі відносно дискримінації:

- Положення законів в країні притулку можуть в недостатній мірі враховувати потреби біженців, або можуть бути незрозумілими для біженців;

- Релігія або етнічне походження біженців і більшість населення в країні притулку можуть різнитися і, відповідно, їх присутність може викликати невдоволення, або до них можуть відноситися з підозрою;

- У біженців часто відсутні належні документи, що засвідчують особу, і офіційні документи, та як наслідок, у них можуть виникати проблеми в стосунках із владою.

Проте, навіть з урахуванням того, що біженці є іноземцями в країні притулку, загалом, відповідно до міжнародно-правових норм, що відносяться до прав людини, вони користуються тими ж основними правами і свободами, що і громадяни цієї країни.

Основою для захисту біженців є Конвенція про статус біженців, яка була прийнята 28 липня 1951 р. на конференції уповноважених з прав біженців і та вступила в дію 22 квітня 1954 року. Вона є головним джерелом регулюванню статусу і захисту такої уразливої категорії як біженці. Стаття 3 це Конвенції («Неприпустимість дискримінації») вказує: «Держави – учасниці

застосовуватимуть положення цієї Конвенції відносно біженців без дискримінації відносно раси релігії або країни походження».

Конвенція 1951 року також цілком конкретна відносно того, якими правами біженці користуються нарівні з громадянами і якими правами біженці користуються тільки в тій же мірі, що іноземні та особи без громадянства.

Відносно наступних прав Конвенція 1951 року передбачає рівне в порівнянні з громадянами положення:

- свобода релігії (Стаття 4);
- права на інтелектуальну власність (Стаття 14);
- право звернення до суду (Стаття 16);
- право на початкову освіту (Стаття 22);
- право на урядову допомогу (Стаття 23);
- права, пов'язані із зайнятістю, трудовим законодавством і соціальним забезпеченням (Стаття 24).

В той же час, відносно наступних прав Конвенція 1951 року передбачає тільки положення, рівне в порівнянні з іншими негромадянами: права на рухоме і нерухоме майно (Стаття 13); право асоціацій (Стаття 15); право на працю (Стаття 17); право створювати приватні підприємства і право займатися професією (Статті 18 і 19); право на житлі (Стаття 21); право на продовження утворення після здобуття початкової освіти (Стаття 22); свобода пересування (Стаття 26). Стаття 13).

Принцип невисилки (non-refoulement).

а) Еволюція принципу non-refoulement в міжнародному праві

Право на притулок є одним з основних прав людини. Принцип заборони висилки є частиною міжнародного права – це означає, що держави, які навіть не є учасниками конвенції, повинні шанувати принцип невисилки. Деякі теоретики міжнародного права пропонують виділяти його, як норму *jus cogens* (імперативні норми міжнародного права, обов'язкові для виконання усіма учасниками). Принцип невисилки позначається терміном *non-refoulement* – відмова від примусового повернення (висилки) біженця на кордон країни, де йому може погрожувати переслідування.

Думка про те, що при певних обставинах держава не повинна повертати людей в інші держави виникла лише в першій половині

XIX сторіччя. В цей час починає складатися поняття «притулок» і формується принцип відмови у видачі політичних злочинців. Спочатку, принцип невисилки (non-refoulement) припускав, що люди, які рятуються від своїх урядів, як правило, деспотичних, заслуговують захисту.

Проте, лише після першої світової війни принцип (non-refoulement) став входити в міжнародну практику. Уперше, принцип, по якому біженців не слід повертати в країну, звідки вони прибули, був формально закріплений в статті 3 Конвенції про міжнародний статус біженців 1933 р.: «Кожна з Договірних Сторін зобов'язується не переміщати зі своєї території або не перешкоджати допуску на неї шляхом застосування заходів, таких як висилка або недопуск на межі (refoulement), біженців, які отримали право проживати там постійно, якщо тільки вищезгадані заходи не диктуються міркуваннями державної безпеки або громадського порядку. Кожна з Договірних Сторін зобов'язується у будь-якому випадку не відмовляти у в'їзді біженцям на кордонах їх країн походження»¹⁰⁷.

Цю конвенцію ратифікували лише 8 держав, причому 3 з них підкреслили, що зберігають власну юрисдикцію в питаннях висилки.

Подібний підхід були застосований і в Тимчасових угодах про біженців з Німеччини 1936р. і 1938 р.¹⁰⁸. Стаття 4 Тимчасової угоди про біженців з Німеччини 1936р. прямо вказувала на те що, висилка з договірних країн можлива тільки на підставі обмеженого переліку причин і з наданням достатнього часу для приготувань:

«1. У кожному випадку, коли біженця вимагають покинути територію однієї з Договірних Держав, йому надається достатній час для здійснення необхідних приготувань.

2. Без збитку для заходів, які можуть бути прийняті в межах країни, біженці, яким було дозволено проживати в країні, не можуть бути вислані владою цієї країни або повернені за межі її, якщо

---

¹⁰⁷ Конвенція, що стосується міжнародного статусу біженців, від 28.10. 1933 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/other%20groups%20of%20refugees%20 1928.pdf>.

¹⁰⁸ Временное соглашение о статусе беженцев, прибывающих из Германии від 04.07. 1936 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/other%20groups%20of%20refugees%20 1928.pdf>.

тільки такі заходи не диктуються ідеями державної безпеки або громадського порядку»¹⁰⁹.

Текст Угоди 1938р. мав незначні відмінності. Загальним в цих документах було те, що біженцям заборонялося висилати з договірної країни, окрім як з мотиву державної безпеки або громадського порядку.

Таким чином, вже в 1930-і рр. держави приходять до необхідності застосування принципу non-refoulement для захисту біженців. Але незначна кількість держав, що ратифікували ці угоди, наявність в них кола обмежень і можливостей для різного тлумачення, не дозволила повною мірою розробити зміст цього принципу. Проте, в цей період велика кількість біженців з Росії, Іспанії, Німеччини або Оттоманської імперії не були повернені навпаки в країни походження, що забезпечувало їх захист¹¹⁰.

Декларація про територіальний притулок¹¹¹, прийнята Генеральною Асамблеєю 14 грудня 1967 року, уперше називає норму non-refoulement в якості принципу, і у підтвердження стаття 3 Декларації вказує на те, що ні до якої особи, що має право шукати притулок, не повинні застосовуватися такі заходи, як відмова від дозволу переходу кордону або, якщо вона вже вступила на територію, на якій вона шукає притулок, висилка або примусове повернення в яку-небудь країну, де ця особа може піддатися переслідуванню».

Значення Декларації для закріплення принципу non-refoulement в міжнародному праві полягає не лише у використанні терміну «принцип». Визначальним чинником є проголошення

---

¹⁰⁹ Грабова Я.А. Концепция non-refoulement как принцип убежища. Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г. Краснодар, 02–04 июня 2016 г.) // Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 107–111.

¹¹⁰ В. Чуенко Історичні передумови виникнення та періодизація становлення правового статусу біженців у міжнародному праві // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 312. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_61

¹¹¹ Декларація про територіальний притулок від 14.12.1967// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

державами ряду рекомендацій відносно осіб, що шукають притулок, серед яких міститься і трактування принципу non-refoulement як заборони примусового повернення і відмови в допуску на територію країни притулку. Хоча сама по собі резолюція ГА ООН носить рекомендаційний характер, закріплені в ній принципи відбивають міжнародний звичай, що склався. Вважається, що саме з того часу з'явилися підстави вважати non-refoulement принципом міжнародного гуманітарного права.

Надалі, засадничий гуманітарний принцип non-refoulement знайшов вираження у ряді регіональних норм з прав людини, включаючи Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 3), Американську Конвенцію з прав людини (стаття 22), Конвенцію ОАЕ по біженцях (стаття II) та Каїрську Декларацію про захист біженців і переміщених осіб у арабському світі (стаття 2)¹¹².

Наприклад, Американська Конвенція про права людини 1969 року¹¹³ містить основні елементи принципу non-refoulement. Іноземець ні в якому разі не може бути депортований або повернений в країну незалежно від того, чи являється вона країною його походження, якщо в цій країні йому погрожує небезпека порушення його права на життя або особисту свободу за ознакою раси, громадянства, релігії, соціального положення або політичних переконань.

Окрім конвенцій, принцип non-refoulement закріплений і у ряді декларацій, що не зобов'язують, і резолюцій, в яких держави можуть вільно висловити свою думку.

б) Принцип non-refoulement в міжнародному праві біженців

Право користуватися міжнародним захистом мається на увазі в Конвенції 1951 року, в її засадничих положеннях. Під час пошуку притулку біженці часто стикаються з обмежувальними заходами або

---

¹¹² Грабова Я.А. Концепция non-refoulement как принцип убежища. Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г. Краснодар, 02–04 июня 2016 г.) // Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 107–111.

¹¹³ Американська Конвенція про права людини 1969 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://constituanta.blogspot.com/2011/02/1969.html>

затримуються, або насильно повертаються в райони, де їх життя, свобода і безпека виявлялися під загрозою. Тому принцип невисилки біженців був зафіксований ще в Конвенції 1951 року, у статті 33 вказано про заборону висилки біженців або їх примусового повернення (у країни, з яких вони прибули) :

1. Договірні Держави жодним чином не висилатимуть або не повертатимуть біженців на межу країни, де їх життю або свободі погрожує небезпека внаслідок їх раси, релігії, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань.

2. Ця постанова, проте, не може застосовуватися до біженців, що розглядаються через поважні причини як загроза безпеки країни, в якій вони знаходяться, або засуджені вироком, що вступив в силу, в скоєнні особливо тяжкого злочину і що представляє громадську загрозу для держави.¹⁰³

Основний сенс принципу non-refoulement полягає в тому, що держави не повинні жодним чином повертати біженців на межу території, де вони можуть піддатися переслідуванням. Надаючи біженцю притулок, відповідна держава переймає на себе зобов'язання по захисту його від повернення, по дотриманню і забезпеченню фундаментальних прав і свобод людини, а також зобов'язання по наданню йому дозволу залишатися на своїй території до тих пір, поки не буде знайдено довгострокового рішення його проблеми¹¹⁴.

Положення статті 33 частини 1 Конвенції 1951 року забороняють примусову висилку або повернення біженців на кордон країни, в якій їх життю або свободі погрожує небезпека внаслідок їх расової приналежності, релігії, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань. Проте, вказана конвенційна норма не є абсолютною, оскільки частину 2 цієї конвенційної статті робить обмовку відносно тих, хто розглядається як загроза безпеці країни, в якій вони знаходяться, або засуджених

---

¹¹⁴ Грабова Я.А. Концепция non-refoulement как принцип убежища. Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г. Краснодар, 02–04 июня 2016 г.) // Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 107–111.

вироком, що вступив в силу, в скоєнні особливо тяжкого злочину, які представляють громадську загрозу для країни¹¹⁵.

Відповідно до статті 32 Конвенції 1951 року єдиною допустимою основою для висилки біженців є побоювання, засновані на необхідності забезпечення державної безпеки і громадського порядку. Процедури, відповідно до яких приймаються рішення, мають бути справедливими і безпристрасними, при цьому висилка повинна робитися тільки за виконання рішень, винесених в судовому порядку¹¹⁶.

Принцип non-refoulement, закріплений в статті 33 Конвенції 1951 року, явно і безумовно поширюється на біженців відповідно до визначення статті 1 цієї ж Конвенції. Цей принцип також застосовується і до осіб, що шукають притулок, принаймні, як в первинний період, так і при відповідних обставинах, оскільки інакше ефективний захист був би відсутній. Це з'ясовано, оскільки будь-яка особа, що шукає притулок, може потенційно виявитися біженцем; такі особи підпадають під дію принципу non-refoulement до винесення ухвали по клопотанню про надання статусу біженця.

У разі незаконного в'їзду до країни, стаття 31 Конвенції 1951 року накладає зобов'язання, що на біженців, які прибули безпосередньо з території, на якій їх життю і свободі погрожувала б небезпека, не повинні накладатися покарання за незаконний в'їзд або за умови, що такі біженці без зволікання самі являться до влади і нададуть обґрунтовані пояснення свого незаконного в'їзду або перебування.

Не має значення правовий і міграційний статус особи, що шукає притулок. Неважливо, яким чином така особа потрапляє на територію або під юрисдикцію держави: важливий результат дій посадовців держави. Якщо шукача притулку примусово репатріюють в країну, де він цілком обґрунтовано побоюється переслідувань або піддається істотному ризику тортур, то це буде примусове повернення, що суперечить принципу non-refoulement.

---

¹¹⁵ Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. [Електронний документ]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011

¹¹⁶ Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. [Електронний документ]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011

Доступ до процедури визначення статусу біженця дуже важливий для концепції надання захисту і поваги фундаментального принципу non-refoulement. Усім особам, що шукають притулок, повинна негайно надаватися можливість доступу до процедури розгляду їх клопотань незалежно від того, подано воно на межі або на території держави, включаючи територіальні води¹¹⁷.

Основною проблемою в застосуванні принципу non-refoulement являється прийом і пропуск через кордон, цей момент є найбільш спірним, оскільки тут розглядається момент в'їзду і присутності – юридичного або фізичного. Особа, що шукає притулок і перетнула кордон фізично вважається прийнятим, а юридично ні, це фікція багатьох держав, хоча багато держав дозволяють залишитися особам, що шукають притулок до ухвалення рішення. Необхідно дотримуватися принципу non-refoulement, як на кордоні, так і на території держави відносно осіб, які можуть піддаватися переслідуванню у разі їх повернення в країну їх походження, незалежно від того, визнані вони офіційно біженцями або ні.

Жодна особа, що шукає притулок, не повинна піддаватися таким заходам, як:

- відмова в пропуску через кордон;
- повернення або висилка, внаслідок чого вона буде вимушена повернутися на яку-небудь територію або залишитися там, якщо там є причини цілком обґрунтовано побоюватися переслідувань, що загрожують її життю, фізичній недоторканості або свободі, крім випадків, коли це диктується торкається державної безпеки або охорони населення¹¹⁸.

Жоден заявник не має бути повернений в іншу державу до того, як буде встановлено, що дотримуються наступні вимоги:

---

¹¹⁷ Грабова Я.А. Концепция non-refoulement как принцип убежища. Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г. Краснодар, 02–04 июня 2016 г.) // Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 107–111.

¹¹⁸ Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. [Електронний документ]. Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011

- життя і свобода заявника не будуть піддані загрозі в третій країні по сенсу ст. 33 Конвенції 1951 року;
- заявник не буде, підданий тортурам, нелюдському або принижуючому зверненню в третій країні по сенсу ст. 3 Конвенції ООН проти тортур¹¹⁹, ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини¹²⁰ і ст.7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права¹²¹;
- третя країна дала ясно виражену згоду на повернення особи, що шукає притулок, і на надання заявникові доступу до повної процедури чесного і ефективного розгляду заяви про надання статусу і ефективного захисту;
- є доказ того, що заявник буде прийнятий в третій країні за умов безпеки і поваги особи;
- третя країна інформована про те, що заявник просить про надання притулку і що його заява не була розглянута по суті¹²².

По Конвенції про статус біженців і відповідно до звичайного міжнародного права держави зобов'язані шанувати принцип non-refoulement.

Коли цей принцип порушується або ж є загроза його порушення, УВКБ ООН встановлює контакт з відповідною владою і, при необхідності, інформує громадськість про таке порушення. В деяких випадках особи, які стикаються із загрозою висилки, можуть звернутися по допомогу до відповідних органів по захисту прав людини, таких як Комітет проти тортур.

---

¹¹⁹ Конвенція проти тортур і інших жорстоких, нелюдських або видів звернення і покарання і, що принижують гідність від 10 грудня 1984 року . – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085

¹²⁰ Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [Електронний документ]. // Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

¹²¹ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний документ] // Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

¹²² Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. [Електронний документ]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011

Комісія Організації Об'єднаних Націй з прав людини, до складу якої входять представники 53 країн, розробила різні механізми по вивченню тематичних питань з прав людини і розслідування положення з правами людини в країнах світу. Відмінною рисою цих спеціальних процедур є те, що вони дозволяють робити дії незалежно від того, чи являється яка-небудь держава учасником міжнародних договорів з прав людини або ні. По усіх спеціальних процедурах передбачено, що на щорічну сесію Комісії, що проводиться в Женеві, видаються результати дослідження відповідного положення з правами людини. По деяких з них можна звернутися з терміновим закликом на строго гуманітарній основі виправити існуюче положення. Що стосується біженців, можна взяти до уваги наступне:

Спеціальні доповідачі або спеціальні органи Комісії ООН можуть звернутися до урядів країн зробити усе можливе для захисту біженців, осіб, що шукають притулок, або внутрішньо переміщених осіб від порушення прав людини або у відповідь на твердження про існування таких порушень.

Коли ж йдеться про неминуче порушення принципу *non-refoulement*, звернення в деяких випадках до наступних уповноважених на те особам може бути особливе необхідним:

- до Спеціального доповідача ООН по тортурах;
- до Спеціального доповідача ООН по позасудових стратах;
- до Робочої групи ООН по насильницьких зникненнях.

Конвенція ООН проти тортур також регламентує такі положення, що жодна держава не повинна висилати, видавати або повертати яку-небудь особу іншій державі, якщо існують серйозні підстави вважати, що їй може погрожувати там застосування тортур.

в) Реалізація принципу *non-refoulement* в Україні

Застосування принципу *non-refoulement* є невід'ємною частиною практики держав при наданні притулку особам, а його основоположний характер належить визнати беззаперечним. Згідно з ст. 3 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»¹²³ передбачено заборону

---

¹²³ Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року № 3671-VI [Електронний

вислання або примусового повернення біженця чи особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, до країни, з якої вони прибули та де їх життю або свободі загрожує небезпека. Що по своїй суті є трансформацією принципу non-refoulement в національну правову систему України.

Зазначена норма проголошує, що біженець чи особа, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист, не може бути вислана або примусово повернута до країни, де їх життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, а також з інших причин, що визнаються міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна, як такі, що не можуть бути повернуті до країн походження.

Крім того, біженець чи особа, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист, не може бути вислана або примусово повернута до країн, де вони можуть зазнати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання або з яких вони можуть бути вислані або примусово повернуті до країн, де їх життю або свободі загрожує небезпека за ознаками віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, а також з інших причин, що визнаються міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна, як такі, що не можуть бути повернуті до країн походження. Тобто, законодавець передбачив право особи не бути висланою в умови, де її життя, здоров'я честь, гідність та особиста недоторканість можуть бути піддані ризикам.

Отже, аналіз наведених справ дозволяє зробити висновок про ефективність принципу не висилки як основного змісту притулку та його особливу роль як елементу захисту прав людини¹²⁴.

Принцип non refoulement, безумовно, поширюється на біжен-

документ] // Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

¹²⁴ Тиндик Н. П. Біженці як невід'ємний елемент сучасного світового міграційного процесу: монографія. – Львів, 2007. – 102 с.

ців, які підпадають під визначення зазначене в статті 1 Конвенції 1951 р., однак його дія цим не обмежується. Він також поширюється на шукачів притулку до моменту вирішення питання за їх заявами та на осіб, які отримали додатковий або тимчасовий захист. Таким чином, дотримання даного принципу щодо шукачів притулку до моменту виявлення їх заяв є необхідною умовою ефективного забезпечення особам права на захист.

Принцип конфіденційності

а) Принцип конфіденційності і права людини

У міжнародному праві принцип конфіденційності розглядається як етичний принцип, що базується на філософському представленні недоторканості приватному життю, покликаний захистити людину від несанкціонованого втручання в приватне життя, і розглядається в якості одного з основних прав людини. У даному контексті конфіденційність розуміється як статус, наданий персональним даним і що визначає необхідну міру їх захисту.

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року в статті 12 вказує що:

«Ніхто не може піддаватися довільному втручанням в його особисте, сімейне життя, довільним посяганням на недоторканість його жили, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання»¹²⁵.

Це положення знайшло віддзеркалення у багатьох міжнародних, регіональних і національних правових джерелах (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Стаття 17)¹²⁶, Декларація про права людини відносно осіб, що не є громадянами країни, в якій вони проживають (Стаття 5)¹²⁷.

¹²⁵ Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

¹²⁶ Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року // Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

¹²⁷ Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

Відносно біженців цей принцип відіграє важливу роль через особливу уразливість цієї групи. Оскільки, саме расове або етнічне походження, політичні погляди, віросповідання, філософські переконання, членство в різного роду союзах, стан здоров'я і особливості статевого життя служать причиною, по якій особа шукає притулок. Отже, ці дані і їх конфіденційність зачіпають життєво важливі інтереси не лише самих біженців, але і їх родичів, друзів, знайомих, що залишилися в країні походження. Тому зафіксоване нижче правило є невід'ємною частиною прав і свобод біженців :

«Будь-яка інформація і усі матеріали справи особи, що шукає притулок, є конфіденційними, тобто доступ до них мають, окрім особи, що має клопотання, тільки співробітники відділу по роботі з біженцями ДМС і співробітники УВКБ ООН. Інформація, надана прохачем, не може бути передана посольству країни біженця або іншим представникам офіційної влади країни біженця»¹²⁸.

Це правило закріплене в Керівництві по процедурах і критеріях визначення статусу біженців, в частині другої пункту 200:

«... Перевіряючий повинен створити обстановку довіри, щоб заявник зміг чітко і повно викласти свою справу і ясно виразити свої погляди і почуття. Для цього дуже важливо, щоб заяви особи розглядалися як конфіденційна інформація і щоб він був про це інформований».¹²⁹

Підтвердженням цьому може служити резолюція ради Європейського Союзу від 20 червня 1995 року про мінімальні гарантії процедур надання притулку, яка в статті 11 вказує:

«Декларації, зроблені особою, що подає заяву про надання притулку, і інші деталі його заяви є дуже делікатними даними, що вимагають захисту. Тому в національному законодавстві повинні забезпечуватися адекватні гарантії захисту даних, зокрема від влади країни походження, що подає заяву про надання притулку»¹³⁰.

¹²⁸ Сірант М.М. Статус біженців у Європейському Союзі: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. – Львів, 2008. –с. 56

¹²⁹ Руководство по процедурам и критериям определения статуса беженцев (согласно Конвенции 1951 года и Протоколу 1967 года, касающихся статуса беженца). УВКБ ООН.– Женева, 1992. с. 55

¹³⁰ Гудвин-Гилл Р.С. Статус беженца в международном праве. – М., 1997. – С. 15.

В той же час принцип конфіденційності може вступити в протиріччя з правовими традиціями і звичаями тих або інших правових систем. Особливо, коли мова заходить про судові розгляди за участю біженців. Оскільки тут інтереси особи, що шукає притулок, у тому числі необхідність захистити сім'ю і друзів в країні походження, можуть не співпадати з правовими традиціями відкритих слухань і відкритих судів. Проте, у багатьох країнах передбачений конфіденційний розгляд шлюбних справ, справ неповнолітніх і справ про сексуальні посягання. Там, де принцип відкритості суду має конституційний статус, все ж можна визначити співвідношення між необхідністю конфіденційності і державними інтересами.

б) Принцип конфіденційності в міжнародному праві біженців

У праві біженців цей принцип має особливе значення при проведенні процедури визначення статусу біженця (далі – ВСБ), а саме, при проведенні співбесіди. Департамент міжнародного захисту УВКБ ООН вивів певні стандарти визначення статусу біженця, де вказується:

- Конфіденційність процедур ВСБ в УВКБ ООН вкрай важлива для створення *обстановки безпеки і довіри* особам, що звертаються до УВКБ ООН у пошуках притулку. Усі співробітники УВКБ ООН, у тому числі перекладачі і співробітники служб безпеки, а також партнери-виконавці, консультанти і лікарі, що надають послуги особам, які шукають притулок, і біженцям за угодою з УВКБ ООН, несуть обов'язок забезпечувати конфіденційність інформації, що отримується від біженців і осіб, що шукають притулок та відомостей про них, включаючи факт реєстрації особи в УВКБ ООН або його контактів з УВКБ ООН.

- Стандарти УВКБ ООН відносно конфіденційності інформації про осіб, що шукають притулок та біженців мають бути включені в процедури ВСБ в кожному Представництві УВКБ ООН; їх повинні розуміти усі співробітники УВКБ ООН та інші особи, що відповідають за реалізацію процедур ВСБ.

- Заявників, що клопочуть про ВСБ, слід інформувати про їх право на конфіденційність у рамках процедур УВКБ ООН. Будь-які обмеження на дію наданого права, у тому числі угоди з владою приймаючої країни або країн, де робиться розселення (у відповідних

випадках), про передачу інформації мають бути роз'явлені заявникові. Заявникам слід також повідомити про те, що Представництва УВКБ ООН можуть ділитися інформацією з Штаб-квартирою і з іншими Представництвами УВКБ ООН.

- Заявників необхідно завірити в тому, що УВКБ ООН не вступатиме в контакти і не ділитиметься відомостями про Заявника з *країною походження*, якщо заявник не дасть на те прямої згоди повідомити про те, що Представництва УВКБ ООН можуть ділитися інформацією з Штаб-квартирою і з іншими Представництвами УВКБ ООН.

На практиці цей принцип порушується, але порушення ці практично неможливо виявити. Пов'язано це з тим, що державні служби при здійсненні своїх функцій більшою мірою керуються внутрішніми інструкціями і положеннями, ніж міжнародними принципами, які носять швидше етичний характер. Внаслідок чого інформація, яка носить конфіденційний характер, передається і доходить до влади країни походження через другі руки за допомогою каналів міжвідомчих стосунків.

Головною проблемою є те, що цей принцип формально не знайшов віддзеркалення в нормативно-правових актах, і сьогодні немає документів, чітко регулюючих правові стосунки при роботі з біженцями, в галузі зберігання, використання і захисту інформації конфіденційного характеру. Але, не дивлячись на те, що навіть в Конвенції 1951 року немає прямого посилання на принцип конфіденційності, окремі її положення захищають біженців від порушень подібного роду.

Зокрема стаття 8 Конвенцій вказує що: «Виняткові заходи, які можуть бути застосовані відносно осіб, або інтересів громадян іноземної держави, не застосовуватимуться Договірними державами відносно біженців, які є формально громадянами цієї держави, тільки на підставі їх громадянства. Договірні Держави, законодавство яких не допускає застосування вираженого в цій статті загального принципу, у відповідних випадках встановлюватимуть вилучення в інтересах таких біженців»¹³¹.

---

¹³¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про статус біженців (1951) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995011>.

Тобто, визнаючи біженців формально громадянами своєї держави, учасники Конвенції зобов'язуються застосовувати відносно них ті ж правила, що і відносно своїх громадян, а це, як правило, включає і дотримання принципу конфіденційності.

Принципи міжнародного права біженців мають велике значення через свою фундаментальність. Вони визначають основну структуру цієї галузі, характеризують основні тенденції розвитку права в галузі прав людини.

Принципи, про які йшла мова в цій темі, беруть свій початок в міжнародному праві прав людини, і потім деталізуються цілим колом міжнародно-правових актів, стаючи в наступному частиною національних законодавств держав учасників.

Говорячи про право біженців необхідно пам'ятати: ця категорія осіб потребує особливого міжнародного захисту; принципи міжнародного права в галузі прав людини, і особливо принципи недискримінації, невисилки і конфіденційності обов'язкові для виконання усіма учасниками міжнародних правових відносин, незалежно від того чи являються вони або ні, учасниками основних інструментів права біженців, таких як Конвенції 1951 року і Протокол 1967 року.

Не дивлячись на те, що на практиці виконання цих принципів, частіше, ускладнене у зв'язку з тим, що вони перехрещуються з національними інтересами держав-учасниць, проте сам факт виникнення і розвитку права біженців вказує на те, що міжнародне співтовариство прийшло до розуміння того, що проблема захисту прав біженців існує і намагається її вирішувати.

В Україні дотримання міжнародно-правових принципів, на жаль, залишається на досить низькому рівні. Навіть на прикладі трьох принципів, про які йшла мова, можна побачити з якими порушеннями доводиться стикатися на практиці. Звичайно, причина криється не лише в небажанні або простій відсутності політичної волі по дотриманню тих зобов'язань, які Україна перейняла на себе. Соціально-економічні труднощі, політична нестабільність і навіть геополітичні особливості грають велику роль. Проте, ми маємо правові інструменти і механізми їх реалізації і наше завдання навчитися ними користуватися.

§ 3. Основні вимоги до процедури визначення статусу біженця у міжнародному праві

Мета процедури визначення статусу біженця полягає в тому, щоб визначити, чи відповідають особи, що шукають притулок, критеріям міжнародної адвокації біженців. Визначення статусу біженця має потенційно глибокі наслідки для життя і безпеки осіб, що шукають притулок. Одночасно визначаються зобов'язання УВКБ ООН перед заявниками, можуть також визначатися обов'язки і відповідальність урядів, з якими УВКБ ООН співпрацює в справі захисту біженців. Ефективність процедури визначення статусу біженця як захисної функції залежить від справедливості вживаних процедур, їх добросовісної реалізації і якості рішень урядів і УВКБ ООН.

Правові і процедурні стандарти поводження з особами, що шукають притулок, мають бути засновані на фундаментальній повазі гідності особи і на правових зобов'язаннях, узятих урядами, що приєдналися до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу, що відноситься до статусу біженців 1967 року і інших відповідних міжнародних норм.

У зв'язку з цим, однією з основних цілей УВКБ ООН є створення справедливих і швидких процедур по встановленню статусу біженця, що переважно гарантують найбільшу доступність для тих, хто шукає притулок, і що допускають незалежний перегляд негативних рішень, оскільки ні Конвенція, ні Протокол формально не вимагають введення процедур, які необхідно застосовувати для визначення статусу біженця. Кожна держава – учасник має право встановлювати процедуру самостійно, яку вона вважає найбільш відповідною, з урахуванням особливостей її адміністративних структур. Проте, Виконавський комітет УВКБ ООН розробив основні вимоги до процедури визначення статусу біженця для держав, що приєдналися до Конвенції і Протоколу про біженців¹³².

---

¹³² Руководство по процедурам и критериям определения статуса беженцев. Тематические рекомендации по международной защите (согласно Конвенции 1951 года и Протоколу 1967 года, касающихся статуса беженцев). – Киев: ВАІТЕ, 2013. – с. 371-372

Ці вимоги зводяться до того, що повинно бути забезпечено наступне :

1. Доступ заявника до території і процедури;
2. Наявність органу, відповідального за проведення процедури;
3. Інформованість заявника про процедуру;
4. Можливість зв'язку з представниками УВКБ ООН;
5. Можливість оскарження рішення;
6. Можливість залишатися в країні на термін розгляду клопотання і оскарження рішення в судовому порядку.

Розглянемо все вищенаведене більш детально.

1) Доступ заявника до території і процедури

Як правило, країни не зобов'язані допускати на свою територію іноземців. Біженці – виключення з цього правила. Зусилля УВКБ ООН, фактично, засновані на зобов'язанні держав, хоч би тимчасово, допускати на свою територію людей, що шукають притулок, хоча їх в'їзд і перебування можуть бути незаконними згідно з національним законодавством, право шукати притулок захищене в міжнародному праві – стаття 31 Конвенції 1951 року забороняє накладати стягнення на біженців, які в'їхали або знаходяться в країні нелегально.

Як вже відзначалося, принцип відмови від зворотної висилки (non-refoulement)¹³³, закріплений в усіх договорах про біженців і в міжнародному звичайному праві, забороняє державам яким-небудь чином повертати біженця на кордон території, де його життя або свободі погрожує небезпека внаслідок його раси, релігії, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань. Тут мається на увазі принцип, згідно з яким особам, що шукають притулок, не можна відмовляти в пропуску через кордон. Цей принцип проголошений в Декларації ООН про територіальний притулок¹³⁴.

¹³³ Грабова Я.А. Концепция non-refoulement как принцип убежища. Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г. Краснодар, 02–04 июня 2016 г.) // Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 107–111.

¹³⁴ Декларация про територіальний притулок від 14.12.1967 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

Окрім індивідуальних звернень можливі і масові звернення осіб, що шукають притулок. В даному випадку дії залучених в цей процес органів державного управління, включаючи органи пограничного контролю, повинні виконуватися з урахуванням загально-визнаних принципів і норм міжнародного права, які містяться в рекомендаціях Виконавського комітету УВКБ ООН № 22 (XXXII) від 1981 року¹³⁵.

Найважливішими з них є наступні положення: у ситуаціях масового напливу осіб, що шукають притулок, вони мають бути допущені в державу, в якій ці особи вперше просять притулок, і якщо ця держава не може прийняти їх на довготривалій основі, вона завжди повинна прийняти їх, принаймні, тимчасово і надати їм захист відповідно до нижчевикладених принципів – вони мають бути допущені в країну без якої-небудь дискримінації за ознакою раси, релігії, політичних переконань, громадянства, країни походження або фізичної непрацездатності.

Після допуску на територію з особами, що шукають притулок, має бути проведена процедура визначення статусу біженця. В очікуванні рішень по своїх клопотаннях, особи що шукають притулок, повинні мати підтверджений правовий статус на визначений термін перебування. Вони повинні отримати, хоч би, тимчасове посвідчення особи після реєстрації клопотань. При реєстрації і наступному проведенні інтерв'ю повинен враховуватися принцип конфіденційності.

Відповідні компетентні посадовці, до яких звертається прохач на кордоні держави-учасника або на його території, повинні мати остаточні інструкції для розбору подібних ситуацій і застосування відповідних міжнародних правових документів. Цей посадовець зобов'язаний дотримуватися принципу невисилки відносно біженців, а також направляти їх клопотання у відповідні вищестоящі інстанції. Основний обов'язок за реєстрацію клопотань лежить на державах, які мають суверенітет і є суб'єктами міжнародного права.

---

¹³⁵ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Protection of Asylum-Seekers in Situations of Large-Scale Influx No. 22 (XXXII) – 1981, 21 October 1981, No. 22 (XXXII) – 1981, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae68c6e10.html> [accessed 23 September 2018]

2) Наявність органу, відповідального за проведення процедури

У країнах, що ратифікували Конвенцію про статус біженців, повинні існувати єдині централізовані служби, спеціально уповноважені розглядати клопотання про надання статусу біженця, а також приймати відповідні рішення. Ці централізовані органи потрібні для проведення справедливих і оперативних процедур за визначенням статусу біженця, надання умов в справі захисту біженців і осіб, що шукають притулок від необґрунтованих затримань шляхом реєстрації і видачі відповідних документів, що надають їм право легально перебувати на території на увесь період розгляду їх клопотань.

Окрім державного органу, відповідального за проведення процедури, можлива участь УВКБ ООН у встановленні статусу біженців, оскільки це обумовлено його наглядовими функціями, а також обов'язком держав співпрацювати з Управлінням, що дозволяє УВКБ ООН уважно стежити за вирішенням питань встановлення статусу, в'їзду осіб, що шукають притулок, і їх видворення. Самі процедури неминуче розрізняються через різницю в адміністративних і судових системах держав, тому характер і міра участі УВКБ різні. У декількох країнах УВКБ ООН бере участь в ухваленні рішень, або ж має можливість бути присутнім при процедурі в якості спостерігача. Всього існує п'ять форм участі УВКБ ООН при процедурі визначення статусу біженця :

- участь в консультативному комітеті з правом голосу;
- участь в апеляційному органі з правом голосу;
- участь в ухваленні рішення;
- доступ до інформації;
- надання укладень на запити.

Зазвичай держави, зокрема ті, які є учасниками Конвенції 1951 року і Протоколу 1967 року, повинні самостійно здійснювати процедуру визначення статусу біженця. У певних ситуаціях УВКБ ООН може провести свою власну ПВСБ з метою визначення, чи являються дані особи біженцями у рамках міжнародного мандату УВКБ ООН. У більшості випадків УВКБ керується своїм Статутом 1951 року. На практиці це відбувається в різних контекстах:

- у країнах, які не є учасниками Конвенції 1951 року/Протоколу 1967 року;

– у країнах, які є учасниками Конвенції 1951 року/ Протоколу 1967 року, проте де: ще не встановлена ПВСБ; або національна ПВСБ явно не відповідає вимогам, або рішення засновані на помилковій інтерпретації Конвенції 1951 року; чи як неодмінна попередня умова для здійснення переселення.

Враховуючи велику різноманітність і складність умов, в яких УВКБ ООН визначає статус біженця у рамках свого мандату, відділом міжнародного захисту УВКБ ООН були розроблені процедурні стандарти визначення статусу біженця для Представництва УВКБ, що здійснюють процедуру визначення статусу біженця. Ці стандарти не покликані служити стандартами для національних процедур, проте багато принципів рекомендовано використовувати державними органами, оскільки вони актуальні при усіх операціях процедури визначення статусу біженця¹³⁶:

Особи, що шукають притулок повинні мати доступ до співробітників УВКБ ООН і процедурам визначення статусу біженця, а також отримувати необхідну інформацію і підтримку в уявленні клопотань про визнання їх біженцями;

Повинні існувати процедури для виявлення уразливих осіб, що шукають притулок і надання їм допомоги;

Клопотання повинні оброблятися без дискримінації, у рамках прозорих і справедливих процедур;

Співробітники, що відповідають за процедуру визначення статусу біженця, повинні мати необхідну кваліфікацію;

Заявники повинні пройти індивідуальну співбесіду на предмет визначення статусу біженця;

Заявники, чії клопотання відхилені, повинні мати доступ до процедур перегляду рішення;

---

¹³⁶ UNHCR «Процедурные стандарты определения статуса беженца». Департамент Международной Защиты. Женева, 2003 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.ru/fileadmin/files/docs/Documents/General_documents_and_manuals_UNHCR/%D0%A0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BF%D0%BE_%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D1%89%D0%B8%D1%82%D0%B5_%E2%84%968.pdf

В усій організації мають бути єдині процедурні принципи, що визначають істотні права у рамках визначення статусу біженця.

Усі аспекти процедур визначення статусу біженця повинні відповідати встановленій політиці УВКБ ООН відносно конфіденційності, норм поведження з уразливими особами, що шукають притулок, а також обліку статі і віку заявника.

3) *Інформованість заявника про процедуру*

УВКБ ООН співпрацює з урядом України з метою вдосконалення процедур надання притулку, в тому числі через фінансовану ЄС Ініціативу підвищення якості систем надання притулку в Східній Європі і на Південному Кавказі¹³⁷.

Перший етап реалізації цього проекту завершився у середині 2015 року; на другому етапі проекту Ініціативи якості на 2015–2017 роки основна увага приділялася розвитку потенціалу органів міграційної служби, а також судів і Державної прикордонної служби.

З початку 2018 року діяльність в рамках QIEE триватиме без будь-яких конкретних часових обмежень. Проект QIEE охоплює шість країн (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна) і координується регіональним відділом підтримки у сфері захисту УВКБ ООН у Тбілісі. Стратегія УВКБ ООН прийняла Багаторічну стратегію захисту та пошуку рішень із залученням багатьох партнерів, у якій сформульовано плани діяльності УВКБ ООН в Україні на п'ятирічний термін з 2018 по 2022 рр. Стратегія спрямована на забезпечення захисту та довгострокових рішень для ВПО, біженців та осіб без громадянства по всій країні.

Докладні програмні пріоритети засновані на наступних компонентах:

– Постійний моніторинг ситуації і надання правової допомоги з метою забезпечення належного захисту осіб під опікою УВКБ ООН;

---

¹³⁷ Біженці та шукачі притулку в Україні. Тематичний Огляд | Квітень 2018 [Електронний документ]. – Режим доступу :<http://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/2018-04-UNHCR-UKRAINE-Refugee-and-Asylum-Seekers-Update-FINAL-UA.pdf> – с. 5.

– Забезпечення базових потреб найбільш вразливих біженців і шукачів притулку, приділяючи особливу увагу жінкам у групі ризику, дітям без супроводу та розлученим дітям, інвалідам та особам з особливими потребами у сфері захисту (включаючи представників ЛГБТ-спільнот), з використанням грошової допомоги де можливо;

– Розвиток потенціалу та заходи з адвокації з державними установами, національними та місцевими органами влади з метою покращення державної системи надання притулку відповідно до міжнародних стандартів, а також посилення потенціалу місцевих НДО у сфері адвокації, захисту та надання допомоги біженцям;

– Акцент на інтеграцію, використання підходу на рівні громад і задоволення конкретних потреб жінок-біженок.

Довгострокові рішення УВКБ прагнуть досягти трьох довготривалих рішень:

– Переселення шляхом надання статусу мандатного біженця УВКБ ООН в окремих випадках, коли біженець перебуває під серйозною загрозою, яку неможливо вирішити в Україні.

– Добровільна репатріація – застосовується залежно від індивідуальної ситуації, коли заявник відповідає критеріям, самостійно прийняв таке рішення і коли повернення може відбутися в умовах безпеки та гідності.

– Місцева інтеграція біженців та осіб, які отримали додатковий захист, забезпечується Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту у Україні», який наділяє біженців тими ж правами та обов'язками, що і громадян України, включаючи право на працевлаштування, освіту і соціальну допомогу¹³⁸.

Особам, що звертаються в державні органи, УВКБ ООН, у пошуках притулку, необхідно надати інформацію, яка дозволить їм зрозуміти і здійснити своє право клопотати про надання статусу біженця. Це необхідно зробити для того, що б заявник мав підстави

---

¹³⁸ Введение в вопросы международной защиты беженцев. Защита лиц, находящихся в компетенции УВКБ. Департамент Международной защиты Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев. 2005. – Женева. – 193 с. – С. 15.

в які терміни і етапи буде розглянуто його клопотання. Заявник має бути проінформований про конфіденційність отриманої від нього інформації, що дасть можливість йому більш повно розкрити інформацію про причини пошуку притулку. Заявник також повинен знати про право на оскарження рішення уповноваженого органу у разі відмови у визнанні статусу біженця. Більш повно це відображають вимоги УВКБ ООН по наданню інформації заявникові про процедуру визначення статусу біженця :

- критерії визначення статусу біженця і критерії отримання права на статус біженця;
- права і обов'язки осіб, що шукають притулок;
- процедури подачі клопотань про визначення статусу біженця і різні етапи процесу визначення статусу біженця, включаючи процедуру оскарження і допомогу заявникам в їх проходженні;
- інформованість заявника про членів його сім'ї, що досягли повноліття про необхідність їх особистої присутності при реєстрації і подальше проведення з ними процедури визначення статусу біженця;
- інформованість супроводжуючих заявника членів сім'ї/утриманців, у яких можуть бути власні підстави шукати захисту в якості біженців, подати окреме клопотання;
- право заявника на конфіденційність;
- право заявника просити, щоб при реєстрації процедури визначення статусу біженця приймали участь співробітник і перекладач тієї установи, яка переважна для заявника;
- наслідки визнання особи біженцем, зокрема обмежена доступність довготривалих рішень;
- будь-які відомості про закони і процедури приймаючої країни, які можуть зачепити права біженців і осіб, що шукають притулок ;
- відомості про те, як слід повідомляти про неправомірну поведінку співробітників, охоронців, партнерів – виконавців УВКБ ООН (включаючи прохання про грошову або іншу винагороду).

Кожна особа, що звертається за наданням притулку, має бути негайно інформована про право на отримання кваліфікованої і незалежної юридичної допомоги і представництво своїх інтересів після прибуття на територію приймаючої країни, а також про те, як

вона може без зволікання отримати цю допомогу. У випадку, якщо фінансове положення особи, що шукає притулок, вимагає цього, така допомога має бути надана приймаючою країною безкоштовно. Це право повинне надаватися впродовж всієї процедури визначення статусу, від першого інтерв'ю та аж до будь-яких апеляцій. Від будь-якого інтерв'ю по суті та в ході усієї процедури всім особам, що шукають притулок, мають бути надана можливість і час для контактів з представником УВКБ і (чи) неурядовою організацією¹³⁹.

Щодо перекладачів, то за винятком випадків, коли особа, що шукає притулок, повністю розуміє мову, на якій спілкується співробітник, що проводить інтерв'ю, і юридичний консультант, його повинні інформувати про надання компетентного, професійного, такого, що має підготовку перекладача. Особи, що шукають притулок, мають бути інформовані про це право, і ним має бути надана можливість здійснювати його. Наприклад, у разі недовіри до перекладача заявник має право скористатися послугами власного перекладача. У співбесідах з жінками-заявницями вони можуть зажадати, щоб переклад здійснювала жінка-перекладач.

Таким чином, Уповноважені органи повинні довести до відома біженця роль перекладача, щоб він помилково не приймав його за адвоката або особу, що приймає рішення. Уповноважені органи повинні переконатися в тому, що біженець і перекладач повністю розуміють один одного, до того як починати інтерв'ю. Біженець повинен висловлюватися на мові, на якій він хоче висловлюватися, а не просто на мові яку він «повинен» розуміти.

2) Можливість зв'язку з представниками УВКБ ООН

У контексті сприяння співпраці між державами і УВКБ ООН, відповідно до принципів захисту даних і їх конфіденційності, УВКБ ООН слід надавати доступ до прохачів притулку, з тим, щоб УВКБ мало можливість виконувати свою функцію по наданню міжнародного захисту з урахуванням необхідності забезпечення благополуччя осіб, що прибувають в приймальні центри, і самі прохачі притулку мають право звертатися в УВКБ ООН.

¹³⁹ Чернявський, А.Л. Інститут права притулку в сучасному міжнародному праві // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія: Юриспруденція. – 2013. – № 6–1. – Т. 2. – С. 249–252.

Ця необхідність обумовлена тим, що сьогодні біженці і особи, що шукають притулок стикаються з багатьма проблемами, а не просто із загрозою примусового повернення. Це може бути тривале затримання, відсутність належного судового розгляду, жорстоке, нелюдяне або що принижує гідність звернення, ксенофобія.

Крім того, мають місце випадки, коли країні притулку потрібна допомога соціального характеру. У цих випадках УВКБ ООН доставляє біженцям товари і робить послуги першої необхідності. Необхідність зв'язку з УВКБ ООН може бути також потрібна у випадках, коли держава притулку не виконує зобов'язання по документуванню біженців, в таких випадках УВКБ ООН нерідко працює з ними, щоб зміцнити процедури реєстрації і налагодити спільну видачу документів. Іноді УВКБ ООН видає довідку про те, що ця особа відноситься до компетенції організації. Це зменшує уразливість біженців і осіб, що шукають притулок, перед депортацією і довільним затриманням і дає їм певну гарантію в наданні інших прав.

УВКБ ООН працює спільно з Урядом, міжнародними партнерами, місцевими та міжнародними НУО. Основними державними партнерами УВКБ ООН є Державна міграційна служба; Державна прикордонна служба; Вищий адміністративний суд; Уповноважений Верховної Ради з прав людини; а також Міністерство соціальної політики¹⁴⁰.

Так наприклад, в Україні УВКБ ООН надає фінансову підтримку п'яти неурядовим партнерам, які надають захист і правову допомогу біженцям та шукачам притулку, проводять заходи з адвокації та розвитку потенціалу. Партнери у Києві: Право на захист, Рокада; у Львові, Луцьку, Чернігові та Харкові: Право на захист; в Одесі: Десяте квітня; у Закарпатській області: Міжнародний фонд охорони здоров'я та навколишнього середовища «Регіон Карпат» (NEEKA)¹⁴¹.

¹⁴⁰ Біженці та шукачі притулку в Україні. Тематичний Огляд | Квітень 2018 [Електронний документ]. – Режим доступу :<http://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/2018-04-UNHCR-UKRAINE-Refugee-and-Asylum-Seekers-Update-FINAL-UA.pdf> – с. 6

¹⁴¹ Біженці та шукачі притулку в Україні. Тематичний Огляд | Квітень 2018 [Електронний документ]. – Режим доступу :<http://www.unhcr.org/ua/wp>

д) Можливість оскарження рішення

Виконавчий комітет УВКБ ООН у своїх рекомендаціях визначив коло завдань, серед яких є присутніми, – надання біженцям консультацій, надання кваліфікованих перекладачів, надання розумного строку для подачі апеляції з проханням переглянути рішення або в той же орган, або в інший орган, адміністративний або судовий, відповідно до діючої системи.

Ці рекомендації не обов'язкові, але означають практичний мінімум, необхідний, щоб біженці отримали захист згідно з міжнародним правом.

Міжнародне право в галузі прав людини складніше, ніж міжнародно-правові норми, що відносяться до біженців, внаслідок множинності його джерел і стандартів в порівнянні з небагатьма документами в галузі права біженців, положення яких відносно однозначні. Деякі стандарти міжнародного права отримали загальне визнання. Багато хто з них був закріплений в правових нормах, що мають обов'язковий характер, сторонами яких є більшість держав. Знання норм міжнародного права в галузі прав людини може бути використане в цілях захисту прав біженців і, зокрема, в його праві оскарження рішення.

У статті 8 Загальної декларації прав людини вказано, що:

«Кожна людина має право на ефективне відновлення в прав компетентними національними судами у випадках порушення його основних прав, наданих йому конституцією і законом». Деякі стандарти міжнародного права отримали загальне визнання. Багато хто з них був закріплений в правових документах, що мають обов'язковий характер, сторонами яких є більшість держав. Знання норм міжнародного права в галузі прав людини може бути використане в цілях захисту прав біженців і, зокрема, в його праві оскарження рішення¹⁴².

---

content/uploads/sites/38/2018/05/2018-04-UNHCR-UKRAINE-Refugee-and-Asylum-Seekers-Update-FINAL-UA.pdf – с. 5

¹⁴² Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

У пункті b статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права вказано що:

«Кожна держава, що бере участь в справжньому Пакті, зобов'язується забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, що вимагає такого захисту, встановлювалося компетентною судовою, адміністративною або законодавчою владою або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту»¹⁴³.

Таким чином, право в галузі прав людини може доповнювати існуючі правові норми, що стосуються біженців.

е) Можливість залишатися в країні на термін розгляду клопотання і оскарження рішення в судовому порядку

У міжнародному праві в галузі прав людини стандарти, що стосуються процедур, які відносяться до надання притулку, прямо не розглядаються. Проте, в цьому контексті істотне значення мають стандарти, що стосуються процедур, що відносяться до видворення негромадян, які містяться в статті 13 Міжнародного пакту:

«Іноземець, що законно знаходиться на території якої-небудь з держав, може бути висланий тільки у виконання рішення, винесеного у відповідність із законом, і, якщо імперативні міркування державної безпеки не вимагають іншого, має право на надання аргументів проти своєї висилки, на перегляд своєї справи компетентною владою або особою або особами, спеціально призначеними компетентною владою, і на те, щоб бути наданим для цієї мети перед цією владою, особою або особами»¹⁴⁴.

Відповідно до статті 13 Пакту особам, що шукають притулок, мають бути надані наступні процедурні права:

1. ухвала має бути винесена у відповідність із законом. Це означає, що, приймаючи рішення, що веде до депортації особи, яка шукає притулок, держава-учасник повинна дотримуватися істотних і

¹⁴³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 16 грудня 1966 року – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

¹⁴⁴ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 16 грудня 1966 року – Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

процедурних вимог, що містяться в його законодавстві. Для осіб, що шукають притулок, це повинно також означати, що визначення біженця в статті 1 Конвенції 1951 року і захист від примусового повернення в статті цієї ж Конвенції є частиною цього законодавства;

2. особа, яке підлягає депортації, має право «на надання аргументів проти своєї висилки». Це повинно означати, що особам, які шукають притулок, надається достатній строк для того, щоб сформулювати ці аргументи, і що ці аргументи представляються в процесі розгляду.

3. особа як об'єкт депортації має право на перегляд свого клопотання компетентним органом або особою, або особами, спеціально призначеними компетентною владою». Для осіб, що шукають притулок, це повинно означати, що вони мають право на перегляд прийнятого рішення;

4. ті, хто приймає рішення у їх справі, мають бути представниками компетентної влади, що для осіб, які шукають притулок, повинно означати єдину централізовану службу;

5. особи, які шукають притулок мають право обирати свого адвоката для надання їм правової допомоги, для сприяння з тим, щоб добитися перегляду рішення.

Дії процедурних прав, що надаються у відповідність із статтею 13 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, може бути припинено тільки у випадках, коли існують імперативні міркування державної безпеки, до яких відносяться тільки загроза політичного або військового характеру, спрямована проти усієї нації.

§ 4. Елементи поняття «біженець»

Кожна держава відповідає за дотримання прав своїх громадян, а також відновлення порушених прав і їх захист. Але дуже часто виникають ситуації, коли держава не здатна або не бажає надати своїм громадянам захист. У таких випадках на зміну національному захисту приходить міжнародний. Міжнародний захист біженців починається із забезпечення їх допуску в країну притулку, надання притулку, поваги їх основних прав людини. Однією із складових

процесу надання притулку, в контексті Конвенції ООН 1951 року про статус біженців, є проведення процедури визначення статусу біженця, що включає аналіз відповідності інформації, наданої тим, що клопочуть про притулок, поняттю «біженець».

Державна процедура визначення статусу біженця покращилася завдяки заходам УВКБ ООН у сфері розвитку потенціалу, які проводяться вже багато років, і прагненню нинішнього уряду до відповідності стандартам ЄС. Незважаючи на це, частка позитивних рішень про надання статусу в 2016 році зменшилася до 14 відсотків, у порівнянні з 22 відсотками у 2015 році і 37 відсотками у 2014 році. У 2017 році ця частка знову збільшилася до 29 відсотків, хоча кількість відмов у прийнятті заяв та у розгляді по суті теж збільшилася. Водночас, перегляд судової практики за 2014–2017 роки показав позитивні тенденції, коли суди приймали значну кількість рішень на користь шукачів притулку. Починаючи з 2015 року партнерам УВКБ ООН було дозволено моніторити за роботою державної міграційної служби в Києві та Одесі. У той же час у 2016 році захист отримала лише 71 особа (22 отримали статус біженця, а 49 – статус особи, яка потребує додаткового захисту), а в 2017 році – 95 осіб (21 особа отримала статус біженця і 74 – додатковий захист), що свідчить про постійну необхідність продовження пильного моніторингу державної процедури визначення статусу біженця¹⁴⁵.

Розглянемо що означає термінологія «поза країною походження».

Найбільш простим елементом поняття є «знаходження поза країною походження» (у Конвенції і Законі це звучить, як «поза країною своєї цивільної приналежності»).

Громадянин, відносно якого розглядається застосовність визначення поняття «біженець», повинен знаходитися за межами країни походження, країни, в якій у нього існують цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідування. Тільки в

---

¹⁴⁵ Біженці та шукачі притулку в Україні. Тематичний Огляд | Квітень 2018 [Електронний документ]. – Режим доступу :<http://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/2018-04-UNHCR-UKRAINE-Refugee-and-Asylum-Seekers-Update-FINAL-UA.pdf> – с. 3

цьому випадку можлива сама постановка питання про застосування міжнародно-правового захисту. І з цього правила виключень не існує. Міжнародний захист не може бути застосований до тих пір, поки особа перебуває на території, що знаходиться під юрисдикцією його країни¹⁴⁶.

Якщо уважно розглянути визначення поняття «біженець», то по сенсу визначення осіб, що мають цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань по одному з конвенційних ознак, можна розділити на три категорії:

- особи з одним громадянством;
- особи з більш ніж одним громадянством;
- особи, що взагалі не мають громадянства.

Звичайно ж, особи, що підпадають під кожен з цих категорій, повинні відповідати єдиній вимозі про наявність у них цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства (національності), приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань. І ця вимога для кожної з вище перелічених категорій виглядатиме нижченаведеним чином:

– Особа, що має одно громадянство, повинна знаходитися за межами країни цивільної приналежності і не мати можливості або, через цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань по одному з вищеперелічених ознак, не бажати користуватися захистом цієї країни.

У разі, якщо особа має більш ніж одне громадянство, така особа повинна спочатку зробити спроби на ділі скористатися захистом кожної з країн, громадянином яких вона є. І для того, щоб бути визнаним біженцем, вона повинна мати цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань в кожній країні свого громадянства.

---

¹⁴⁶ Грабова Я.О. Цілком обґрунтовані побоювання як критерій визнання особи біженцем. Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). – Одеса: Націон. університет «Одеська юридична академія», 2017. – С. 148–150

Виконати першу вимогу, якій повинен відповідати претендент на отримання статусу біженця, нескладно. На практиці часто відбувається так, що особи, які рятуються від загрози стати жертвою переслідувань незаконно виїжджають зі своєї країни, або незаконно в'їжджають в країну притулку. Тому важливо відмітити, що, оскільки питання, які стосуються захисту біженців, не відносяться до імміграційного законодавства, то при поводженні такої особи з проханням про притулок, вона звільняється від відповідальності за незаконний перетин кордону.

Розглянемо що означає термінологія «цілком обґрунтовані побоювання»

Ідейною основою у визначенні поняття «біженець» являється фраза «цілком обґрунтовані побоювання».

Саме у цій фразі і полягає основний зміст нової концепції «побоювань» за відповідними мотивами, натомість раніше існуючих методів визначення біженців по категоріях, що містяться в міжнародних нормах, що передували Конвенції ООН 1951 року (тобто як осіб певного походження, що не користуються захистом своєї країни)¹⁴⁷.

По сенсу ст.1 (А) Конвенції ООН 1951 року про статус біженців людина підпадає під визначення «біженець» тільки у тому випадку, якщо у нього є «цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань»¹⁴⁸.

Оскільки йдеться про побоювання конкретної особи, то це визначення містить деякий суб'єктивний елемент, оскільки будь-які переживання, емоції, побоювання особи, що звертається для отримання статусу біженця, є глибоко особовими, а значить суб'єктивними.

Присутність подібних обставин суб'єктивного характеру вимагає при встановленні статусу біженця оцінити, в першу чергу,

---

¹⁴⁷ Грабова Я.О. Цілком обґрунтовані побоювання як критерій визнання особи біженцем. Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). Одеса: Націон. університет «Одеська юридична академія», 2017. – С. 148–150.

¹⁴⁸ Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. [Електронний документ]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011

само клопотання прохача на предмет об'єктивної обґрунтованості побоювань. Тому, до суб'єктивного за своєю природою елементу «побоювання» у визначенні, додається характеристика «цілком обґрунтовані».

На практиці усе це означає, що при встановленні статусу біженця беруться до уваги не лише його душевний стан і супутні суб'єктивні умови, але і наявність об'єктивних обставин і умов, підтверджених інформацією про країну походження. Погодимось, що це цілком логічно і обґрунтовано.

Таким чином, при визначенні дійсної обґрунтованості побоювань і суб'єктивний, і об'єктивний елементи визначення «біженець» мають бути взяті до уваги і розглядатися у взаємозв'язку, як дві складові одного поняття.

При цьому законодавець вимагає особливу увагу приділяти, в першочерговому порядку, оцінці клопотання прохача, а не виробленні судження про обстановку в країні його походження.

До ситуацій подібного роду можна, наприклад, віднести: випадки з жертвами стихійного лиха, голоду за відсутності цілком обґрунтованих побоювань для них стати жертвою переслідувань.

Це зовсім не означає, що слід нехтувати якими-небудь обставинами або мотивами при визначенні статусу біженця, усі вони належним чином мають бути враховані для можливо повнішого і об'єктивнішого розуміння сутності справи і можуть мати безпосереднє відношення до процесу визначення статусу біженця.

Присутність суб'єктивного елементу в початковому визначенні біженця і важливе значення, яке надається його індивідуальним особовим особливостям при встановленні такого статусу, вимагає зробити оцінку достовірності відомостей, що містяться в клопотанні. Це необхідно для з'ясування реальної фактичної ситуації, і обумовлює виняткову важливість оцінки особи самого прохача, його характеру, переконань, особливостей особистого і сімейного життя, участі в різних релігійних, політичних, расових, національних, соціальних організаціях і групах. Усі ці чинники можуть мати вирішальне значення самі по собі, але особливо ж в прив'язці до індивідуальних рис.

Допустимо, що особи, які мають міцні політичні або релігійні переконання і не допускають відмови від них або їх перегляду,

можуть у зв'язку з цим потрапити в обставини, що роблять їх життя нестерпним, у випадках примусу до відмови від цих переконань. І, в той же час, не кожна людина має переконання такої сили. Це зобов'язує у кожному конкретному випадку оцінювати особові характеристики прохача.

Кожна людина в конкретній ситуації діє відповідно до власного складу характеру і темпераменту: хтось буде здатний діяти під впливом імпульсу, не важливо усвідомлює він при цьому свої дії. Інший же, в силу вже власних індивідуальних особливостей, здатний буде діяти за ретельно спланованим сценарієм і заздалегідь може підготувати і здійснити свій легальний або нелегальний від'їзд.

Важлива також власна думка прохача про його положення, життєвий досвід, який він має і інші аргументи і факти, що доводять обґрунтованість його побоювання. Навіть у разі перебільшених побоювань вони можуть бути обґрунтованими, якщо підкріплюються обставинами справи, що реабілітують душевний стан прохача.

Оцінка об'єктивних елементів справи також припускає оцінку достовірності затверджень прохача. При цьому ці твердження не повинні розглядатися умоглядно, у відриві від відповідної початкової інформації про наявну реальну ситуацію.

Дані про обстановку в країні походження прохача є дуже важливим чинником і дозволяють встановити міру довіри до прохача.

Побоювання прохача вважаються цілком обґрунтованими, якщо є доказовими в межах розумного: тобто з причин, вказаних у визначенні, тривале перебування в країні походження або повернення в неї, є для прохача нестерпними і багаті для нього побоюваннями піддатися переслідуванню.

При встановленні статусу біженця в розрахунок можуть братися не лише особисті переживання і досвід прохача, але і події з життя його друзів, близьких, рідних, інших членів тієї ж соціальної, расової, релігійної групи. Побоювання у будь-який момент самому виявитися жертвою переслідувань можуть бути цілком обґрунтованими, якщо є подібні прецеденти відносно осіб, з якими прохач

пов'язаний родинними або релігійними, політичними і іншими зв'язками, і дотримується подібної з ними ідеології.

Величезне значення мають закони, існуючі в країні походження, а особливо порядок їх застосування, а також загальна ситуація з дотриманням прав людини в країні. При оцінці положення, в якому знаходиться особа необхідно виходити з оцінки її особистих якостей: популярність, суспільна значущість і громадське положення, вплив, рівень добробуту, чесність принципів і тому подібне. Облік цих індивідуальних особливостей також може дозволити зробити висновок про «цілком обґрунтовані побоювання» стати жертвою переслідувань¹⁴⁹.

Підводячи підсумки вищевикладеного, відмітимо найбільш важливі моменти.

Отже, термін «цілком обґрунтовані побоювання» містить суб'єктивний і об'єктивний елементи, які мають бути взяті до уваги при визначенні статусу біженця:

а) Суб'єктивний елемент «побоювання»

- має глибоко особовий, тобто суб'єктивний характер;
- для встановлення статусу біженця потрібне не вироблення судження про обстановку в країні його походження, а, в першу чергу, оцінка клопотання прохача, а саме:

- його особа і сім'я;
- його членство в расовій, релігійній, соціальній або національній групі;
- його минула участь в політичному житті; його особистий досвід;
- його інтерпретація власного положення.

б) Об'єктивний елемент «цілком обґрунтовані» при визначенні статусу біженця його особистий душевний стан має бути підкріплений об'єктивною ситуацією. «Цілком обґрунтований» характер побоювань означає розумну міру вірогідності цієї події або

---

¹⁴⁹ Грабова Я.О. Цілком обґрунтовані побоювання як критерій визнання особи біженцем. Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). – Одеса: Націон. університет «Одеська юридична академія», 2017. – С. 148–150.

подію, що «цілком може статися». Важливим чинником, що дозволяє визначити міру довіри до прохача, є ситуація в країні його походження.

До істотних елементів, відносно ситуації в країні походження, можуть бути віднесені:

- загальні соціальні і політичні умови;
- ситуація по дотриманню прав людини в країні;
- законодавство країни;
- політика і практика організацій, що займаються переслідуванням, особливо відносно тих людей, які знаходяться в аналогічній ситуації, що і заявник.

Щоб розглянути питання про надання статусу біженця, необхідно зробити аналіз того, що може статися із заявником у разі його повернення в країну його цивільної приналежності, оцінити вірогідність і небезпеку переслідування його в майбутньому з урахуванням особистих обставин заявника і на підставі фактичних міркувань, що стосуються ситуації в країні походження заявника.

До особистих обставин заявника можуть бути віднесені його освіта, індивідуальність і будь-які інші особисті чинники, які могли б привести переслідуванню¹⁵⁰.

Як вже відзначалося вище, застосовними (але не обов'язковими) чинниками, які слід брати до уваги, є: чи піддавався у минулому заявник переслідуванням або іншим формам негативного звернення, а також досвід його родичів і друзів разом з тими людьми, які знаходяться в аналогічній ситуації, що і заявник; яка значущість переслідувань у минулому для вирішення про те, чи підпадає заявник під визначення поняття «біженець» або ні?

При оцінці обставин, які мали місце у минулому, слідує, напевно, розуміти тимчасовий зв'язок явищ, а також те, що ситуація біженця має відношення до справжнього моменту. Будучи спрямованою на попередження ризику серйозної шкоди в майбутньому, Конвенція 1951 р. не вимагає, щоб особа, що клопоче про статус біженця, доводила факт переслідувань у минулому, оскільки переслідування у минулому, самі по собі, не можуть виправдати

---

¹⁵⁰ Міжнародний захист прав людини та права біженців: навч. посіб. / за ред. М.В. Буроменського. – Київ, 2004. – С. 28–56.

надання статусу біженця, якщо побоювання стати жертвою переслідувань зараз не є цілком обґрунтованими. Маючи прив'язку до справжнього моменту, в той же час, само визначення біженця особливим чином пов'язане і з можливою майбутньою ситуацією. Суть цього твердження зводиться до того, що необхідно визначити – чи дійсно у разі повернення цієї особи в країну походження у неї буде реальна можливість стати жертвою переслідувань. Звичайно ж, з цього не виходить, що переслідування у минулому не мають взагалі значення при оцінці загрози переслідувань в майбутньому. Хоча особа, що клопоче про статус біженця, і не повинна доводити факт переслідувань у минулому, коли такі докази все ж є, вони, безумовно, є переконливим свідченням того, що може чекати людину у разі повернення його в країну походження.

Цілком обґрунтовані побоювання мають бути пов'язані з переслідуванням. Але ні Конвенція ООН 1951 року про статус біженців, ні який-небудь інший міжнародний документ не містять чіткого визначення переслідування. Як правило, цей термін застосовується відносно серйозних порушень прав людини.

Питання і завдання для самоперевірки

1. Чому проблеми біженців та захисту прав людини тісно взаємопов'язані?
2. Вкажіть основні принципи сучасної концепції міжнародного захисту.
3. Розкрийте сутність принципу невисилки.
4. Розкажіть про принцип недискримінації.
5. Розкрийте сутність принципу конфіденційності.
6. В яких документах знайшов своє відображення принцип невисилки?
7. Назвіть вимоги, які необхідно виконати перед примусовим поверненням особи в іншу державу.
8. Розкрийте сутність статті 33 Конвенції 1951 року.
9. Як реалізується принцип невисилки в Україні?
10. Вкажіть основні вимоги до процедури визначення статусу біженця у міжнародному праві.

11. Порухення яких прав може розглядатись як переслідування особи?
12. Розкрийте сутність статті 1 Конвенції 1951 року.
13. Назвіть елементи складу терміну «переслідування».

Тестові завдання

1. Право шукати та отримувати притулок від переслідування в інших країнах зафіксовано у Загальній Декларації прав людини у статті:

- а) 14;
- б) 15;
- в) 1;
- г) 6.

2. Головним принципом сучасної концепції міжнародного захисту є:

- а) невисилки;
- б) дискримінації;
- в) повернення.

3. Якщо біженцем є дитина, то повна інформація про процедуру надання статусу біженця надається:

- а) дитині;
- б) опікунові;
- в) дитині та опікунові.

4. Особа, яка підлягає депортації, має право на:

- а) виїзд;
- б) перегляд цього рішення;
- в) зміну громадянства.

5. Виключенням з правила закріплення за державою права відмовити особам у перетині кордону є така група осіб:

- а) біженці;
- б) іноземці;
- в) діти;
- г) люди похилого віку;
- д) особи без громадянства.

6. Головним елементом поняття «біженець» є:

- а) знаходження в країні походження;

- б) знаходження на кордоні;
  - в) знаходження поза країною походження.
7. Об'єктивним елементом «цілком обґрунтованих побоювань» є:
- а) загальні соціальні та політичні умови в країні походження;
  - б) власна думка біженця;
  - в) соціальні та політичні умови в країні перебування.
8. Суб'єктивний елемент «побоювань» пов'язаний із:
- а) загальні соціальні умови в країні походження;
  - б) загальні політичні умови в країні перебування;
  - в) власною інтерпретацією свого положення біженцем.

Завдання 1

Вставте пропущені слова і фрази

1. «Ні до якої особи, що має право шукати притулок, не повинні застосовуватися такі заходи, як відмова від дозволу переходу межі або, якщо воно вже вступило на територію, на якій воно шукає притулок, ... або примусове повернення в яку-небудь країну, де ця особа може піддатися ...»

2. «Іноземець, що законно знаходиться на території якої-небудь з держав, що беруть участь в справжньому Пакті, може бути висланий тільки у виконання рішення, винесеного у відповідність із законом, і, якщо імперативні міркування державної ... не вимагають іншого, має право на надання ... проти своєї висилки, на перегляд своєї справи компетентною владою або особою або особами, спеціально призначеними компетентною владою, і на те, щоб бути наданим для цієї мети перед цією владою, особою або особами».

3. «Кожна людина повинна мати усі права і усі свободи, проголошені справжньою Декларацією, без якого те не було відмінності, якимось відносно ..., кольору шкіри, статі, мови, релігії, ... переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого положення»

4. «Кожна людина має право шукати ... від переслідування в інших країнах і користуватися цим ...»

Відповіді на тестові завдання:

1. а
2. а
3. в
4. б
5. а
6. в
7. а
8. в

Відповіді на завдання 1

1. висилка, переслідуванню;
2. безпеки, аргументів;
3. раси, політичних;
4. притулку, притулком.

ТЕМА 5. ЕЛЕМЕНТИ ПРОЦЕДУРИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ

- 1. Основні принципи і методи проведення інтерв'ю (співбесіди).*
- 2. Основні етапи процесу інтерв'ювання (співбесіди).*
- 3. Основні елементи процедури визначення статусу біженця.*

§ 1. Основні принципи і методи проведення інтерв'ю (співбесіди)

Проведення інтерв'ю є одним із завдань, яке є невід'ємною частиною багатьох функцій, що виконуються співробітниками, які займаються питаннями захисту біженців і надання ним допомоги. Ці функції можуть включати консультування, пошук довготривалих рішень або документальне підтвердження випадків порушень прав людини. Проведення інтерв'ю має особливо важливе значення у зв'язку з визначенням статусу біженця.

Серед основних завдань інтерв'ю – з'ясування причин втечі заявника, з'ясування обстановки в країні походження і загальна оцінка ситуації з урахуванням загальних намірів визначення статусу біженця в майбутньому.

На практиці особи, що приймають рішення, повинні зуміти виділити в розповіді заявника факти, що відносяться до справи, дати оцінку їх достовірності, раціонально зважити докази, застосувати міжнародне право в галузі біженців до викладеним заявником фактам, прийняти обґрунтоване рішення.

При інтерв'юванні мають бути створені відповідні умови для того, щоб заявник не випробовував незручностей, які могли б вплинути на якість інформації, що надавалася ним, яка, у свою чергу, допоможе встановити, чи дійсно існує практика переслідувань.

Інтерв'ю з особою, що шукає притулок – один з найважливіших елементів справи по наданню притулку. Інформація, яка отримується впродовж інтерв'ю, по суті є основою для наступного аналізу і визначає, чи являється особа біженцем або ні. Проведення співбесіди і отримання необхідної інформації для наступного аналізу пов'язане з множиною проблем, обумовлених тим, що інтерв'юер і той що інтерв'юється не знайомі один з одним. У цій ситуації на співробітника, що проводить співбесіду, випадає відповідальність за встановлення привітливої і довірчої атмосфери. Інтерв'юєрові необхідно використовувати безліч своїх людських якостей і умінь впродовж інтерв'ю. Оскільки особисті якості у людей дуже різноманітні і індивідуальні, то можна сказати, що проведення співбесіди – це індивідуальне уміння кожного інтерв'юера. Проте, існують загальні принципи, які можна розглядати як керівні і яких слід дотримуватися при проведенні інтерв'ю.

При підготовці і проведенні співбесіди співробітник, що його проводить, повинен проявляти привітливе відношення до заявника і створити таку обстановку, яка стимулювала б його до спілкування. Допоможе добитися цього створення зручних фізичних умов для заявника, шановливе і уважне відношення до нього. Ні в якому разі не можна говорити з претендентом різким загрозливим тоном, навпаки – потрібна спокійна довірча атмосфера.

Інтерв'юєрові потрібна також особливу увагу приділити участі перекладача. Представивши перекладача і роз'яснивши його роль, необхідно переконатися в тому, що прохач притулку і перекладач розуміють один одного¹⁵¹.

У разі претендентів на отримання статусу біженця з числа жінок необхідно вжити усілякі заходи до того, щоб перекладач і особа, що робить опитування, були жінками. Це особливо важливо у зв'язку з розглядом заяв, в яких може йтися про випадки статевого насильства.

---

¹⁵¹ Опрос претендентов на получение статуса беженца. УВКБ ООН: учебное пособие [Электронный ресурс]. – 1995 г. – С. 16. – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011; <http://www.refworld.org.ru/pdfid/51f673604.pdf>

Необхідно також проявляти особливу увагу у разі опитування дітей. У таких випадках особі, що робить опитування, необхідно вжити заходи до того, щоб в ході опитування з дитиною знаходилася доросла людина, якій він довіряє.

По суті, співбесіда з особою, що шукає притулок, багато в чому схоже із звичайною розмовою двох людей. Відмінність полягає в тому, що інтерв'юер має спеціальні завдання, які він повинен дозволити в ході співбесіди. Первинна з цих завдань – це отримати інформацію, необхідну для наступного аналізу і винесення ухвали. Тому інтерв'юер повинен контролювати хід співбесіди. Бажано при цьому, по можливості, підтримувати атмосферу саме звичайної розмови, бесіди це допоможе встановити атмосферу, яка дозволить особі, що проводить опитування почувати себе вільно і, відповідно, виключить його зажатість, нервозність. Зрештою це дозволить йому вільно і легко викладати інформацію у справі. Створити таку атмосферу – обов'язок інтерв'юера і багато в чому залежить від його досвіду і зацікавленості. Дуже важливо, щоб уся інформація, що надається заявником, розглядалася в якості конфіденційної і, щоб заявник був обізнаний про це.

§ 2. Основні етапи процесу інтерв'ювання (співбесіди)

Інтерв'ювання, як і інші методи опитування, є свого роду технологією, що включає наступні етапи :

– реєстрація клопотання особи, що шукає притулок (заявника), підготовка інтерв'ю, (призначення дати співбесіди), початок (проведення інтерв'ю, включаючи повторні), основна частина (встановлення фактів).

– обробка результатів (оцінка результатів отриманої інформації) ухвалення рішення бесіди), початок (проведення інтерв'ю, включаючи повторні), основна частина (встановлення фактів).

При зверненні особи, що шукає притулок в уповноважений орган, має бути проведена реєстрація клопотання. Реєстрація виступає як засіб захисту, у тому числі захисту від примусового повернення.

В Укладенні з питання про реєстрацію біженців і прохачів притулку Виконком УВКБ ООН (Укладення № 91-2001 рік)¹⁵² рекомендував керуватися наступними основними вимогами:

- реєстрація має бути послідовним процесом фіксації необхідної інформації на момент первинного переміщення, а також будь-кому наступних демографічних і інших змін в середовищі біженців (таких як нові прибуття, народження дітей, смерть, від'їзди, припинення статусу біженця, натуралізація тощо).

- процес реєстрації повинен ґрунтуватися на фундаментальних принципах конфіденційності;

- реєстрація має бути в максимально можливій мірі легкодоступною процедурою і робитися у безпечних і надійних місцях;

- персонал, що здійснює реєстрацію, біженців і прохачів притулку, має бути належним чином підготовлений, повинен включати достатню кількість жінок і повинен мати чіткі вказівки відносно процедур і вимог до реєстрації, включаючи необхідність забезпечення конфіденційності зібраної інформації, слід вживати особливі заходи для забезпечення ефективності процесу реєстрації;

- біженці повинні реєструватися на індивідуальній основі з фіксацією наступних основних відомостей: посвідчення особи і номер, фотографія, повне ім'я, стать, дата народження (чи вік), сімейний стан, особливі потреби в захисті і допомозі, рівень освіти, професія (кваліфікація), розмір про склад домашнього господарства (сім'ї), дата прибуття, місце проживання на даний момент і місце походження.

Після реєстрації клопотання уповноваженому органу необхідно призначити дату проведення інтерв'ю і врахувати ряд чинників:

- рівномірний розподіл справ між співробітниками, що роблять опитування претендентів на отримання статусу біженця;

---

¹⁵² Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев, Заключение № 91 (LII) – 2001 год: Регистрация беженцев и лиц, ищущих убежища, 5 октября 2001, [Електронний ресурс]. – Режим доступу :: <http://www.refworld.org.ru/docid/52454b9b4.html> [последняя дата доступа 23 сентября 2018]

- з урахуванням складності справ при розподілі необхідно враховувати підготовку і досвід співробітників;
- по можливості інтерв'ю повинен проводити співробітник однієї статі із заявником;
- з членами однієї сім'ї, які могли подати окремі клопотання про надання статусу біженця, опитування повинен проводити один і той же співробітник.

До проведення інтерв'ю потрібне також:

- ретельно вивчити Форму клопотання про визначення статусу біженця (ВСБ) заявника, включаючи письмову заяву. Виділити основні факти і визначити послідовність важливих подій;
- вивчити відомості, що містять в проїзних і інших документах, і відмітити факти, що підтверджують або спростовують їх, викладені у формі клопотання ВСБ;
- вивчити інформацію про країну походження;
- визначити попередні питання, які матимуть значення для ухвалення рішення по клопотанню;
- скласти список відомостей, що бракує, які заявнику буде запропоновано представити на співбесіді, а також неясних або таких, що суперечать один одному факту або заяви, які заявнику буде запропоновано роз'яснити.¹⁵³

Інтерв'ю із заявником має бути детальне документально запроотокольовано. При інтерв'ю заявнику має бути надана можливість висловитися повністю, а співробітник повинен направляти опитування в потрібному для себе руслі, охоплюючи найбільш важливі аспекти. В ході інтерв'ю співробітник, що робить опитування має бути готовий до додаткових питань, по усіх моментах, що відносяться до справи. Після проведення інтерв'ю у співробітника, що проводив опитування жодна з відповідей або питань не повинна

---

¹⁵³ UNHCR «Процедурные стандарты определения статуса беженца». Департамент Международной Защиты [Электронный ресурс]. – Женева, 2003. – С. 1–4. – Режим доступа: http://unhcr.ru/fileadmin/files/docs/Documents/General_documents_and_manuals_UNHCR/%D0%A0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BF%D0%BE_%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D1%89%D0%B8%D1%82%D0%B5_%E2%84%968.pdf

викликати сумніви. Після встановлення фактів може бути зроблена повторна перевірка, тобто уточнення повідомлень, у випадку якщо інформація, надана заявником, здається заплутаною або суперечливою.

На підставі наданої заявником інформації співробітник повинен зробити зіставлення фактів з вимогами основного законодавства в галузі біженців і оцінити – чи дозволяють факти, що відносяться до якого-небудь конкретного випадку, встановити, в контексті застосовного міжнародного права, що подавець заяви є біженцем.

§ 3. Основні елементи процедури визначення статусу біженця

Основними елементами процедури визначення статусу біженця є: інформація, отримана від заявника; інформація про країну походження; аналіз відповідності отриманої інформації поняттю «біженець».

Отже, розглянемо ці елементи більш детально:

а) Інформація, отримана від заявника

У кожному конкретному і окремо взятому випадку звернення за отриманням статусу біженця, прохач повинен надати усю необхідну інформацію по суті свого клопотання. Ця інформація і є один із складових елементів загальної процедури визначення статусу біженця.

Слід пам'ятати, що особа, що клопоче про надання йому статусу біженця, знаходиться в особливо уразливому положенні, як в психологічному, так і в практичному плані – це обумовлено їх вимушеним знаходженням в чужому середовищі, тим, що їх доля вирішується владою чужої країни, мовними бар'єрами тощо.

У кожному конкретному випадку усі необхідні дані для вирішення питання по встановленню статусу біженця мають бути надані самим претендентом. Вслід за цим, уповноважена у цій справі особа, здійснює процедуру встановлення статусу, належним чином оцінюючи усі аргументи і достовірність затверджень прохача.

Загальний правовий принцип, який необхідно дотримувати при проведенні процедури встановлення статусу полягає в тому, що тягар надання доказів покладається на того, хто клопоче. Особа, при

цьому, частіше, прохач не в змозі підкріпити свої твердження документальними або іншими доказами і випадками, коли подібне можливо, є рідкісними виключеннями із загального правила. В цілому ж особи, що рятуються втечею від переслідування, прибувають до країни притулку в дуже тяжкому положенні і, дуже часто, навіть без особистих документів. Таким чином, встановлення і опрацювання відповідних фактів вирішується спільно з перевіряючою особою, хоча тягар доведення і лежить на особі, що клопоче про надання статусу біженця. Частіше, саме перевіряючий, використовуючи наявні у нього засоби і можливості, здатний зібрати необхідні у справі докази. У випадку ж якщо і цей незалежний пошук не приносить результатів, що підтверджують затвердження прохача, то тоді перевіряючий повинен керуватися принципом тлумачення сумнівів на користь прохача, якщо викладене ним здається правдоподібним, і для зворотних припущень немає вагомих причин¹⁵⁴.

Можна констатувати, що вимога надання доказів від прохача не повинна трактуватися занадто буквально, зважаючи на особливу складність обставин в яких він знаходиться. Але і подібна поблажливість повинна мати певні межі, щоб не приймати за достовірні заяви прохача, що не відповідають загальним фактам.

Слід враховувати і те, що прохач, що випробовує побоювання до влади своєї країни може випробовувати їх і по відношенню до влади будь-якої іншої країни. У зв'язку з цим така особа може побоюватися вільно і точно викладати свою ситуацію. При недостатності однієї бесіди для прояснення положення прохача можливе проведення повторної зустрічі і бесіди для того, щоб виявити і дозволити будь-які очевидні невідповідності і протиріччя і виявити неправдиві свідчення або приховування істотних фактів. Невірні заяви, самі по собі, не є причиною для відмови в клопотанні – уповноважена особа повинна оцінити ці твердження у світлі різних обставин усієї справи. Основні відомості, частіше і в першу

---

¹⁵⁴ Опрос претендентов на получение статуса беженца. УВКБ ООН. Учебное пособие [Електронний ресурс]. – 1995. – С. 17. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011; <http://www.refworld.org.ru/pdfid/51f673604.pdf>

чергу, отримують на основі стандартної анкети, що заповнюється прохачем.

Ці основні дані доповнюються в ході додаткових співбесід. Для того, щоб опитуваний сміг чітко і повно викласти обставини своєї справи і виразити свої погляди і почуття необхідно, щоб він випробовував довіру до особи, що проводила співбесіду. Для цього важливе забезпечення конфіденційності бесіди, а також те, щоб опитуваний знав про конфіденційність і вірив в неї.

Для завершення процесу встановлення фактів усієї справи необхідно прояснити усі його обставини. Розгляд деяких фактів поза їх контекстом може привести до помилки в оцінці цієї ситуації. Також слід розглядати відомості про минуле прохача в усій їх сукупності. При недостатності кожного окремо з яких-небудь фактів для ухвалення рішення про втечу, досить буває незначного факту, що переповнює «чашу терпіння» і службовця «останньою краплею» для ухвалення рішення про втечу. Можливі життєві ситуації, коли яких-або фактів кожного окремо і самих по собі недостатньо, а ось сукупний їх ефект здатний привести до важливих рішень і зробити побоювання переслідувань напівобґрунтованими.

Таким чином, прохач повинен: казати правду; сприяти перевіряючому у встановленні фактів; представити усі можливі докази, які має в розпорядженні; пояснити відсутність яких-небудь даних або доказів; надати будь-яку відповідну детальну інформацію, що стосується його самого і його минулого; зрозуміло пояснювати усі причини, на які посилається в обґрунтування свого клопотання про надання статусу біженця; відповідати на усі поставлені питання¹⁵⁵.

б) Інформація про країну походження

Для підготовки співбесіди виключно важливе значення має знання країни походження заявника. Співробітник, що проводить співбесіду із заявником, повинен заздалегідь, перед співбесідою,

---

¹⁵⁵ Опрос претендентов на получение статуса беженца. УВКБ ООН. Учебное пособие [Электронный ресурс]. – 1995. – С. 18. – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011; <http://www.refworld.org.ru/pdfid/51f673604.pdf>

ознайомитися з основними даними про країну, з якої прибув останній.

Джерела цієї інформації численні і різноманітні. Вони включають уряди, аналітичні дані посольств в країнах походження біженців, установи ООН, організації, що займаються питаннями біженців, правозахисні і неурядові організації, дослідницькі центри і центри документації, академії, національні і міжнародні засоби масової інформації і зовнішні інформаційні мережі, бази даних і, нарешті, Інтернет.

Враховуючи труднощі, що неминуче виникають при оцінці змісту таких різномірних джерел про країни походження, УВКБ ООН створило центр документації з питань біженців (далі- ЦДБ), який став міжнародним центром, що координує збір, обробку і поширення бібліографічних і юридичних відомостей, даних про країни.

Інформація в ЦДБ зберігається у вигляді бібліотечних фондів, а також у вигляді комп'ютерних баз даних. Важливим аспектом роботи ЦДБ є оновлення існуючих баз даних і розробка нових джерел інформації. Важливе значення придбаває тут і підготовка дослідницьких кадрів з числа співробітників УВКБ ООН, державних службовців і приватних осіб по використанню і доступу до цієї інформації.

Основна мета ЦДБ полягає в забезпеченні свіжою інформацією, яка може бути використана співробітниками УВКБ ООН і іншими особами, що займаються питаннями захисту, визначення статусу, професійної підготовки і дослідницької роботи, що стосується біженців. ЦДБ здійснює велику підборку книг і періодичних видань по проблемах біженців, питаннях прав людини, міграції та по іншій відповідній тематиці. Центр також веде за допомогою бюро і відділень на місцях УВКБ ООН підбір матеріалів про місце осіб, що прагнуть отримати статус біженця і притулок, у внутрішньому і міжнародному праві. У неї входить як законодавство, так і прецедентне право. ЦДБ готує також відповіді на питання, що стосуються таких проблем, як причини втечі, і проблем, пов'язаних з поверненням, а також загальну інформацію про історичні, політичні, правові і соціальні зміни в тій або іншій країні або регіоні. ЦДБ надає інформацію по відповідній міжнародній

мережі через електронну пошту, а також у бюлетені Ради під назвою «IRENE», і публікує щоквартальну літературу по проблемах біженців.

Центр документації у справах біженців в штаб-квартирі веде декілька баз даних, до яких підключені спеціалізовані відділення. Нині є наступні бази даних :

- REFCAS: національне прецедентне право в галузі захисту біженців (CASE LAW);
- REFLEG: національне законодавство з питань біженців (LEGISLATION);
- REFINT: міжнародні інструменти (*INTERNATIONAL INSTRUMENTS*);
- REFLIT: бібліографія книг, періодичних видань і статей (BIBLIOGRAPHI);
- REFPRO: щорічні доповіді з питань захисту, які готуються відділеннями на місцях (для службового користування співробітниками УВКБ ООН);
- REFINFO: інформаційна база даних про країну і біженців;
- WRITENET: щотижневі повідомлення про події, що відбуваються, і хронологічні дані по країні.

Крім того, відділенням на місцях УВКБ ООН пропонується збирати і оновлювати їх власні джерела інформації про країну походження. Це особливо важливо у тому випадку, коли місцеве відділення займається проблемами групи біженців, що прибувають з однієї і тієї ж країни походження, і коли регулярно доводиться користуватися довідковими матеріалами ¹⁵⁶.

Іншим корисним джерелом інформації про країну походження є міжнародна мережа відділень на місцях УВКБ ООН. Більшість відділень на місцях мають доступ до відкритих джерел інформації про країну, в якій вони працюють, включаючи інформацію про сучасні законодавчі і політичні зміни, інформаційні повідомлення і інші, документально оформлені звіти про події, що відбуваються.

---

¹⁵⁶ Опрос претендентов на получение статуса беженца. УВКБ ООН. Учебное пособие [Електронний ресурс]. – 1995. – С. 19. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011; <http://www.refworld.org.ru/pdfid/51f673604.pdf>

Конкретні запити про надання інформації слід направляти через ЦДБ, регіональних юридичних радників або відповідних керівників підрозділів в штаб-квартирі.

Зібрана інформація про країну походження заявника повинна включати наступне:

- основну політичну і адміністративну структуру країни походження. Наприклад, чи знаходиться на чолі держави обраний уряд, чи є в країні політичні партії, незалежна судова система, цивільна поліція, автономні або напівавтономні місцеві або регіональні органи самоврядування, обмеження на свободу пересування тощо;

- повага і прихильність справі дотримання основних прав людини в країні походження, а також будь-які повідомлення про гніт інтересів або переслідування якої-небудь особи або групи осіб за ознаками, пов'язаними з визначенням поняття «біженець»;

- основні географічні це (карти) країни походження, а також соціально-економічні характеристики країни, у тому числі: великі центри проживання населення, відстані між містами, етнічні або племінні групи, основні джерела зайнятості, система розподілу товарів, економічні або демографічні чинники, що негативно позначаються на конкретних групах районах тощо;

- культура країни відносно таких питань, як визначення поняття сім'ї і характер сімейних стосунків, роль і статус жінок, відношення до гомосексуалізму, відношення до «іноземного впливу» тощо.

Окрім цього, можливо знадобиться детальна інформація з таких питань, як методи роботи правоохоронних органів, військових служб або служб безпеки, систем кримінального і військового правосуддя, а також умови покарання осіб, винних в здійсненні кримінальних, військових або політичних правопорушень.

Проте, ситуація постійно міняється і інформація про країну походження може бути вже не актуальною при розгляді клопотання. Тому необхідно відстежувати ці моменти при ухваленні рішення про визнання статусу біженця.

в) Аналіз відповідності отриманої інформації поняттю «біженець»

Визначення статусу біженця припускає необхідність зістав-

лення фактів, викладених в заяві, з вимогами основного законодавства. Після того, як претендент на отримання статусу біженця повідомив усі відповідні факти необхідно підтвердити їх за допомогою інформації про країну походження і критеріїв прийнятності.

При підготовці рішення або рекомендацій по якому-небудь конкретному випадку інтерв'юер повинен включити наступну інформацію:

- основну характеристику заяви, яка подана, включаючи усі відповідні біографічні дані;
- положення Конвенції, на яких заснована заява;
- короткий опис викладених даних і аргументів, представлених в порядку обґрунтування даного випадку;
- визначення питань, на підставі яких робитиметься оцінка даного випадку;
- оцінка правдивості інформації, отриманої від заявника;
- короткий аналіз кожного питання з урахуванням представлених даних і відповідних норм права;
- висновки, зроблені з кожного питання (як фактичні, так і правові);
- короткий виклад рекомендованого рішення.¹⁵⁷

Абсолютно очевидно, що в процесі ухвалення рішення є присутніми неминучі суб'єктивні елементи. Проте, фактично визначати статус в довільному порядку лише на основі інтуїції співробітника, що робить опитування, не можна. Тому корисно при підготовці оцінки і висновків виділити деякі основні моменти, що містяться в заяві, і коротко викласти аспекти «за і проти». Це полегшить роботу по ухваленню рішення. Визначення статусу біженця є з професійної точки зору важким і стомливим завданням, що вимагає значних знань, навичок і здібності до об'єктивної оцінки. Якщо оцінка і висновки винесені, тоді можна бути упевненим,

---

¹⁵⁷ Опрос претендентов на получение статуса беженца. УВКБ ООН. Учебное пособие [Электронный ресурс]. – 1995. – С. 71. – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011; <http://www.refworld.org.ru/pdfid/51f673604.pdf>

що процедура визначення статусу була ретельною, об'єктивною, і прийняте рішення було обґрунтованим.

Загальний правовий принцип полягає в тому, що хоча обов'язок надання доказів у справі лежить на заявнику, але з урахуванням положення, в якому він знаходиться і яке, як правило, не дозволяє йому цього зробити в достатній мірі, то і завдання по встановленню і опрацюванню відповідних фактів вирішується спільно з особою, яка здійснює перевірку. Найчастіше, саме йому відводиться в цьому основна роль. У разі ж, коли і такий варіант пошуку необхідних доказів перевіряючим не приносить успіху, слід виходити з принципу тлумачення сумнівів на користь того, хто просить¹⁵⁸, якщо викладене ним здається правдоподібним і для зворотних припущень немає вагомих причин.

Таке тлумачення фактів повинне мати місце тільки тоді, коли є повна переконаність в правдивості прохача і його твердження є пов'язаними і правдоподібними. При цьому не слід вдаватися до іншої крайності, виключивши вірогідність прийняття за достовірні заяв, що суперечать загальним фактам.

Невірні заяви, у свою чергу, самі по собі не є причиною для відмови в клопотанні про статус біженця і перевіряючий повинен оцінювати подібні твердження у світлі різних обставин справи. Розгляд деяких випадків поза їх загальним контекстом може привести до помилкових висновків, тому необхідно розглядати відомості про прохача в усій їх сукупності.

Нерідко можливі ситуації, коли окремих фактів недостатньо для обґрунтованості побоювань заявника, але в сукупності вони можуть зробити такі побоювання обґрунтованими.

З урахуванням життєвої важливості висновків перевіряючого з приводу обставин справи, і для виключення суб'єктивних чинників, важливо для перевіряючого дотримувати критерії справедливості, розуміння і об'єктивності, виключивши які-небудь особисті міркування й емоції.

---

¹⁵⁸ *Руководство УВКБ ООН по процедурам и критериям по определению статуса беженца.-: Сборник нормативно-правовых документов по защите прав беженцев. – Бишкек, 2004. – С. 374.*

Таким чином, елементи процедури визначення статусу біженця завжди повинні розглядатися в сукупності. Неправильне застосування одного з них може привести до помилкового ухвалення рішення. Тому на практиці дуже багато що залежить від міри підготовленості співробітника, що робить опитування претендента на отримання статусу біженця, його кваліфікації, знання міжнародного і національного законодавства в галузі права і права біженців зокрема.

Співробітників, що робить опитування у більшості випадків доводиться стикатися з тим, що у претендента відсутні при собі любі документальні докази побоювань бути підданим переслідуванню в країні походження. Нерідко у подавців відсутні якінебудь документи, що засвідчують особу, або є присутніми подробиці документи, що дозволили йому прибути до країни притулку. Усі ці моменти ускладнюють роботу співробітнику, відповідальному за ухвалення рішення.

У таких випадках повна і вичерпна інформація, отримана в ході інтерв'ю, має бути прийнята в основу доказових матеріалів при ухваленні позитивного або негативного рішення з урахуванням відповідності інформації про країну походження і відповідності визначенню біженця.

Проте, визнання або невизнання претендента на отримання статусу біженця в якості такого може мати найбезпосередні й істотні наслідки для життя і благополуччя, як його самого, так і його сім'ї. Ця відповідальність настає важким тягарем на особу, яке проводить опитування, незалежно від того приймає воно остаточне рішення або ні.

Питання і завдання для самоперевірки

1. Вкажіть етапи інтерв'ювання прохача статусу біженця.
2. Розкажіть про обов'язки прохача під час інтерв'ювання.
3. Яким повинен бути зміст інформації про країну походження прохача?
4. Розкажіть про бази даних, з якими працює Центр документації у справах біженців.

5. Розкажіть про правила підготовки інтерв'ю з прохачем статусу біженця.
6. Якими є джерела інформації про країну походження прохача?
7. Вкажіть основну мету ЦДБ.

Тестові завдання

1. Першим етапом інтерв'ювання прохача статусу біженця є:
  - а) реєстрація;
  - б) бесіда;
  - в) робота з базами даних;
  - г) анкетування.
2. Інформація про країни походження зберігається і обробляється у:
  - а) Лізі Націй;
  - б) Центрі документації з питань біженців;
  - в) ООН.
3. Важливим кроком в процедурі надання статусу біженця є:
  - а) інтерв'ю;
  - б) заявка;
  - в) робота в базах даних країн;
  - г) співставлення інформації.
4. Перекладач, прохач, інтерв'юер повинні бути однієї статі:
  - а) так;
  - б) ні.
5. Різниця між інтерв'ю з прохачем статусу біженця і звичайною бесідою полягає у:
  - а) різниці відсутня;
  - б) присутності перекладача;
  - в) наявності спеціальних завдань у інтерв'юера.
6. Після інтерв'ю необхідно:
  - а) зіставити зібрані дані із законодавством держави;
  - б) провести анкетування;
  - в) провести реєстрацію;
  - г) проаналізувати інформацію про країну походження.

Завдання 1

Вставте пропущені слова та фрази

1. Серед основних завдань інтерв'ю – з'ясування ... втечі заявника, з'ясування обстановки в ... і загальна оцінка ситуації з урахуванням загальних намірів визначення статусу біженця в майбутньому.

2. Процес реєстрації повинен ґрунтуватися на фундаментальних принципах ....

3. Прохач повинен:

Говорити правду;

Сприяти перевіряючому у встановленні фактів;

Представити усі можливі ..., які має в розпорядженні;

Пояснити відсутність яких-небудь даних або доказів;

Надати будь-яку відповідну детальну ..., що стосується його самого і його минулого;

Зрозуміло пояснювати усі причини, на які посилається в обґрунтування свого клопотання про ...;

Відповідати на усі поставлені питання.

4. Біженці повинні реєструватися на індивідуальній основі з фіксацією наступних основних відомостей : посвідчення особи і номер, фотографія, повне ім'я, стать, дата народження (чи вік), сімейний стан, особливі потреби в ..., рівень освіти, професія (кваліфікація), розмір про склад домашнього господарства (сім'ї), дата прибуття, місце ... на даний момент і місце ....

Відповіді на тести

1.	а	4.	а
2.	б	5.	в
3.	а	6.	а

Відповіді на завдання 1

1. причин, країні походження;
2. конфіденційності;
3. докази, інформацію, надання статусу біженця;
4. захисті і допомозі, проживання, походження.

ТЕМА 6. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПРИТУЛКУ БІЖЕНЦЯМ

- 1. Особливості подання та дослідження доказів для надання притулку біженцям.*
- 2. Особливості розгляду заяв окремих категорій осіб.*
- 3. Особливості реалізації механізму надання, втрати та позбавлення статусу біженця в Україні.*

§ 1. Особливості подання та дослідження доказів для надання притулку біженцям

Визначальним чинником для надання статусу біженця відповідно до Конвенції ООН 1951 року про статус біженців¹⁵⁹ являється існування цілком обґрунтованого побоювання переслідування на основі расової приналежності, релігії, національності, політичних переконань або приналежності до певної соціальної групи. Питання про те, чи є побоювання переслідування цілком обґрунтованим, повинно визначатися у світлі обставин кожної справи. Особі, що подає заяву про надання притулку, варто надати «докази», необхідні для оцінки достовірності представлених фактів і обставин.

Як особи, що знаходяться в особливо уразливому положенні, біженці мають бути впевнені в тому, що в країні притулку їх права не будуть порушені. І ця впевненість повинна зміцнюватися, починаючи з реалізації права доступу до території країни притулку і діставання реальної можливості звернутися з клопотанням про надання статусу біженця в уповноважений орган, до можливості

---

¹⁵⁹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про статус біженців (1951) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_011.

реалізації свого права звернення до суду у разі незгоди з будь-яким рішенням державного органу або посадовця.

У юридичній літературі питання про правову природу і зміст інституту розподілу доказового тягара завжди залишалися дискусійними і складними. В процесі представлення доказів і доведення окремих фактів неминуче виникають сумніви в доведеності тих або інших обставин, в наявності або відсутності у них юридичного значення. У теорії процесуального права і в процесуальному законодавстві традиційно використовується термін «обов'язок доведення». Виходячи з цього, багато процесуалістів розглядають доведення як юридичний обов'язок. Інші вважають, що «рушійним стимулом, спонукаючим сторони до активної процесуальної діяльності по доведенню, виступає інтерес в отриманні сприятливого рішення»¹⁶⁰. Розгляд обов'язку доведення тільки як «тягара» не розкриває усього різноманіття цього явища. І у багатьох випадках, при розгляді деяких категорій справ, доведення слідує розглядати і як право особи, що бере участь в справі. Отже необхідно з'ясувати, які ж стандарти доказів при розгляді заяв на надання статусу біженця і чи являється тягар доведення обов'язком особи, що робить яке-небудь твердження.

Загальний юридичний принцип свідчить, що тягар доведення має бути покладений на людину, яка затверджує щось. У нашому випадку це особа, яка шукає притулок або просить про захист.

Хоча тягар доведення і покладено на особу, що шукає притулок, уразливість положення заявника накладає відповідний «тягар» і на те, чи підписала Конвенцію про статус біженців 1951 р. держава, до якої вона звернулася. Цей факт признається в п. 190 і п. 196 Керівництва УВКБ ООН з процедур та критеріїв визначення статусу біженців (далі – Керівництво УВКБ ООН): особа, що шукає притулок, опинившись в чужому оточенні, може зазнавати серйозні труднощі як фізичного, так і технічного порядку при подачі свого прохання владі чужої країни на чужій мові. І, нарешті, держава

---

¹⁶⁰ Дрогозюк К.Б. Діяльність суб'єктів доказування при розподілі тягара доказування на окремих стадіях цивільного процесу України // Міжнародний журнал «EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ». – 2017. – № 6/4. – С. 230–236.

повинна гарантувати заявникові розгляд його заяви у рамках спеціальної процедури силами кваліфікованого персоналу, який розуміє специфічні труднощі і потреби заявника¹⁶¹.

У обґрунтування своєї заяви на надання статусу біженця заявникові необхідно надати докази або свідчення по затверджуваних їм фактах. Свідчення можуть бути як в усній, так і в документальній формі. Обов'язок за поданням свідчень або доказів, для того, щоб підтвердити факти, що представляються, називають «тягарем доказу».

Згідно із загальними правовими принципами тягар доказу лежить на особі, яка робить твердження. І, не дивлячись на те, що в даних справах доказів, як таких, може не бути взагалі, справи за участю осіб, що шукають притулок, не є виключенням із загального правила¹⁶².

Таким чином, в заявах про надання статусу біженця заявник повинен узяти на себе тягар встановлення правдивості своїх тверджень і точності фактів, на яких базується його заява. Дуже часто прохач не в змозі підкріпити свою заяву документальними або іншими доказами, і випадки, коли особа що подає клопотання може представити які-небудь докази на підтвердження своєї заяви, швидше, виключення, ніж правило, оскільки у більшості випадків, особа, що рятується від переслідування, переїжджає в країну притулку в тяжкому положенні часто є без яких-небудь документів.

У визначенні правдивості доказів, представлених заявником що відносяться до заяви, і ухваленні належного рішення, заснованого на фактах, безпосередньо приймають участь як заявник, так і особа, що приймає рішення, оскільки обов'язок останнього – це встановлення і оцінка представлених за заявою фактів. Це досягається, більшою мірою, за рахунок того, що особа, яка приймає рішення, знайома з об'єктивною ситуацією в країні походження

---

¹⁶¹ Керівництва УВКБ ООН з процедур та критеріїв визначення статусу біженців – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/ua/en/component/content/category/50-pravovi-dokumenty>

¹⁶² Введение в вопросы международной защиты беженцев. Защита лиц, находящихся в компетенции УВКБ. Департамент Международной защиты Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев. 2005. – Женева. – 193 с. – С. 15.

заявника, обізнана про відповідні загальновідомі питання, і направляє заявника, щоб той надав потрібну інформацію, і цим відповідно, були підтверджені і обґрунтовані затверджені факти.

У Керівництві УВКБ ООН визнається, що з урахуванням складності ситуації, в якій знаходиться особа, яка клопоче про надання статусу біженця, вимога представити докази не повинна сприйматися буквально. Але і в той же час у п. 197 Керівництва УВКБ ООН відзначається, що, незважаючи на це, при розгляді подібних заяв, не можна доводити поблажливості до беззастережного прийняття за достовірні усіх заяв, які можуть не відповідати загальним фактам про країну походження, приведеним заявником і відомим особі, що приймає рішення¹⁶³.

У контексті обов'язку особи, що клопоче про надання йому статусу біженця, доводити факти на підтримку своєї заяви, термін «стандарт доказу» означає той поріг, якого повинен досягти заявник в спробі переконати особу, що приймає рішення, в правдивості представлених їм фактичних тверджень.

У багатьох країнах законодавство відносно надання доказів у кримінальному процесі вимагає, щоб справи були доведені «безперечно». У цивільних справах закон не вимагає такого високого стандарту. Тут, швидше, суддя повинен вирішити справу на підставі аналізу «співвідношення вірогідності». Те ж саме відбувається і відносно заяв на надання статусу біженця, тут немає ніякої необхідності, щоб особи, що приймають рішення, були повністю переконані в правдивості кожного фактичного твердження, зробленого заявником. Абсолютно очевидно, що говорити правду – обов'язок заявника.

При цьому необхідно враховувати той факт, що у більшості випадків заявник, виходячи з минулого свого досвіду, не завжди може говорити вільно; чи те, що після закінчення часу або із-за інтенсивності минулих подій, заявник не може пам'ятати усі фактичні деталі або точно згадати їх, або ж може плутати їх; таким чином, в його твердженнях будуть неточності і невизначеність в

---

¹⁶³ Керівництво УВКБ ООН з процедур та критеріїв визначення статусу біженців – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/ua/en/component/content/category/50-pravovi-dokumenti>

наданні детальних фактів. Нездатність пам'ятати або надати усі дати і незначні подробиці, так само як і незначна неузгодженість, невизначеність або неправильні твердження, які не є істотними, можуть бути взяті до уваги при завершальній оцінці довіри, але не повинні використовуватися як вирішальні чинники.

Оскільки небагато осіб, що шукають притулок, можуть представити письмові докази наявності переслідування відносно них у вигляді судових документів, ордерів на арешт, повідомлень в пресі про їх арешт, багато країн в основному покладаються на результати особистих опитувань цих осіб з метою вивчення фактів справи і встановлення обґрунтованості доказів заявників.

За відсутності письмових доказів, відповідно, діалог між особою, що шукає притулок, і уповноваженим органом, є надзвичайно важливим моментом для ухвалення рішень по клопотаннях про надання статусу біженця. Це особливо характерно для тих випадків, коли уповноважений орган схильний обґрунтовувати свої негативні рішення головним чином фактичними аргументами, тобто якщо він намагається довести, що, зважаючи на суперечливі або неправдоподібні заяви, заявник не зміг довести істинні причини своїх претензій на статус біженця.

Отже, доведення фактів, на яких ґрунтується клопотання про притулок, – справа надзвичайно важка. У багатьох випадках їх підтверджує лише історія, яку розповідає сам заявник. Іноді для його підтримки можуть бути використані матеріали різних організацій, зокрема Міжнародної амністії, Human Rights Watch. У подібній ситуації усе, що стосується встановлення фактів минулого, викликає більше, ніж зазвичай, недовіру у тієї особи, яка проводить опитування. І оскільки оцінка свідчень входить до обов'язків «уповноваженого органу», вона має бути проведена з урахуванням стресу, який викликає у позивача саме його клопотання про притулок, наслідки можливої відмови і надзвичайно формальна обстановка інтерв'ю або судового засідання. Сказане не означає, що повинна існувати готовність приймати усі факти які встановлені, не відкидаючи їх. Проте, сумніви, що виникають слід тлумачити на користь позивача.

Навряд чи знайдеться уповноважений орган, що приймає рішення, який жодного разу не засумнівався б ні в одному з фактів,

що представлялися особою, яка подає клопотання, особливо якщо їх достовірність оцінюється на підставі тільки однієї версії.

Проте слід зазначити, що саме невпевненість в тому, що може статися із заявником в майбутньому, і складає раціональне зерно справи. Застосовність підходу «розумна міра вірогідності» до процедури в цілому підтверджує, що оцінка вірогідності події в майбутньому не може бути відокремлена від оцінки минулого і сьогодення.

§ 2. Особливості розгляду заяв окремих категорій осіб

Будь-який іммігрант випробовує комплекс проблем «чужака» – мовні, психологічні, соціокультурній адаптації тощо. Проте ситуація біженців і осіб, що шукають притулок, ще на декілька порядків складніше, оскільки і нерідко їх положення ускладнюється важким травматичним минулим. У багатьох з них «... як правило, спостерігається ефект ретравматизації – одна травма накладається на іншу: вимушена міграція зазвичай пов'язана із загрозою життя в рідній країні; вторинну травму біженці отримують в результаті контакту з чужою культурою яка може їх в повному розумінні слова відкидати».

Міжкультурна взаємодія ускладнюється ще і тим, що біженці знаходяться в повній соціальній ізоляції від місцевого населення. Наявні контакти короточасні і носять епізодичний характер, нерідко вони обмежені спілкуванням з правоохоронними і міграційними органами, представниками громадських організацій та адвокатами.

Саме тому приділяється особлива увага створенню довірчих стосунків з самого початку роботи з цією категорією населення – під час проведення процедури визначення статусу біженця (далі – ПВСБ). Замкнутість, недовіра і небажання пережити наново трагедію втечі зі своєї країни при недостатній кваліфікації і терплячості співробітника, що проводить інтерв'ю по ПВСБ, може привести до ухвалення невірної рішення відносно статусу особи, що шукає притулок, що в наступному може привести до депортації, і піддати загрози життя і безпеку біженця.

Проте, в процесі прийому, реєстрації і проведення процедури за визначенням статусу біженця можуть бути виявлені ще більше уразливі особи, у яких існують особливі потреби. Як правило, це найуразливіші групи біженців – самотні жінки, неповнолітні діти без супроводу дорослих, літні люди, інваліди, жертви тортур.

Абсолютно очевидно, що їх особлива уразливість продиктована статевою приналежністю, віком або іншими особливими особливостями. Проведення ПВСБ з ними потребує особливо дбайливого і терплячого відношення співробітника, що проводить співбесіду.

Отже, розглянемо категорію осіб, що страждають психічними розладами.

При визначенні статусу біженця необхідно встановити наявність суб'єктивного елементу «побоювання» у конкретного прохача, а також зробити оцінку об'єктивної обґрунтованості в розумних межах подібних побоювань.

У разі, коли доводиться мати справу з особами, які страждають розумовими розладами, виникають специфічні перешкоди при розгляді їх справ, обумовлені саме їх специфічним станом здоров'я.

Проте, слід визнати, що який-небудь психічний розлад у конкретної особи не може служити приводом для відмови в розгляді його клопотання. Це справедливо, оскільки право просити притулку і бути визнаним біженцем є його невід'ємним правом людини.

Але специфіка подібного положення вимагає застосування відповідних методів вивчення.

Рекомендації загального характеру по застосуванню особливих процедур співбесіди і оцінки достовірності заяв на притулок від осіб, що страждають психічними розладами, містяться в «Керівництво УВКБ ООН з процедур та критеріїв визначення статусу біженців»¹⁶⁴, а так само в керівництві для співробітників УВКБ ООН «Процедурні стандарти визначення статусу біженців у рамках мандату УВКБ ООН»¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Керівництво УВКБ ООН з процедур та критеріїв визначення статусу біженців – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/ua/en/component/content/category/50-pravovi-dokumenty>

¹⁶⁵ Руководство по процедурам и критериям определения статуса беженцев.

Слід визнати, що встановлення яких-небудь чітких правил в подібних ситуаціях неможливе. Можна лише відмітити, що методи вивчення справи залежатимуть від міри погіршення здоров'я у прохача, його здатності адекватно сприймати реальність, розуміти процес визначення статусу біженця і представляти докази для встановлення його статусу.

По-перше, вкрай необхідно в таких випадках отримати медичний висновок у відповідного фахівця з тим, щоб мати по можливості повну інформацію про природу і міру психічного розладу у заявника, а також для оцінки його здатності і можливості адекватно викласти обставини своєї справи. Методика подальшого вивчення справи буде здійснюватися на основі результатів медичного висновку.

Цілком зрозуміло і не потребує пояснень та обставина, що стан психіки у осіб, які піддалися жорстокому переслідуванню або навіть тортурам, навряд чи відповідатиме нормальному.

У страху, як відомо, очі великі – побоювання конкретної особи в подібній ситуації можуть бути завищеними або, допустимо, можуть ґрунтуватися не на фактичному досвіді. Тому необхідно враховувати природу і міру побоювань прохача. Відповідно, необхідно тверезо і ретельно оцінити об'єктивні обставини справи.

Під об'єктивними обставинами справи мається на увазі знання умов в країні походження в контексті інформації, отриманої від заявника.

Як відомо, тягар доказів відносно обґрунтованості побоювань лежить на особі, що звертається з клопотанням.

Він повинен:

– бути правдивим і робити необхідне сприяння у встановленні відповідних фактів; відповідати на усі питання, що ставляться йому;

– при цьому, підтверджуючи свої аргументи у справі, він повинен надавати необхідні докази, які має в розпорядженні; у разі ж відсутності таких він повинен розумним чином це пояснити; у разі

потреби представити додаткові докази у справі, а також будь-яку необхідну і детальну інформацію про себе, своє минуле;

– зрозуміло пояснити спонукальні причини свого клопотання про надання статусу біженця.

Абсолютно очевидно, що в даному випадку, з урахуванням стану прохача, необхідно полегшити цей тягар, використовуючи інші джерела необхідної інформації. Це може бути інформація від друзів і близьких, родичів, добре обізнаних людей, призначених опікунів.

Можна також використовувати висновки, зроблені з аналізу супутніх обставин: якщо, наприклад, такий прохач знаходиться у складі групи біженців, цілком правомірний висновок про те, що він розділяє їх долю і знаходиться в такому ж положенні.

При проведенні стандартної процедури визначення статусу біженця «потрібно, в першу чергу, оцінка клопотання прохача, а не судження про обстановку, що склалася в країні походження»¹⁶⁶ (суб'єктивний елемент справи).

При визначенні статусу біженця для особи, яка страждає яким-небудь психічним розладом, необхідно, з притягненням відповідних фахівців, провести поглиблене і ретельне дослідження усіх обставин справи, особливо того, що стосується минулого життя прохача і, це слід підкреслити особливо – об'єктивних даних. А це, у свою чергу, викликає необхідність використання всіляких додаткових зовнішніх джерел інформації.

Наступна категорія це – несупроводжувані неповнолітні особи.

Термін «несупроводжувані неповнолітні особи» або «розлучені діти» з'явився в міжнародному лексиконі під час масового переміщення населення з Камбоджі у 1979 році. Значну частину цього масового потоку склали діти і підлітки молодше 18 років, які, втратили своїх родичів у вирі подій, що захлеснули країну.

Пошуки шляхів вирішення проблем цій категорії біженців привели до розбіжностей в міжнародному середовищі. Спочатку

---

¹⁶⁶ Руководство по процедурам и критериям определения статуса беженцев. УВКБ ООН, Женева, 1992. п. 37 // Сборник нормативно-правовых документов по защите прав беженцев. – Бишкек, 2004. – С. 338–339.

звучали наполегливі заклики про необхідність переселення цих дітей за межі країни. Проте після проведення ретельного розслідування з'ясувалося, що разом з дітьми, сиротами, що дійсно такими стали, чимала їх частина має родичів, що проживають в Камбоджі. Більше того нерідко ці родичі проживали в розташованих неподалік районах або знаходилися самі в тих же таборах, що і ці діти. Ця обставина і надала привід для розбіжностей¹⁶⁷.

У результаті були визнані неприпустимими поспішність при переселенні таких дітей в які-небудь треті країни, а також практика усиновлення їх ким-небудь. Було визнано, що необхідно спочатку докласти усі можливі зусилля для можливого возз'єднання таких дітей з їх родичами, що проживають в Камбоджі або в прикордонних таборах. Розслідування виявило також, що більше половини «розлучених дітей», виявилися такими через обставини, що склалися. А саме при живих фактично батьках діти визнали їх загиблими. Подібне цілком зрозуміло у випадку, скажімо, тривалої розлуки або недостовірних чуток. Мали місце і факти умисного обману, що пояснювалося прагненням переселитися в треті країни з комфортнішими умовами життя.¹⁷⁴

Презумпція прав і обов'язків батьків по забезпеченню турботи про власних дітей до досягнення ними повноліття є основою, на якій базуються основні правові норми по забезпеченню благополуччя сім'ї і дитини. І політика відносно несупроводжуваних або розлучених дітей повинна виходити з цих норм.

В усіх випадках, коли це можливо, першочерговою метою повинна виступати можливість збереження єдності сім'ї. Інакше доводиться мати справу не лише з фізичними і психологічними стражданнями конкретних осіб, але і з наступними складними зусиллями із возз'єднання сімей. Всяке ж зволікання при вирішенні цих питань має негативні наслідки при пошуку довготривалих рішень. Таким чином, слід приймати максимальні зусилля із швидкого возз'єднання сімей. Відповідно необхідно максимально унеможливити якого-небудь розлучення сімей в майбутньому. Заходами, що дозволяють попередити можливість розлучення,

---

¹⁶⁷ УВКБ ООН. Защита беженцев: вопросы и ответы. – Женева, 2005. – 193 с. – С. 13.

можуть бути підтримка особистих селянських господарств, а також виключення яких-небудь мотивів, спонукаючих батьків до залишення своїх дітей в спеціалізованих дитячих установах.

Ситуації, що змушують вживати заходи з евакуації дітей, багаті можливістю наступної тривалої розлуки, а нерідко і повною неможливістю возз'єднання сім'ї. Окрім цього, при оцінці подібних ситуацій існує небезпека перебільшення фізичної небезпеки, тоді як психологічна потреба дітей у батьках може недооцінюватися. У будь-якому випадку, евакуація дітей, якщо вони при цьому розлучаються з сім'ями, доречна тільки тоді, коли вона є необхідною умовою для захисту їх життя.

При проведенні евакуації повинні дотримуватися наступні умови:

- неповнолітні повинні супроводжуватися дорослими родичами, а за відсутності такої можливості – відомою дітям компетентною особою, яка в змозі забезпечити піклування і контроль над ними (допустимо, учитель або наставник);
- до від'їзду усі неповнолітні мають бути забезпечені документами, що засвідчують їх особу; по можливості ці документи повинні супроводжувати неповнолітніх в дорозі;
- у передбачуваному місці призначення повинен знаходитися персонал для забезпечення відповідного догляду за дітьми;
- евакуація має бути скоординована з відповідною головною установою;
- при необхідності перетину меж заздалегідь слід укласти письмову угоду з відповідним урядом для того, щоб забезпечити надалі можливість для відвідувань рідними і наступного возз'єднання сімей;
- слід уникати розлучення братів і сестер, а також дітей, які проживали спільно, – для того, щоб уникнути зайвих емоційних втрат і забезпечити можливість їх взаємної підтримки;
- має бути забезпечений безперервний характер механізмів забезпечення евакуації для того, щоб уникнути можливості розлучення і сприяти возз'єднанню сімей.

Оцінка положення з несупроводжуваними неповнолітніми особами має бути проведена в можливо більше стислі терміни. Первинним джерелом інформації являються самі біженці і лідери їх

громад. Джерелами для первинної ідентифікації можуть служити дані загальної реєстрації або перепису, але не варто розраховувати при цьому на отримання детальнішої інформації.

Ці переписи або дані загальної реєстрації можуть дозволити встановити дітей, що живуть не у своїй сім'ї і потребують пошуку своїх батьків. Цілком зрозуміло, що найбільш потребують захисту: малолітні діти; дівчатка, через можливу сексуальну надругу; підлітки, якщо існує небезпека їх вербування на військову службу.

Слід враховувати важливість того, що сам по собі факт реєстрації не повинен давати яких-небудь надій на отримання особливого статусу або переваги.

Далі необхідно вжити заходи із забезпечення дітей окремими реєстраційними документами і продовольчими картками. Ці документи з останніми за часом фотокартками мають бути завжди з дитиною. Усі ці заходи дозволять уникнути можливих непорозумінь і плутанини при порушенні домовленостей про поміщення дитини в приймальню сім'ю.

Кожний несупроводжуваний неповнолітній повинен пройти медичний огляд і перевірку.

При проведенні співбесіди важливо забезпечити доброзичливість і довірливість. Тому краще всього, якщо співбесіду проведуть відповідним чином підготовлені співробітники, з числа тих, хто вже знайомий дітям і користується у них довірою. Якщо ж при співбесіді вимушено використовується перекладач, то і він має бути проінструктований про те, що його місія – тільки переклад. Ніхто і ніщо не повинно заважати особистому контакту інтерв'юера і дитини. Важливо виявити при цьому творчий підхід для того, щоб дитина довірилася опитувачу і була відвертою. Скажімо, присутність друзів опитуваної дитини може надати йому упевненості, а також дозволить отримати від них додаткову важливу інформацію. Обов'язково також проведення співбесіди з супроводжувачами дитину особами або з тими, хто привів його на співбесіду.

З моменту встановлення особи дитини необхідно приступити до пошуків його батьків або сімей. Пошук сім'ї дитини вважається завершеним тільки після закінчення дворічного терміну розшуків. Щоб уникнути помилок і для виключення помилкових заяв необхідно ретельно перевіряти усі заяви про возз'єднання сімей.

Розглянемо детальніше процедури, використовувані для встановлення статусу біженця відносно несупроводжуваних неповнолітніх осіб.

У Конвенції 1951 року не встановлюється яких-небудь вікових розмежувань при визначенні статусу біженця. Само визначення біженця поширюється на будь-яку особу, незалежно від віку, яка відповідає певним критеріям. Можуть виникнути лише складнощі при визначенні обґрунтованості побоювань неповнолітньої особи виявитися жертвою переслідувань.

Ціле коло прав і принципів, що захищають дітей-біженців, встановлюється в Конвенції про права дитини¹⁶⁸, що набула чинності у вересні 1990 року. Найважливіші з них мають відношення до недискримінації (ст. 2), збереження своєї індивідуальності і громадянства (ст. 8), розлуки з батьками (ст. 9), возз'єднанню сім'ї (ст. 10), захисту права на особисте життя (ст. 16), захисту дитини без сім'ї (ст. 20), захисту і гуманітарній допомозі дітям-біженцям (ст. 22), освіти (ст. 28), військовій службі (ст. 38).

Одним з ключових є принцип «найкращого забезпечення інтересів дитини», закріплений в ст. 3 згаданої Конвенції. Суть його полягає в тому, що у разі прийняття яких або заходів відносно дітей-біженців, увагу в першу чергу необхідно приділяти захисту прав дитини і, зокрема, якнайкраще забезпечити дотримання його інтересів. Цей принцип застосований до цілого ряду ситуацій і питань, що виникають в ході опитування дітей-біженців. До них відносяться чинники, що мають відношення до процесу визначення статусу біженця (застосовні критерії, фізична обстановка, використання відповідним чином підготовленого персоналу); застосування принципу «єдності сім'ї» (коли? для кого?); наявність довготривалих рішень (переселення, інтеграція в місцеві співтовариства, добровільна репатріація). Персонал, що має відношення до процесу визначення статусу біженця, необхідно належним чином проінформувати про застосовні права і норми Конвенції про права дитини.

Якщо неповнолітня особа знаходиться у супроводі одного з батьків або їх обох, або у супроводі іншого члена сім'ї, який несе

---

¹⁶⁸ Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

відповідальність за нього і, якщо ця особа само звертається про надання статусу біженця, то для неповнолітнього цей статус визначатиметься, виходячи з принципу «єдності сім'ї». При визначенні того, чи відповідає несупроводжувана неповнолітня особа необхідним критеріям для отримання статусу біженця, слід виходити з міри його розумового розвитку і зрілості. Тому, коли йдеться про дитину, потрібна допомога відповідних експертів в галузі дитячої психології.

Крім того, як дитина, так і підліток, що не має повної правоздатності, потребують опікування. Опікун, що призначається у такому разі, і повинен сприяти ухваленню рішення в інтересах неповнолітньої особи. За відсутності ж батьків і законного опікуна функції по захисту його інтересів надаються місцевій владі. Коли підліток має достатню зрілість, а зазвичай це відноситься до особи старше 16 років, то при вирішенні питання про надання йому статусу біженця допустимо діяти відносно нього також, як і з дорослими біженцями. Важливо, все ж, при цьому виходити з фактичної міри зрілості цієї особи у кожному конкретному випадку, з урахуванням його особливих якостей, положення його сім'ї і загального культурного розвитку. За відсутності свідчень зворотного допустимо вважати, що підліток має достатню міру зрілості для того, щоб мати цілком обґрунтовані побоювання бути переслідуваним¹⁶⁹.

Якщо проведений аналіз особи підлітка не дозволяє зробити висновків про його достатню зрілість, і, отже, про достатню обґрунтованість його побоювань, то необхідно буде проаналізувати наявність об'єктивних чинників. Так, якщо несупроводжувана неповнолітня особа знаходиться у складі групи біженців, правомірно буде зробити висновок про те, що вона також є біженцем.

Правомірно буде вважати також, що дитина батьків, що мають цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань, має

---

¹⁶⁹ Керівні принципи УВКБ ООН з політики та процедур поведіння з несупроводжуваному дітьми, шукачами притулку, 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/poradi/vchitelyam/69-vchitelyam-statti/3924-diti-bizhentsi-ta-diti-shukachi-pritulku-protsedura-viznachennya-viku>

повне право побоюватися і сам виявитися такою ж жертвою. У такому разі, якщо батьки в подібній ситуації самі бажають, щоб їх дитина знаходилася за межами країни походження, є підстави для відповідного розгляду справи.

Якщо обставини не дозволяють з'ясувати волю батьків або вона викликає сумніви або ж протилежна до волі самої дитини, то необхідно буде прийняти рішення відносно обґрунтованості побоювань з притягненням експертів і з урахуванням усіх відомих обставин, які, можливо, зажадають ліберальнішого застосування принципу тлумачення сумнівів на користь прохача.

Наступною категорією є жінки, відносно яких використовують процедури для встановлення статусу біженця

Жінки-біженки стикаються з тими ж проблемами, що і інші біженці:

- як і інші біженці, вони потребують відповідного захисту, будь то, наприклад, захист від якого насильства, у тому числі від озброєного нападу або від необґрунтованого арешту і невиправдано довгого утримання під вартою;
- на них також поширюються загальновизнані принципи міжнародного права прав людини, застосовані до інших біженців;
- вони також потребують отримання відповідного правового статусу, що забезпечує їм доступ і можливості для реалізації своїх законних прав в різних життєвих галузях.

Та все ж слід зазначити, що жінки і дівчата, що опинилися в положенні біженок, мають особливі потреби в захисті. Вони потребують особливого захисту від каліцтв, сексуального і фізичного насильства та експлуатації, а також в захисті від дискримінації за ознакою статі.

Жінки можуть потребувати особливого захисту на усіх етапах свого існування в якості біженок, оскільки в цей час вони можуть піддаватися:

- фізичним і сексуальним нападкам, як під час втечі, так і до неї;
- фізичним і сексуальним нападкам в країні, яка надала їм притулок;
- різного роду зловживанням з боку чоловіка (в окремих випадках, коли жінка знаходиться в повній залежності від чоловіка,

в силу, скажімо, місцевих звичаїв, ця обставина чинить значний вплив на її існування і якщо чоловік залишає її, жінка фактично потрапляє у безвихідну ситуацію);

- небезпекам, супутнім озброєним конфліктам, аж до можливості насильницького вербування в будь-які, в тому числі, озброєні формування;

- сексуальній експлуатації і насильницькому примусу до заняття проституцією;

- фактичному невизнанню їх в якості осіб, що може спричинити до відмови у видачі документів;

- фізичним або сексуальним нападкам після репатріації.

Права жінок-біженок сформульовані у таких засадничих документах, що стосуються біженців – Конвенції 1951 року, Протоколи 1967 року, так і в множині інших, що створюють міжнародно-правову основу для захисту жінок :

- у Загальній декларації прав людини (1948 р.);

- у Міжнародному Пакті про громадянські і політичні права (1966р.);

- у Міжнародному Пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.);

- у Женевських конвенціях (1949 р.) і двох додаткових Протоколах до них (1977 р.);

- у Конвенції ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню жінок» (1979 р.);

- у Декларації «Про захист жінок і дітей в надзвичайних ситуаціях і при озброєних конфліктах» (1974 р.);

- у Конвенції «Про надання згоди на те, що одружується, про мінімальний шлюбний вік і про реєстрацію браків» (1962 р.);

- у Конвенції «Про визначення громадянства (національності) заміжніх жінок» (1957 р.);

- у Конвенції ООН «Про права дитини» (1989 р.).

Крім того, захист біженок визначається також національним законодавством і державною політикою країни-притулку. До таких законів належать ті, які дозволяють визначати правовий статус кожної окремої жінки, місце її нового проживання і отримувати нею допомогу.

Розглянемо детальніше деякі процедурні особливості, пов'язані з конкретною реальною ситуацією, пов'язаною з жінками-біженками. Окрім вказаних вище міжнародних правових документів дуже корисні рекомендації і відповідну довідкову інформацію містять наступні документи:

– «Керівні принципи захисту жінок-біженок УВКБ ООН» (ЕС7, 22 липня 1991р.);

– Укладення Виконкому УВКБ ООН № 39, № 54, № 60, № 64, № 73;

– Записка про деякі аспекти статевого насильства відносно жінок-біженців (А/АС.96/822, 12 жовтня 1993р.);

– Керівні принципи запобігання статевого насильству відносно біженців і життя відповідних заходів (УВКБ ООН, 1995р.).¹⁷⁰

Особа, яка робить безпосереднє опитування, повинна керуватися нормами і принципами, що містяться в Керівних принципах і Укладеннях Виконкому УВКБ ООН про статево насильство по відношенню до біженців. На додаток до цього необхідно отримати інформацію про країну походження жінки, а саме з'ясувати таке:

- оцінити положення жінки в законодавчому відношенні, у тому числі їх юридичне положення в суді, їх право поводитися із скаргами і надавати свідчення свідків;

- оцінити нормативні положення, що допускають можливість розлучення і регламентують його процедуру, а також положення, що стосуються опікування, права на власність, права на аборт і на можливість відмови від такого;

- оцінити можливості жінки в здійсненні політичних прав, включаючи право голосу, право обіймати політичну посаду, право на членство в політичній партії або організації;

- оцінити можливості жінки в здійсненні соціально-економічних прав, включаючи право на те, що одружується на власний вибір, права на освіту і на роботу, свободу самовираження, аж до манери одягатися, а також оцінити правові положення, що визначають правовий статус вдів і розлучених жінок;

---

¹⁷⁰ Чернявський, А.Л. Інститут права притулку в сучасному міжнародному праві // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія: Юриспруденція. – 2013. – №6–1. – Т. 2. – С. 249–252.

- оцінити існуючу статистику про зареєстровані випадки насильства відносно жінок, а також форми, в яких це насильство проявляється і, у зв'язку з цим, оцінити заходи захисту від такого насильства, які мають в розпорядженні жінки, оцінити також існуючі санкції і заходи покарання винних в здійсненні актів насильства.

Вкрай важливо для особи, що робить опитування, усвідомлювати наслідки, які можуть чекати жінку після повернення у свою країну, враховуючи конкретні обставини її становища.

Основною умовою, яку необхідно забезпечити при проведенні опитування, є обов'язкове окреме опитування кожної конкретної жінки. Це необхідно для того, щоб виключити ситуації, коли жінка розглядається тільки як член сім'ї, а не основний претендент на отримання статусу біженця. Адже у такому разі цілком можливо, що її або не опитуватимуть, або опитування носитиме поверхневий характер. Подібне буде можливе навіть у тому випадку, якщо фактично саме жінка або швидше вона, ніж її партнер, буде об'єктом переслідування. Строго індивідуальне опитування дозволяє уникнути цих небезпек і дає дійсні підстави для винесення судження про те, чи є у жінки реальні підстави для подачі власного клопотання про надання статусу біженця.

Проблеми достовірності інформації подібного характеру зазвичай можуть виникнути в тих випадках, коли опитування жінок робиться у зв'язку із зверненням про надання притулку з боку їх родичів чоловічої статі. Інформація, витікаюча від опитуваної жінки у такому разі може розглядатися в якості тієї, що підтверджує або відкидає обґрунтованість клопотання. Але сам по собі факт того, що жінка (дружина), допустимо, не має в розпорядженні інформації про переживання свого родича (чоловіка) ще не є основою для сумнівів в правдивості його свідчень. Адже в цілому ряду культур не прийнято, щоб чоловіки ділилися з жінками, нехай навіть і найближчими родичками, деякими подробицями і деталями свого життя в професійній, військовій, соціальній, політичній сфері. Відповідно, слід враховувати при таких обставинах те, що, внаслідок цього, нерідко дружини, дочки або матері не в змозі розповісти про те, що ж сталося з їх родичами з числа чоловіків. Вони попросту не мають в розпорядженні такої інформації. Слід

враховувати, що така відсутність знань або наявність суперечливих відповідей з боку жінок ще не привід для скептичного відношення до показань свідків або для сумнівів в їх правдивості.

Методика проведення опитування:

- необхідно завоювати довіру і створити обстановку взаєморозуміння з опитуваною особою – особливо важливо це у разі, якщо вона є жертвою статевого насильства; у подібній ситуації необхідно дотримувати нейтральну позицію, бути жалісливим, чуйним і об'єктивним;

- у край бажано, щоб до процедури опитування залучався підготовлений персонал з числа жінок (якщо тільки самі опитувані не вимагають іншого); бажано, щоб опитувана жінка мала справу тільки з одним співробітником, у тому числі, при отриманні відповідної консультативної, медичної або юридичної допомоги;

- необхідно пам'ятати про наявність різних нюансів в спілкуванні, особливо немовного характеру; це особливо торкається дотиків або, наприклад, того, що жінка може уникати погляду особи, що проводить опитування;

- жінці має бути забезпечена можливість розмовляти наодинці з тим, хто опитує, без інших членів сім'ї, що знаходяться поруч або в межах чутності;

- слід дотримуватися граничної обережності і делікатності, якщо виникають підозри, що жінка є жертвою статевого насильства; у такому разі, якщо вона уникає розмови на болісну для неї тему, можна обережно ставити непрямі питання;

- жінка повинна мати можливість розповісти про те, що сталося, сама, своїми словами і так, як вона того побажає; не слід змушувати її до спілкування, допустимо лише переконати в тому, що необхідна їй допомога буде надана після того, як вона буде готова розповісти про свої проблеми; немає ніякої необхідності вдаватися до подробиць, що стосуються статевого зловживання;

- слід мати на увазі, що у жертв статевого насильства, зважаючи на сильну психологічну травму, викликану зґвалтуванням, може проявлятися ціле коло пов'язаних з цим симптомів, наприклад: втрата упевненості в собі, втрата почуття власної гідності, страх, провали в пам'яті або спотворення фактів тощо; з огляду на те, що жінки, що піддалися зґвалтуванню, не бажають

переказувати драматичні події сторонній особі, має сенс запропонувати їм викласти їх письмово, з тим, щоб допомогти їм уникнути неприємних переживань;

- необхідно проявляти обережність і обачність при оцінці й уточненні суперечливих повідомлень, якщо такі є, при опитуванні чоловіка і дружини або інших членів однієї сім'ї; це особливо зачіпає випадків повторної перевірки затверджень подавця клопотання на основі повідомлень, зроблених іншим членом сім'ї, з тим, щоб не посилювати і без того напружену і складну ситуацію, в якій, можливо, знаходиться ця сім'я;

- співробітник, що проводить опитування, має бути ознайомлений із заходами практичного захисту в цілях запобігання статевого насильству і порядком вживання відповідних заходів; для керівництва в цих питаннях можна використовувати «Керівні принципи запобігання статевого насильству відносно жінок і вживання відповідних заходів»;

Фахівець, який проводить опитування повинен:

- ознайомитися з відповідними джерелами інформації про жінок-біженок, включаючи керівні принципи захисту і інформацію про країну їх походження;

- використовувати критерії прийнятності, що відносяться до переслідувань за ознакою статі;

- вживати заходи до того, щоб жінки, що претендують на отримання статусу біженців, мали доступ до процедури опитування, а саме опитування проводилося, по можливості, підготовленим персоналом з числа жінок;

- вживати заходи до того, щоб забезпечити можливу, конфіденційність при проведенні опитування і завжди пам'ятати про проблеми правдоподібності, що можуть виникнути, коли жінки відповідають на питання відносно тверджень, які зробили їх родичі з числа чоловіків;

- якщо жінки є об'єктами статевого насильства, вживати заходи до того, щоб опитування проводилося підготовленим персоналом з числа жінок (якщо самі потерпілі не бажають іншого);

- ознайомитися з різними симптомами, які можуть проявлятися у жертв статевого насильства і забезпечити їм можливість надання подальшої консультаційної, медичної та юридичної допомоги.

Визначення статусу біженця – не лише одна з головних функцій з їх захисту, але і найбільш важка і життєво важлива, оскільки має тривали в часі наслідки для безпеки і життя біженця.

В ході проведення процедури за визначенням статусу біженця можуть бути виявлені уразливі особи, у яких існують особливі потреби, – самотні жінки, неповнолітні діти без супроводу дорослих, особи, що страждають психічними захворюваннями.

Проведення ПВСБ з ними вимагає особливо дбайливого і терплячого відношення співробітника, що проводить співбесіду. Відмітимо істотно важливі моменти:

Отже, з вищенаведеного можна дійти висновків щодо:

Проведення ПВСБ з особами, що страждають психічними захворюваннями: Який-небудь психічний розлад у конкретної особи не може служити приводом для відмови в розгляді його клопотання. Необхідно отримати медичний висновок про природу і міру психічного розладу у заявника, а також для оцінки його здатності і можливості адекватно викласти обставини своєї справи. Важливо особливо ретельно оцінити *об'єктивні обставини* справи – умови в країні походження в контексті інформації, отриманої від заявника.

Проведення ПВСБ з неповнолітніми: В першу чергу необхідно дотримуватися принципу «найкращого забезпечення інтересів дитини». Повинні враховуватися чинники, що мають відношення до процесу визначення статусу біженця (застосовані критерії, фізична обстановка, використання відповідним чином підготовленого персоналу); застосування принципу «єдності сім'ї» (коли? для кого?); наявність довготривалих рішень (переселення, інтеграція в місцеві співтовариства, добровільна репатріація). Персонал, що має відношення до процесу визначення статусу біженця необхідно належним чином проінформувати про права і норми Конвенції про права дитини.

Якщо неповнолітня особа знаходиться у супроводі одного з батьків або їх обох, або у супроводі іншого члена сім'ї, який несе відповідальність за нього і якщо ця особа сама звертається про надання статусу біженця, то для неповнолітнього цей статус визначатиметься, виходячи з принципу «єдності сім'ї»¹⁷¹.

¹⁷¹ Керівні принципи УВКБ ООН з політики та процедур поводження з

При визначенні того, чи відповідає несупроводжувана неповнолітня особа необхідним критеріям для отримання статусу біженця, слід виходити з міри його розумового розвитку і зрілості. Тому, коли йдеться про дитину, потрібна допомога відповідних експертів в галузі дитячої психології.

Як дитина, так і підліток, що не має повної провоздатності, потребують опікування. Опікун, що призначається у такому разі, і повинен сприяти ухваленню рішення в інтересах неповнолітньої особи.

Якщо несупроводжувана неповнолітня особа знаходиться у складі групи біженців, правомірно буде зробити висновок про те, що вона також є біженцем.

Проведення ПВСБ з жінками: Особа, яка робить безпосереднє опитування повинна : оцінити положення жінки в законодавчому відношенні, у тому числі їх юридичне положення в суді, їх право поводитися із скаргами і надавати свідчення свідків; оцінити нормативні положення, що допускають можливість розлучення, що регламентують його процедуру, а також положення, що стосуються опікування, права на власність, права на аборт і на можливість відмови від такого; оцінити можливості жінки в здійсненні політичних прав, включаючи право голосу, право обіймати політичну посаду, право на членство в політичній партії або організації; оцінити можливості жінки в здійсненні соціально-економічних прав, включаючи право на те, що одружується на власний вибір, права на освіту і на роботу, свободу самовираження, аж до манери одягатися, а також оцінити положення, що визначають правовий статус вдів і розлучених жінок; оцінити існуючу статистику про зареєстровані випадки насильства відносно жінок, а також форми, в яких це насильство проявляється і, у зв'язку з цим, оцінити заходи захисту від такого насильства, які мають в розпорядженні жінки, оцінити також існуючі санкції і заходи покарання винних в здійсненні актів насильства. Вкрай важливо для особи, що робить опитування,

---

несупроводжуваному дітьми, шукачами притулку, 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/poradi/vchitelyam/69-vchitelyam-statti/3924-diti-bizhentsi-ta-diti-shukachi-pritulku-protsedura-viznachennya-viku>

усвідомлювати наслідки, які можуть чекати жінку після повернення у свою країну з урахуванням конкретних обставин її положення.

§ 3. Особливості реалізації механізму надання, втрати та позбавлення статусу біженця в Україні

На державних кордонах України доступ до притулку є майже недоступним для більшості шукачів притулку, які не володіють російською чи українською мовами.

Органи Державної прикордонної служби України (далі – ДПКС), так само, як і минулого року, у багатьох випадках, не дозволяли шукачам притулку в'їзд на територію України та не надавали можливості звернення до органів міграційної служби з тим, щоб іноземець або особа без громадянства отримали доступ до процедури надання притулку. В очікуванні примусового повернення найпершим зворотнім рейсом, ці люди утримуються в нелюдських умовах під цілодобовою охороною в транзитній зоні аеропортів, що суперечить ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод КПЛ, їм не надається харчування, питна вода чи засоби особистої гігієни, відсутні спальні місця, ці особи позбавлені можливості повідомити родичів про своє затримання¹⁷².

При цьому, ігнорується право на безкоштовну правову допомогу, відсутня будь-яка офіційна реєстрація осіб, що прибувають в Україну з наміром отримати притулок, а доступ до будь-якої статистичної інформації про кількість примусово повернутих таким чином осіб – є обмеженим.

Громадськість або міжнародні правозахисні організації не мають безпосередньої можливості здійснювати моніторинг порушення прав людини на державному кордоні в міжнародному аеропорту «Бориспіль», який є головним місцем в'їзду іноземців до України. Якщо шукач притулку до паспортного контролю зміг повідомити про себе Управління Верховного Комісару ООН у

---

¹⁷² Див. §2 ч.1 ст.14 [Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»](#) та п.2 ч.5 ст. 14 [Закону України «Про прикордонний контроль»](#) в світлі рішення ЄСПЛ у справі *Amuur v. France* [Амуур проти Франції], заява №19776/92, [рішення від 25 червня 1996 року](#).

справах біженців (УВКБ ООН) або його виконавчого партнера, і лише у випадку надання дозволу першим заступником голови ДПкС, така особа зможе отримати доступ до процедури міжнародного захисту та безкоштовної правової допомоги. І навіть в тих вкрай рідких випадках надання дозволів на побачення із *de facto* затриманими шукачами притулку, часто представники УВКБ ООН та його виконавчих партнерів не встигають фізично дістатися місця затримання, як ДПкС вже примусово повертає шукача притулку до його країни походження, а свої дії пояснює тим, що повернута особа не заявляла про бажання отримати міжнародний захист¹⁷³.

Особи, які звернулися за наданням статусу біженця, мають право працювати лише у скрутних умовах. Для отримання дозволу на працевлаштування вони мають отримати допуск до процедури надання статусу біженця і довести відсутність громадян, які можуть зайняти запропоновану посаду. Окрім того, роботодавець має сплатити внесок, рівний мінімальній заробітній платні за чотири місяці¹⁷⁴.

Виконання зазначених умов є надто складним для осіб, які подали заяву про надання статусу біженця, зокрема, з огляду на те, що їх довідки є дійсними протягом обмеженого періоду часу. Реалізація прав біженців залежить від певних активних дій останніх як учасників конституційних правовідносин і передбачає можливість користування певними суспільними благами. За своїм змістом реалізація передбачає також забезпечення прав та обов'язків, що означає створення державою відповідних умов та сприяння реалізації прав біженців. 22 серпня 2012 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено План заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, в українське суспільство на період до 2020 р. (далі – План заходів)¹⁷⁵. Прийняття цього Плану мало на меті полегшити процес

¹⁷³ Міжнародний захист прав людини та права біженців: навч. посіб. / за ред. М.В. Буроменського. – Київ, 2004. – С. 80.

¹⁷⁴ Кабінет Міністрів спрощує порядок видачі дозволів, необхідних для найму іноземців і осіб без громадянства. – URL: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=246375855&cat_id=244314975

¹⁷⁵ Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до

інтеграції 182 біженців в суспільство, з урахуванням того, що вони мають значний потенціал для розвитку приймаючої держави. План заходів передбачає організацію адаптивних курсів, курсів вивчення української мови й історії для біженців та осіб, які потребують додаткового захисту в Україні, і реалізацію проекту надання їм медичної, психологічної і соціальної допомоги, а також залучення органів влади до формування більш позитивного ставлення до біженців, створення робочих груп із питань місцевої інтеграції у різних областях країни та певні кроки щодо забезпечення визнаних біженців житлом тощо.

Щоб звернутися до ДМС, необхідно подати Заяву-анкету про визнання біженцем або особою, що потребує додаткового захисту та анкету до неї, форма яких затверджена Наказом МВС України від 07 вересня 2011 року № 649, та складається з 8 сторінок формату А4, та має бути заповнена українською мовою. Без повноцінного володіння українською мовою (або оплати послуг кваліфікованого перекладача) та без кваліфікованої юридичної допомоги, самостійно ці заяви заповнити неможливо¹⁷⁶.

Доступ до процедури міжнародного захисту обмежується прийомними днями (два-три рази на тиждень) управлінь у справах шукачів притулку територіальних підрозділів ДМС України.

Поширеною є, наприклад, практика відмови працівниками ГУ ДМС України в місті Києві у прийнятті заяви з підстав, не передбачених законом¹⁷⁷: наприклад, через орфографічні помилки в

2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від від 22.08.2012 р. № 605-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR120605.html

¹⁷⁶Щодо мінімальних стандартів доступу до процедури міжнародного захисту див. рішення ЄСПЛ у справах: M.S.S. v. Belgium and Greece [M.C.C. проти Бельгії та Греції], заява №30696/09, [рішення від 21 січня 2011 року](#), Conka v. Belgium [Чонка проти Бельгії], заява № 51564/99, [рішення від 05 лютого 2002 року](#), Hirsi Jamaa and Others v. Italy [ХіршиДжамаа проти Італії], заява №27765/09, [рішення від 23 лютого 2012 року](#).

¹⁷⁷Частина 6 статті 5 Закону України «[Про біженців та осіб, що потребують додаткового або тимчасового захисту](#)» передбачає лише дві підстави для відмови у прийнятті заяви:

– якщо заявник видає себе за іншу особу, або

заяві-анкеті, або через неповне зазначення інформації про втрату ідентифікаційних документів, або через відсутність офіційних переводів документів, чи навіть через те, що шукач притулку з'явився без особистого перекладача (хоча їх має надавати держава)¹⁷⁸. При цьому, в таких випадках, всупереч вимогам закону не видається письмове повідомлення про відмову в прийнятті заяви, а людина фактично залишається, як без доступу до процедури міжнародного захисту, так і без можливостей оскарження незаконних дій або бездіяльності службовців ДМС до суду.

Також вищезазначений наказ МВС не передбачає можливості звернення за притулком особи, яка утримується під вартою у зв'язку із тимчасовим або екстрадиційним арештом, через адвоката або через представника за довіреністю. Працівники ДМС мають лише обмежені можливості доступу (з дозволу Генеральної прокуратури України) до такого ув'язненого. Єдина можливість звернення таких шукачів притулку до ДМС – це подача заяви через адміністрацію слідчого ізолятора (СІ) чи ізолятора тимчасового тримання (ІТТ). У 2016 році відомі випадки відмови у доступі до процедури міжнародного захисту, у зв'язку з відсутністю (або відмовою в наданні) в місцях тримання під вартою бланків заяв про визнання біженцем або затримкою у пересиланні цих заяв до підрозділів ДМС. У випадку подачі заяви через адвоката – територіальні органи ДМС відмовляли у прийнятті заяви, оскільки подача заяви через представника прямо не передбачена законодавством. У цей час Генеральна прокуратура України, як правило, проводить екстрадиційну перевірку і отримує письмову відповідь з ДМС, що цей затриманий/арештований не звертався належним чином за притулком і прокуратура приймає рішення про його екстрадицію.

– якщо заявнику раніше було відмовлено у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту і якщо умови, що стали підставою для відмови, не змінилися.

¹⁷⁸ Щодо обов'язку забезпечити доступ до процедури визначення статусу, вживати заходів для приймання потенційних шукачів притулку та документувати намір звернутися за захистом, не залежно від того чи звернулася особа із «належним чином оформленою заявою» див. *mutatismutandis* рішення ЄСПЛ у справі *HirsiJamaaandOthers v. Italy*, заява № 27765/09, [рішення від 23 лютого 2012 року](#).

При оскарженні рішення прокуратури суди також ігнорують обставини відмови у доступі до процедури міжнародного захисту.

Строк звернення з заявою про визнання біженцем залишається вкрай коротким – 5 робочих днів¹⁷⁹. І хоча формально порушення цього строку в Україні не призводить до відмови у прийнятті заяви, de facto ДМС ґрунтує свої рішення про відмову у визнанні біженцем бо особою, яка потребує додаткового захисту, саме на порушенні цього строку.

Самі рішення про відмову у прийнятті заяви, в оформленні документів чи у визнанні біженцем, шукачу притулку не видаються, а вручаються лише повідомлення про прийняте рішення без наведення мотивів рішення та без перекладу повідомлення на мову, якою володіє заявник.

Оскарження відмови в прийнятті заяви, в оформленні документів чи у визнанні біженцем, хоча і мають за законодавством ефект призупинення набрання сили оскаржуваними рішеннями, проте також мають короткий строк для подачі скарги/позову – 5 робочих днів. Скарги та позови часто відхиляються тільки через порушення цього строку без будь-якої гнучкості у його застосуванні та без прийняття до уваги особливої ситуації та вразливості шукачів притулку. Звернення та позови шукачів притулку не приймаються іншою мовою, ніж українською, а ДМС та суди не надають перекладачів.

Кількісні та якісні показники визнання біженцем та надання додаткового захисту.

В Україні за останні два роки кількість шукачів притулку склалася тенденція відносно низького рівня визнання шукачів притулку біженцями або особами, які потребують додаткового захисту. Згідно до статистичних даних ДМС України, коефіцієнт визнання складає приблизно 11–12% в 2015 та 2016 рр.

У 2016 році відчувається також певною мірою неоднакове ставлення ДМС до заявників з РФ порівняно з іншими країнами: надання статусу біженця серед громадян РФ – 30 %, тоді як загалом

---

¹⁷⁹ Щодо адекватності строків на звернення про притулок, див. рішення ЄСПЛ у справі Jabari v. Turkey [Джабарі проти Туреччини], заява № 40035/98, [рішення від 11.07.2000.](#)

позитивні рішення щодо надання захисту в Україні склали близько 11%¹⁸⁰. Навіть не дивлячись на це, у 2016 році продовжилася негативна тенденція зменшення кількості шукачів притулку з РФ (за 9 місяців 2016 року – усього 54 особи), для порівняння в 2014 році статус біженця просило 130 росіян, у 2015-му – 86 осіб¹⁸¹. Незмінними з минулого року залишилися випадки відмов у наданні захисту навіть у справах сирійських шукачів притулку, щодо яких, з огляду на сучасну ситуацію в Сирії, відмова в захисті є неприпустимою¹⁸².

В деяких територіальних підрозділах ДМС по роботі з шукачами притулку, спостерігалися такі випадки, що співробітники неналежно досліджують ситуацію в «третьій безпечній країні» (та неправильна інтерпретують це поняття), у якій побував заявник до прибуття в Україну¹⁸³; не надають мотивів відмови у визнанні біженцем; неналежно використовують стандарти доказування, закладені у Конвенції про статус біженців та Протоколу до неї, в тому числі, покладають обов'язок доведення (*burdenofproof*) на шукача притулку; зневажають принцип «тлумачення усіх сумнівів на користь заявника» (*benefitofthedoubt*)¹⁸⁴ та презумпцію»

---

¹⁸⁰ [Заява заступника директора Департаменту у справах іноземців та осіб без громадянства Державної міграційної служби Петра Синявського](https://www.ukrinform.ua/gubric-society/2123217-cogoric-pritulku-v-ukraini-poprosili-54-rosianina.html) під час засідання Комітету ВР з питань прав людини, нацменшин і міжнародних відносин [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/gubric-society/2123217-cogoric-pritulku-v-ukraini-poprosili-54-rosianina.html>

¹⁸¹ [Заява речника ДМС України Сергія Гунько](https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/02/160208_asylum_seekers_russia_ukraine_sd). [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/02/160208_asylum_seekers_russia_ukraine_sd

¹⁸² Див. наприклад рішення ЄСПЛ у справі L.M. and others v. Russia [Л.М. та інші проти Росії], заяви №№ 40081/14, 40088/14, 40127/14, [рішення від 15 жовтня 2015 року](#).

¹⁸³ Перебування шукача притулку у так званій «третьій безпечній країні» є підставою для відмови у визнанні біженцем або особою, що потребує додаткового захисту на підставі ст. 6 Закону України [«Про біженців та осіб, що потребують додаткового або тимчасового захисту](#). Поняття «третьої безпечної країни» передбачено п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону.

¹⁸⁴ Щодо змісту та порядку застосування принципу «тлумачення сумнівів на користь заявника» і розподілу доказування у справах шукачів притулку в контексті обов'язку надання міжнародного захисту, що витікає зі ст. 3 ЄКПЛ див. рішення ЄСПЛ у справах SinghandOthersv. Belgium [Сінгх та інші проти

правдивості повідомленої заявником інформації, якщо інше не було доведено у встановленому порядку»; використовують не релевантну або недостовірну інформацію про країну походження (ІКП) заявника; співбесіди з шукачами притулку проводять з порушенням конфіденційності та права на приватність, без урахування потреб вразливих соціальних груп, що унеможлиблює, наприклад, виявлення у численній кількості жінок-шукачів притулку з африканських країн так званого «жіночого обрізання» (*female genital mutilation*) або загрози його здійснення у випадку повернення до країни походження;

Адміністративні суди ж, як правило, стають на бік ДМС України, або ігноруючи перелічені порушення, або повторюючи їх в судових рішеннях. ДМС України в суд надає тільки ті матеріали, які мають обвинувальний або негативний характер щодо заявника, не дивлячись на вимогу суду надати усі наявні матеріали, але суд при цьому не застосовує ніяких заходів до посадовців ДМС і розглядає справу на підставі наявних матеріалів. При цьому, у рідких випадках, коли суди все ж приймають рішення на користь шукача притулку, як правило, скасовується рішення органу ДМС, а справа повертається на повторний розгляд. Суди мотивують таке рішення відсутність у суду виключних «дискреційних» повноважень, які є прерогативою органів ДМС. Однак ДМС України все одно, як правило, відмовляє шукачу притулку, що спричиняє нові судові процеси. Відомий випадок-кратного оскарження рішень ДМС з 2003 року, яка всупереч судовим вказівкам не приймала позитивного рішення на користь заявника.

Загалом зберігається тенденція неправильного тлумачення судами міжнародного законодавства щодо притулку. Здебільшого суди цікавляться родом діяльності, сімейним станом та подальшою можливою інтеграцією заявника, аніж юридичною кваліфікацією та міжнародними стандартами надання притулку.

Документування осіб, що звернулися за притулком.

Відповідно до вищезазначеного наказу МВС № 649, особі, яка звернулася за притулком видається Довідка про звернення за

Бельгії], заява № 33210/11, [рішення від 02 жовтня 2012 року](#), R.C. v. Sweden [Р.С. проти Швеції], заява № 41827/07, [рішення від 09 березня 2010 року](#).

захистом в Україні, яка не є документом, що посвідчує особу¹⁸⁵. В цьому контексті варто зауважити, що відповідно до положень ч. 7 ст. 5, ч. 8 ст. 8 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», іноземець або особа без громадянства, які клопочуть про визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, в Україні зобов'язані здати компетентному органу державної влади України документи, що посвідчують їх особи, за наявності, при зверненні із відповідною заявою. Такі документи перебувають на зберігання компетентних органів протягом усього періоду вирішення питання щодо надання цій особі захисту аж до остаточної відмови. При цьому чинне законодавство не передбачає процедури видачі документів, що посвідчують особу, на руки заявнику навіть на короткий час необхідний для одержання ідентифікаційного коду, відкриття банківського рахунку, реєстрації народження дитини, реєстрації шлюбу, тощо. Окрім того частина заявників, в силу обставин, що змусили їх залишити країни свого походження або зумовлюють неможливість повернення до таких країн, не мають дійсних документів, що посвідчують особу, та можливості їх одержання/поновлення через дипломатичні представництва іноземних держав.

Вищезазначена Довідка про звернення за захистом в Україні у перший раз видається строком дії 1 місяць, яка, у випадку прийняття рішення про оформлення документів, має продовжуватися в подальшому на 6 місяців. У разі оскарження відмови в прийнятті заяви або оформленні документів Довідка видається строком дії 3 місяці з подальшим тримісячним продовженням на весь період оскарження, на підставі інформації, яку надає юридична служба ДМС.

На практиці, термін дії Довідки продовжувався на значно коротші строки від тих, що передбачені Правилами¹⁸⁶. Траплялись

---

¹⁸⁵Щодо необхідності визнання Довідки документом, що посвідчує особу, див. *mutatismutandis* рішення ЄСПЛ у справах *Smirnova v. Russia* [Смірнова проти Росії], заяви №№ 46133/99, 48183/99, [рішення від 24 липня 2003 року](#), та *M.S.S. v. Belgium and Greece* [М.С.С. проти Бельгії та Греції], заява №30696/09, [рішення від 21 січня 2011 року](#).

¹⁸⁶Це фактично унеможливило одержання дозволу на працевлаштування таких іноземців, одержання якого вимагається ч.2 ст.42 [Закону України «Про](#)

непоодинокі випадки відмови у продовженні терміну дії довідки через відсутність в юридичному відділі територіального підрозділу ДМС інформації про стан розгляду скарги в ДМС або в суді і від шукача притулку вимагалася письмова офіційна інформація з суду про стан розгляду справи. Працівники юридичних підрозділів не витребовують таку інформацію самостійно, що призводило до застосування штрафів до шукачів притулку за ст. 203 КУпАП (від 510 до 850 гривень).

Крім того, працівники ДМС по різному тлумачать положення Правил щодо документування шукачів притулку, що призводило до непродовження дії Довідки та до застосування адміністративних штрафів у випадку, якщо останній день строку її дії припадав на вихідний день, а заявник звертався до ДМС у перший робочий день.

Також, у випадку складення адміністративного протоколу, Довідки продовжувалися лише після оплати штрафу, хоча згідно до положень вищезазначеного наказу Довідки мають продовжуватися, незалежно від оплати штрафу. Таким чином, працівники ДМС обмежували доступ шукачу притулку до процедури оскарження адміністративне стягнення, бо оплатою штрафу шукач притулку фактично визнає свою вину у вчиненні правопорушення.

Однак при цьому слід відзначити і позитивні зміни у цьому напрямку, під кінець 2016 року працівники ДМС помітно частіше почали використовувати Єдиний державний реєстр судових рішень України¹⁸⁷ та сайт Судової влади України¹⁸⁸ для цілей продовження Довідки про звернення за захистом в Україні.

Умови тримання іноземців та осіб без громадянства у місцях несвободи.

Значення процесу інтеграції пояснюється тією обставиною, що не завжди надання статусу біженця стає підставою для його подальшої адаптації у суспільстві. Часто особи, які отримали статус

зайнятості населення» та робить таких осіб абсолютно неконкурентоспроможними на українському ринку праці.

¹⁸⁷ Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

¹⁸⁸ Сайт Судової влади України містить розділ «Інформація щодо стадій розгляду судових справ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/fair>

біженця, усе-таки шукають кращої долі на теренах інших держав¹⁸⁹. Причини цього явища є різноманітними. Згідно з інформацією, оприлюдненою представництвом ООН в Україні, держави, з яких походить більша частина шукачів притулку, не змінюються з 2014 р: це Сирія, Афганістан, Сомалі, Південний Судан, Судан, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська Республіка, М'янма та Еритрея¹⁹⁰. Головним чинником зростання кількості шукачів притулку, виступає військовий конфлікт у Сирії. Якщо виключити сирійців з обрахунків, то з 2011 р. зростання відбулося лише на рівні 5% (+ 500 тис. осіб). Із 2012 р. кількість сирійських біженців зросла більш ніж у 30 разів: 23,4 тис. на кінець 2012 р. та 799,9 тис. на середину 2016 р.¹⁹¹.

Стандарти харчування для осіб, що тримаються у Пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства (далі-ПТП) або перебувають у ПТРБ, за постановою Кабінету Міністрів України № 144 від 11 березня 2015 року залишаються нижчими за стандарти харчування осіб, що тримаються під вартою або відбувають покарання в установах пенітенціарної системи¹⁹². При цьому, на законодавчому рівні не враховуються дієтичні аспекти, пов'язані з релігією або станом здоров'я, тому дотримання цих міжнародних стандартів покладається цілком на адміністрації ПТП та ПТРБ. У квітні 2016 року були визнані незадовільними санітарні умови тримання у одному з двох діючих в Україні ПТП в с. Розсудів Чернігівської області, збудованому за кошти ЄС у

---

¹⁸⁹ Проблема біженців та шукачів притулку, що виїжджають в неорганізованому порядку з країни, в якій вони вже отримали притулок від 201 01.01.1989 р. Висновок № 58 (XL). URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.1270.0>.

¹⁹⁰ UNHCRM : Статистичні дані по кількості шукачів притулку в Україні за 2008-2016. URL: <http://unhcr.org.ua/uk/resursi/statistics>

¹⁹¹ Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL: <https://www.cedoss.org.ua/uk/migration/migratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analizpolityky>

¹⁹² За стандартним нормативом 2537 ккал., в т.ч. 84 гр. білків, 67 гр. жирів, 392гр. вуглеводів на день для утриманців ПТП або ПТРБ проти 3026,2 ккал., в т.ч. 95,09 гр. білків, 90,81 гр. жирів, 457,33 гр. вуглеводів для утриманців установ відбування покарань, ізоляторів та приймальників.

2008 році¹⁹³ Моніторингова група Національного превентивного механізму¹⁹⁴ встановила численні порушення адміністрацією закладу прав затриманих. Самі іноземці та особи без громадянства, що утримуються в ПТПІ також скаржаться на відсутність в ПТПІ контактів з зовнішнім світом через телефонний чи Інтернет-зв'язок та неможливість повідомлення родичів про їх затримання. Під час моніторингового візиту Міжнародної організації з міграції з партнерами¹⁹⁵ була виявлена також відсутність окремого приміщення для справляння релігійних обрядів усіх конфесій почергово та адміністрації ПТПІ надані відповідні рекомендації.

Починаючи з 18 червня 2016 року, автоматична система періодичного судового перегляду законності тримання під вартою має здійснюватися кожні 3 місяці відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень судового захисту іноземців та осіб без громадянства і врегулювання окремих питань, пов'язаних з протидією нелегальній міграції» № 1379-VIII від 19 травня 2016 року.

Цим самим законом запроваджено можливість для затриманого за порушення міграційних правил іноземця бути звільненим під заставу чи взятим на поруки підприємством, установою та організацією. Проте, варто відмітити, що наразі законодавством не встановлено чітких критеріїв «поручителів, що заслуговують на особливу довіру», а сплатити заставу неможливо без наявності

---

¹⁹³ Звіт моніторингової групи Національного превентивного механізму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/all-activity/25416-al-monitori-npm-u-kraschomu-v-yevropi-punkti-trimannya-dlya-inozemtsiv-st/>

¹⁹⁴ Національний превентивний механізм – створений в Україні відповідно до вимог Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань на підставі Закону України від 02 жовтня 2012 року № 5409-VI, діє у форматі «Обмудсман+», передбачає виконання функцій регулярного моніторингу місцю несвободи Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини разом з громадськими організаціями.

¹⁹⁵ Доповідь МОМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua/mom-ta-partneri-prodovzhuyut-monitoriti-stanovishche-migrantiv-u-punktah-timchasovogo-perebuvannya>

документу, що посвідчує особу, та реєстраційного номеру облікової картки платника податків (ідентифікаційного коду).

Негативним фактом законодавчих змін, стало збільшення максимального строку тримання іноземців та осіб без громадянства в ПТП з 12 місяців до 18 місяців.

Громадські організації співпрацюють як партнери УВКБ ООН, надають соціальну допомогу шукачам притулку в Україні, у першу чергу біженцям, що 183 спрямована на їх інтеграцію в українське суспільство. До таких організацій в Україні належать: Всеукраїнська благодійна фундація «Право на захист» (юридична допомога біженцям, м. Київ); Благодійний фонд «Рокада» (соціальна допомога біженцям, м. Київ); Консультаційний центр для біженців (юридична допомога біженцям, м. Мукачєво); Громадська організація «Десяте квітня» (юридична допомога біженцям, м. Одеса); Громадський рух «Віра. Надія. Любов» (соціальна допомога біженцям та шукачам притулку, м. Одеса); Благодійна організація «Харківський Благодійний Фонд «Світ» (юридична допомога біженцям, м. Харків); Програма юридичного захисту HIAS (юридична допомога біженцям, м. Київ)¹⁹⁶.

Варто зазначити, що біженці, яких зареєстровано у виконавчих партнерів УВКБ ООН, мають можливість отримати юридичну, соціальну, медичну чи матеріальну допомогу, оскільки становище біженців в Україні є критичним. Всеукраїнські організації із захисту прав людини зазначають, що рівень ворожості в українському суспільстві до іноземців останніми роками повільно, але невпинно зростає, і, зокрема, мігрантофобія стала найпоширенішою формою ксенофобії в Україні¹⁹⁷.

Водночас, органи державної влади не проводять на належному рівні мовних курсів, не надають соціальної допомоги або допомоги у працевлаштуванні. Це означає, що така категорія осіб має значні складнощі у пошуках житла, отриманні соціальної допомоги,

¹⁹⁶ UNHCR RM: Виконавчі партнери УВКБ ООН. URL: <http://unhcr.org.ua/uk/partneri/vykonavchi-partneri>

¹⁹⁷ Україна як країна притулку: спостереження щодо становища шукачів статусу біженця і біженців в Україні, липень 2013 р. інформ. бюл. – Женева: УВКБ ООН, 2013. с. 18

проблеми в реалізації права на працевлаштування чи навіть можливості отримання благодійної допомоги.

При вимушеній міграції серйозно порушується соціальна адаптованість особи: з одного природного і соціального середовища вона переміщується в інше, раптово розриває безліч природно-антропологічних зв'язків і штучно створює такі зв'язки на новому місці¹⁹⁸.

Значення проблем біженців у сучасному українському суспільстві актуалізується в різних аспектах життєдіяльності індивіда в системі особистісно-середовищних відносин¹⁹⁹, і саме тому є необхідним дослідження їх правового статусу з метою виявлення недоліків та вироблення пропозицій щодо удосконалення законодавства.

Питання і завдання для самоперевірки

1. Перерахуйте найуразливіші категорії біженців?
2. У зв'язку з чим проведення ПВСБ відносно цих категорій має особливості?
3. Які особливості проведення ПВСБ відносно неповнолітніх?
4. Які особливості проведення ПВСБ відносно осіб, що страждають психічними захворюваннями?
5. Які особливості проведення ПВСБ відносно жінок?
6. Розкрийте сутність принципів «єдності сім'ї», «тлумачення сумнівів на користь прохача».
7. Розкрийте сутність принципу «найкращого забезпечення інтересів дитини».
8. В яких документах містяться рекомендації з проведення опитування дітей-біженців?
9. В яких документах сформульовані права жінок-біженок?

¹⁹⁸ Шульга Н.А. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. Киев: Ин-т социологии НАН Украины, 2002. 700 с

¹⁹⁹ Інформація стосовно плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту. URL: http://vnz.at.ua/news/informacija_stosovno_vikonannja_planu_zakhodiv_shhodo_integraciji_bizhenciv_ta_osib_jaki_potrebujut_dodatkovogo_zakhistu/2015-09-12-1083

10. Поясніть терміни «обов'язок доведення», «тягар доказу», «стандарт доказу».

11. У які органах міграційної служби України може звернутись особа, яка виявила бажання стати біженцем?

12. Назвіть основні етапи процедури набуття статусу біженця в Україні.

13. Яким є порядок попереднього розгляду клопотання про надання статусу біженця?

14. Кому можуть відмовити в реєстрації клопотання про надання статусу біженця?

15. Назвіть основні права біженців.

16. Якими є основні обов'язки біженців?

Тестові завдання

1. Захист дитини без сім'ї закріплено в Конвенції про права дитини у статті:

а) 20;

б) 25;

в) 44.

2. Принцип возз'єднання сім'ї закріплено в Конвенції про права дитини у статті:

а) 20;

б) 15;

в) 10.

3. Конвенція про права дитини прийнята у:

а) 1989 році;

б) 1965 році;

в) 1976 році.

4. Процедуру опитування жінки, яка є по шукачем статусу біженки, бажано проводити:

а) чоловікові;

б) жінці;

в) представникам обох статей.

5. План заходів щодо інтеграції біженців та осіб, що потребують додаткового або тимчасового захисту, затверджено КМУ у:

а) 2012 році;

б) 2010 році;

в) 2016 році.

6. Строк звернення із заявою про визнання біженцем в Україні складає:

а) 10 днів;

б) 15 днів;

в) 30 днів;

г) 5 днів.

7. З якої країни значно збільшилась кількість біженців, починаючи з 2012 року?

а) Сирія;

б) Україна;

в) Марокко.

8. Тримання іноземців та осіб без громадянства в ПТШ складає:

а) 1 місяць;

б) 3 місяці;

в) 6 місяців;

г) 18 місяців.

9. Коефіцієнт визнання шукачів біженцями в Україні складає (на 2015-2016 рр.):

а) 11–12 %;

б) 50–55%;

в) 35–37%;

г) 98–100%.

10. Строк оскарження рішення про відмову у прийнятті заяви на отримання статусу біженця в Україні складає:

а) 15 днів;

б) 30 днів;

в) 5 днів.

11. Чи може бути відмовлено шукачеві у прийнятті заяви на отримання статусу біженця через орфографічні помилки в документі?

а) так;

б) ні.

Завдання 1**Дайте правильну відповідь****(співвідношення поняття та визначення):**

1) Стандарт доказу – це...	а) обов'язок за поданням свідчень або доказів, для того, щоб підтвердити факти, що представляються, називають сумнів на користь прохача використовується в контексті стандарту доказу, що стосується фактичних тверджень, зроблених заявником
2) Тягар доказу – це...	б) означає той поріг, якого повинен досягти заявник в спробі переконати особу, що приймає рішення, в правдивості представлених їм фактичних тверджень
3) Об'єктивні обставини справи – це...	в) знання умов в країні походження в контексті інформації, отриманої від заявника

Відповіді на тестові завдання

1. а. 2. в. 3. а. 4. б. 5. а. 6. г. 7. а. 8. г. 9. а. 10. в. 11. а.

Відповіді на завдання 1

1 б; 2 а; 3 в.

ТЕМА 7. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ»

- 1. Співвідношення понять «біженці» та «внутрішньо переміщені особи».*
- 2. Еволюція поняття «внутрішньо переміщена особа» у законодавстві України.*

§ 1. Співвідношення понять «біженці» та «внутрішньо переміщені особи»

Термін «внутрішньо переміщена особа» (або «переміщена всередині країни особа»), на відміну від поняття «біженець», почав використовуватись у міжнародному праві лише наприкінці ХХ ст.²⁰⁰.

Перші спроби закріплення в міжнародному праві понятті «біженець» було зроблено під час діяльності Ліги Націй. Характерною ознакою новостворюваної системи захисту прав біженців було те, що вона, як правило, була розрахована на поодинокі, одноразові заходи щодо захисту осіб, які залишають країну громадянства чи переважного місця проживання. Після Другої світової війни, на другій сесії (1946 р.), Генеральна Асамблея ООН заснувала Міжнародну організацію в справах біженців (далі – МОСБ), яка отримала тимчасовий мандат на реєстрацію, захист, переселення й репатріацію біженців²⁰¹.

---

²⁰⁰ Менджул М. В., Паніна Ю. С. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 4. – С. 293.

²⁰¹ Вашкович В.В. До питання визначення та характеристики внутрішньо-переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. Ужгород, 2018. – С. 41.

Починаючи з 2014 року УВКБ та його представництво в Україні надають активну допомогу громадянам, які постраждали внаслідок конфлікту на Сході нашої держави. Наприклад, в останньому гуманітарному бюлетені, який містить інформацію про роботу УВКБ ООН в Україні у період з 20 січня по 9 лютого 2016 р., основна увага акцентувалася на таких питаннях: 1) загальний огляд ситуації на лінії розмежування та на всьому сході України; 2) проблеми у сфері захисту, свобода пересування через лінію розмежування, проблема доступу внутрішньо переміщених осіб до належного житла; 3) події у законодавчій сфері щодо набрання чинності закону, що посилює гарантії прав і свобод ВПО, зокрема, в частині скасування вимоги про продовження внутрішньо переміщеними особам терміну дії їхніх реєстраційних посвідчень кожні шість місяців; 4) надання допомоги, зокрема допомоги для термінового ремонту житла²⁰².

Для більш докладного розуміння категорії слід навести визначення, що дають доктринальні джерела міжнародного права та співвідносять це поняття із особами, змушеними раптово тікати зі своїх будинків у великих кількостях в результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і знаходяться на території власної країни.²⁰³

Фактично, внутрішньо переміщені особи, це особи, які підпадають під визначення «вимушені переселенці», але які, покинувши місце свого постійного проживання, залишаються в країні своєї громадянської належності та можуть користуватися її захистом. У 1972 році УВКБ ООН, керуючись гуманними міркуваннями, включило «осіб, переміщених всередині країни», в свої Програми в області допомоги та відновлення для біженців і репатріантів. У цьому ж році Генеральна Асамблея ООН і Економічна і

²⁰² Каліущенко І.М. Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та їх впровадження в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 2. – С. 157–160.

²⁰³ Гудвін-Гілл Г. С. Статус біженця в міжнародному праві. М., 1997. С. 314–315). <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Kibatiiilagers.jpg>https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:ail_or_Lebuje_camp,_Uganda.jpg

соціальна рада ООН своїми резолюціями розширили post factum мандат УВКБ ООН, рекомендувавши йому, за пропозицією Генерального секретаря ООН, брати участь у таких гуманітарних операціях ООН, в яких Управління володіє «особливими багатими знаннями та досвідом»²⁰⁴.

У Хорватії замість терміна «внутрішньо переміщена особа» вживається близьке за змістом поняття «вигнанець». Пункт 1 ст. 2 Закону Хорватії «Про статус вигнаних осіб та біженців» 1993 р. закріплює визначення одночасно і терміна «вигнанець», і терміна «біженець». Так, особа з підданої війні території Хорватської Республіки, яка окремо або в організованому порядку покинула місце свого проживання, щоб уникнути безпосередньої небезпеки для свого життя через агресію або інші воєнні дії, набуває статусу вигнанця чи біженця. Вигнанцем у розумінні зазначеного закону є особа, визначена в п. 1 ст. 2, яка втекла з однієї території Республіки Хорватія на іншу територію Республіки Хорватія²⁰⁵.

У Грузії офіційне визначення терміну «внутрішньо переміщена особа» закріплене в Законі Грузії «Про внутрішньо переміщених осіб-переслідуваних» 1996 р. Зокрема, внутрішньо переміщеною особою визнається громадянин Грузії чи особа без громадянства, яка постійно проживає в Грузії та яка змушена була покинути місце свого звичайного проживання й переміщена (у межах території Грузії) у результаті загрози її життю, здоров'ю чи свободі або життю, здоров'ю чи свободі членів її сім'ї у зв'язку з агресією іноземної держави, внутрішніми конфліктами або масовими порушеннями прав людини. Однак для того, щоб набути статусу внутрішньо переміщеної особи в Грузії, відповідна особа повинна подати заяву до місцевих адміністративних органів

---

²⁰⁴ Вашкович В.В. До питання визначення та характеристики внутрішньо-переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. Ужгород, 2018. – С. 42.

²⁰⁵ Law on the Status of Expellees and Refugees 1993/Croatian Parliament [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/5999>.

Міністерства в справах біженців та розселення Грузії або до дипломатичного представництва Грузії²⁰⁶.

Визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» як у юридичній науці, так і у вітчизняному законодавстві є важливим, принаймні з двох причин. По-перше, від правильності його формулювання залежить коло осіб, яким будуть надані додаткові права і забезпечені гарантії, обумовлені особливостями їх потреб та обставинами переміщення, а також покладені додаткові обов'язки, у тому числі з метою недопущення зловживання правом. А по-друге, міжнародно-правові зобов'язання України вимагають, щоб національне законодавство стосовно визначення поняття «внутрішньо переміщена особа», відповідало міжнародним стандартам у цій сфері.

З метою з'ясування поняття «внутрішньо переміщені особи» необхідно розглянути його історико-правову генезу, проаналізувати співвідношення понять «біженці» та «внутрішньо переміщені особи», охарактеризувати стан наукових досліджень у цій сфері, простежити еволюцію поняття «внутрішньо переміщені особи» у законодавстві України.

Поняття «біженці» та «внутрішньо переміщені особи» сформувались у галузі міжнародного права, а потім були запозичені національним, зокрема, адміністративним правом. Означені поняття є міжнародно-правовими термінами, оскільки, по-перше, виникли і удосконалювались завдяки колу нормативно-правових актів, що були прийняті на міжнародному рівні²⁰⁷, і лише пізніше були впроваджені в національні правові системи з метою виконання міжнародних зобов'язань держав; по-друге, функціонування системи захисту таких осіб неможливе або ускладнене без координації зусиль всієї міжнародної спільноти.

Перші міжнародно-правові спроби правового врегулювання поняття «біженці» та їхнього статусу були реакцією міжнародної

---

²⁰⁶ The Law of Georgia on Internally Displaced Persons – Persecuted № 335-II S 1996 (updated 2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/5529>.

²⁰⁷ Дзюбановський Ю. Еволюція концепції біженців // Міграція і толерантність в Україні : зб. статей / за ред. Ярослава Пилинського. – Київ: Стилос, 2007. – С. 84.

спільноти і Ліги Націй, зокрема, на конкретні випадки масових переселень: росіян, після приходу до влади у Росії у 1917 році більшовиків; вірменів, що рятувались від геноциду; а також населення, яке втікало з націонал-соціалістичної Німеччини у 1930-х роках. На цьому етапі формування концепції біженців ще не існувало відокремлення понять «біженець» та «внутрішньо переміщена особа», та і самі визначення були дещо звуженими, сформульованими для відповіді на конкретні політико-правові проблеми того часу.

Наступним поштовхом до розвитку означених вище концепцій, стала Друга світова війна з її масовим переміщенням населення. Після її закінчення у 1946 році в рамках Організації Об'єднаних Націй була створена Міжнародна організація у справах біженців (МОСБ ООН). Статут цієї організації уже розрізняв поняття «біженець» та «переміщена особа» як окремі (у Частині Першій, Розділах «А» і «В» Статуту, відповідно). Проте «переміщені особи» були визначені як особи, що були вислані з країни громадянства або місць попереднього звичного проживання в результаті дій нацистських, фашистських або тих, що брали участь у Другій світовій війні на їхньому боці режимів, або були змушені залишити їх (Частина 1, Розділи «А» і «В») ²⁰⁸. Тобто, під «переміщеною особою» мались на увазі лише зовнішньо переміщені особи, поняття було близьким до поняття «біженець», передбачало якнайшвидшу репатріацію означених осіб після зникнення причин, що змусили їх переміститись.

У 1950-х і 1960-х роках у міжнародному праві закладаються основні інституційні і інструментальні підвалини захисту прав «біженців», вдосконалюється і саме поняття. Так, у 1951 році в Організації Об'єднаних Націй створено Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, 28 липня 1951 року у Женеві приймається Конвенція про статус біженців, а у 1967 році – Протокол про статус біженців ²⁰⁹. Окрім цих міжнародних актів

---

²⁰⁸ Устав Международной организации по делам беженцев (1946 год). Извлечения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/1946%20Statute_3.pdf

²⁰⁹ Дзюбановський Ю. Еволюція концепції біженців // Міграція і толерантність

універсального значення, у 1969 році приймається також регіональна Конвенція про біженців в Африці Організації африканської єдності²¹⁰.

У 1972 році на початку програми допомоги Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, а потім і його мандат були розширені з метою забезпечення цією допомогою не лише біженців, але і внутрішньо переміщених осіб. І лише у 1992 році за вимогою Комісії з прав людини Організації Об'єднаних Націй був призначений Представник Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб, символізуючи те, що внутрішньо переміщені особи інституційно отримали окремий статус у міжнародному праві²¹¹. Саме в рамках мандату, наданого Представнику Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб, Францису Денгу, Комісією з прав людини Організації Об'єднаних Націй, і підтвердженого пізніше як резолюціями самої Комісії, так і Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй²¹², у 1992 році починається розробка першого правового документу для забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб – Керівних принципів Організації Об'єднаних Націй з внутрішнього переміщення, в яких закріплюється визначення поняття «внутрішньо переміщені особи» на міжнародному рівні.

в Україні: зб. статей / за ред. Ярослава Пилинського. – Київ : Стіло, 2007. – С. 90.

²¹⁰ Уилкинсон Р. К 50-летию Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев [Электронный ресурс] // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2001. – № 1. – С. 34. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/29279>

²¹¹ Павлова Л. В. Внеуставная деятельность УВКБ ООН: содействие защите перемещённых лиц [Электронный ресурс] // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 5: Специальный выпуск к 50-летию Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев. – С. 26. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/30092>

²¹² Introductory Note by the Representative of the Secretary-General on Internally Displaced Persons Mr. Francis M. Deng [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www2.wpro.who.int/internet/files/eha/toolkit/web/Technical%20References/Internally%20Displaced%20Persons/Guiding%20Principles%20on%20Internal%20Displacement.pdf>

І хоча поняття біженець і внутрішньо переміщена особа дійсно мають багато спільних рис, між ними існує також ряд достатньо принципових відмінностей правового, а також політичного характеру. Розуміння цих відмінностей є істотним в контексті формування як загальноукраїнської, так і європейської міграційної політики та забезпечення належного правового статусу внутрішньо переміщених осіб.

Концепції «біженців» та «внутрішньо переміщених осіб» мають спільне коріння у міжнародному публічному праві. Обидва ці феномени, внутрішнє переміщення і біженство, існували з найдавніших часів, від найпершої війни чи катастрофи, рятуючись від яких, населення було змушене покинути свої постійні місця проживання. І оскільки як біженці, так і переміщені особи потребували міжнародної допомоги, спочатку ці дві категорії осіб не розмежовувались з правової точки зору. Спільними для внутрішньо переміщених осіб та біженців також можуть бути не лише міжнародні структури, які надають їм допомогу і характер потреб таких осіб, а також обставини, що зумовили їх переміщення. Розповсюдженим є і явище «перетікання» внутрішньої міграції через кордони держави, коли внутрішньо переміщені особи, які не отримали належного правового захисту у державі свого громадянства чи постійного проживання, перетинають кордон і звертаються до уповноважених державних органів для отримання статусу біженця в інших країнах.

Можна виділити наступні критерії розмежування поняття «біженців» і «внутрішньо переміщених осіб»:

- місце перебування внутрішньо переміщених осіб і біженців;
- коло суб'єктів, уповноважених на надання статусу внутрішньо переміщеної особи та статусу біженця відповідно;
- галузі права, які переважно регулюють правовий статус внутрішньо переміщених осіб та біженців;
- відмінність причин, що змусили біженців та внутрішньо переміщених осіб мігрувати;
- характер міграції біженців і внутрішньо переміщених осіб.

Розглянемо ці критерії більш детально. Першим і найбільш значущим критерієм розмежування є місце перебування внутрішньо переміщених осіб і біженців, та країни, які мають надавати їм

захист. Біженці знаходяться поза країною свого громадянства або минулого постійного проживання, тоді як внутрішньо переміщені особи – всередині неї. Таким чином, їх захист базується на територіальному суверенітеті різних держав: щодо біженців – це іноземна держава, до якої вони звертаються і яка надає такий статус, щодо внутрішньо переміщених осіб – держава їх постійного громадянства, на законних підставах проживання, і, оскільки суверенітет держави також означає її відповідальність за осіб на її території, первинна відповідальність (у її позитивному аспекті) щодо захисту прав та свобод внутрішньо переміщених осіб покладається саме на цю, «рідну» державу.

Саме тому, «змішування» понять внутрішньо переміщених осіб і біженців, що досить часто має місце у науково-популярних публікаціях і виступах, небезпечно насамперед тим, що воно зміщує тягар основного обов'язку забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб на іншу державу.

Прикладом такого «змішування» понять біженців та внутрішньо переміщених осіб є Постанова уряду Республіки Молдова № 172 від 17 березня 1992 року, де зазначались заходи, які уряд Молдови здійснював для допомоги «біженцям, що вимушено покинули постійне місце проживання, з лівобережних районів Дністра Республіки Молдова»²¹³. Аналіз означеної постанови переконує, що у ній йде мова не про біженців, а про внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони перемістились з одного району Молдови до іншого. Попри такий недолік юридичної техніки (що був виправлений лише у 2004 році), внутрішньо переміщені особи отримували від Республіки Молдова необхідні допомогу та захист. Проте у країнах і ситуаціях, де заміна поняття «внутрішньо переміщені особи» на «біженці» відбувалася б свідомо, це могло б бути інтерпретовано як ознака того, що держава не розглядає територію, з яких такі особи перемістились, як належній²¹⁴.

²¹³ О неотложных мерах по оказанию помощи беженцам, вынужденно покинувшим постоянное место жительства, из левобережных районов Днестра Республики Молдова : постановление Правительства № 172 от 17 марта 1992 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=292459&lang=2>

²¹⁴ Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених

Другим критерієм розмежування є коло суб'єктів, уповноважених на надання статусу внутрішньо переміщеної особи та статусу біженця відповідно, а також порядок його надання. У випадку з внутрішньо переміщеними особами такий статус може надаватись їм лише органами публічної адміністрації держави їх громадянства чи постійного, на законних підставах проживання, яка одночасно є і державою їх перебування. Порядок надання їм такого статусу є завжди національним. У випадку ж з біженцями можуть бути три варіанти суб'єктів, уповноважених на надання їм такого статусу: органи публічної адміністрації держави їх перебування (яка не є державою громадянства і не є державою постійного проживання біженців), Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, або змішаний варіант (і держава перебування і Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців разом)²¹⁵. Пріоритетним вважається перший варіант, коли статус біженця надається державою, до якої вони прибули і до якої звернулись за наданням такого статусу, якщо ця країна ратифікувала Конвенцію про біженців 1951 року та Протокол 1967 року до неї і запровадила відповідний національний порядок. Якщо держава не є стороною міжнародних договорів щодо біженців, або ще не імплементувала відповідний національний порядок, не в змозі чи не бажає цього зробити, до визначення можливості надання статусу біженця заявникам на її території долучається Управління Верховного комісара ООН у справах біженців²¹⁶. Порядок, який буде застосовуватись цим Управлінням, залежатиме від того, чи можливість надання статусу біженця розглядатиметься щодо групи (якщо відбувся рух великої кількості людей або обставини мали по суті однаковий вплив на велику групу населення), або ж щодо кожної конкретної особи (у цьому разі

осіб і деякі уроки із зарубіжного досвіду : аналітична записка [Електронний ресурс]. – С. 22. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_probl-a598d.pdf

²¹⁵ Stainsby Richard. UNHCR and individual refugee status determination [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/statelessness/stainsby.pdf>

²¹⁶ UNHCR. Refugee Status Determination [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unhcr.org/refugee-status-determination.html>

застосовуватиметься так зване «RSD» – refugee status determination, які розробляє і впроваджує кожен з офісів Управління Верховного комісара ООН з питань біженців відповідно до гармонізованих міжнародних процедурних стандартів Організації Об'єднаних Націй у цій сфері)²¹⁷.

Третім критерієм є галузі права, які переважно регулюють правовий статус внутрішньо переміщених осіб та біженців. Так, правовий статус біженців регулюється переважно нормами міжнародного публічного права, тоді як правовий статус внутрішньо переміщених осіб регулюється здебільшого нормами національного, переважно адміністративного, права. Разом з тим, є декілька міжнародно-правових документів, які слугують орієнтирами для національних урядів у питаннях врегулювання статусу внутрішньо переміщених осіб. Водночас більшість держав також має національне законодавство, що регулює статус біженців у них²¹⁸.

Четвертим критерієм розмежування внутрішньо переміщених осіб і біженців є характер правових документів, що містять норми щодо захисту внутрішньо переміщених осіб та біженців. Більшість правових норм із захисту біженців на міжнародному рівні міститься у обов'язкових міжнародних договорах, актах так званого «твердого права»: Конвенція про статус біженців (так само знана як Конвенція про біженців 1951 року) та Протокол до неї 1967 року²¹⁹; регіональна Конвенція щодо конкретних аспектів проблем біженців в Африці 1969 року²²⁰ та інші.

---

²¹⁷ UNHCR. Procedural Standards for Refugee Status Determination under UNHCR's Mandate. [Electronic resource]. – p. 1-1, 1-2 [Публікація має особливу систему нумерації сторінок]. – Mode of access: <http://www.refworld.org/pdfid/42d66dd84.pdf>

²¹⁸ Грабова Я.О. Визначання внутрішньо переміщених осіб в Україні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.). у 2 т. Т.1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юрид. л-ра, 2015. – С. 314–316

²¹⁹ Convention and Protocol relating to the Status of Refugees [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relatingstatus-refugees.html>

²²⁰ OAU Convention governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unhcr.org/aboutus/background>

Контрастуючи з цим, міжнародні документи, які присвячені правовому статусу внутрішньо переміщених осіб, належать до актів так званого «м'якого права»: Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй з питань внутрішнього переміщення²²¹, Принципи щодо повернення житла і майна біженцям і внутрішньо переміщеним особам (також знані як «Принципи Пінейро») ²²², рекомендації та резолюції з питань внутрішньо переміщених осіб органів Ради Європи, тощо. Двома винятками тут є Конвенція Африканського союзу про захист осіб, переміщених всередині країни, та про надання їм допомоги в Африці («Кампальська конвенція») ²²³, що вступила в силу 06 грудня 2012 року, та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, більш відома як Європейська Конвенція з прав людини²²⁴. Європейська Конвенція з прав людини, текст якої не містить норм, адресованих безпосередньо внутрішньо переміщеним особам, як і самого цього терміну, тим не менш, підлягає застосуванню саме щодо внутрішньо переміщених осіб на підставі Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи Rec (2006) 6, адресованої державам – членам Ради Європи²²⁵, однією з яких є Україна. Саме на відмінність у характері

/45dc1a682/oa-convention-governing-specific-aspects-refugeeproblems-africa-adopted.html

²²¹ United Nations Guiding Principles on Internal Displacement [Electronic resource]. – Mode of access: <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>

²²² Комитет ООН по экономическим, социальным и культурным правам, Принципы по вопросам реституции жилья и имущества беженцев и перемещенных лиц: Окончательный доклад Специального докладчика от 28 июня 2005 г., E/CN.4/Sub.2/2005/17 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.refworld.org.ru/docid/5538ff744.html>

²²³ African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-andassistance-internally-displaced-persons-africa#sthash.kKU16vrj.dpuf>

²²⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (міжнародний документ) : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

²²⁵ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec (2006) 6 of the Committee of Ministers to member states on internally displaced persons [Electronic

міжнародних актів, якими регулюється статус біженців і внутрішньо переміщених осіб як один із суттєвих критеріїв їх розрізнення (так само як критерій відмінності держав, що мають забезпечувати реалізацію їх прав та свобод) звертає увагу і Пояснювальний меморандум до зазначеної Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи (2006) 6, окрім згадки щодо застосовності до внутрішньо переміщених осіб статей 2, 3, 5, 8, статті 1 Протоколу 1, статті 2 Протоколу 4 Європейської конвенції з прав людини, зазначаючи, що «є важлива різниця у міжнародному праві між «біженцями», які втратили захист власної держави і чий статус регулюється міжнародними юридично обов'язковими документами.., і «внутрішньо переміщеними особами», щодо яких у міжнародному праві немає спеціальних юридично обов'язкових договорів»²²⁶. Крім того, як нами вже зазначалось, важливе значення у регулюванні як поняття, так і статусу внутрішньо переміщених осіб мають норми національного адміністративного права.

П'ятим критерієм є відмінність причин, що змусили біженців та внутрішньо переміщених осіб мігрувати. Проведений нами аналіз визначення поняття «біженець» (відповідно до статті 1 Конвенції про біженців 1951 року) та поняття «внутрішньо переміщена особа» (відповідно до пункту 2 Преамбули Керівних принципів Організації Об'єднаних Націй з питань внутрішнього переміщення) дозволяє зробити висновок про те, що причиною міграції біженців є «добре обґрунтоване побоювання переслідування через расову належність, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи чи політичні погляди» (стаття 1 Конвенції)²²⁷. Натомість у випадку з внутрішньо переміщеними особами причини, що зумовлюють

---

resource]. – Mode of access : https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d8265

²²⁶ Explanatory memorandum CM(2006)36-Add dated 8 March 2006 to Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec (2006) 6 of the Committee of Ministers to member states on internally displaced persons [Electronic resource]. – Mode of access: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d8728

²²⁷ Convention and Protocol relating to the Status of Refugees [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relatingstatus-refugees.html>

вимушене чи примусове внутрішнє переміщення, є більш загальними і переважно стосуються груп чи маси людей, які переміщуються «зокрема, в результаті або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуацій загального насильства, порушення прав людини або природних чи спричинених людиною катастроф» (пункт 2, Вступ)²²⁸.

І, нарешті, останній критерій полягає у характері міграції біженців і внутрішньо переміщених осіб. Так, якщо казати про біженців, їх міграція завжди вимушена. Водночас внутрішньо переміщені особи можуть бути як вимушеними, так і примусовими мігрантами: вимушеними, якщо їх до цього змушують негативні обставини всередині країни, і примусовими – якщо внутрішнє переміщення здійснюється із застосуванням сили державного примусу. В цьому контексті, ми можемо говорити про сучасне внутрішнє переміщення в Україні лише як про вимушене.

§ 2. Еволюція поняття «внутрішньо переміщена особа» у законодавстві України

Внутрішньо переміщеною особою, у відповідності до вітчизняного законодавства, є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру²²⁹.

Специфіка внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що будучи громадянами держави і залишаючись на її території, вони знаходяться під винятковою юрисдикцією і захистом своєї країни,

---

²²⁸ United Nations Guiding Principles on Internal Displacement [Electronic resource]. – Mode of access : <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>

²²⁹ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – С. 2, ст. 1.

навіть якщо сама держава і не в силах забезпечити такий захист. Тому надання допомоги таким особам з боку міжнародних органів може кваліфікуватися як втручання у внутрішні справи держави²³⁰.

В Україні це питання на сьогодні є надзвичайно актуальним, адже внаслідок анексії Росією АР Крим та втрати Україною контролю над частиною території Донецької та Луганської областей в Україні з'явилася велика кількість людей, які були змушені залишити свої домівки і переселитись до інших регіонів України²³¹.

Масова внутрішня міграція населення всередині країни пов'язана з низкою проблем, які виникають як у самих внутрішньо переміщених осіб, так і в суспільстві в цілому. Таким людям сьогодні надаються медичні, юридичні, адміністративні, соціально-психологічні послуги, що мають на меті адаптацію внутрішньо переміщених осіб та забезпечення їхньої оптимальної життєдіяльності²³². Однак, таке втручання є короткотерміновим, спрямованим на задоволення першочергових потреб і не передбачає інтеграцію внутрішньо переміщених осіб в соціум. Разом із тим, відбувається прийняття нових нормативно-правових документів, утворюються нові організації з надання допомоги та підтримки внутрішньо переміщеним особам, створюються нові робочі місця, відбувається перекваліфікація кадрів (як людей, які шукають роботу, так і тих, хто надає нові послуги), розвивається волонтерський рух та благодійна допомога тощо. Фактично здійснюється інституціоналізація соціальної реабілітації внутрішньо переміщених осіб в Україні.²³³

---

²³⁰ Грабова Я. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні // Митна справа. – 2015. – № 2(98). – С. 47.

²³¹ Грабова Я.О. Визначання внутрішньо переміщених осіб в Україні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.). у 2 т. Т.1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юрид. л-ра, 2015. – С. 314–316.

²³² Сировий О. Засоби міжнародно-правового врегулювання збройного конфлікту на Сході України / О. Сировий, А. Чураєва II Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 6. – С. 232.

²³³ Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо переміщених осіб в Україні: узагальнення результатів дослідження та рекомендації/ Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт, МОП, 2016. – С. 28.

Нормативно-правову базу роботи з внутрішньо переміщеними особами складають:

1) Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014р. (далі – Закону №1706-VII). Цей Закон відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб²³⁴.

2) Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII²³⁵ визначає, що основою гуманітарної, соціальної та економічної політики держави Україна стосовно населення тимчасово окупованої території України є захист і повноцінна реалізація національно-культурних, соціальних та політичних прав громадян України, у тому числі корінних народів та національних меншин.

3) Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» № 1636-VII від 12.08.2014.²³⁶

4) Також важливим нормативним актом, у визначеній сфері є також Розпорядження КМУ від 7 листопада 2014 р. № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та

---

²³⁴ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (станом на 21 лютого 2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №1. – Ст. 1.

²³⁵ Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

²³⁶ Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» № 1636-VII від 12.08.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1636-18>

переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення»²³⁷. Ним визначається перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, а стосовно аналізованого питання цей акт є важливим, оскільки ним визначаються населені пункти, де мають місце обставини, що змусили до переміщення (збройний конфлікт, тимчасова окупація, повсюдних проявів насильства, порушення прав людини тощо). У відповідності до його положень до таких населених пунктів в Донецькій області віднесено 8 міст обласного значення: Донецьк, Авдіївка, Дзержинськ, Горлівка, Дебальцеве, Докучаєвськ, Єнакієве, Жданівка, Кіровське, Макіївка, Сніжне, Торез, Харцизьк, Шахтарськ, Ясинувата та ще більше сотні інших населених пунктів, а в Луганській області міста Луганськ, Алчевськ, Антрацит, Брянка, Кіровськ, Красний Луч, Краснодон, Первомайськ, Ровеньки, Свердловськ, Стаханов та ще більше півсотні інших населених пунктів.

Законодавець у ч.1 ст.1 закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 №1706-VII дав офіційне визначення поняття «внутрішньо переміщена особа». До цієї категорії належать громадяни України, іноземці або особи без громадянства, котрих змусили покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Вказані обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного комісара ООН з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного комітету Червоного Хреста, уповноваженого Верховної Ради з прав людини, розміщених на веб-

---

²³⁷ Розпорядження КМУ від 7 листопада 2014 р. № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2014-%D1%80>

сайтах цих організацій, або якщо уповноважені державні органи прийняли відповідні рішення стосовно таких обставин.

Однією з головних проблем, яка заважає адаптації переселенців, є відсутність єдиної національної програми щодо внутрішньо переміщених осіб і органу, який би безпосередньо займався переселенцями.

20 квітня 2016 року Уряд прийняв рішення про утворення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. Таке рішення Кабінету Міністрів України викликано необхідністю оперативного реагування на існуючі проблеми та загрози, що зумовлені проведенням антитерористичної операції на територіях Донецької та Луганської областей, а Утворення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, реорганізувавши шляхом злиття Державного агентства України з питань відновлення Донбасу та Державної служби України з питань Автономної Республіки Крим та міста Севастополя та дозволить формувати та реалізовувати відповідну державну політику з метою належного реагування на існуючі виклики та загрози, а також надасть можливість здійснювати відповідні заходи щодо їх нейтралізації²³⁸.

Основним завданням діяльності Міністерства є формування та реалізація державної політики з питань тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, окремих територій Донецької та Луганської областей, де органи державної влади не здійснюють свої повноваження. Тим не менше, вирішення багатьох завдань взяли на себе суб'єкти громадянського суспільства: громадські об'єднання, волонтери та волонтерські організації, що є різновидом благодійних організацій.

Торкаючись питання про еволюцію поняття «внутрішньо переміщена особа» у законодавстві України, зазначимо, що ряд авторів справедливо зазначає про те, що поточне вимушене

---

²³⁸ Грабова Я.О. Визначання внутрішньо переміщених осіб в Україні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.): у 2 т. Т.1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юрид. л-ра, 2015. – С. 314–316.

внутрішнє переміщення, викликане російською окупацією Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей, не є першим в історії сучасної України²³⁹. Так, вибух і пожежа на Чорнобильській атомній електростанції 1986 року призвели до евакуації близько 100 000 осіб протягом 1986 року, і необхідність відселення ще коло 200 000 осіб з трьох країн після цього²⁴⁰. Законодавство, що регулює правовий статус таких де-факто внутрішньо переміщених після Чорнобильської катастрофи осіб, зокрема, Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»²⁴¹ та підзаконні нормативно-правові акти²⁴², не має нормативного закріплення поняття «внутрішньо переміщені особи». Так само, як немає його і у нормативно-правових актах щодо катастрофічного паводку у липні 2008 року²⁴³, який охопив шість областей України і так само зумовив внутрішнє вимушене переміщення людей із постраждалих регіонів.

Поняття «внутрішньо переміщена особа» було вперше нормативно закріплене лише Законом України «Про забезпечення

---

²³⁹ Козинець І. Г. Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни» [Електронний ресурс] // Держава і право : зб. наук. праць. – Київ : Ін-т держави і прав ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 45. – С. 218. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11173>

²⁴⁰ Экологические последствия аварии на Чернобыльской АЭС и их преодоление: двадцатилетний опыт МАГАТЭ [Электронный ресурс]. – Вена, 2008. – Режим доступу: http://wwwpub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub1239r_web.pdf

²⁴¹ Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України (Української РСР) від 28 лютого 1991 р. № 796-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/796-12/paran40#n40>

²⁴² Про Порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 1992 № 706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/706-92-%D0%BF>

²⁴³ Про затвердження Указу Президента України «Про оголошення окремих територій Вінницької, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Тернопільської та Чернівецької областей зонами надзвичайної екологічної ситуації» : Закон України від 31 липня 2008 р. № 338-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/338-17>

прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року, чинного від 22 листопада 2014 року (абзац 1 частини 1 статті 1), причому навіть за такий короткий час існування цього закону воно зазнавало змін.

У трьох перших редакціях цього Закону, які застосовувались від 22 листопада 2014 року до 12 січня 2016 року, внутрішньо переміщена особа визначалась як «громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».

Термін «внутрішньо переміщена особа», визначений у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідає Керівним принципам із питань щодо переміщення осіб усередині країни, на відміну від законодавчого закріплення цього поняття в інших державах світу.

Таким чином, поняття «внутрішньо переміщені особи» охоплює осіб, які постійно проживали на території держави (у тому числі громадян, іноземців та осіб без громадянства) і були вимушені покинути місця свого постійного проживання та переселитись у межах цієї ж держави у зв'язку з реальною загрозою для життя, здоров'я їх особисто або членів їхніх сімей, масовими порушеннями прав людини, переслідуваннями, що спричинені воєнними діями, збройними конфліктами, масовими проявами насильства, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру²⁴⁴.

Незважаючи на визнання ролі волонтерів у вирішенні багатьох гострих проблем: від підвищення обороноздатності країни до благодійної допомоги внутрішньо переміщеним особам – потребують вирішення багато проблем, що заважають повноцінній реалізації внутрішнього потенціалу волонтерського руху.

---

²⁴⁴ Вашкович В.В. До питання визначення та характеристики внутрішньопереміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 45.

Вирішенню багатьох із зазначених проблем перешкоджають, насамперед, високий рівень корумпованості державних інститутів і суспільства в цілому; процедури та регламенти, що не сприяють реальній зацікавленості владних структур і окремих чиновників у ефективному здійсненні своїх повноважень і обов'язків.

Аналізуючи поняття, що містяться у Законі, та визначення внутрішньо переміщеної особи, що містять міжнародні документи (зокрема, Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй з питань внутрішнього переміщення, Принцип 2²⁴⁵), можна виокремити ряд розбіжностей між ними²⁴⁶.

Так, визначення поняття «внутрішньо переміщена особа», яке діяло до 12 січня 2016 року, потенційно дозволяло набути такий статус лише громадянам України, які постійно проживали в Україні, виключаючи з кола таких осіб іноземців або осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні. Таке обмеження, яке, до речі, існувало і щодо допомоги постраждалим від наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції – вона надавалась лише громадянам²⁴⁷ – не відповідало ані положенням частини 1 статті 26 Конституції України²⁴⁸, ані Конвенції Міжнародної організації праці про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення від 28 червня 1962 року, чинної для Української Радянської Соціалістичної

---

²⁴⁵ United Nations Guiding Principles on Internal Displacement [Electronic resource]. – Mode of access : <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>

²⁴⁶ Грабова Я.О. Визначення внутрішньо переміщених осіб в Україні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.): у 2 т. Т.1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юрид. л-ра, 2015. – С. 314–316.

²⁴⁷ Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України (Української РСР) від 28 лютого 1991 р. № 796-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/796-12/paran40#n40>

²⁴⁸ Конституція України 1996 року: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Республіки з 25 квітня 1964 року²⁴⁹, ані Керівним принципам Організації Об'єднаних Націй з внутрішнього переміщення²⁵⁰.

Тому законодавцем 13 січня 2016 року до кола внутрішньо переміщених осіб були включені і іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах і мають право на постійне проживання в Україні, аргументувавши визначення внутрішньо переміщеної особи у відповідності до міжнародних стандартів у цьому аспекті.

Решта відмінностей, які відрізняють поточне національне визначення внутрішньо переміщеної особи від міжнародного, яке міститься у Керівних принципах Організації Об'єднаних Націй з внутрішнього переміщення, не настільки суттєві. По-перше, Керівні принципи передбачають можливість надання статусу внутрішньо переміщених особам і групам осіб – тоді як в Україні цей статус лишається індивідуальним, що, з одного боку, можливо, уповільнює і ускладнює процес юридичного отримання такого статусу, але, з іншого – дозволяє державним органам краще контролювати процедуру набуття статусу внутрішньо переміщеної особи з метою запобігання можливим зловживанням. По-друге, в національному визначенні міститься додаткова причина, рятуючись від якої особа може набути статус внутрішньо переміщеної – тимчасова окупація, що є особливістю української поточної ситуації. Крім того, вітчизняний підхід має вичерпний перелік причин, що зумовлюють внутрішнє переміщення, тоді як міжнародне – відкритий перелік, оскільки містить слово «зокрема», що означає можливість його розширення за рахунок інших причин у майбутньому²⁵¹. І останнє –

---

²⁴⁹ Конвенція про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення Міжнародної організації праці від 28 червня 1962 р. № 118 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_017

²⁵⁰ Грабова Я. О. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні [Електронний ресурс] // Митна справа. – 2015. – № 2 (2.2). – С. 49. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2(2))

²⁵¹ Mooney Erin. The concept of internal displacement and the case for internally displaced persons as a category of concern. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 24, Issue 3. – P. 11. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://rsq.oxfordjournals.org/content/24/3/9.extract>

у міжнародному визначенні прямо закріплена ознака неперетину державного кордону внутрішньо переміщеними особами. У національному ж визначенні вона прямо не закріплена, але цю ознаку і так можна вивести з положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII при їх комплексній інтерпретації.

У більшості джерел поняття «внутрішньо переміщені особи» відокремлюється від суміжних понять, але, наприклад, у статті С. Б. Цебенко цей термін вживається як тотожний поняттю «вимушені переселенці»²⁵². Вважаємо такий підхід недостатньо виваженим, оскільки, як справедливо зазначає Є. С. Герасименко, «вимушені переселенці» є терміном, закріпленим у статті 2 Угоди про допомогу біженцям і вимушеним переселенцям 1993 року, укладеної в рамках Співдружності Незалежних Держав, де «вимушеним переселенцем визнається особа, яка, не будучи громадянином Сторони, що надала притулок, була змушена залишити місце свого постійного проживання на території іншої Сторони внаслідок здійсненого щодо неї або членів її сім'ї насильства чи переслідування в інших формах або реальної небезпеки зазнати переслідувань за ознакою расової належності, віросповідання, мови, політичних переконань, а також належності до певної соціальної групи, у зв'язку зі збройними та міжнаціональними конфліктами»²⁵³. Тобто, поняття «вимушеного переселенця» має конкретне нормативне визначення, і не є синонімічним до поняття «внутрішньо переміщеної особи».

---

²⁵² Цебенко С. Б. Правове регулювання прав переміщених осіб в Україні // Правове регулювання переміщень населення (міграції, депортації, трансфери, проблеми біженців): історія та сучасність: матеріали П'ятої Всеукр. наук.-теоретичної Інтернет-конференції / уклад. І. Я. Теплоук; ІНПП НУ «Львівська політехніка». – Львів : Ліга-Прес, 2016. – Вип. 5. – С. 68, 70.

²⁵³ Герасименко Є. С. Визначення притулку в законодавстві України: його співвідношення з правовим статусом біженців і внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / Є. С. Герасименко // Адміністративне право і процес. – 2014. – № 3 (9). – Режим доступу : <http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-9-2014-jubilee/item/390-vyznachennya-prytulku-v-zakonodavstvi-ukrayiny-yoho-spivvidnoshennya-zpravovym-statusom-bizhentsiv-i-vnutrishno-peremishchenykh-osibherasymenko-ye-s>

Спостерігається і тенденція до звуження поняття «внутрішньо переміщеної особи» лише до громадян, що можемо зустріти у працях О. І. Котляр²⁵⁴, О. А. Малиновської²⁵⁵, І. Р. Козинець та Л. В. Шестак²⁵⁶. З такою позицією складно погодитись з наступних міркувань. Хоча первісне нормативне формулювання поняття «внутрішньо переміщені особи» у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» дійсно включало лише громадян, про що ми вже писали вище, вже на етапі розробки проекту цього закону уряд України звернувся з проханням до Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи оцінити і підготувати висновок щодо проекту, і отримав пропозицію покращення цього положення. Спираючись на Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй з внутрішнього переміщення, а також ряд інших міжнародних документів, Генеральний директорат зазначив, що «...статус внутрішньо переміщених осіб повинен залежати не від громадянства, а від законного проживання осіб на території України», а тому «...це визначення повинно включати іноземців та осіб без громадянства, які також потребують захисту і які проживали на території України», і саме такі зміни були внесені до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішніх осіб» згодом (виділено Генеральним директоратом)²⁵⁷.

---

²⁵⁴ Котляр О. І. Внутрішньо переміщені особи: міжнародні орієнтири захисту [Електронний ресурс] // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 4. – С. 435. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/4_2015/132.pdf

²⁵⁵ Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб і деякі уроки із зарубіжного досвіду : аналітична записка [Електронний ресурс]. – С. 1. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_probl-a598d.pdf

²⁵⁶ Козинець І. Г., Шестак Л. В. Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам [Електронний ресурс] // Молодий вчений. – 2014. – № 12 (15). – С. 258. – Режим доступу : <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2014/12/59.pdf>

²⁵⁷ Висновок Директорату з прав людини щодо проекту Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 10 жовтня 2014 р [Електронний ресурс] / Генеральний секретаріат, Генеральний Директорат з прав людини та верховенства права Ради Європи. – DGI (2014) 24. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680098ea6>

Особливої уваги заслуговують статті Ерін Муні, старшого радника Представника Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй з прав людини внутрішньо переміщених осіб, яка вводить нас в контекст міжнародних дискусій щодо внутрішнього переміщення і є корисною задля кращого розуміння поняття «внутрішньо переміщена особа»²⁵⁸. Відповідно до чинного українського законодавства «внутрішньо переміщена особа» – це «...громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру»²⁵⁹. Формулювання «у результаті або з метою уникнення негативних наслідків», яке було запозичене вітчизняним законодавцем з міжнародного визначення поняття, в контексті міжнародних дискусій тлумачиться наступним чином: негативні наслідки, що зумовили внутрішнє переміщення можуть бути як реальні, так і очікувані, які ще не настали²⁶⁰. А вираз «...яку змусили залишити або покинути...» насправді не є тавтологічним, і в оригінальному міжнародному визначенні був включений для того, щоб позначити і примусове, і вимушене переміщення («have been forced or obliged to flee»)²⁶¹.

---

²⁵⁸ Mooney Erin. The concept of internal displacement and the case for internally displaced persons as a category of concern. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 24, Issue 3. – P.23. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://rsq.oxfordjournals.org/content/24/3/9.extract>

²⁵⁹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

²⁶⁰ Mooney Erin. The concept of internal displacement and the case for internally displaced persons as a category of concern. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 24, Issue 3. – P. 24. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://rsq.oxfordjournals.org/content/24/3/9.extract>

²⁶¹ Mooney Erin. The concept of internal displacement and the case for internally displaced persons as a category of concern. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 24, Issue 3. – P. 25. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://rsq.oxfordjournals.org/content/24/3/9.extract>

Тому враховуючи той факт, що поточне внутрішнє переміщення в Україні є лише вимушеним, але не примусовим, його імплементація у вітчизняне законодавство була не зовсім доречною.

При цьому вживання терміну «внутрішньо переміщена особа» українським законодавцем є непослідовним, і поруч із цим, визначеним у Законі «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», терміном, у інших законах та підзаконних нормативно-правових актах функціонують ще одинадцять подібних понять, які за змістом можна умовно об'єднати у такі три групи:

– «примусово переміщені особи» (у пункті 1 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»);

– «громадяни України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» (у Розпорядженні Кабінету Міністрів України № 588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції»²⁶²);

– «громадяни, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції» (у Розпорядженні Кабінету Міністрів України № 382-р «Про забезпечення відшкодування витрат, пов'язаних з тимчасовим проживанням інвалідів у санаторіях та інших громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції»²⁶³ та Розпорядженні Кабінету Міністрів України

---

²⁶² Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 червня 2014 р. № 588-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/588-2014-%D1%80>

²⁶³ Про забезпечення відшкодування витрат, пов'язаних з тимчасовим проживанням інвалідів у санаторіях та інших громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 382-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/382-2015-%D1%80>

№ 1068-р «Про забезпечення часткової оплати вартості тимчасового проживання громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції»²⁶⁴). Різниця цього терміну від попереднього у тому, що зазначені у ньому громадяни також можуть бути і громадянами інших країн – не лише України;

– «особа, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції» (у Постановах Кабінету Міністрів України № 34 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року № 505 та від 01 жовтня 2014 року № 509»²⁶⁵ та № 79 «Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції»)²⁶⁶;

– «особа, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, району(ів) проведення антитерористичної операції та (чи) населених(ого) пунктів(у), розташованих(ого) на лінії зіткнення» (у Постановах Кабінету Міністрів України № 264 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року № 509»²⁶⁷ та № 428 «Про внесення змін до пункту 7

---

²⁶⁴ Про забезпечення часткової оплати вартості тимчасового проживання громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 1068-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1068-2014-%D1%80>

²⁶⁵ Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 505 та від 01 жовтня 2014 р. № 509: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2015 р. № 34 192 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/34-2015-%D0%BF>

²⁶⁶ Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 р. № 79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-2015-%D0%BF>

²⁶⁷ Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 509 : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р.

Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, району проведення антитерористичної операції чи населеного пункту, розташованого на лінії зіткнення»²⁶⁸);

– «громадяни України, які переселилися з тимчасово окупованої території» (у Постанові Кабінет Міністрів України № 450 «Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї»²⁶⁹);

– «громадяни України, які... переселилися з тимчасово окупованої території», «громадяни України, які переселилися з тимчасово окупованої території чи районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України», «зарєєстровані безробітні, які переселилися з районів проведення антитерористичної операції», «безробітні, які переселилися з тимчасово окупованої території» (у Постанові Кабінету Міністрів України № 403 «Про внесення змін до Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу»²⁷⁰);

№ 264 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/264-2015-%D0%BF/paran10#n10>

²⁶⁸ Про внесення змін до пункту 7 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, району проведення антитерористичної операції чи населеного пункту, розташованого на лінії зіткнення: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2015 р. № 428 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/428-2015-%D0%BF>

²⁶⁹ Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/450-2014-%D0%BF>

²⁷⁰ Про внесення змін до Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2014 р. № 403 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/403-2014-%D0%BF>

– «громадяни України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України (переселені громадяни)» (у Постанові Кабінету Міністрів України № 1094 «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселились з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року»²⁷¹);

– «особи, які... переселилися з тимчасово окупованої території, району проведення антитерористичної операції або зони надзвичайної ситуації» (щодо застрахованих осіб у Постанові Кабінет Міністрів України № 531 «Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»²⁷²);

– «особа (отримувач реабілітаційних послуг), яка переселилася з тимчасово окупованої території чи районів проведення антитерористичної операції» (у Постанові Кабінет Міністрів України № 306 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 року № 80 і від 05 квітня 2012 року № 321»²⁷³);

---

²⁷¹ Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1094 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF>

²⁷² Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 531 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/531-2014-%D0%BF>

²⁷³ Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 80 і від 05 квітня 2012 р. № 321 : Постанова Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2014 р. № 306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/306-2014-%D0%BF>

– «сім'ї, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя» (у Постанові Кабінет Міністрів України № 213 «Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя»²⁷⁴).

Спроба уніфікації термінології і введення терміну «внутрішньо переміщені особи» до ряду нормативно-правових актів вже здійснювалась Постановою Кабінету Міністрів України № 636 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 26 серпня 2015 року²⁷⁵, яка, проте, не охопила нормативно-правові акти, зазначені вище. З цього приводу може бути, принаймні, два пояснення: або це аспект державної політики, відповідно до якого певна допомога надається всім де-факто внутрішньо переміщеним особам, навіть до юридичного закріплення їх статусу, або ж це недолік юридичної техніки²⁷⁶.

Незважаючи на те, що поняття «внутрішньо переміщена особа» історично походить від поняття «біженець» і вони мають ряд спільних характеристик, на сьогодні принциповим є їх розмежування у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці. Порівняльний аналіз визначень «внутрішньо переміщена особа» у чинній редакції Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та у Керівних принципах Організації Об'єднаних Націй з внутрішнього переміщення як міжнародному стандарті з цього питання свідчить, що вони, за винятком ряду невеликих відмінностей, переважно співпадають. Разом з тим, поряд із нормативно визначеним поняттям «внутрішньо переміщена особа» у

---

²⁷⁴ Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя: Постанова Кабінету Міністрів від 25 червня 2014 р. № 213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213-2014-%D0%BF>

²⁷⁵ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2015 р. № 636 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/636-2015-%D0%BF>

²⁷⁶ Грабова Я.О. Визначання внутрішньо переміщених осіб в Україні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.). у 2 т. Т.1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юрид. л-ра, 2015. – С. 314–316.

законодавстві України одночасно функціонує ряд синонімічних понять, що були нами ідентифіковані і мають бути уніфіковані у всіх нормативно-правових актах України.

Питання і завдання для самоперевірки

1. Назвіть критерії розмежування понять «біженець» і «внутрішньо переміщена особа».
2. Розкрийте поняття «внутрішньо переміщена особа» відповідно до українського законодавства.
3. Розкрийте поняття «вимушені переселенці» в українському законодавстві. Чим воно відрізняється від поняття «внутрішньо переміщена особа»?
4. Чому вживання терміну «внутрішньо переміщена особа» в українському законодавстві є непослідовним?
5. Назвіть регіональні акти про статус біженців.
6. Що спільного між поняттями «біженець» і «внутрішньо переміщена особа»?
7. В законодавстві якої країни змішуються поняття «біженець» і «внутрішньо переміщена особа»?
8. Наведіть приклади вимушених внутрішніх переміщень в Україні.
9. Внесіть свої пропозиції щодо удосконалення українського законодавства стосовно внутрішньо переміщених осіб.

Тестові завдання

1. Представник Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб був призначений у:
  - а) 1992 році;
  - б) 1993 році;
  - в) 1995 році;
  - г) 1991 році.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» прийнятий у:
  - а) 2015 році;
  - б) 2016 році;

в) 2014 році.

3. В якому документі «внутрішньо переміщена особа» визначено як «примусово переміщені особи» :

а) у прикінцевих положеннях Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»;

б) у Конвенції про біженців;

в) у Постанові КМУ № 531.

4. Перші міжнародно-правові спроби правового регулювання поняття «біженці» були реакцією на:

а) Другу Світову війну;

б) переселення росіян після революції 1917 року;

в) Першу Світову війну.

5. Міжнародна організація у справах біженців створена у:

а) 1946 році;

б) 1945 році;

в) 1990 році;

г) 1960 році.

6. Чи розрізнялись поняття «біженець» і «переміщена особа» у статуті МОСБ ООН:

а) ні;

б) так.

7. Протокол про статус біженців прийнятий у:

а) 1967 році;

б) 1976 році;

в) 1986 році;

г) 1996 році.

8. Розробка Керівних принципів ООН з внутрішньо переміщення розпочалась:

а) у 1990 році;

б) у 1991 році;

в) у 1992 році;

г) у 1995 році.

9. Правовий статус біженців регулюється:

а) нормами національного права;

б) нормами міжнародного права.

10. Основна причина міграції біженців:

а) військовий конфлікт;

- б) катастрофа;
- в) переслідування в країні походження.

11. Внутрішньо переміщені особи стають примусовими мігрантами у разі:

- а) застосування сили державного примусу;
- б) наявності негативних обставин всередині країни.

12. Коли була зроблена спроба уніфікації терміну «внутрішньо переміщена особа» в українському законодавстві?

- а) у 2014 році;
- б) у 2015 році;
- в) у 2016 році;
- г) у 2017 році.

Завдання 1. Дайте правильну відповідь (співвідношення поняття та визначення):

1) Адвокація – це...	а) визнається особа, яка, не будучи громадянином Сторони, що надала притулок, була змушена залишити місце свого постійного проживання на території іншої Сторони внаслідок здійсненого щодо неї або членів її сім'ї насильства чи переслідування в інших формах або реальної небезпеки зазнати переслідувань за ознакою расової належності, віросповідання, мови, політичних переконань, а також належності до певної соціальної групи, у зв'язку зі збройними та міжнаціональними конфліктами.
2) Флешмоб – це...	б) вид адвокації, коли людина відстоює свої інтереси або захищає власні права.
3) Самоадвокація – це...	в) багатопланова діяльністю, що має власні підходи, принципи та інструменти (особливо на етапі

	планування).
4) Вимушений переселенець – це...	г) спланований процес, система заходів.
5) Внутрішньо переміщена особа – це...	д) заздалегідь спланована масова акція, під час якої велика група людей з'являється у громадському місці, виконує наперед узгоджені дії й розходиться.
6) Кампанія – це...	є) громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Відповіді на тести

1. а	7. а
2. в	8. в
3. а	9. б
4. б	10. в
5. а	11. а
6. б	12. б

Відповіді на завдання 1

1 в; 2 д; 3 в; 4 а ; 5 є; 6 г.

ТЕМА 8. ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

- 1. Зміст та структура обов'язку держави захищати права внутрішньо переміщених осіб.*
- 2. Процедура визначення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні.*
- 3. Правосуб'єктність внутрішньо переміщених осіб.*

§ 1. Зміст та структура обов'язку держави захищати права внутрішньо переміщених осіб

Інституційна спроможність держави зумовлена природою та структурою прав людини, які визначають стандарти та вимоги до її організації та діяльності²⁷⁷.

Вертикальна структура прав людини визначає, що державне втручання має бути насамперед щодо поновлення правового становища ВПО, оскільки той факт, що ці особи були вимушені покинути свої місця проживання у силу військового конфлікту та реальної та невідвортної загрози їх переслідування та потенційного вбивства з боку окупаційних структур управління, не звільняє Україну від відповідальності за те, чого ж все таке становище стало можливим взагалі. Це впливає із сучасного розуміння нації-держави, легітимність якої ґрунтується на політичній інтеграції та забезпеченні балансу інтересів в багатокладному суспільстві. Обов'язок захисту державою за таких ситуацій сформульовано у

---

²⁷⁷ Савчин М.В. Зміст та структура обов'язку держави захищати права внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 25.

юриспруденції як International Court of Justice у справі Нікарагуа проти США та у рішенням Європейського суду з прав людини у справах Мозер проти Молдови та Російської Федерації, а також Іляшку проти Молдови та Російської Федерації²⁷⁸.

Також Міжнародний суд ООН у Намібійській справі зазначив, що після закінчення мандату на управління територією Намібії Південноафриканська Республіка мала забезпечити припинення діяльності своєї адміністрації. Оскільки на порушення міжнародних зобов'язань ПАР продовжувала фактично управляти територією Намібії, то саме на ПАР покладається вся повнота відповідальності за все, що трапиться із народом Намібії, а також за свої зобов'язання згідно із вимогами міжнародного права²⁷⁹.

У справі Мозер проти Молдови та Росії ЄСПЛ констатував, що «першочерговим завданням для прав, передбачених Конвенцією, завжди має бути їх ефективна захищеність на території всіх Договірних Сторін, навіть якщо частина цієї території знаходиться під ефективним контролем іншої Договірної Сторони [тобто є окупованою]»²⁸⁰. Ця справа якраз стосувалася того, хто може нести відповідальність за порушення прав людини у Придністровській Молдовській Республіці. Суд визнав, що Молдова вичерпала всі можливості по забезпеченню прав своїх громадян на території ПМР. Суд визнав, що Росія фактично контролює територію і має вирішальний вплив на хід схвалюваних рішень ПМР і остання фактично існує завдяки політичній, економічній, соціальної та військової допомоги з боку Росії, а тому вся повнота відповідальності за додержання конвенційних прав лягає саме на РФ та фактично підконтрольній їй ПМР. Так само, згідно із матеріалами

---

²⁷⁸ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=296&code=nam&p1=3&p2=4&case=53&k=a7&p3=5>

²⁷⁹ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=296&code=nam&p1=3&p2=4&case=53&k=a7&p3=5>

²⁸⁰ ECtHR, Case of Mozer v. the Republic of Moldova and Russia [GC], no. 11138/10, 23 February 2016.

одного розслідування фактичний контроль та вплив на зміст рішень в ОРДіЛО, які ухвалюють його незаконні структури, контролюються та керовані як раз Кремлем²⁸¹.

Відповідно до Керівних принципів ООН з питання про переміщення осіб усередині країни²⁸² держави мають вжити «можливих альтернативних рішень», які б взагалі могли б уникнути переміщень або вжити заходів щодо зведення до мінімуму негативних наслідків переміщення. Якщо неможливо попередити цьому, то переміщення не повинні здійснюватися у такий спосіб, який би порушував право на життя, повагу до людської гідності, свободу та безпеку, а на держави покладається зобов'язання захищати «від переміщень корінних жителів, представників меншин, селян... та інших осіб, які перебувають в особливій залежності від своїх земель і прив'язані до них» (принципи 7.2, 8 та 9)²⁸³.

Виходячи із міждисциплінарного аналізу міжнародного та конституційного інструментарію забезпечення прав і свобод ВПО, слід визначити основні негативні та позитивні обов'язки держави, які при цьому не можуть посягати на їхній сутнісний зміст. У цьому відношенні є важливою юриспруденція Конституційного Суду, який у рішенні № 2-рп/2016 вказав таке: «...держави, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина друга статті 3 Конституції України) – повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове

---

²⁸¹ Савчин М.В. Зміст та структура обов'язку держави захищати права внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 26.

²⁸² ООН, Керівні принципи з питань переміщення осіб усередині країни, документ ООН E/CN.4/1998/53/Add.2

²⁸³ Костас, Параскева. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи. Харків: Право, 2017. – С.13.

регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини. При цьому посилена увага має бути зосереджена на особливо вразливих категоріях осіб»²⁸⁴.

З точки зору юридичної природи та їх гарантій між правами та свободами не існує сьогодні істотної різниці. З точки зору співвідношення екзегези тексту та його соціального контексту слід визнати, що смислові конотації свободи на ранніх етапах еволюції прав людини полягали в тому, що не існував докладний їхній каталог, який поступово розширювався за рахунок інтерпретації в доктрині та судовій практиці. Конституційне і законодавче визначення змісту цих свобод йшло у цьому руслі, як певна верифікація та ствердження ідей як загального правового імперативу, який накладає обов'язки на держави. Тим самим, права і свободи людини набувають морального і юридичного смислового навантаження.

Звідси, власне, стандарт поведінки публічної влади із приватними особами:

1) розглядати вимогу особи при її зверненні до органу влади як правомірну, виходячи із сервісної природи публічної влади (стаття 3 Конституції накладає на публічну владу обов'язок утверджувати і забезпечувати права людини);

2) вимога розслідування всіх істотних обставин, що порушуються у зверненні приватної особи; у разі, якщо це питання відноситься до компетенції іншого органу влади, то таке звернення слід направити за підвідомчістю;

3) право на участь у процесі розгляду та ухвалення рішення всіх заінтересованих осіб;

4) право особи бути заслуханою та подавати у цих цілях будь-яку інформацію, яка має істотне значення для ухвалення справедливого рішення;

---

²⁸⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням уповноваженого верховної ради України з прав людини щодо відповідності конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>

5) вимога обґрунтованості владного рішення із належною юридичною аргументацією;

6) гарантія оскарження владного рішення до суду чи до вищої судової інстанції;

7) ефективність засобу юридичного захисту який має бути дієвим, а не ілюзорним і чисто теоретичним.

Питання забезпечення прав і свобод ВПО також міститься у Національній стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, яка затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015²⁸⁵. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1094 затверджено «Комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції на період до 2017 р.»²⁸⁶. Розроблено План заходів з її реалізації. У квітні 2016 р. утворено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Водночас у Законі України «Про державний бюджет України на 2016 р.» не було передбачено витрати на реалізацію завдань як Комплексної програми, так і Стратегії у сфері прав людини.

Протягом 2014-2016 рр. Кабінет Міністрів України прийняв низку постанов та розпоряджень, які регламентують забезпечення прав і потреб ВПО. Цими актами (перелік у хронологічному порядку див. нижче) передбачено систему обліку та контролю ВПО, механізми доступу до соціальних, адміністративних та правових послуг, пільгові умови для отримання базової та вищої освіти тощо. Розпорядження Кабінету міністрів України від 11 червня 2014 р. № 588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які

---

²⁸⁵ Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини // Електронний ресурс // Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>

²⁸⁶ Постанова КМ України від 16 грудня 2015 р. № 1094 про затвердження «Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції на період до 2017 р.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248739241>

переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції»; Постанова від 25 червня 2014 р. № 213 «Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з АР Крим та м. Севастополь»; Постанова від 20 серпня 2014 р. № 413 «Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення»; Постанова від 1 жовтня 2014 р. № 509 «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції»; Постанова від 7 листопада 2014 р. № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей»; Постанова від 5 листопада 2015 р. № 637 «Про здійснення соціальних виплат особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції». Однак досвід виконання цих підзаконних актів виявив низку суттєвих недоліків, які потребують найскорішого виправлення.

Абсурдність ситуації із обліком ВПО за допомогою довідок, що лише збільшує адміністративні рогатки та істотно обмежує їхні свободи різко контрастує із підходом Європейського суду з прав людини, який у справі *Доган проти Туреччини* визнав домівкою осіб, що були вимушені постійне місце свого проживання, хоча вони не були офіційно оформлені як його власником, оскільки вони проживали в них протягом тривалого часу і вони належали раніше їхнім предкам: «...немає сумнівів, що всі заявники проживали у селі Бойдаш до 1994 року. Хоча в них не було зареєстровано майна, їхні будинки були споруджені на землі їх предків або вони проживали у будинках, якими володіли їхні батьки, й обробляли землі, які належали батькам»²⁸⁷.

---

²⁸⁷ Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р.,

Проблеми у забезпеченні свободи пересування та поселення ВПО полягає у труднощах, з якими вони стикаються, як правило, на шести контрольних пунктах в'їзду та виїзду з окупованої території. Метою перетину цих контрольних пунктів є переважно відвідування родичів чи близьких на окупованих територіях. Таких переходів недостатньо, розширення яких є проблематичним з точки зору ходу переговорного процесу щодо демілітаризації ОРДІЛО та повернення окупованих територій під контроль української уряду. Так само, перепони щодо перетину цих пунктів перетину зумовлені чинниками, які зумовлені особливостями функціонування незаконних ніби-державних утворень ДНР/ЛНР²⁸⁸.

З цієї точки зору незрозумілим введення довідки про взяття на облік, яку передбачає і доволі докладно регулює стаття 4 Закону про забезпечення прав і свобод ВПО²⁸⁹. Адже стаття 4 цього ж Закону передбачає функціонування Єдиної бази даних про ВПО. Достатнім у цих легітимних цілях є облік ВПО за ідентифікаційним номером або за серією і номером паспорта громадянина іноземної держави чи документа особи без громадянства. У цьому відношенні ВПО також мають відповідальний вибір, оскільки їхня неявка в органи влади, які здійснюють облік ВПО, має наслідком неможливість поширення на них гарантій, які випливають із положень Закону про забезпечення прав і свобод ВПО. На кінець 2016 року ЄІБД працювала нестабільно зі значними збоями, про що свідчать опитування працівників органів соціального забезпечення та дані досліджень правозахисних організацій¹. Тому основні зусилля держави має бути сконцентровано на забезпечення надійного програмного забезпечення та належного ведення реєстру ВПО.

м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 28.

²⁸⁸ Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 29.

²⁸⁹ Права внутрішньо переміщених осіб. Офіційний сайт Української Гельсінської спілки з прав людини, 06.03.2016 р. <https://helsinki.org.ua/pravavnutrishno-peremishenyh-osib/>

Тому з точки зору негативних обов'язків держави захист прав ВПО полягає в усуненні перепонів, які створюють істотні перешкоди у здійсненні їх прав і свобод або їхнє здійснення при додержанні певних формальностей може втратити сенс чи заперечує сутнісний зміст такого права²⁹⁰.

З точки зору позитивних обов'язків держави захист прав ВПО полягає у облаштуванні можливостей для поселення у місцях нового проживання. З цією метою у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»²⁹¹ має містити низку механізмів забезпечення виборчих прав, права на соціальну допомогу та доступу до житла. Однак багато із цих механізмів належним чином не діють, оскільки законодавче регулювання підмінюється підзаконними актами, які викривлюють суть цього Закону, надаючи широку свободу розсуду адміністрації, а також не забезпечення належними заходами щодо будівництва житла для ВПО чи розробки кредитних програм для будівництва житла ВПО. При цьому держава не використовує інтенсивно сучасні інформаційні технології, які би дозволяли реєструвати тих ВПО, які потребують реального захисту шляхом сприяння державою у їх працевлаштуванні та пошуці, виборі та наданні житла за новим місцем проживання²⁹².

---

²⁹⁰ Савчин М.В. Зміст та структура обов'язку держави захищати права внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 29.

²⁹¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

²⁹² Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 29.

§ 2. Процедура визначення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні

Правовою підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є її фактичне проживання на території, де виникли обставини, згадані у ст.1 закону №1706-VII. При цьому такий факт підтверджується довідкою про взяття на облік, яка має безстрокову дію, крім випадків, передбачених ст. 12 зазначеного закону.

Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, яка підтверджує правове положення цієї особи.

Відповідно до вимог чинного законодавства для отримання такої довідки слід подати заяву встановленої форми, а також документ, що посвідчує особу заявника, його громадянство (чи інший документ, який підтверджує особливий статус). Для цього необхідно звернутися до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у м.Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання. Так, повнолітні особи із заявою звертаються особисто, а від імені неповнолітніх, малолітніх дітей, недієздатних осіб або осіб, дієздатність яких обмежена, звертається законний представник. Форму заяви затверджує Міністерство соціальної політики²⁹³.

Так, довідка – це документ, який видається громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають на території України і переміщуються з тимчасово окупованої території України в район проведення антитерористичної операції або змушені були покинути своє постійне місце проживання в населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої

²⁹³ Жовнодій К.В. Булик І.Л. Адміністративно-правовий механізм отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 81–85.

повноваження, і перемістилися в населені пункти, на території яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі²⁹⁴.

Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи видається структурним підрозділом місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення в день подання заяви, підписується та засвідчується уповноваженою посадовою особою цього структурного підрозділу без сплати будь-яких платежів та зборів, включаючи як першу видачу такої довідки, так і в разі повторної її видачі у випадку втрати, пошкодження або з метою продовження її дії.

Відповідно до Постанови КМУ № 509²⁹⁵ процедура взяття на облік ВПО є недосконалою та зумовлює коло проблем. Зокрема, підставами для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є наявність реєстрації місця проживання на території, де виникли обставини, які змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру²⁹⁶.

Саме невизначеність або неправильне визначення території, на якій відбувається внутрішнє переміщення, є підставою великої кількості відмов ВПО у реєстрації, незважаючи на наявність зруйнованого житла через артилерійський обстріл.

---

²⁹⁴ Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. – Ужгород: РІК-У 2017. – С. 178

²⁹⁵ Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>

²⁹⁶ Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. – Ужгород: РІК-У 2017. – С. 267

Адресою покинутого місця проживання ВПО визнається адреса місця проживання особи на момент виникнення вищевказаних обставин²⁹⁷.

Для тих, хто проживав в зоні АТО (зараз ООС) чи на тимчасово окупованій території і не мав там постійної реєстрації місця проживання, встати на облік ВПО можна шляхом доведення факту проживання на цих територіях шляхом подання документів, які підтверджують такий факт. Управління праці та соціального захисту населення зобов'язане розглянути таку заяву протягом 15 робочих днів і прийняти або рішення про видачу довідки ВПО, або обґрунтовану відмову у її видачі.

Відповідні органи видають належно оформлену довідку в день подання заяви (або ж рішення про відмову, зазначаючи причини). Крім того, приймати заяви та видавати довідки можуть у місцях проживання внутрішньо переміщених осіб працівники житлово-експлуатаційних організацій або уповноважені особи, визначені виконавчими органами сільських і селищних рад, за погодженням з уповноваженим органом.

Таким чином, довідка є документом, який підтверджує факт внутрішнього переміщення і взяття на облік. Зупинимося більш детально на кожному етапі взяття на облік таких осіб²⁹⁸.

Відповідно до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи від 1.10.2014 №509, затвердженого постановою Кабінету Міністрів «Про облік внутрішньо переміщених осіб», у заяві про взяття на облік необхідно вказати:

- прізвище, ім'я та по батькові;
- громадянство;

---

²⁹⁷ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/paran171#n171>

²⁹⁸ Жовнодій К.В. Булик І.Л. Адміністративно-правовий механізм отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи / К.В. Жовнодій, І.Л. Булик // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 81–85.

- дату та місце народження;
- стать;
- дані про малолітніх, неповнолітніх внутрішньо переміщених осіб, які прибули разом з ним (у разі необхідності);
- відомості про законних представників, які супроводжують малолітню дитину, недієздатних осіб або осіб, дієздатність яких обмежена, та осіб, зазначених в абз. 5 п. 2 цього порядку;
- інформацію про зареєстроване та фактичне місце проживання;
- адресу, за якою з особою можна листуватися або вручати офіційну кореспонденцію, та контактний номер телефону;
- обставини, що спричинили внутрішнє переміщення;
- про непричетність до скоєння злочинів або співучасті у злочинах;
- дані про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби;
- відомості про наявність інвалідності та потребу в технічних та інших засобах реабілітації;
- інформацію про місце навчання/виховання дитини (найменування закладу);
- дані про працевлаштування, освіти, спеціалізацію, посаду, професію²⁹⁹.

Разом із заявою громадяни України подають:

- документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України (паспорт), або тимчасове посвідчення, що підтверджує особу громадянина;
- у разі наявності – документ, що підтверджує факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з надзвичайними обставинами (це може бути документ, що підтверджує громадянство України, посвідчує особу чи її спеціальний статус з відміткою про реєстрацію місця проживання, військовий квиток із

---

²⁹⁹ Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи від 1.10.2014 №509, затверджений постановою Кабінету Міністрів «Про облік внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>

відомостями про проходження військової служби, трудова книжка із записами про трудову діяльність, документ, що підтверджує право власності на нерухоме майно);

– за потреби – свідоцтво про народження дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо заявник представляє їхні інтереси та хоче, щоб такі діти отримали статус ВПО).

У разі подання заяви законним представником (опікуном чи піклувальником) необхідно до вказаних документів додати:

- документ, що посвідчує особу законного представника;
- документ, що підтверджує повноваження особи як законного представника, крім випадків, коли законними представниками є батьки (усиновлювачі).

Вимога надання документів, які не передбачені в постановах КМУ №505³⁰⁰ та №509³⁰¹, наприклад, договору оренди житла, довідки, що підтверджує акт проживання нерідко є підставою для відмови у отриманні довідки ВПО, що є грубим порушенням законодавства.

Адже відповідно до п. 8 Постанови КМУ № 509, заявнику може бути відмовлено у видачі довідки у разі, коли:

- 1) відсутні обставини, що спричинили внутрішнє переміщення;
- 2) у державних органів наявні відомості про подання завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки;
- 3) заявник втратив документи, що посвідчують особу (до їх відновлення);
- 4) у документі заявника, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, немає відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної

³⁰⁰ Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>

³⁰¹ Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>

одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, та відсутні докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення;

5) докази, надані заявником для підтвердження факту проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, не підтверджують такого факту.

Рішення про відмову у видачі довідки з обов'язковим зазначенням підстав для відмови, підписане керівником уповноваженого органу, видається заявнику в день подання заяви про взяття на облік, або в окремих випадках – не пізніше ніж через 15 робочих днів після її подання .

У разі неотримання довідки або письмово оформленого рішення про відмову протягом одного дня з такого звернення особа має право звернутися до суду щодо оскарження протиправних дій чи бездіяльності такого органу та його посадових осіб.

У разі втрати або псування довідки замість неї безоплатно видається дублікат на підставі заяви (з поясненням фактичних обставин втрати або псування довідки).

У разі зміни місця тимчасового перебування заявник звертається за видачею довідки до іншого уповноваженого органу, а раніше видана довідка вилучається.

Відповідно до законодавства, може бути скасовано дію довідки, якщо особа:

- 1) подала заяву про відмову від довідки;
- 2) скоїла злочин: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; терористичний акт; втягнення у вчинення терористичного акту; публічні заклики до вчинення терористичного акту; створення терористичної групи чи терористичної організації; сприяння вчиненню терористичного акту; фінансування тероризму; здійснення геноциду, злочину проти людяності або військового злочину;
- 3) повернулася до покинутого місця постійного проживання;
- 4) виїхала на постійне місце проживання за кордон;

5) подала завідомо недостовірні відомості³⁰².

У випадку втрати або викрадення документів, що посвідчують особу, потрібно звернутися до територіальних органів Державної міграційної служби за місцем перебування та протягом доби отримати тимчасове посвідчення, яке підтверджувало б особу громадянина України, іноземця або людини без громадянства.

При цьому необхідно зважати на те, що як фактичне місце проживання або перебування не можуть зазначатися адреси (місцезнаходження) органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їхніх підрозділів, будь-яких інших установ, за якими внутрішньо переміщені особи фактично не проживають.

Аби підтвердити свій статус, особа повинна одержати довідку про взяття на облік як внутрішньо переміщеної. Для цього повнолітній переселенець особисто або через законного представника звертається до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад з питань соціального захисту населення за місцем фактичного проживання із заявою про отримання такої довідки відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону №1706-VII. Для студентів, які мали реєстрацію місця проживання в гуртожитку (на території, що не охоплена надзвичайними обставинами), передбачено, що після зняття з реєстрації вони вправі отримати довідку про взяття на облік ВПО у випадку, якщо не хочуть повернутися до попереднього місця проживання через відповідні обставини³⁰³.

У постанові Кабміну «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. №509» від

³⁰² Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/paran171#n171>

³⁰³ Жовнодій К.В. Булик І.Л. Адміністративно-правовий механізм отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 81–85.

15.04.2015 №264 визначено, що на облік як внутрішньо переміщені ставляться не тільки особи, котрі виїжджають з тимчасово окупованої території чи району проведення антитерористичної операції, а й ті, хто залишає населені пункти, розташовані безпосередньо на лінії зіткнення³⁰⁴.

Для отримання довідки про взяття на облік ВПО необхідно звернутися до того ж органу, до якого було подано заяву про взяття на облік, а саме – до структурного підрозділу місцевої держадміністрації чи виконавчого комітету міської ради з питань соціального захисту населення. Довідку має підписати та засвідчити уповноважена посадова особа. Її форма передбачена порядком «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 1.10.2014 №509. При цьому в довідці одного із заявників указують дані про неповнолітніх осіб, які переміщуються разом з батьками або членами сім'ї. Ця процедура безкоштовна, тобто заявник звільнений від сплати будь-яких зборів незалежно від того, отримує він таку довідку вперше чи вдруге (зокрема, в разі втрати чи пошкодження оригіналу довідки або з метою подовження її дії).

Під час видання довідки посадовець обов'язково інформує особу, яка переміщується, щодо її обов'язку повідомити протягом 10 днів відповідний територіальний підрозділ ДМС про фактичне місце проживання, його зміну або про повернення до покинутого місця проживання. Після такого повідомлення на іншому боці довідки протягом 3-х днів ставиться відмітка про реєстрацію місця проживання (в разі підтвердження достовірності та правильності наданих відомостей), без якої довідка вважається недійсною.

Періодично – раз на місяць – територіальні органи ДМС перевіряють указані в довідці відомості щодо фактичного місця проживання внутрішньо переміщеної особи. Якщо така інформація не підтверджується, то посадові особи повідомляють про порушення, яке є підставою для подальшого зняття ВПО з обліку.

---

³⁰⁴ «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509» Постанова Кабінету Міністрів від 15.04.2015 №264 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-2015-%D0%BF>

Відповідно до ч.1 та 2 ст.5 Закону №1706-VII у паспорт або будь-який інший документ, який його тимчасово замінює, відмітку про тимчасову реєстрацію місця проживання не ставлять. Якщо ж внутрішньо переміщена особа змінює місце фактичного проживання, то протягом 10 днів має повідомити про це найближчий територіальний підрозділ ДМС, який забезпечить повторну процедуру отримання довідки, але за іншим місцем тимчасового проживання. Реєстрація, перереєстрація місця проживання також проводяться безкоштовно.

Відповідно до ч.1 ст.12 Закону №1706-VII підставами для визнання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи недійсною та внесення відомостей про це до Єдиної інформаційної бази даних про ВПО є:

- подання заяви про відмову від довідки;
- скоєння злочину, зокрема дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, фінансування тероризму, вчинення геноциду, злочину проти людяності або військового злочину;

- повернення до покинутого місця постійного проживання;
- виїзд на постійне місце проживання за кордон;
- подання завідомо недостовірних відомостей.

Рішення про визнання довідки недійсною приймається керівником структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання особи та надається внутрішньо переміщеній особі протягом 3-х днів з дня його прийняття.

Неодноразові зміни до ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та Постанови КМУ № 509 вказують на те, що законодавець поспішав при прийнятті даних нормативно-правових актів та не врахував багато юридично значимих моментів.

Варто зазначити, що 13 січня 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 921-VIII³⁰⁵, основною метою якого є посилення гарантії дотримання прав і свобод ВПО та спрощення процедур їх обліку.

Однією із важливих змін є визначення безстрокової дії довідки про взяття на облік ВПО. Дійсна з моменту видачі без необхідності проставляти в ній штамп міграційної служби (до цього термін дії такої довідки становив шість місяців з моменту її видачі та обов'язкову реєстрацію у міграційній службі). Внесені зміни значно спростили отримання ВПО матеріальних пільг та забезпечення інших прав.

Отже, за роки тривалості внутрішнього переміщення, влада України повільно реалізує політику стабілізації ситуації в Україні, гарантування конституційних прав та забезпечення прав переміщених громадян. Постає гостра необхідність у вдосконаленні нормативно-правової бази, задля успішного забезпечення прав і свобод ВПО³⁰⁶.

§ 3. Правосуб'єктність внутрішньо переміщених осіб

Дослідження правосуб'єктності внутрішньо переміщених осіб має не лише практичне, а й теоретичне значення, оскільки таких досліджень щодо внутрішнього переселення, до настання вище

---

³⁰⁵ Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 24.12.2015 № 921-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/921-19>

³⁰⁶ Жовнодій К.В. Булик І.Л. Адміністративно-правовий механізм отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 81–85.

зазначених подій в Україні, зустрічалося зовсім небагато, що вказує на особливу актуальність дослідження даної тематики³⁰⁷.

На сьогоднішній день Україна знаходиться у першій десятці країн світу з найбільшою кількістю внутрішньо переміщених осіб, що спричинено, зокрема, тимчасовою анексією Автономної Республіки Крим та збройною агресією Російської Федерації на сході України. За останніми даними Міністерства соціальної політики України взято на облік 1 633 346 переселенців або 1 296 485 сімей з Донбасу і Криму. Наприклад, у пункті тимчасового розміщення біженців на Закарпатті проживає понад 70 осіб, з яких 23 – діти. Водночас, у Мукачеві в Пункті тимчасового розміщення біженців в Закарпатській області наразі в закладі проживає 71 особа, в тому числі 23 дітей. Спільні зусилля спрямовані на інтеграцію цих людей в українське суспільство, а також адаптацію осіб, які перебувають у процедурі визначення цього статусу, покращення соціально-побутових умов мешканців пункту³⁰⁸.

Внутрішньо переміщена особа та біженець після того, як здійснили реєстрацію у відповідних органах, користуються тими самими правами, свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України. Так, наприклад, із нещодавнього часу, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу»³⁰⁹, внутрішньо переміщені особи, як і біженці, наділені правом на безоплатну вторинну правову допомогу. Однак є певні розбіжності щодо моменту виникнення права на безоплатну вторинну правову допомогу. Внутрішньо переміщені особи можуть реалізувати це право лише з моменту видачі довідки про взяття на облік

---

³⁰⁷ Печора К.В. Адміністративна правосуб'єктність внутрішньо переміщених осіб та їх захист: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 89.

³⁰⁸ Внутрішньо переміщені особи в Україні як проблема сьогодення / Н. І. Тищенко, Б. Ю. Піроцький // Молодий вчений. – 2014. – № 10(13)(2). – С. 124–126.

³⁰⁹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

внутрішньо переміщеної особи, а біженці – безпосередньо з моменту подання заяви про визнання особи біженцем. Отже, біженці наділяються правом безоплатної вторинної правової допомоги ще до моменту набуття правового статусу біженця, що значно полегшує умови набуття цього статусу, чого не можна сказати про внутрішньо переміщених осіб³¹⁰.

Не менш важливим питанням для внутрішньо переміщених осіб є позбавлення їх права вільно обирати і бути обраним в органи державної влади і органи місцевого самоврядування. Адже право вибору є конституційною нормою, тому держава має забезпечити її виконання. Однак це питання є вкрай неоднозначним, тому що статус внутрішньо переміщених осіб отримали не лише ті громадяни, які перебувають на не окупованій частині України, але й ті, що користуються ним, номінально перебуваючи на територіях, непідконтрольних українській владі. Конституція України та міжнародні стандарти однозначно визначають рівність прав усіх громадян, зокрема в питаннях виборчого права. Керівні принципи ООН з питань переміщення осіб у межах країни, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, Рекомендації ПАРС визначають зобов'язання держав щодо забезпечення на законодавчому рівні прав переміщених осіб під час виборів, у тому числі, і місцевих, однак ці норми не були враховані Верховною Радою України³¹¹.

В українському законодавстві виникла правова колізія. У нормах Закону № 1706 йдеться про необхідність забезпечення виборчого права громадян, які змушені були переселитися в зв'язку з війною на Донбасі та окупацією АРК. Зокрема, у ст. 8 цього Закону йдеться про те, що внутрішньо переміщена особа «реалізує своє право голосу на місцевих виборах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси». Водночас у вересні 2015 року набрав чинності новий Закон України «Про місцеві вибори» від

---

³¹⁰ Михайловський В. І. Загальні засади адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2017. – № 2(24). – С. 85–87.

³¹¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6. – Ст. 147.

14.07.2015 № 595-VIII³¹², в якому законодавці не передбачили можливості голосування внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони перебувають за межами населеного пункту, в якому зареєстровані.

Відповідно до змісту Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщені особи, які є громадянами України, наділяються конституційним правом голосу на виборах і референдумах. Згідно зі статтею 8 Закону, внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах і референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси згідно з частиною 3 статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців»³¹³.

Ця норма реалізовується неповною мірою, що призводить до порушення законодавчо закріплених прав внутрішньо переміщених осіб. Адже, відповідно до статті 70 Конституції України, право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцять років. Як зазначається в статті 3 Закону України «Про місцеві вибори», право голосу на виборах депутатів районної ради мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України, належать до відповідних територіальних громад на території цього району та проживають в межах відповідного територіального виборчого округу, також, відповідно до частини 3 тієї самої статті, належність громадянина до відповідної територіальної громади і проживання його на відповідній території визначаються його зареєстрованим місцем проживання³¹⁴.

Згідно з частиною 3 статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців»³¹⁵, за мотивованим зверненням виборця, який має

³¹² Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

³¹³ Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

³¹⁴ Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

³¹⁵ Про Державний реєстр виборців : Закон України від 22.02.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-16>.

право голосу на відповідних виборах чи референдумі, орган ведення Реєстру може тимчасово (на період їх проведення) змінити виборцю місце голосування (виборчу дільницю) без зміни його виборчої адреси. Таке звернення подається до органу ведення Реєстру за місцезнаходженням зазначеної виборцем виборчої дільниці або за виборчою адресою не пізніше ніж за п'ять днів до дня голосування на відповідних виборах чи референдумі. Тимчасова зміна місця голосування виборця (виборчої дільниці) підтверджується посвідченням за формою, встановленою Центральною виборчою комісією, яке видається виборцю.

Тобто, з огляду на статті Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», статті 3 Закону України «Про місцеві вибори» та Закону України «Про Державний реєстр виборців», внутрішньо переміщені особи реалізують своє виборче право на голосування на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах і референдумах без реєстрації місця проживання, адже належність громадянина, в тому числі внутрішньо переміщеної особи, до відповідної територіальної громади та проживання його на відповідній території визначаються його зареєстрованим місцем проживання³¹⁶.

Однак, відповідно до статті 30 Закону України «Про місцеві вибори»³¹⁷, положення частини 3 статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців» не застосовується на місцевих виборах. Отже, виходячи з аналізу положень Закону, можемо констатувати, що внутрішньо переміщені особи, громадяни України, фактично обмежені в праві голосу на місцевих виборах. Разом із тим внутрішні переселенці не можуть висувати свої кандидатури до органів місцевої влади, що призводить до неможливості впливу цієї категорії осіб на вирішення питань, із якими стикається територіальна громада. Ця колізія, безперечно, порушує права особи на право голосу, істотно впливає на реалізацію адміністративно-

---

³¹⁶ Михайловський В. І. Загальні засади адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 2(24). С. 85–87.

³¹⁷ Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

правового статусу внутрішньо переміщеної особи на певній адміністративно територіальній одиниці³¹⁸.

Необхідно визнати, що “внутрішнє переміщення” не є статусом, визнаним у міжнародному праві, а максимально швидкий пошук довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення є необхідним в інтересах як внутрішньо переміщених осіб, так і держави в цілому³¹⁹.

Згідно з принципом 1 Керівних принципів ООН внутрішньо переміщені особи користуються тими ж передбаченими міжнародним правом і національним законодавством правами і свободами, якими користуються інші особи в їх країні. Такі особи не повинні піддаватися дискримінації під час здійснення будь-яких прав і свобод на тій підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами.

Відповідно до принципу 20 Керівних принципів ООН кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності. Для забезпечення реалізації цього права переміщеним усередині країни особам відповідні органи державної влади видають всі документи, необхідні для здійснення їх законних прав, такі, як паспорт, посвідчення особи, свідоцтво про народження та свідоцтво про шлюб. Органи влади сприяють, зокрема, видачі нових документів або заміні документів, загублених під час переміщень, без будь-яких необґрунтованих умов, таких, як вимога повернення на місце звичайного проживання для отримання цих або інших необхідних документів.

Внутрішньо переміщені особи під час інтеграції в приймаючі територіальні громади зберігають всі свої права і свободи. Право на свободу пересування та право обирати місце проживання означає, зокрема (але не обмежується цим), право повернутися до свого покинутого постійного місця проживання у разі зникнення

³¹⁸ Михайловський В. І. Загальні засади адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні// Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2017. – № 2(24). – С. 85–87.

³¹⁹ Печора К.В. Адміністративна правосуб'єктність внутрішньо переміщених осіб та їх захист: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 90.

обставин, що спричинили таке переміщення. Водночас на новому місці проживання внутрішньо переміщені особи мають такі ж самі права і свободи, як і члени приймаючої територіальної громади, їм повинна надаватися підтримка для нормалізації життя за новим місцем проживання (допомога у пошуку роботи, забезпечення доступу до житла тощо). Отже, необхідною умовою впровадження довгострокових рішень для розв'язання проблеми внутрішнього переміщення є усунення юридичних та адміністративних бар'єрів, в тому числі надання можливості відновлення документів, на шляху до інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючі територіальні громади³²⁰.

Отже, представникам законодавчої та виконавчої влади вкрай необхідно діяти більш рішуче. Особливо це стосується захисту майнових та громадянських прав внутрішньо переміщених осіб. Верховна Рада України має своєчасно та гнучко реагувати на проблеми, які виникають, та ухвалювати необхідні закони, спрямовані на реальне забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб.³²¹

Питання і завдання для самоперевірки

1. Які проблеми в законодавстві України щодо ВПО Ви можете вказати?
2. Які шляхи вдосконалення законодавства України щодо ВПО Ви можете запропонувати?
3. Дайте визначення терміну «внутрішньо переміщена особа».
4. Що необхідно вказати у заяві про взяття на облік ВПО?

---

³²⁰Розпорядження від 15 листопада 2017 р. № 909-р Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://mtot.gov.ua/5891-2/>

³²¹ Внутрішньо переміщені особи опинились у складних життєвих ситуаціях. Однією із поширених проблем, з якою стикаються ВПО, є питання оформлення спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zinkiv.org/vnutrishno-peremishheni-osobi-opinilis-u-skladnih-zhittyevih-situatsiyah-odniyeyu-iz-poshirenih-problem-z-yakoyu-stikayutsya-vpo-ye-pitannya-oformlennya-spadshhini/>

5. Які документи подають особи, які бажають стати на облік як ВПО?
6. Як отримати довідку про взяття на облік ВПО?

Тестові завдання

1. Загальна декларація прав людини прийнята у:
  - а) 1945 році;
  - б) 1948 році;
  - в) 1950 році;
  - г) 1951 році.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права було прийнято у:
  - а) 1966 році;
  - б) 1977 році;
  - в) 1988 році;
  - г) 1999 році.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод була прийнята у:
  - а) 1940 році;
  - б) 1945 році;
  - в) 1950 році.
4. Керівні принципи з питань переміщених осіб є обов'язковим правовим документом:
  - а) ні;
  - б) так.
5. Рішення про відмову щодо надання статусу біженця направляється до консульства протягом:
  - а) 4 днів;
  - б) 5 днів;
  - в) 3 днів;
  - г) 7 днів.
6. Особа, що перетнула кордон і хоче бути визнаною біженцем, повинна звернутись до центрального органу виконавчої влади протягом:
  - а) 3 робочих днів;
  - б) 7 робочих днів;

в) 5 робочих днів.

7. Відмітка про реєстрацію місця проживання ставиться на довідці про взяття на облік ВПО протягом:

а) 3 днів;

б) 4 днів;

в) 5 днів;

г) місяця.

8. Територіальні органи ДМС перевіряють відомості щодо місця проживання ВПО:

а) один раз на тиждень;

б) один раз на місяць;

в) один раз у 6 місяців;

г) два рази на місяць.

9. Процедура видання довідки про взяття на облік ВПО є:

а) безкоштовною;

б) передбачає сплату державного збору;

в) передбачає сплату державного збору у разі повторного отримання.

10. Спеціалізований міжнародний орган з питань переміщених осіб – це:

а) Комісія з питань біженців;

б) Управління Ліги Нації з питань переміщених осіб;

в) Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців.

Завдання 1. Вставте пропущені слова та фрази

1. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, протягом ... робочих днів з дня прийняття рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, оформлює та видає кожній особі, яка досягла ... віку, ... біженця чи ... особи, яка потребує додаткового захисту.

2. Особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, зобов'язана:

повідомляти протягом ... робочих днів центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців

та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, про ... .., складу сім'ї, сімейного стану, ..., набуття громадянства України або іншої держави, надання притулку або дозволу на постійне проживання в іншій державі;

знятися з обліку і ... .. центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, за новим місцем проживання у разі зміни місця проживання і переїзду до адміністративно-територіальної одиниці України, на яку поширюється повноваження іншого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту;

проходити щорічну ... у строки, встановлені центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, за місцем проживання.

3. Відповідно до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи від 1.10.2014 №509, затвердженого постановою Кабінету Міністрів «Про облік внутрішньо переміщених осіб», у заяві про взяття на облік **необхідно вказати:**

- прізвище, ім'я та по батькові;
- ...;
- дату та місце народження;
- стать;
- дані про малолітніх, неповнолітніх внутрішньо переміщених осіб, які прибули разом з ним (у разі необхідності);
- відомості про законних представників, які супроводжують малолітню дитину, недієздатних осіб або осіб, дієздатність яких обмежена, та осіб, зазначених в абз.5 п.2 цього порядку;
- інформацію про зареєстроване та фактичне ... ..;
- адресу, за якою з особою можна листуватися або вручати офіційну кореспонденцію, та контактний номер телефону;
- обставини, що спричинили внутрішнє переміщення;
- про ... до скоєння злочинів або співучасті у злочинах;
- дані про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби;

- відомості про наявність ... та потребу в технічних та інших засобах реабілітації;
- інформацію про місце навчання/виховання дитини (найменування закладу);
- дані про працевлаштування, освіту, спеціалізацію, посаду, професію.

4. Особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівні з громадянами України права на:

..., вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України, крім обмежень, встановлених законом;

...;

проведення підприємницької діяльності, не забороненої законом;

охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;

...;

освіту;

свободу світогляду і віросповідання;

направлення індивідуальних чи колективних письмових звернень або особисте звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів;

володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;

звернення за захистом своїх прав до ... ..;

безоплатну правову допомогу в установленому порядку.

Завдання 2

Надайте обґрунтовану відповідь посилаючись на норми законодавства, чи може особа, що не досягла 18 років (2002 р.н.) отримувати адресну допомогу в одному районі міста, якщо мати такої особи перебуває на обліку та отримує допомогу в іншому районі міста?

Відповіді на тести

1. б	6. в
2. а	7. а
3. в	8. в
4. а	9. а
5. б	10. в

Відповіді на завдання 1. Вставте пропущені слова та фрази

1. 15, 16-річного, посвідчення, посвідчення. 2. 10, зміну прізвища, місця проживання, стати на облік, перереєстрацію. 3. громадянство, місце проживання, непричетність, інвалідність. 4. пересування, працю, відпочинок, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Відповідь на завдання 2

В статті 6 Сімейного кодексу України визначено правовий статус дитини яка досягла чотирнадцятирічного віку, а саме така дитина вважається неповнолітньою. Отже, для отримання довідки така особа звертається особисто до уповноваженого органу (відповідно до п.2 Порядку затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»).

Відповідно до п.2 Порядку «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», затвердженому Кабінетом Міністрів України, грошова допомога надається внутрішньо переміщеним особам, які перемістилися з тимчасово окупованої території України, населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення, а також внутрішньо переміщеним особам, житло яких зруйновано або стало непридатним для проживання внаслідок проведення антитерористичної операції та які взяті на облік .

Щодо відкриття рахунку в банку, то варто вказати, що рахунок відкривається відповідно до Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних

валютах затвердженій постановою НБУ від 12.11.2003 № 492, а саме:

- п. 6.3. Якщо неповнолітня особа віком від 14 до 18 років не має в цьому банку рахунків, то відкриття поточного рахунку цій особі здійснюється в порядку, визначеному пунктом 6.1 глави 6 цієї Інструкції.

- п. 6.1. фізична особа пред'являє уповноваженому працівнику банку паспорт або інший документ, що посвідчує особу. Фізичні особи-резиденти додатково мають пред'явити документ, виданий контролюючим органом, що засвідчує їх реєстрацію в Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків.

Відповідно до вищевказаного, фізична особа має заповнити заяву про відкриття поточного рахунку.

Отже, відповідно до вищевикладеного, особа, що не досягла 18 років (2002 р.н.) може отримувати адресну допомогу в одному районі міста, якщо мати такої особи перебуває на обліку та отримує допомогу в іншому районі міста.

ТЕМА 9. МІЖНАРОДНІ ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

- 1. Надання допомоги внутрішньо переміщеним особам у рамках міжнародних організацій.*
- 2. Міжнародний механізм забезпечення реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні.*

§ 1. Надання допомоги внутрішньо переміщеним особам у рамках міжнародних організацій

Діяльність багатьох міжнародних організацій, насамперед політичного, безпекового та гуманітарного спрямування, позначена феноменом «обопільного впливу», який сприяє втіленню елементів гомогенності в політичній, соціальній та гуманітарній сферах. Окремі дослідники тлумачать ці процеси як ознаку становлення «міжнародного суспільства», яке більш споріднене та консолідоване порівняно з глобальним співтовариством держав, котрі мають відмінні політичні, правові, цивілізаційні й ідеологічні засади³²².

Поняття «міжнародна організація» в офіційних міжнародних документах та юридичній літературі традиційно застосовується до міжнародних міжурядових (міждержавних) організацій (далі – ММУО) і міжнародних неурядових організацій (далі – МНУО). До ММУО можемо віднести Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародну організацію з міграції, Всесвітню організацію охорони здоров'я, а до МНУО – Міжнародну федерацію товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, «Лікарі без

---

³²² Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири // Віче. – 2015. – № 4. – С. 11–15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_4_4

кордонів», «Врятуємо дітей», Міжнародний фонд Chiridi, Міжнародний фонд «Відродження»³²³.

Станом на початок листопад 2017 року більш ніж дві третини організацій, які приймають участь у координованому реагуванні, є НУО, і у 2018 році фінансування для НУО вперше більше, ніж для ООН. Посилення партнерських відносин між національними та міжнародними організаціями, а також організаціями, розташованими на невідконтрольних Уряду територіях, є пріоритетом 2018 року³²⁴.

Спеціальні засоби та способи, які дають змогу ефективно забезпечувати права внутрішньо переміщених осіб у просторі і часі, перебувають у режимі постійного вдосконалення. Так, міжнародним співтовариством у 2005 році було узгоджено більш скоординований, всеохоплюючий та «передбачуваний» підхід до вирішення проблеми, відомий як «кластерний підхід». Був створений більш чіткий алгоритм прийняття рішень, який передбачав, що УВКБ ООН несе відповідальність за правовий захист, забезпечення тимчасовим житлом у надзвичайних ситуаціях, управління таборами для осіб, переміщених усередині країни. Інші агентства візьмуть на себе провідну роль з інших питань, наприклад, ЮНІСЕФ – у галузі водопостачання, забезпечення санітарії та харчування, Світова продовольча програма – у галузі матеріально-технічного постачання, Всесвітня організація охорони здоров'я – у сфері охорони здоров'я, ЮНІСЕФ та УКГП – у галузі телекомунікаційного забезпечення, Програма розвитку ООН – у питаннях довготермінової реабілітації та відновлення³²⁵. З того часу захист ВПО став загальноприйнятим завданням на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Проте можливості допомоги внутрішнім

³²³ Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 18.

³²⁴ Humanitarian Response Plan 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_response_plan_2018.pdf

³²⁵ Уилкинсон Р. Крупнейшее упущение // Беженцы. – 2005. – № 141. – С. 20.

переселенцям залишалися обмеженими. У 2011 році УВКБ ООН ініціювало широкий перегляд глобального Кластера захисту, а в 2012 році виступило з новою програмною заявою і стратегією щодо забезпечення комплексного підходу до захисту. Замість того, щоб обмежуватися гуманітарною допомогою, він повинен охоплювати всі аспекти переміщення і продовжуватися до того часу, поки потреби і проблеми, пов'язані з переміщенням, залишаються невіршеними³²⁶.

Національний уряд в ініціюванні, організації, координації та здійсненні гуманітарної допомоги на своїй території грає першорядну роль. Коли масштаби катастрофи перевищують здатність уряду задовольняти всі потреби постраждалого населення, до цього процесу приєднуються інші суб'єкти.

Кластер – це група компаній, розташованих географічно близько одна до одної, які пов'язані між собою і належать до однієї чи різних сфер діяльності, здійснюють внутрішню взаємодію в певній галузі, мають єдину мету та отримують активну або пасивну підтримку від держави чи місцевих органів влади, а також розвиваються завдяки зусиллям регіональних лідерів.

Отже, кластер – це об'єднання географічно близьких взаємопов'язаних компаній, в тому числі підприємств, які мають єдину мету у своїй діяльності та отримують підтримку від держави чи місцевих органів влади³²⁷.

Ст. 120 та 127 Господарського кодексу України передбачають різні організаційно-правові форми об'єднань підприємств, а саме: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом (союзи, спілки, асоціації підприємців, тощо). Якщо порівнювати ці форми об'єднань підприємств з такою формою об'єднання як кластер, то можна зробити висновок, що кластер може існувати в одній з таких

---

³²⁶ The State of the World's Refugees : In Search of Solidarity, 2012. – 20 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unhcr.org/4fc5ceca9.html>

³²⁷ Терсіна О. Кластерна революція в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/klaster-na-revoluciya-v-ukrayini.html>

організаційно-правових форм або бути окремою формою об'єднання підприємств³²⁸.

В Україні більшість підприємств обирають перший варіант, у зв'язку із законодавчою неврегульованістю поняття «кластер». Тому наразі є актуальним оновлення нормативно-правової бази стосовно розвитку кластерів. Така нормативно-правова база включає закони Верховної Ради України, а також концепції та стратегії Кабінету Міністрів України.

Група установ, організацій та / або інститутів, взаємозалежних своїми відповідними мандатами, які разом працюють над досягненням спільної мети – це кластер. Метою кластерів є сприяння забезпеченню своєчасності, ефективності та прогнозованості, а також покращення звітності та лідерства.

Під час надзвичайної/кризової ситуації кластерний підхід передбачає певні дії. У разі кризи Координатор надзвичайної допомоги ООН від імені Генерального секретаря і після консультацій з Міжорганізаційним постійним комітетом (далі- МПК) призначає Координатора з гуманітарних питань (далі – КГП). У відповідній державі/регіоні КГП відповідає за координацію гуманітарної діяльності групи МПК – організацій ООН та міжнародних неурядових організацій – при консультуванні з національними органами влади та Координатором ООН із надзвичайної допомоги³²⁹.

Кластерний підхід ООН використовується «у разі раптового виникнення нової великомасштабної надзвичайної ситуації, що вимагає багато секторного реагування за участі широкого кола міжнародних гуманітарних учасників, кластерний підхід повинен використовуватися від самого початку планування та організації міжнародного реагування».³³⁰

³²⁸ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України, Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>

³²⁹ Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 19.

³³⁰ Гуманитарная реформа. Создание сильной более предсказуемой системы

Надзвичайні ситуації гуманітарного характеру вимагають величезних зусиль від національних органів. Вони повинні справлятися з надзвичайною ситуацією і координувати дії всіх гуманітарних організацій, які хочуть допомогти. Національний уряд може:

- створити національний орган для координації всіх зусиль;
- працювати у тісному контакті з Гуманітарною групою країни (далі – ГГК) (Humanitarian Country Team – (далі -НСТ);
- взаємодіяти з НУО, включаючи Червоний Хрест / Червоний Півмісяць і будь-які існуючі координаційні органи.

Провідну роль в координації гуманітарної діяльності на глобальному рівні і на рівні країни грають такі установи:

- Управління з координації гуманітарної діяльності;
- Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН);
- Всесвітня продовольча програма (далі – ВПП).
- Продовольча і сільськогосподарська організація (далі – ФАО).
- Дитячий фонд ООН (далі -ЮНІСЕФ).
- Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ);
- Міжнародна організація з міграції (далі -МОМ).
- Програма розвитку ООН (далі – ПРООН).

Масштаби надзвичайної ситуації гуманітарного характеру занадто великі. Самостійно будь-яка організація впоратися з нею не може, тому координація має важливе значення. Загальна мета гуманітарних суб'єктів – надати життєво необхідну допомогу і захист нужденному населенню.

Звісно, що реагування на кожну надзвичайну ситуацію є унікальною, але якщо масштаби лиха перевищують можливості уряду, то на допомогу приходять гуманітарні організації. Велика розмаїтість гуманітарних організацій, їхній досвід і взаємодія у рамках масштабного реагування на надзвичайну ситуацію можуть призвести до плутанини і дублювання зусиль, що викликає проблеми і зменшує ефективність реагування. Координація дій

дозволяє уникнути цих проблем. За умови професійної координації НУО та інші організації, які надають допомогу, діляться інформацією про те, де вони працюють, які послуги надають і які потреби вони задовольняють.

Основними компонентами системи координації гуманітарної діяльності є наступні:

- Управління з координації гуманітарної діяльності (далі - УКГД) (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – (далі- ОСНА);
- Заступник Генерального секретаря / Координатор надзвичайної допомоги (далі – КНД) (Emergency Relief Coordinator – (далі- ERC);
- Міжорганізаційний постійний комітет (далі – МПК) (InterAgency Standing Committee – (далі – IASC);
- Координатор з гуманітарних питань;
- Гуманітарна група країни;
- Кластери (cluster);
- Консорціуми НПО.

Глобальні кластери забезпечують готовність всієї системи і технічний потенціал для реагування на надзвичайні ситуації гуманітарного характеру. Оскільки вони завжди активні, вони допомагають підвищити передбачуваність і ефективність міжвідомчого реагування у конкретних секторах.

Провідні установи глобальних кластерів несуть відповідальність за посилення реагування на місцях за допомогою розробки політики, стандартів, впровадження передової практики і надання оперативної підтримки внутрішньодержавним кластерам³³¹.

Внутрішньодержавні кластери є тимчасовими і розгортаються тільки в разі недостатнього потенціалу по координації на рівні країни, щоб уникнути прогалин і дублювання в наданні допомоги постраждалому населенню. З метою визначення, які кластери

---

³³¹ Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 22.

повинні бути розгорнуті і хто повинен їх очолювати, КГВ і Гуманітарна група країни розглядають первинні оцінки і складають рекомендації. Ці рекомендації направляються Координатору надзвичайної допомоги, який представляє їх міжорганізаційному постійному комітету і провідним установам глобальних кластерів на затвердження³³².

Після затвердження, кластери створюються таким чином, щоб гуманітарні організації могли координувати ресурси, встановлювати пріоритети діяльності і визначати відповідні ролі та обов'язки. Участь НУО в кластерах як на глобальному рівні, так і на рівні країни відіграє вирішальне значення. Оскільки НУО мають у своєму розпорядженні оперативну інформацію, їх участь у розробці політики на глобальному рівні має важливе значення для прив'язки політики до реалій на місцях. На рівні країни НВО беруть участь в діяльності кластерів з метою виключення дублювання програм і допомоги вироблення стратегії на рівні країни в своїх секторах³³³.

Незважаючи на те, що структура всіх кластерів різна, всі члени кластера зобов'язані надавати своєчасну та ефективну допомогу. Для цього необхідні витрати часу і ресурсів з боку всіх партнерів, включаючи НУО, а також добре розуміння кластерної системи у цілому. У довідковому модулі МПК щодо координації кластерів на рівні країни наводиться список всіх основних зобов'язань партнерів кластера.

Мінімальні зобов'язання для участі в роботі кластерів:

- дотримання гуманітарних принципів, принципів партнерства, стандартів програм, прийнятих на міжнародному рівні;
- першочергове забезпечення захисту при реалізації програм.

---

³³² Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 20.

³³³ В ООН заявили про брак коштів для надання гуманітарної допомоги Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/500580.html>

План гуманітарного реагування передбачає три основні стратегічні цілі:

1) Відстоювання прав та реагування на потреби у захисті постраждалого від конфлікту населення відповідно до міжнародних норм та стандартів.

2) Надання термінової допомоги та забезпечення недискримінаційного доступу постраждалого населення до якісних основних послуг.

3) Посилення життєстійкості постраждалого від конфлікту населення, запобігання подальшого погіршення гуманітарної ситуації, просування довготривалих рішень, раннього відновлення та соціальної згуртованості.

Координатор з гуманітарних питань є провідним партнером уряду в справі координації дій з міжнародним гуманітарним співтовариством. Координатор з гуманітарних питань очолює Національну робочу групу з гуманітарних питань – стратегічний орган, який спрямовує діяльність і підтримує взаємодію з державними та неурядовими партнерами. На додаток до організацій системи ООН, Національна робоча група з гуманітарних питань також опікується заходами, здійснюваними підрозділами Червоного Хреста, місцевими і міжнародними НУО.

Сьогодні в Україні гуманітарна допомога координується вісьма кластерами, які на сьогодні діють. Кластери надання притулку, захист, охорона здоров'я і забезпечення харчування, освіта, водопостачання, санітарія і гігієна, первинна реабілітація та надання засобів для існування, партнери з кластеру Продовольча безпека і логістика працюють на всій території країни, акцентуючи увагу на ситуації на Сході України, особливо на територіях, близьких до «лінії зіткнення» і непідконтрольних державі. Партнери кластеру спільно здійснюють оцінювання і вживають заходів³³⁴.

У рамках координації заходів з надання допомоги установи системи ООН доправляють різні гуманітарні вантажі, зокрема продовольчі посилки і непродовольчі товари, покривні матеріали,

---

³³⁴ В ООН заявили про брак коштів для надання гуманітарної допомоги Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/500580.html>

медикаменти, предмети гігієни і комплекти для потреб освіти, а також забезпечують доступ до безпечної питної води для задоволення потреб людей, які постраждали внаслідок конфлікту. Інша програма щодо невідкладної гуманітарної допомоги передбачає надання сільськогосподарського приладдя для самостійного виробництва продуктів, проведення інформаційно-просвітницької роботи з дітьми щодо наземних мін, правової підтримки, а також вжиття заходів щодо захисту цивільних осіб, вимушених переселенців, жінок, дітей, людей похилого віку і представників меншин³³⁵.

Серед міжнародних організацій, діяльність і проекти яких стосуються проблем міжнародної безпеки та зміцнення обороноздатності України, провідну роль відіграють ОБСЄ та НАТО. Однак у контексті багатосторонніх зусиль, спрямованих на політичне врегулювання конфлікту, ОБСЄ залишається єдиною міждержавною організацією з загальним членством, яка включає Україну, Росію та всі країни – учасниці женевського, нормандського та берлінського переговорних форматів. Саме тому на неї покладаються сподівання у врегулюванні українсько-російського конфлікту та кризи в східних регіонах України попри обмежений характер мандата спостережної місії, що діє нині. Оскільки рішення в Постійній Раді ОБСЄ ухвалюються консенсусом, не варто сподіватися на згоду РФ щодо істотного розширення її мандата. За цих обставин спостережна місія ОБСЄ в Україні матиме змогу використовувати насамперед вже узгоджені інструменти, як от: Спільний центр ОБСЄ, України та РФ з контролю та координації питань, пов'язаних із режимом припинення вогню, переговори та домовленості з роз'єднання позицій сторін, забезпечення відведення важкої артилерії та використання безпілотних літальних апаратів для загального спостереження. В інших аспектах, пов'язаних з урегулюванням конфлікту, роль

---

³³⁵ Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 20.

міжнародних організацій може бути вагомою, однак їхня позиція не здатна істотно вплинути на політику Росії та мирне розв'язання конфлікту³³⁶.

Таким чином, міжнародно-правовим стандартом забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб у широкому розумінні є сукупність принципів і норм міжнародного права, втілених у міжнародно-правових угодах, які стосуються забезпечення прав ВПО, тоді як у предметному (вужькому) значенні – це заснований на нормах міжнародних угод алгоритм певних дій, спрямованих на гарантування, охорону, захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, а також їх відновлення міжнародними та національними органами. Механізм упровадження міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб повинен акумулювати три головні компоненти: 1) норми міжнародного права, що регулюють відносини за участі ВПО; 2) міжнародні органи, які реалізують норми міжнародного права, що регулюють відносини за участі ВПО і 3) спеціальні засоби та способи, які дають змогу ефективно забезпечувати права внутрішньо переміщених осіб у просторі і часі. В Україні норми міжнародного права, що регулюють відносини за участі ВПО, частково імплементовані в національне законодавство та покликані забезпечувати права ВПО у різних сферах життєдіяльності. Водночас практика впровадження міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні потребує вдосконалення: зокрема, необхідно внести зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» з метою приведення його норм у відповідність до міжнародного права.³³⁷

---

³³⁶ Котляр О.І. Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 21.

³³⁷ Каліушенко І.М. Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та їх впровадження в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 2. – С. 160.

§ 2. Міжнародний механізм забезпечення реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні

Механізм упровадження міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, акумулює три головні компоненти: 1) норми міжнародного права, що регулюють відносини за участі ВПО; 2) міжнародні органи, які реалізують норми міжнародного права, що регулюють відносини за участі ВПО і 3) спеціальні засоби та способи, які дають змогу ефективно забезпечувати права внутрішньо переміщених осіб у просторі і часі.

Норми міжнародного права, що регулюють відносини за участі ВПО як визначальний елемент механізму впровадження міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, сконцентровані в угодах, що покликані регулювати певні сфери міжнаціональних відносин. Міжнародний механізм упровадження правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб базується на застосуванні норм універсальних та спеціалізованих угод, що регулюють правові та процедурні питання забезпечення прав ВПО. До універсальних угод, які встановлюють загальні принципи забезпечення прав ВПО, належить Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 16 грудня 1966 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. До універсальних угод механізму впровадження міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб можна віднести й Конвенцію ООН 1951р. про статус біженців і Протокол 1967 р., що стосується статусу біженців, адже багато процедур стосовно захисту біженців застосовується за аналогією й до ВПО.

До спеціалізованих міжнародних угод, які регулюють відносини за участі ВПО, слід відносити Керівні принципи з питання переміщення осіб усередині країни, схвалені у 1998 р. структурами ООН³³⁸. Ухвалюючи ці важливі постулати, світова

---

³³⁸ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2015 р. № 636

спільнота виходила з того, що хоча чинне міжнародне гуманітарне право та норми із захисту прав людини поширюються на внутрішніх переміщених осіб, але в деяких аспектах вони не є достатніми для забезпечення належного захисту. Керівні принципи не є обов'язковим правовим документом, проте засновані на нормах універсальних угод, деталізують ті їх положення, які відповідають специфічним потребам ВПО, і пояснюють, як необхідно їх застосовувати в умовах внутрішніх недобровільних переміщень.

Керівні принципи містять визначення внутрішньо переміщених осіб, передбачають захист від недобровільного переміщення, допомогу під час переміщення, гарантії безпечного повернення, переселення та реінтеграції, а також визначають гарантії, що мають надаватися на всіх фазах процесу, або специфічні для кожної з них. Цей документ покликаний захистити ВПО від дискримінації, пов'язаної з їхнім становищем, забезпечити їм права і свободи, визначені міжнародним та національним законодавством. Разом із тим він не звільняє ВПО від індивідуальної кримінальної відповідальності за здійснення геноциду, злочинів проти людяності чи воєнних злочинів.

У Керівних принципах зазначено, що основний обов'язок і відповідальність за надання захисту і гуманітарної допомоги ВПО покладається на національну владу. ВПО мають право забезпечувати захист від насильства, тортур, від голоду як методу ведення війни, від використання людей як захисного щита, недобровільного вербування до збройних формувань та від загроз подібних дій. ВПО мають право просити і отримувати необхідну допомогу. Насамперед потрібно задовольняти потреби найбільш незахищених категорій (діти без супроводу, вагітні жінки, інваліди, особи похилого віку). Влада повинна сприяти єдності сімей, пошукам зниклих родичів тощо.

Важливим є двадцятий принцип, відповідно до якого влада зобов'язана видавати ВПО всі документи, необхідні для визнання і реалізації їхніх прав, спростити заміну втрачених документів, не вимагати повернення в містя попереднього проживання за

залишеними там документами. ВПО гарантується свобода пересування, тобто можливість шукати безпечного місця на території своєї країни, а також вільний виїзд за межі держави і пошук притулку за кордоном. Водночас вони мають бути захищені від недобровільного повернення чи переселення в місця, де може виникнути загроза їхньому життю чи здоров'ю. Компетентні органи несуть головну відповідальність за встановлення умов, які б забезпечили ВПО можливість повернутися до своїх домівок або переселитися для проживання в іншій частині країни, вони повинні докладати всіх зусиль для забезпечення реінтеграції тих, що повертаються. Причому має бути забезпечено всебічну участь ВПО у плануванні та організації їх повернення чи переселення. Влада повинна сприяти поверненню ВПО їхнього майна, а якщо це неможливо – надавати відповідну компенсацію. Значну увагу в Керівних принципах приділено діяльності гуманітарних організацій, співпраці з ними національних держав.

До інституціонального елементу механізму впровадження міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб належать міжнародні органи універсальної дії, які покликані забезпечувати права людини (ООН, ЕКОСОП, Рада з прав людини, МОМ тощо). Спеціалізованим міжнародним органом (інструментом механізму), що опікується питаннями ВПО, є Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, для якого у 1972 р. Генеральна Асамблея ООН розширила мандат на осіб, переміщених усередині власних країн. Верховний комісар ООН у справах біженців є ключовою міжнародною інституцією, яка цілеспрямовано займається питаннями забезпечення прав ВПО у світі. Верховний комісаріат, мандат якого спершу обмежувався особами, що опинилися за межами рідної країни, поступово почав допомагати або захищати репатріантів у межах їхніх країн та переміщених осіб, які перебувають у себе вдома в ситуації, що прирівнюється до становища біженців³³⁹.

Останнім часом УВКБ бере участь у наданні допомоги репатріантам, а також конкретним групам переміщених усередині

---

³³⁹ The State of the World's Refugees: In Search of Solidarity, 2012. – 32 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/4fc5ceca9.html>

країни осіб, які не перетнули міжнародний кордон, але перебувають у становищі, аналогічному становищу біженця. Переміщення населення всередині країни викликало розробку УВКБ ряду критеріїв для визначення характеру та ступеня свого втручання у ситуації такого переміщення. Їх суть – УВКБ опікується цією проблемою, коли це буде сприяти припиненню появи чи розв’язанню проблем біженців. Проте це втручання не повинно бути перепорою для отримання притулку. Право просити його в інших країнах залишається в силі³⁴⁰.

Спеціальні засоби та способи, які дають змогу ефективно забезпечувати права внутрішньо переміщених осіб у просторі і часі, перебувають у режимі постійного вдосконалення. Так, міжнародним співтовариством у 2005 році було узгоджено більш скоординований, всеохоплюючий та «передбачуваний» підхід до вирішення проблеми, відомий як «кластерний підхід». Був створений більш чіткий алгоритм прийняття рішень, який передбачав, що УВКБ ООН несе відповідальність за правовий захист, забезпечення тимчасовим житлом у надзвичайних ситуаціях, управління таборами для осіб, переміщених усередині країни. Інші агентства візьмуть на себе провідну роль з інших питань, наприклад, ЮНІСЕФ – у галузі водопостачання, забезпечення санітарії та харчування, Світова продовольча програма – у галузі матеріально-технічного постачання, Всесвітня організація охорони здоров’я – у сфері охорони здоров’я, ЮНІСЕФ та УКГП – у галузі телекомунікаційного забезпечення, Програма розвитку ООН – у питаннях довготермінової реабілітації та відновлення³⁴¹. З того часу захист ВПО став загальноприйнятим завданням на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Проте можливості допомоги внутрішнім переселенцям залишалися обмеженими. У 2011 році УВКБ ООН ініціювало широкий перегляд глобального Кластера захисту, а в 2012 році виступило з новою програмною заявою і стратегією щодо

---

³⁴⁰ Уилкинсон Р. Крупнейшее упущение // Беженцы. – 2005. – № 141. – С. 9–10.

³⁴¹ Різке збільшення внутрішнього переміщення в Україні / UN Refugee Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1290-rizke-zbilshennya-vnutrishnogo-peremishchennya-v-ukrajini>

забезпечення комплексного підходу до захисту³⁴². Замість того, щоб обмежуватися гуманітарною допомогою, він повинен охоплювати всі аспекти переміщення і продовжуватися до того часу, поки потреби і проблеми, пов'язані з переміщенням, залишаються не вирішеними³⁴³.

Питання для самоперевірки

1. Наведіть приклади міжнародних міжурядових організацій.
2. Наведіть приклади міжнародних неурядових організацій.
3. Розкрийте поняття «кластер».
4. В яких випадках ООН застосовує кластерний підхід?
5. Які повноваження має національний уряд в умовах надзвичайних ситуацій гуманітарного характеру?
6. Які установи грають провідну роль в координації гуманітарної діяльності на глобальному рівні та рівні країн?
7. Вкажіть компоненти системи координації гуманітарної діяльності.
8. Дайте характеристику внутрішньодержавних кластерів.
9. Вкажіть цілі гуманітарного реагування.
10. Розкажіть про компоненти механізму упровадження міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб.
11. Яким є стандарт поведінки публічної влади з приватними особами в Україні відповідно досліджуваній тематиці?
12. Наведіть приклади практики ЄСПЛ у справах внутрішньо переміщених осіб.
13. Вкажіть компоненти упровадження міжнародно-правових стандартів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб.

---

³⁴² Кількість зареєстрованих внутрішніх переселенців в Україні перевищила мільйон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/news/201849.Chislo-zaregistririvannih-vnutrennih-pereselentsev-v-Ukraine-previsilo-million.uk>.

³⁴³ Чуб О. О. Універсальні міжнародно-правові стандарти політичних прав громадян / О. О. Чуб // Проблеми конституційного права й державного будівництва. – 2009. – № 102. – С. 20

14. Назвіть уніфіковані угоди, які встановлюють загальні принципи забезпечення прав ВПО.

15. Розкрийте сутність Керівних принципів ООН з питань переміщених осіб.

16. Вкажіть основні функції УВБК.

Тестові завдання

1. Гуманітарна допомога в Україні координується такою кількістю кластерів:

- а) 8;
- б) 10;
- в) 12;
- г) 15.

2. Чи беруть участь НУО в кластерах:

- а) ні;
- б) так;
- в) іноді.

3. Чи врегульовано на законодавчому рівні в Україні поняття «кластер»:

- а) ні;
- б) так.

4. Фінансування для НУО вперше було значно збільшено у:

- а) 2015 році;
- б) 2017 році;
- в) 2018 році.

5. За забезпечення житлом осіб у надзвичайних ситуаціях відповідає:

- а) УВБК ООН;
- б) ООН;
- в) ОБСЄ;
- г) НАТО.

6. За забезпечення харчування осіб у надзвичайних ситуаціях відповідає:

- а) УВБК ООН;
- б) ОБСЄ;
- в) ЮНІСЕФ.

7. Внутрішньодержавні кластери є:

- а) тимчасовими;
- б) постійними.

8. Провідна роль в організації міжнародної безпеки та зміцнення обороноздатності України належить:

- а) ЮНІСЕФ;
- б) ОБСЄ, НАТО;
- в) УВБК ООН.

Завдання 1

Іванов і його дружина – ВПО з Донецька. Протягом багатьох років вони були підприємцями. Після їхнього переселення вони стикнулися з ситуацією, що вони можуть відновити свій статус ФОП, працювати легально і сплачувати податки. Податкова адміністрація не надає можливості ВПО ФОП легально відновити свою діяльність. Надайте юридичну консультацію з посиланням на законодавство України.

Завдання 2

**Дайте правильну відповідь
(співвідношення поняття та визначення):**

1) Внутрішньо переміщені особи під час інтеграції в приймаючі територіальні громади ...	а), усунення юридичних та адміністративних бар'єрів, в тому числі надання можливості відновлення документів, на шляху до інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючі територіальні громади
2) Право на свободу пересування та право обирати місце проживання означає, зокрема (але не обмежується цим)...	б) такі ж самі права і свободи, як і члени приймаючої територіальної громади, їм повинна надаватися підтримка для нормалізації життя за новим місцем проживання (допомога у пошуку роботи, забезпечення доступу до житла тощо).
3) На новому місці проживання внутрішньо переміщені особи мають...	в) зберігають всі свої права і свободи.

4) Необхідною умовою впровадження довгострокових рішень для розв'язання проблеми внутрішнього переміщення є...	г). право повернутися до свого покинутого постійного місця проживання у разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення.
--	--

Відповіді на тестові завдання

1. а	5. а
2. б	6. в
3. а	7. а
4. в	8. б

Відповідь на завдання 1.

Для продовження ведення підприємницької діяльності як ФОП за новим місцем реєстрації Іванов має право з довідкою про взяття на облік ВПО³⁴⁴ звернутись до особи, яка перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації, нотаріуса з заявою про зміну інформації про місце проживання/місцезнаходження в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

В разі якщо Іванов був зареєстрований як ФОП до 1 липня 2004 року і інформація про нього як про ФОП в відповідному Реєстрі відсутня, він має подати документи для внесення до Реєстру.

Для державної реєстрації змін до відомостей про фізичну особу – підприємця, що містяться в Єдиному державному реєстрі, подаються такі документи:

1) заява про державну реєстрацію змін до відомостей про фізичну особу – підприємця, що містяться в Єдиному державному реєстрі;

2) документ про сплату адміністративного збору – у випадках, передбачених законодавством;

³⁴⁴ Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» 20 жовтня 2014 року № 1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

3) копія довідки про зміну реєстраційного номера облікової картки – у разі внесення змін, пов’язаних із зміною реєстраційного номера облікової картки платника податків;

4) копія першої сторінки паспорта та сторінки з відміткою про наявність права здійснювати будь-які платежі за серією та номером паспорта – у разі внесення змін, пов’язаних із зміною серії та номера паспорта, – для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті про право здійснювати платежі за серією та номером паспорта;

5) договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства – у разі створення фізичною особою – підприємцем сімейного фермерського господарства відповідно до Закону України “Про фермерське господарство”; договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства у новій редакції – у разі внесення змін, що містяться в договорі (декларації) про створення сімейного фермерського господарства.

Крім того внести інформацію до Реєстру Іванов можете самостійно через персональний кабінет веб-порталу «Онлайн-будинки юстиції».

Відповіді на завдання 2

1 в; 2 г; 3 б; 4 а

ТЕМА 10. ЗДІЙСНЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

- 1. Особливості здійснення та забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб.*
- 2. Особливості обліку та ведення реєстру внутрішньо переміщених осіб.*

§ 1. Особливості здійснення та забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб

Конституція України та міжнародні стандарти одноставно визначають рівність прав усіх громадян, зокрема в питаннях виборчого права. Керівні принципи ООН із питань переміщення осіб у межах країни, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, Рекомендації ПАРС визначають зобов'язання держав щодо забезпечення на законодавчому рівні прав переміщених осіб під час виборів, у тому числі й місцевих, однак ці норми не були враховані Верховною Радою.

Міжнародні стандарти у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб прямо забороняють дискримінацію чи інші форми обмежень прав та свобод внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, згідно з принципом 22 Керівних принципів, ВПО – незалежно від того, чи перебувають вони у таборах для внутрішньо переміщених осіб, чи поза межами таких таборів – не повинні зазнавати дискримінації, зумовленої їхнім переміщенням, в процесі реалізації права на свободу думки та совісті, вираження поглядів й переконань, права на здійснення підприємницької діяльності, права на працю, права на свободу об'єднань, на участь в управлінні місцевими справами, права голосу та права на участь в управлінні

державними та публічними справами, права на спілкування мовою, яку вони розуміють³⁴⁵.

Адміністративно-правовий статус суб'єкта адміністративно-правового регулювання виборчих відносин є багатоаспектною категорією, яка відображає його складний, юридично оформлений взаємозв'язок із державою та іншими учасниками державно-управлінських суспільних відносин, які регулюються за допомогою норм адміністративного права. Він пов'язаний із забезпеченням реалізації прав усіх учасників виборчого процесу і дотриманням покладених на них обов'язків відповідно до виборчого законодавства нашої країни³⁴⁶. Проте, наразі і досі не прийнято жодного нормативно-правового акту, який би забезпечував внутрішньо переміщеним особам гарантоване конституційне виборче право³⁴⁷.

Громадяни України являють собою найбільшу групу суб'єктів адміністративно-правових відносин. Важливою умовою визначення громадян як суб'єктів адміністративно-правових відносин є наділення їх правами й обов'язками. Виборчі права є одними з основоположних політичних прав громадян будь-якої демократичної держави. Право громадян обирати й бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування закріплюють: Загальна декларація прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Підсумковий

---

³⁴⁵ Ковриженко Д. С., Пашкова Н. В., Савелій С. С. Виборчі права внутрішньо переміщених осіб: проблеми та шляхи законодавчого врегулювання // Вісник Центральної виборчої комісії: загальнодержавне офіційне, нормативно-правове, інформаційне видання / Центральна виборча комісія. – Київ, 2017. – № 1 (35), квітень. – С. 48.

³⁴⁶ Співаков І. І. Щодо адміністративно-правового статусу учасників виборів // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_4_29.

³⁴⁷ Булик І.Л., Таряник Д.М. Проблеми реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення виборчого права внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 72.

документ Копенгагенської Ради з людського виміру ОБСЄ і Конституція України.

Реалізація цих основоположних прав ВПО і стала предметом спорів, що тривають уже понад декілька роки.

Для повноти реалізації правового статусу громадян під час проведення виборів необхідно забезпечити дотримання реалізації їхніх прав та обов'язків на законодавчому рівні.

Особливо гостро ця проблема постала напередодні місцевих виборів 2015 року. Тоді у країні склалася ситуація, за якої близько півтора мільйона громадян України – ВПО – були фактично позбавлені можливості реалізувати свої виборчі права, надані їм Конституцією. 14.07.2015 р. Верховна Рада України прийняла закон «Про місцеві вибори», який позбавив права участі у місцевих виборах більше ніж 1,4 млн. ВПО. Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про місцеві вибори», право голосу на виборах до місцевих органів влади мають особи, які належать до територіальної громади³⁴⁸. При цьому перелік документів, що, зокрема, засвідчує місце проживання виборця, є вичерпним: це або паспорт громадянина України, або тимчасове посвідчення громадянина України (для осіб, нещодавно прийнятих до громадянства України). Оскільки, відповідно до ст. 5 ЗУ «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», відмітка про реєстрацію місця проживання внутрішньо переміщеної особи не вноситься до її паспортного документа, а вноситься до довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, навіть зареєстровані у встановленому порядку переселенці втрачають право на участь у місцевих виборах всіх рівнів за новим місцем проживання³⁴⁹.

---

³⁴⁸ Закон України «Про місцеві вибори» від від 14.07.2015 № 595-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

³⁴⁹ Булик І.Л., Таряник Д.М. Проблеми реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення виборчого права внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 73.

Така ситуація суперечить вимогам ст. 8 ЗУ «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідно до якої внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси³⁵⁰.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини і надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».

В українському законодавстві виникла правова колізія. У нормах Закону «Про тимчасово переміщених осіб» (2014 р.) ідеться про необхідність забезпечення виборчого права громадян, які змушені були переселитися в зв'язку з війною на Донбасі та окупацією Криму. Зокрема, у ст. 8 Закону йдеться про те, що внутрішньо переміщена особа «реалізує своє право голосу на місцевих виборах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси».

Водночас у вересні 2015 р. набрав чинності новий Закон України «Про місцеві вибори», у якому законодавці не передбачили можливості голосування для внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони перебувають за межами населеного пункту, у якому прописані.

Відповідно до чинного законодавства та теоретичних засад конституційного права вибори в органи самоврядування тим і відрізняються від виборів до Верховної Ради України чи виборів Президента, що місцеву владу обирає місцева громада, тобто громадяни, які постійно проживають на території, на якій проводяться

---

³⁵⁰ Закон України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб» від 15.04.2014 № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

вибори. А іншого способу довести правовідносини громадянина і громади, окрім реєстрації, на жаль, в Україні нині не існує.

Проте при цьому виникає ряд моментів, що суперечать самому принципу місцевого самоврядування, тому що місцеві вибори – це вибори, де територіальні громади обирають свою владу. Насамперед виникає питання, чи можна вважати переселенців повноцінними членами тієї чи іншої територіальної громади, зважаючи, що далеко не всі внутрішні мігранти планують залишатися жити там, де мають надію зараз обирати місцеву владу.

На жаль, на практиці не існує механізму, який дав би змогу відділити тих, хто вже є членами нових громад, від тих, хто ними не є. І жоден із чинних нормативно-правових актів не пропонує, як це можна було б зробити. Проте під час пошуку можливих шляхів врегулювання цього спірного питання необхідно враховувати той факт, що не є можливим надання певних привілеїв переселенцям стосовно інших членів територіальних громад, які також не можуть голосувати на місцевих виборах.

На місцевих виборах не голосують трудові мігранти (причому йдеться не лише про тих, хто за кордоном, а й тих, які просто живуть в іншому місті України), військовослужбовці, добровольці, люди без реєстрації через відсутність житла чи з релігійних переконань, а також люди, які багато років проживають в одній громаді, але зареєстровані в іншій.

При цьому однозначним має бути врегулювання питання про виборчі права всіх переселенців, у тому числі з інших країн. Для цього необхідно виробити єдину законодавчу позицію щодо визначень такої категорії осіб, привівши їх до спільного знаменника. Наприклад, дати єдине визначення «переселенці», «переміщені особи» чи «внутрішньо переміщені особи», оскільки наявні в чинному законодавстві визначення є майже тотожними.

Ідея права вибору територіальної громади, до якої особа належить, є прогресивною. Участь вимушено переселених людей у виборах – дійсно проблема всеукраїнського масштабу, оскільки кожен громадянин повинен реалізовувати своє право голосу.

Позбавлення виборчих прав дискримінує переселенців, і таке обмеження не має правомірної, об'єктивної та обґрунтованої мети. Ситуація становить непряму дискримінацію за ознаками місця

проживання та належності до ВПО й суперечить стандартам міжнародного права, Конституції, законам України, а також зобов'язанням України щодо забезпечення сталої інтеграції ВПО за місцем переміщення.

Без ухвалення змін до законодавства, які реалізують активні виборчі права на місцевих виборах для переселенців, неможливо говорити далі про якусь цілісну стратегію, цілісне розуміння державою того, що робити з внутрішньо переміщеними особами, і про реалізацію їхнього права на інтеграцію в нові громади.

Варто відзначити, що міжнародні стандарти засвідчують необхідність належного законодавчого та практичного забезпечення виборчих прав громадян – внутрішньо переміщених осіб.

Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи (2006) «Щодо внутрішньо переміщених осіб» передбачають здійснення державами-членами належних правових та практичних заходів для того, щоб ВПО ефективно здійснювали своє право голосу на національних, регіональних або місцевих виборах, і забезпечення, щоб це право не порушувалося перешкодами практичного характеру.

Рекомендації 1877 (2009) Парламентської Асамблеї Ради Європи звертають увагу держав на необхідність вжиття всіх заходів для того, щоб ВПО реалізовували своє право на участь у громадському житті на усіх рівнях, включаючи право голосувати або виставляти свою кандидатуру на виборах.

Неможливість внутрішніх переселенців голосувати на місцевих виборах в Україні не лише не відповідає міжнародним стандартам у частині забезпечення виборчих прав цієї групи громадян, а й суперечить зобов'язанням української держави забезпечити інтеграцію ВПО.

У міжнародній практиці існують різні підходи до забезпечення виборчих прав переселенців на місцевих виборах. В Азербайджані виборчі права внутрішніх переселенців забезпечені на національному рівні, але їх голосування на місцевих виборах не передбачено. У свою чергу, відповідно до виборчого кодексу Грузії внутрішньо переміщені особи включаються до єдиного списку виборців (у тому числі й на місцевих виборах) за місцем їхнього фактичного проживання. А в Бельгії та Португалії навіть громадяни України, які там живуть, мають право обирати місцеву владу. У США для того,

щоб отримати право голосувати на місцевих виборах, необхідно мати лише договір оренди житла та робочий контракт. У Великобританії право на голосування за місцеву владу мають громадяни всіх країн ЄС: якщо ти живеш на цій території, платиш тут податки – ти маєш право обирати місцеву владу. У Франції кілька років тому почалася дискусія про те, щоб дозволити мігрантам голосувати на місцях, навіть не маючи громадянства та французького паспорта.

Щоб дати виборцю можливість здійснити свій вибір незалежно від обставин, існують альтернативні види голосування. Європейські практики розв'язують проблему реалізації активного виборчого права таким чином: голосування поштою (Греція, Бельгія, Великобританія), голосування за довіреністю (Нідерланди, Франція, Бельгія) та найпрогресивніший спосіб – голосування через Інтернет (було апробовано в Естонії, Португалії та Франції).

Інтернет-урядування окремих європейських держав стає певним індикатором успішного розвитку країни загалом. Найбільш успішним прикладом нині вважається Естонія. У 2000 р. у країні було введено електронну ідентифікаційну карту. Її, як і паспорт, має кожен дорослий громадянин країни. Вона дає змогу контролювати банківські рахунки, користуватися електронним підписом, подавати декларацію в податкову, оплачувати транспортні послуги в найбільших містах, подорожувати країнами ЄС, а віднедавна – ще й брати участь у виборах.

Можливо, досвід зарубіжних країн є дещо прогресивним і не абсолютно доречним для України, проте деякі моменти з урахуванням інтересів внутрішньо переміщених осіб є цікавим. Так, наприклад, Закон про ID-карти вже ухвалений і в Україні, теоретично працює з 1 січня 2016 р. та в майбутньому теж може стати можливістю для голосування.

Багато виборців в Україні не голосують на виборах через те, що не мають такої можливості (переселенці, військовослужбовці із зони АТО, українці, які перебувають за кордоном, люди, які не здатні самотійно пересуватися). Завдяки електронному голосуванню знизиться рівень фальсифікації, корупції під час виборів, кожен громадянин матиме змогу самотійно простежити, чи дійшов його голос до виборця, а також економиться значна сума коштів.

Українське суспільство перебуває на стадії пошуку механізмів взаємодії з внутрішньо переміщеними особами. Через трагічні для країни події вимушених переселенців у країні неймовірно багато: явище, яке в Україні відбулося вперше в історії незалежності. Це люди, обтяжені величезною кількістю проблем, від побутових до світоглядних. І від того, наскільки швидко вони зможуть відчутися себе повноцінною часткою приймаючих громад та адаптуються на новому місці проживання, залежить у тому числі суспільна ситуація загалом.

Немає сумніву, що кожен громадянин України повинен мати можливість реалізувати своє право обирати органи влади, і те, що частина людей, імовірно, не можуть його використати, не є позитивним моментом.

До виборчих відносин, що врегульовані адміністративно-правовими нормами належать:

- відносини з приводу призначення виборів;
- відносини щодо визначення кордонів виборчих дільниць та складання списку виборців;
- відносини пов'язані із визначенням правового статусу державних органів та органів місцевого самоврядування, діяльність яких направлена на належне забезпечення виборчого процесу;
- відносини з приводу формування і функціонування виборчих комісій;
- відносини пов'язані з висуненням і реєстрацією кандидатів;
- відносини щодо проведення передвиборчої агітації;
- відносини з приводу організації і порядку голосування, підрахунку голосів, встановлення результатів виборів і їх офіційного опублікування;
- відносини з приводу притягнення до адміністративної відповідальності у випадках порушення виборчих прав;
- відносини з приводу оскарження рішень і дій виборчих комісій, органів державної влади і місцевого самоврядування;
- відносини щодо забезпечення охорони виборчого процесу³⁵¹.

---

³⁵¹ Співаков І. І. Щодо адміністративно-правового статусу учасників виборів / // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 128. – Режим

На даний час законодавці пропонують гнучкий механізм, який дозволяє тим ВПО, які планують постійно проживати в нових громадах, змінити свою виборчу адресу та повноцінно реалізовувати свої конституційні права, інтегруватися у громаду та брати відповідальність за прийняті рішення.

Врахувавши вищезазначені порушення, з метою відновлення виборчих прав ВПО, група народних депутатів, разом з представниками правозахисних організацій, в Верховній Раді України зареєстрували три законопроекти, які пропонують вирішити питання голосування внутрішньо переміщених осіб на місцевих виборах. Законопроект 2501а (В.Хомутич, В.Бондар) передбачає можливість голосування ВПО шляхом тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси. Альтернативні законопроекти 2501а-1 (С.Тарута, авторський колектив) та 2501а-2 (Ю. Львовичкіна) обидва пропонують забезпечити реалізацію права участі переселенців у місцевих виборах шляхом зміни виборчої адреси, однак у різний спосіб.

Експерти наполягають, що уваги вартий саме законопроект 2501а-1, оскільки він одночасно дозволяє реалізувати права внутрішньо переміщених осіб та уникнути виборчих маніпуляцій, пропонуючи використовувати заявний (а не автоматичний) принцип зміни виборчої адреси.

Законопроект № 2501а-1:

- встановлює, що належність громадянина до територіальної громади визначається не лише відміткою про реєстрацію місця проживання у паспорті, але й довідкою ВПО;
- визначає, що довідка ВПО є підставою для зміни виборчої адреси;
- встановлює заявний принцип для змінення виборчої адреси (можливість добровільного звернення особи до територіального органу ведення Єдиного реєстру виборців не пізніше як за 15 днів до проведення виборів);
- передбачає можливість проведення перевірки даних, зазначених ВПО;

- обмежує спроби повторної зміни виборчої адреси ВПО шляхом встановлення розумного терміну неможливості такої зміни³⁵².

Попри великий тиск з боку громадськості, законопроект №2501а-1 не був включений до порядку денного для розгляду на пленарних засіданнях Парламенту до місцевих виборів, що відбулися 25 жовтня, та означає, що близько півтора мільйони громадян України втратили можливість реалізувати виборче право, гарантоване Конституцією.

Законність та гарантії правого захисту учасників виборів і референдумів не було забезпечено та дотримано.

Імперативна прив'язка процедур визначення виборчої адреси, участі виборців у місцевих виборах або голосуванні за кандидатів у народні депутати України у одномандатних виборчих округах до чинної системи реєстрації місця проживання громадян має ознаки непрямой дискримінації, а також не враховує внутрішніх міграційних реалій, приводить до обмеження участі значної частини виборців у голосуванні.

Основним завданням адміністративного захисту виборчих відносин є створення і збереження режиму законності і дисципліни в ході проведення виборів, за якого ризик вчинення правопорушень, що посягають на виборчі права громадян повинен бути мінімізований, із одночасним забезпеченням постійного функціонування високого ефективного та швидкодіючого механізму реагування органів владних повноважень на усі можливі негативні явища, що обмежують (або можуть обмежити) реалізацію громадянами прав на участь у управлінні справами в країні за допомогою виборів³⁵³.

Вирішити цю проблему взяли на себе народні обранці, які 27 березня 2017 року зареєстрували проект Закону № 6240 «Про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав

---

³⁵² Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб №2501а-1 від 21.08.2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56287.

³⁵³ Співаков І. І. Щодо адміністративно-правового статусу учасників виборів / // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 129.

внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян)»³⁵⁴.

Як передбачено у законопроекті, виборець зможе змінити виборчу адресу після вмотивованого звернення до органу ведення Реєстру за наявності наступних підстав:

- Наявність у виборця довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

- Оренда житла виборцем за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою.

- Здійснення виборцем підприємницької діяльності за адресою житла, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою, за умови;

- Наявність у виборця права власності на житло за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою.

- Здійснення виборцем догляду за особою, місце проживання якої зареєстровано відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою.

- Перебування виборця у шлюбі або у родинних відносинах із особою, місце проживання якої зареєстровано відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою³⁵⁵.

Станом на той час, на 2018 рік процеси внутрішнього переміщення почалися більше ніж чотири роки тому. Отже, більша частина ВПО вже є частиною тієї територіальної громади, де вони проживають на сьогодні. До того ж, відсутні будь-які гарантії того, що окупація та збройний конфлікт припиняться найближчим часом і

---

³⁵⁴ Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян) № 6240 від 27.03.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425.

³⁵⁵ Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян) № 6240 від 27.03.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425.

ВПО зможуть повернутися до своїх домівок. При цьому вони сплачують податки, зокрема місцеві, та користуються адміністративними послугами саме за новим місцем проживання. Зміна реєстрації місця проживання у паспорті неможлива для ВПО, адже відповідно до законодавства України, отримання від повідного штампку реєстрації позбавить статусу ВПО.

Правове регулювання виборчих відносин – це цілеспрямований управлінський вплив держави на суспільні відносини, з приводу формування виборчих органів або заміщення державних посад, що здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів направлених на забезпечення належних умов для реалізації громадянами виборчих прав, підтримання правопорядку і громадської безпеки під час проведення виборів³⁵⁶.

Правове регулювання виборчого процесу потребує подальшого вдосконалення з метою забезпечення повною мірою конституційних виборчих прав громадян України³⁵⁷.

Тому необхідно розробити механізм залучення ВПО до участі у місцевих виборах та підтримати проект Закону України «Про забезпечення доступу до виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян», в якому пропонується усунути допущені порушення прав громадян та привести чинне законодавство у відповідність до Конституції України та міжнародних стандартів виборчого процесу. Адже питання внутрішньо переміщених осіб має бути одним із виразно артикульованих пріоритетів будь-якої державної влади й чіткого плану дій не лише на сьогодні, а й на наступні роки. Важливо координувати зусилля

---

³⁵⁶ Булик І.Л., Таряник Д.М. Проблеми реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення виборчого права внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 71.

³⁵⁷ Ковриженко Д.С., Пашкова Н.В., Савелій С.С. Виборчі права внутрішньо переміщених осіб: проблеми та шляхи законодавчого врегулювання // Вісник Центральної виборчої комісії: загальнодержавне офіційне, нормативно-правове, інформаційне видання / Центральна виборча комісія. – Київ, 2017. – № 1 (35), квітень. – С. 51.

держави та громадянського суспільства у допомозі внутрішньо переміщеним особам, з метою вирішення максимум проблем, з якими зіткнулися громадяни.

§ 2. Особливості обліку та ведення реєстру внутрішньо переміщених осіб

Відповідно до Конституції України – усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст.21 Конституція України 1996 року). Але незважаючи на дану норму закону України, що має найвищу юридичну силу, права громадян України порушуються на території Донецькій та Луганських областях України з квітня 2014 року. Такі громадяни змушені покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, такі громадяни називаються внутрішньо переміщеними особами³⁵⁸.

Проблема обліку осіб постала одразу на самому початку такого явища як «внутрішнє переміщення всередині країни». Поступово ця тема набувала все більшої ваги та актуальності, пропорційно до росту чисельності переселенців. Їй до сьогодні дані Мінсоцполітики суттєво відрізняються від відомостей ООН та Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціальної допомоги переселенцям³⁵⁹.

---

³⁵⁸ Гусельнікова Н.Д., Стрельченко О.Г. Адміністративно-правова характеристика суб'єктів у сфері діяльності та доступу до єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 78.

³⁵⁹ Дурнева Т. Уряд затвердив порядок ведення єдиної бази даних внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iser.org.ua/analitika/gromadianske-suspilstvo/edina-baza-pereselentsiv-vporiadkuvannia-vidnosin-mizh-derzhavoiu-ta-vpo>

Персональні дані в базі даних зберігаються протягом десяти років після закінчення дії обставин, визначених статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». У разі закінчення строку їх зберігання персональні дані підлягають знищенню, яке здійснюється у спосіб, що виключає подальшу можливість поновлення таких даних. Розголошення отриманих уповноваженими органами персональних даних про внутрішньо переміщену особу без її згоди забороняється, крім випадків, передбачених законом. Внутрішньо переміщена особа, персональні дані якої обробляються, користується всіма правами суб'єкта персональних даних, визначеними частиною другою статті 8 Закону України «Про захист персональних даних».

Внутрішньо переміщеній особі може бути відмовлено у внесенні інформації до бази даних. Зокрема, у випадку наявності у державних органів відомостей про подання для отримання довідки завідомо неправдивих відомостей; у випадку відсутності в документі, що посвідчує особу відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення та відсутності чи недостатності доказів, які підтверджують факт проживання особи на зазначеній території; у випадку втрати документів, що посвідчують особу (до їх відновлення) тощо.

Особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними.

Категорії суб'єктів у сфері щодо створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб:

1. Уповноважені органи, які вносять в електронній формі інформацію до бази даних на підставі поданої внутрішньо переміщеною особою заяви, форму якої затверджує Міністерство соціальної політики України. Такими органами є структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі створення) рад.

2. Органи, що мають право одержувати інформацію з бази даних. До таких органів належить Мінфін, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб,

інші центральні органи виконавчої влади, Пенсійний фонд України та його територіальні органи з дотриманням вимог Законів України «Про доступ до публічної інформації»³⁶⁰.

3. Громадські об'єднання, волонтерські, благодійні організації, які надають адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам. Варто відзначити, що зазначені органи є користувачами бази у частині задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб (житлових, соціальних, медичних, освітніх, потреб у технічних та інших засобах реабілітації) без доступу до персональних даних. Під час користування базою даних вони можуть здійснювати пошук цільової групи внутрішньо переміщених осіб для надання допомоги, отримувати інформацію щодо цільової групи внутрішньо переміщених осіб, які потребують допомоги, з розподілом за регіонами та здійснювати перегляд складу цільової групи внутрішньо переміщених осіб відповідно до потреби у допомозі та вибраних регіонів.

4. Внутрішньо переміщені особи або їх законні представники. Під час користування базою даних такі особи можуть ознайомитися з власною заявою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, інформацією про стан дії довідки (дійсна; дію скасовано) та інформацією про стан надання відповідної допомоги, а також наявними пропозиціями стосовно можливості отримання допомоги за кожною зазначеною нею у заяві потребою, які надаються громадськими об'єднаннями, волонтерськими, благодійними організаціями.

Раніше кожен окремий орган соціального захисту адміністративно-територіальної одиниці мав свій реєстр. Ці структури працювали в автономному режимі. Часто це унеможливило коректний процес збору даних та їхнє повноцінне використання як органами влади, так і недержавними інституціями, які допомагають вирішити проблеми внутрішньо переміщених осіб. «Реалізація постанови сприятиме проведенню процедури обліку внутрішньо переміщених осіб та повноцінному виявленню їх потреб і намірів, що дозволить внутрішньо переміщеним особам у повній мірі

---

³⁶⁰ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

реалізувати свої права та свободи», – відзначається на сайті Кабміну³⁶¹.

Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб – це автоматизований банк відомостей, створений для забезпечення єдиного державного обліку фізичних осіб, які є внутрішньо переміщеними. Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб створюється з метою обліку таких осіб³⁶².

Суб'єктами у сфері створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. До таких суб'єктів належать:

Органи, що мають право одержувати інформацію з бази даних. До таких органів належить Мінфін, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, інші центральні органи виконавчої влади, Пенсійний фонд України та його територіальні органи з дотриманням вимог Законів України «Про інформацію» і «Про захист персональних даних».

Громадські об'єднання, волонтерські, благодійні організації, які надають адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам. Варто відзначити, що зазначені органи є користувачами бази у частині задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб (житлових, соціальних, медичних, освітніх, потреб у технічних та інших засобах реабілітації) без доступу до персональних даних. Під час користування базою даних вони можуть здійснювати пошук цільової групи внутрішньо переміщених осіб для надання допомоги, отримувати інформацію щодо цільової групи внутрішньо переміщених осіб, які потребують допомоги, з розподілом за регіонами та здійснювати перегляд складу цільової групи внутрішньо переміщених осіб відповідно до потреби у допомозі та вибраних регіонів.

---

³⁶¹ Дурнева Т. Уряд затвердив порядок ведення єдиної бази даних внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iser.org.ua/analitika/gromadianske-suspilstvo/edina-baza-pereselentsiv-vporiadkuvannia-vidnosin-mizh-derzhavoiu-ta-vpo>

³⁶² Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

Внутрішньо переміщені особи або їх законні представники. Під час користування базою даних такі особи можуть ознайомитися з власною заявою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, інформацією про стан дії довідки (дійсна; дію скасовано) та інформацією про стан надання відповідної допомоги, а також наявними пропозиціями стосовно можливості отримання допомоги за кожною зазначеною нею у заяві потребою, які надаються громадськими об'єднаннями, волонтерськими, благодійними організаціями.

Для одержання актуальної та повної інформації про внутрішньо переміщених осіб з бази даних формується звіт, який призначений для посадових осіб Мінсоцполітики, Мінфіну, Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, уповноважених органів, інших центральних органів виконавчої влади, Пенсійного фонду України та його територіальних органів. Мінсоцполітики надає доступ до отримання звіту зазначеними органами на підставі письмового запиту, в якому зазначаються необхідна інформація та прізвище посадової особи, яка матиме право доступу³⁶³.

Доступ до інформації, яка міститься в базі даних, здійснюється на безоплатній основі і забезпечується за допомогою веб-інтерфейсу з дотриманням вимог до обробки персональних даних, визначених Законом України «Про захист персональних даних». Робота з персональними даними внутрішньо переміщених осіб за допомогою веб-інтерфейсу проводиться через захищений контур обміну даними з використанням сертифікованих засобів шифрування.

Для одержання актуальної та повної інформації про внутрішньо переміщених осіб з бази даних формується – звіт, який призначений для посадових осіб Міністерство соціальної політики України, Міністерство фінансів України, Міністерства з питань

---

³⁶³ Гусельнікова Н.Д., Стрельченко О.Г. Адміністративно-правова характеристика суб'єктів у сфері діяльності та доступу до єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 79.

тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, уповноважених органів, інших центральних органів виконавчої влади, Пенсійного фонду України та його територіальних органів. Міністерство соціальної політики України надає доступ до отримання звіту зазначеними органами на підставі письмового запиту, в якому зазначаються необхідна інформація та прізвище посадової особи, яка матиме право доступу³⁶⁴.

Доступ до інформації, яка міститься в базі даних, здійснюється на безоплатній основі і забезпечується за допомогою веб-інтерфейсу з дотриманням вимог до обробки персональних даних.

Робота з персональними даними внутрішньо переміщених осіб за допомогою веб-інтерфейсу проводиться через захищений контур обміну даними з використанням сертифікованих засобів шифрування.

Статистика внутрішньо переміщених осіб станом на 9 січня 2018 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 492 100 переселенців, або 1 218 002 сім'ї з Донбасу і Криму. Про це повідомляє Міністерство соціальної політики. Україна зараз входить до рейтингу ТОП-10 країн світу за кількістю переселенців³⁶⁵.

Питання для самоперевірки

1. Що належить до виборчих відносин, які врегульовані адміністративно-правовими нормами?
2. Чи мають право внутрішньо переміщені особи Грузії право голосу на всіх видах виборів?

³⁶⁴ Курс адміністративного права України / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін. – Київ: Юрінком Інтер, 2013. – 864 с.

³⁶⁵ Гусельнікова Н.Д., Стрельченко О.Г. Адміністративно-правова характеристика суб'єктів у сфері діяльності та доступу до єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 79.

3. Які країни застосовують подібний до Грузинського підхід щодо реєстрації і забезпечення права голосу ВПО?

4. Дайте визначення адміністративно-правового регулювання виборних відносин та назвіть їх основні завдання?

5. Назвіть категорії суб'єктів щодо створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної база даних ВПО?

6. Чи є данні в Єдиній інформаційній базі даних ВПО конфіденційними?

7. Що потрібно щоб отримати інформацію з Єдиної інформаційної база даних внутрішньо переміщених осіб?

8. Хто може отримати довідку про взяття на облік ВПО?

9. Який орган місцевого самоврядування має повноваження на видачу довідок про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб?

10. Які підстави для взяття на облік внутрішньо переміщених осіб?

11. Куди може звернутись особа, якій було відмовлено у видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб, щодо захисту свої прав?

12. На який строк видається довідка про взяття на облік ВПО?

13. З яких підстав заявнику може буди відмовлено в отриманні довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб?

Тестові завдання

1. Захист ВПО від дискримінації, зумовленої їх переміщенням, закріплено в Керівних принципах з питань переміщених осіб у статті:

а) 22;

б) 25;

в) 45;

г) 30.

2. Чи має ВПО право голосу на виборах згідно із ЗУ «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб»?

а) ні;

б) так.

3. За який термін до проведення виборів ВПО може звернутись до територіального органу ведення Єдиного реєстру виборців про зміну виборчої адреси?

- а) 30 днів;
- б) 10 днів;
- в) 15 днів.

4. Автоматизований банк відомостей про ВПО створено з метою:

- а) обліку таких осіб;
- б) спостереження за діяльністю таких осіб.

5. ВПО мають право доступу до Єдиної інформаційної бази даних про ВПО:

- а) так;
- б) ні.

6. Україна входить у десятку країн світу за кількістю ВПО:

- а) ні;
- б) так.

7. Втрата документів, що посвідчують особу, є підставою для відмови у видачі довідки про взяття на облік ВПО:

- а) так;
- б) ні.

8. Скоєння злочину є підставою для припинення дії довідки про взяття на облік ВПО:

- а) ні;
- б) так.

9. Рішення про відмову у видачі довідки про взяття на облік ВПОЛ приймається не пізніше такого терміну після подання відповідної заяви:

- а) 1 дня;
- б) 10 днів;
- в) 30 днів;
- г) 15 днів.

10. Виїзд на постійне місце проживання за кордон є підставою для скасування дії довідки про взяття на облік ВПО:

- а) так;
- б) ні.

Завдання 1

Чи є дійсними довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, які були видані з жовтня 2014 року до набуття чинності постановами КМУ від 04.03.2015 № 79 (у частині проставлення відмітки Державної міграційної служби) та від 26.08.2015 № 636 (в частині подовження терміну довідки), які не мають відмітки Державної міграційної служби та не були подовжені, оскільки при видачі таких довідок це не було передбачено законодавством і в програмному комплексі вони були внесені, як безстрокові?

Відповіді на тестові завдання

1. а. 2. б. 3. в. 4. а. 5. а. 6. б. 7. а. 8. б. 9. г. 10. а.

Відповідь на завдання 1

Такі довідки мають бути замінені.

Довідки, що були видані внутрішньо переміщеним особам до 13 січня 2016 року, і які були дійсними на момент набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», то такі довідки також є чинними та діють безстроково, крім довідок, дію яких було скасовано з підстав передбачених статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також довідок, в яких адресою місця проживання внутрішньо переміщеної особи вказано адресу місцезнаходження органу державної влади, органу місцевого самоврядування, юридичної особи публічного права, її підрозділу, будь-якого іншого приміщення, за якою внутрішньо переміщена особа фактично не проживає.

ТЕМА 11. ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ, ТРУДОВИХ ТА ІНШИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

- 1. Юридична природа права на захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб.*
- 2. Особливості державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях внутрішньо переміщених осіб.*
- 3. Право на працю та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб.*

§ 1. Юридична природа права на захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб

За юридичною природою право на захист житла є невід'ємним елементом прав людини й громадянина. Право на захист необхідно розглядати в сукупності можливостей як матеріально-правового, так і процесуального характеру. Реалізація права на захист житлових прав завжди пов'язується із застосуванням примусу щодо зобов'язаної особи. Правова охорона житлових прав – це сукупність заходів, спрямованих на регулювання суспільних відносин із приводу житла, попередження порушень та усунення причин, що зумовлюють порушення житлових прав, а також заходи, спрямовані на визнання чи поновлення права в разі його порушення або оспорювання, а саме захист. Правовий захист житлових прав є складовою правової охорони.

Житлове забезпечення є однією з форм соціального захисту житлових прав внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Процедурні правовідносини з реалізації житлових прав відіграють важливу роль при реалізації прав ВПО загалом. Конституційна дефініція визначає право кожного на житло³⁶⁶.

---

³⁶⁶ Басова І.С. Захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб //

Для соціально незахищеної категорії громадян, тих, хто потребує соціального захисту реалізація цього права можлива шляхом отримання житла безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Відповідно до ст. 48 Конституції України³⁶⁷ кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. А у випадку з ВПО це положення має особливе значення. Ст. 2 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»³⁶⁸ від 18.01.2018 р. № 2268 за фізичними особами незалежно від перебування їх на обліку як внутрішньо переміщених осіб чи від набуття ними спеціального правового статусу та за юридичними особами зберігається право власності, інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, якщо таке майно набуто відповідно до законів України.

Стаття 47 Конституції України закріплює право кожного на житло³⁶⁹. Проголошуючи це право, Конституція України встановлює обов'язок держави створити умови, за яких кожний громадянин матиме можливість не лише мати житло, придбати його у власність або взяти в оренду, а й забезпечити належний правовий захист житлових прав. Загальна декларація прав людини пов'язує поняття

Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 101.

³⁶⁷ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 17.04.2018).

³⁶⁸ Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 р. № 2268. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення 17.04.2018).

³⁶⁹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами й доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html.

«гідний рівень життя» з наявністю в людини житла³⁷⁰. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права зобов'язує державу забезпечити кожній особі ефективний засіб правового захисту в разі порушення її прав і свобод (ст. 2). Право на захист для кожної особи, яка його потребує, забезпечується державою, її компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими органами³⁷¹.

Насамперед право на захист житла забезпечується Конституцією України, норми якої конкретизовано в ст. 311 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка закріплює принцип непопорушності житла фізичної особи³⁷².

Захист житлових прав ВПО – це передбачені законодавством права та гарантії за допомогою яких останні можуть реалізувати права в галузі житлового забезпечення.

Звертаючись до питання соціального захисту в частині житлового забезпечення як загальної категорії та кола житлових прав і гарантій, яким він охоплюється, можна констатувати, що для ВПО такий захист має певні особливості. В цьому, на нашу думку, доцільним буде говорити, що з-поміж визначених конституційних прав для людини і громадянина України в галузі житлового забезпечення, є окрема категорія житлових прав, які передбачені виключно для ВПО. Йдеться про: 1) право на безоплатне тимчасове проживання за умови сплати вартості комунальних послуг; 2) право на придбання житла у багатоквартирних будинках за власний рахунок на пільгових умовах; 3) право на будівництво житла в селі з наданням довгострокових кредитів. Окреме місце займають житлові програми загальнодержавного та місцевого значення³⁷³.

---

³⁷⁰ Загальна декларація прав людини : міжнародний документ від 10.12.1948р. [Електронний ресурс].-Режимдоступу:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/MU48001D.html.

³⁷¹ Міжнародний пакт про громадянські й політичні права : міжнародний документ від 16.12.1966 р., ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

³⁷² Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/T030435.html.

³⁷³ Басова І.С. Захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб //

Серед виключних прав, пов'язаних з реалізацією ВПО права на житло можна виділити: право на достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, місця тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля; на створення належних умов для постійного чи тимчасового проживання; право на переміщення рухомого майна ВПО; право на отримання грошових виплат, що повністю або частково покривають виплати на проживання; право на оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення ВПО (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення).

Зупиняючись на праві безоплатного тимчасового проживання за умови сплати вартості комунальних послуг можна констатувати, що це право є виключним правом, передбаченим законодавцем для ВПО. Ця норма є новою для права соціального захисту осіб загалом та захисту прав і свобод ВПО зокрема. Жодний нормативний акт в галузі захисту соціальних прав, не містить схожих за змістом положень.

Так, ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»³⁷⁴ від 20.10.2014 р. № 1706 ВПО надається право на отримання у безоплатне користування житло для тимчасового проживання (за умови оплати ними вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік ВПО; для багатодітних сімей, інвалідів, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено. Вартість комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення (містечках із збірних модулів, гуртожитках,

---

Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 102.

³⁷⁴ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page> (дата звернення 19.04.2018).

оздоровчих таборів, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) вираховується відповідно до тарифів на такі послуги та товари для населення.

За юридичною природою право на захист житла є невід'ємним елементом прав людини й громадянина. Необхідно зазначити, що існує проблема співвідношення права на захист і суб'єктивного цивільного права. У правовій науці можна виділити декілька підходів до їх співвідношення: 1) право на захист як одна з правомочностей суб'єктивного права; 2) право на захист як самостійне суб'єктивне право³⁷⁵; 3) право на захист як елемент правового статусу громадянина³⁷⁶.

Суб'єктом правовідносин з реалізації цього права є ВПО, в тому числі ВПО – багатодітні родини, інваліди, особи похилого віку. Проте, незважаючи на нормативну визначеність складність проявляється в механізмі реалізації цих норм, тобто у виникненні процедурних правовідносин та доведенні їх до логічного завершення, а саме отриманні житла ВПО на вказаних умовах.

Йдеться про те, визначаючи такий спосіб захисту житлових прав, законодавцем не було враховано термінологічні та процедурні особливості вже існуючих процедурних правовідносин з питань реалізації громадянами прав на житлове забезпечення. Досліджуючи нормативно-правову базу з питань житлового забезпечення, його категоріальний апарат, умови, механізм та особливості реалізації житлових прав громадян встановлено, право на отримання соціального житла можливе в порядку черги на одержання соціального житла та за умови перебування на соціальному квартирному обліку. Тобто, на момент звернення до органів державної влади з питання отримання такого соціального житла ВПО має перебувати в черзі та на квартирному обліку. Проте, у випадку з ВПО це положення відіграє неабияку роль, бо не всі переміщені особи перебувають на

---

³⁷⁵ Бородавкіна Н.М. Защита права как субъективное гражданское право // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2004. – № 3. – С. 121.

³⁷⁶ Елисейкин П.Ф., Юдельсон К.С. Право граждан на судебную защиту – элемент правового статуса личности // Цивилистические проблемы правового статуса личности в социалистическом обществе. – Саратов: Саратовский юрид. ин-т, 1982. – С. 10.

такому обліку. Зважаючи на підстави, які спричиняють масове вимушене переміщення та необхідність миттєвого реагування на їх вирішення те, вважаємо, що має бути створений окремий резервний житловий фонд для категорії ВПО, та, у зв'язку з цим, змінено механізм отримання такого житла. Насамперед, відійти від категорії черговості³⁷⁷.

Навіть, у випадку, коли ВПО перебуває в соціальному квартирному обліку, отримати квартиру або садибний (одноквартирний) житловий будинок із житлового фонду соціального призначення в позачерговому порядку остання не зможе. Оскільки до суб'єктного складу осіб, що мають право на позачергове або першочергове отримання житла зазначеної категорії відповідно ст. ст. 11, 12 Закону України «Про житловий фонд соціального призначення»³⁷⁸ від 12.01.2006 р. № 3334 не включений такий суб'єкт як ВПО. У зв'язку з викладеним, вважаємо за доцільне включити в загальний перелік категорій осіб, що мають право на позачергове або першочергове отримання квартир або садибних (одноквартирних) жилих будинків із житлового фонду соціального призначення ВПО. А також спростити процедуру постановки на квартирний соціальний облік для вищевказаної категорії громадян.

Матеріально-правовий зміст права на захист включає в себе такі складові: 1) можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби примусу до правопорушника, захищати належні йому права власними діями фактичного порядку (самозахист) (ст. 19 ЦК України); 2) можливість застосування уповноваженою особою щодо зобов'язаної особи «мір оперативного впливу» або «мір, близьких до самозахисту» (відмова кредитора від простроченого виконання) (ст. 612 ЦК України); 3) можливість уповноваженої особи звернутись до органів державної влади та

---

³⁷⁷ Басова І. С. Захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 103.

³⁷⁸ Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12.01.2006 р. № 3334. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3334-15> (дата звернення 19.04.2018).

органів місцевого самоврядування чи громадських об'єднань із вимогою примусити зобов'язану особу до правомірної обов'язкової поведінки (ст. 17 ЦК України); 4) у зв'язку з ратифікацією Конвенції про захист прав людини виділяється можливість звернутися в міжнародні організації із захисту прав і свобод людини, якщо вичерпані всі наявні внутрішньодержавні засоби правового захисту (ст. 55 Конституції України)³⁷⁹.

Процесуальний зміст права на захист складають такі елементи:

1) можливість уповноваженої особи самостійно врегулювати спірні правовідносини або звернутися за захистом порушеного права в будь-який компетентний орган у встановленій законом формі (ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)); 2) можливість використання уповноваженою особою будь-яких передбачених законом процесуальних прав і процедур, встановлених для цієї конкретної форми захисту прав (ст. ст. 27, 33 ЦПК України); 3) можливість оскарження у встановленому законом порядку рішення компетентного органу в конкретній справі (ст. 13 ЦПК України).

Розглядаючи юридичну природу права на захист житлових прав, необхідно визначити підстави реалізації такого права. Так, на думку Я.В. П'янової, порушення суб'єктивного цивільного права можна визначити як протиправну дію (бездіяльність) особи, що має наслідком ліквідацію належного іншій особі суб'єктивного цивільного права або обмеження свободи його реалізації як повністю, так і частково. Невизнання суб'єктивного цивільного права можна визначити як дію чи бездіяльність особи, що за змістом становить заперечення існування суб'єктивного цивільного права іншої особи, проте не має ознак порушення права – ліквідації чи обмеження свободи реалізації права. Оспорювання суб'єктивного цивільного права можна визначити як дію чи бездіяльність особи, яка полягає в запереченні належності або обсягу відповідного суб'єктивного цивільного права без ознак його порушення³⁸⁰.

³⁷⁹ Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. – Київ, 2009. – С. 21.

³⁸⁰ П'янова Я.В. Судовий захист майнових цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. – Харків, 2009. – С. 33.

Відповідно до ст. 20 ЦК України право на захист особа здійснює на власний розсуд. З аналізу норми постає, що право на захист може реалізуватися не лише особою, чиє право порушено, не визнано чи оспорено. Захист права може здійснюватися також за допомогою суспільних, державних та міжнародних установ і їх посадових осіб, які наділяються відповідною компетенцією. Зокрема, ідеться про захист житлових прав органами прокуратури, які виявили порушення житлових прав (ст. 121 Конституції України).

Водночас, відсутність достатньої кількості вільного чи новозбудованого житла, з розрахунку на чисельність нужденних з категорії ВПО, загальмовує цей процес, що не в повній мірі захищає останніх³⁸¹.

Отже, під правом на захист житлових прав пропонуємо розуміти передбачену Конституцією України та іншими законами можливість управомоченої особи застосовувати до правопорушника заходи впливу. Право на захист житлових прав включає можливість таких дій: а) самозахисту житлових прав, тобто можливість управомоченої особи використовувати дозволені законом засоби примусу до правопорушника, захищати належні їй права власними діями фактичного порядку; б) застосування управомоченою особою щодо зобов'язаної особи «мір оперативного впливу» або «мір, близьких до самозахисту»; в) звернення управомоченої особи до компетентних органів із вимогою примусити зобов'язану особу до правомірної обов'язкової поведінки; г) звернення в міжнародні організації із захисту прав і свобод людини, якщо вичерпано всі наявні національні засоби правового захисту житлових прав.

---

³⁸¹ Басова І. С. Захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 104–105.

§ 2. Особливості державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях внутрішньо переміщених осіб

У зв'язку з масовими хвилями переселення осіб в межах держави, спричиненими збройним конфліктом у Луганській та Донецькій областях, а також гострою ситуацією на території Автономної Республіки Крим, виникла нагальна потреба у створенні ефективних способів захисту законних прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб. Дане явище стало причиною видозмінення вже існуючих, а також прийняття нових нормативно-правових актів, які регулюють статус внутрішньо переміщених осіб, гарантують забезпечення та захист прав, свобод та інтересів, серед яких важливе місце посідає право власності на нерухоме майно.

Гарантії здійснення права власності та його захисту закріплено у Конституції України. Так, відповідно до статті 41 Конституції України кожен має право, зокрема, володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, і, відповідно, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним. Частина друга статті 41 Конституції України містить імперативну норму, відповідно до якої право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Аналогічне положення міститься у частині першій статті 317 Цивільного кодексу України, відповідно до якої власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Разом з тим, частиною першою статті 182 Цивільного кодексу України визначено, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» №1952-IV від 01.07.2004 р. державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державна реєстрація прав) – це офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Систему органів та суб'єктів, які здійснюють повноваження у сфері державної реєстрації прав складають:

1. Міністерство юстиції України та його територіальні органи;
2. суб'єкти державної реєстрації прав: виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська, Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації;
3. акредитовані суб'єкти;
4. державні реєстратори прав на нерухоме майно.

За загальним правилом, державна реєстрація права власності та інших речових прав проводиться незалежно від місцезнаходження нерухомого майна в межах Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя. На підставі рішення Міністерства юстиції України державна реєстрація права власності та інших речових прав може проводитися в межах декількох адміністративно-територіальних одиниць. Державна реєстрація прав у результаті вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва проводиться нотаріусом, яким вчинено таку дію.

Проте, слід зазначити, що з метою забезпечення та захисту прав та законних інтересів власників, інших правонабувачів нерухомого майна, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях, надання послуг з державної реєстрації речових прав на таке нерухоме майно та їх обтяжень, було прийнято низку законодавчих актів, що містять положення про правовий статус такого майна. Серед них:

– Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12.08.2014 №1636-VII;

– Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 №1207-VII;

– Наказ Міністерства юстиції України від 28 березня 2016 року №898/5 «Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29 березня 2016 року №468/28598 (далі – Наказ).

Відповідно до Наказу державна реєстрація права власності та інших речових прав на нерухоме майно, що розташоване в межах території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, а також тимчасово окупованої території Донецької та Луганської областей, проводиться незалежно від місцезнаходження такого майна.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. № 1207-VII на тимчасово окупованій території право власності охороняється згідно із законодавством України.

За державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами, у тому числі територіальною громадою міста Севастополя, державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічного права зберігається право власності та інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території.

За фізичними особами, незалежно від набуття ними статусу біженця чи іншого спеціального правового статусу, підприємствами, установами, організаціями зберігається право власності та інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території, якщо воно набуто відповідно до законів України.

Першою проблемою є визначення категорій осіб, які підпадають під захист цивільних прав та свобод як ВПО. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» ВПО визначається як будь-який громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання.³⁸² Зразу можна побачити із самого визначення, що законодавець обмежує гарантії захисту і не включає до переліку тих осіб, які могли втратити право на постійне проживання (до

---

³⁸² Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 1. – Ст. 1.

прикладу, закінчення дії дозволу, наданого іноземцю чи особі без громадянства). Тому до надання таким особам певних дозволів їм буде проблематично здійснювати свої цивільні права та обов'язки нарівно із іншими ВПО.

Іншою проблемою захисту цивільних прав та свобод є застосування національного законодавства чи міжнародних норм у питанні відшкодуванні моральної та майнової шкоди. Відповідно частини 6 статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»³⁸³ «відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію». Тобто держава Україна офіційно зняла із себе обов'язки щодо відшкодування тієї шкоди, яка була спричинена, до прикладу, внаслідок незаконної «приватизації» земель українських громадян окупаційною адміністрацією. Однак, на думку автора, це не є справедливо, оскільки доки буде тривати фактично військові дії Росія не буде визнавати свої дії і відповідно відшкодовувати кошти. На думку С. Белікової, для їх позитивного вирішення вже зараз необхідно брати до уваги рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), керуватися міжнародними стандартами та створювати доказову базу для судового захисту ВПО.³⁸⁴ При застосуванні захисту за допомогою українського законодавства, самі ВПО мають звернутися до судів України і вимагати визнання незаконності тих актів (хоча є презумпція незаконності актів окупаційної адміністрації) і відповідно за рішенням суду відшкодовувати моральну та

³⁸³ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

³⁸⁴ Белікова С. Захист права власності на майно внутрішньо переміщених осіб // Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу (27 жовтня 2016 року). – Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 71–75.

майнову шкоду ВПО з боку відповідача – Російської Федерації. Така процедура буде дуже тривалою, оскільки не зрозуміло скільки буде тривати тимчасова окупація і тому ВПО можуть чекати виконання судового рішення довгими роками. Представникам законодавчої та виконавчої влади вкрай необхідно діяти більш рішуче. Особливо це стосується майнових та громадянських прав ВПО.³⁸⁵

На думку К. Крахмальова необхідно застосовувати більш ясні і сформовані засоби захисту цивільних прав та свобод щодо жила та власності на основі принципів Пінейро, що визначають питання реституції майна та житла біженців, внутрішньо переміщених осіб.³⁸⁶

Самі принципи активно застосовуються Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ). Однак, автор вважає, що самі рішення ЄСПЛ після Рішення Конституційного суду Російської Федерації (далі Конституційний суд РФ) стали необов'язковими, як було зазначено, що «Конституційний суд РФ ухвалив, що Росія залишається під юрисдикцією Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), проте не зобов'язана виконувати його рішення. Росія може не виконувати рішення ЄСПЛ у разі, якщо вони суперечать Конституції РФ.³⁸⁷ Тому будь-які прояви застосування міжнародно-правових механізмів щодо реституції чи захисту майна будуть заблоковані верховенством Конституції РФ.

Основна проблема при захисті права власності та відшкодуванні шкоди полягає у протиріччі між українським та російським законодавством. Україна визначає законодавчо окупації і режим окупаційної адміністрації Російської Федерації, а Росія у відповідь захищається від ЄСПЛ верховенством своєї Конституції. Тому в даному випадку, єдиним способом захисту є введення первинної

---

³⁸⁵ Здебський О., Юровська Г., Шаповалова О. Проблемні питання захисту внутрішньо переміщених осіб // МЕН – 2017. – №1(91). – С. 118–122.

³⁸⁶ Крахмальова К.О. Правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2016. – Вип. 2. – Т. 2. – С. 43–45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo02/part_2/12.pdf.

³⁸⁷ Рішення Конституційного суду Російської Федерації від 14 червня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ksrf.ru/ru/News/Pages/ViewItem.aspx?ParamId=3244>

компенсації ВПО за рахунок держави України і потім позовами України проти Російської Федерації компенсувати кошти, які вже були сплачені внутрішнім переміщенням особам внаслідок порушення права власності чи інших питань відшкодування шкоди. Застосування міжнародного механізму захисту у даному випадку без досягнення певних угод між ворогуючими сторонами майже не можливе, винятком є ті випадки, при яких самі ВПО уклали договори щодо своєї приватної власності і передбачили регулювання спору іншими міжнародними організаціями (до прикладу, судом міста Лондона чи третейськими суддями тощо).

Набуття та припинення права власності на нерухоме майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території, здійснюється відповідно до законодавства України за межами тимчасово окупованої території. У разі неможливості здійснення державним реєстратором повноважень щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень на тимчасово окупованій території орган державної реєстрації визначається Кабінетом Міністрів України.

На тимчасово окупованій території будь-який правочин щодо нерухомого майна, у тому числі щодо земельних ділянок, вчинений з порушенням вимог цього Закону, інших законів України, вважається недійсним з моменту вчинення і не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

Статтю 13 Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12.08.2014 р. №1636-VII встановлено, що об'єкти права приватної, державної та комунальної власності, що розташовані (знаходяться) на тимчасово окупованій території України, залишаються у власності осіб, які мали такі об'єкти у власності (користуванні) на початок тимчасової окупації. Також, згідно із пунктом 13.2 статті 13 вказаного вище Закону протягом строку тимчасової окупації передача права приватної власності на об'єкти, що розташовані (знаходяться) на тимчасово окупованій території України, підлягає реєстрації на іншій території України згідно з правилами, встановленими законодавством України, а будь-які правочини із землями, що розташовані (знаходяться) в межах тимчасово

окупованої території України, здійснюються за правилами, встановленими Земельним кодексом України та іншим законодавством України щодо відчуження (продажу, оренди) землі на території України.

Подібні положення містить стаття 2 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 №2268-VIII. За фізичними особами незалежно від перебування їх на обліку як внутрішньо переміщених осіб чи від набуття ними спеціального правового статусу та за юридичними особами зберігається право власності, інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, якщо таке майно набуто відповідно до законів України. Діяльність збройних формувань Російської Федерації та окупаційної адміністрації Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що суперечить нормам міжнародного гуманітарного права, є незаконною, а будь-який виданий у зв'язку з такою діяльністю акт є недійсним і не створює жодних правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, які додаються до заяви про державну реєстрацію народження особи та заяви про державну реєстрацію смерті особи відповідно.

Отже, законодавство України розбудовується таким чином, аби забезпечити рівноправний доступ до реєстрації прав власності на нерухоме майно по всій території України, реалізуючи цим право особи на приватну власність, і підтверджуючи його статус як непорушного.

§ 3. Право на працю та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб

Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» визначається біженець як особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси,

віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань³⁸⁸.

Станом на 20 листопада 2017 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 498 158 переселенців або 1 221 968 сімей з Донбасу і Криму. Станом на 20 листопада 2017 року отримувачам допомоги профінансовано 2 55 928 тис. гривень. Близько 60 % з усієї кількості ВПО – це діти та особи похилого віку³⁸⁹.

За роки тривалості внутрішнього переміщення ця проблема привернула увагу багатьох дослідників, експертів, громадських організацій.

Головними проблемами ВПО в Україні залишаються припинення або відмова у нарахуванні соціальних виплат, перевірки, незрозумілість процедур. За даними громадських організацій, які надають правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, переселенці ще звертаються за юридичною допомогою із питань відновлення документів (паспорт, ПІН, документи про освіту, правовстановлюючих документів на майно), отримання довідки ВПО, отримання субсидій.

В сучасних політичних умовах є надзвичайно актуальна проблема зайнятості населення, в тому числі найбільш уразливої верстви населення а саме ВПО.

---

³⁸⁸ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

³⁸⁹ Оцінка комплексу заходів, які вживає уряд України щодо надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам (ВПО): Остаточний звіт про результати оцінки. – 16 червня 2016 року / Експерти: Грег МакТаггарт, Майкл Стоун. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/13403.html>

М. Махсма під зайнятстю як економічною категорією розуміє сукупність соціально-економічних відносин у суспільстві, які забезпечують можливості прикладання праці в різних сферах господарської діяльності й виконують функції, пов'язані з відтворенням робочої сили на всіх рівнях організації суспільної праці та виробництва³⁹⁰.

Правовий зміст зайнятості полягає в тому, що праця є природним правом людини, і це право гарантується громадянину України державою.

Праця – це складне й багатоаспектне явище, яке відіграє в житті суспільства і кожної людини таку важливу роль, що саме це поняття в широкому розумінні є невіддільним від людського життя. Праця – це свідомо доцільна діяльність людей, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей. Праця – це першооснова і необхідна умова життя людей і суспільства³⁹¹.

Дві основні проблеми, з якими стикалися приблизно 40% ВПО під час пошуку роботи, – це низькі заробітні плати та невідповідність вакансій їхній освіті та професії. ВПО зазначають, що роботодавці часто не хочуть їх наймати й таким чином їх дискримінують відносно місцевого населення.

Важливим моментом на шляху інтеграції ВПО є створення для них робочих місць. Данська Рада у справах Біженців (Danish Refugee Council) за фінансової підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва (Swiss Agency for Development and Cooperation/SDC) і Департаменту Міжнародного Розвитку Великобританії (Department for International Development /DFID) розпочинає нову програму, спрямовану на підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та осіб, які постраждали від конфлікту в Україні, стабілізацію

---

³⁹⁰ Найда І.В. Удосконалення норм житлового законодавства щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В.Лазура., М.В. Менджул. – Ужгород: ТОВ «РІК – У», 2017. – С. 37.

³⁹¹ Економіка праці та соціально-трудова відносини : підручник / [А. М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – Київ : КНЕУ, 2009. – С. 13.

їх життя та досягненні довгострокових рішень шляхом працевлаштування та отримання доходів.

Головна ціль програми: створення нових робочих місць для ВПО та осіб, які постраждали від конфлікту, через інвестиційний вклад в розширення існуючого бізнесу.

Додатково до основних видів підтримки працевлаштування, Державна служба зайнятості здійснює додаткове сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Такі заходи зі сприяння зайнятості були затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 року № 696.

Аналіз існуючих на сьогодні механізмів допомоги показує на необхідність їх найскорішого вдосконалення, адже фактична роль держави у проблемах зайнятості ВПО є вкрай низькою, а на допомогу міжнародних донорів не всі бажаючі можуть розраховувати. У цьому контексті повинна бути розроблена спеціальна регіональна програма (або декілька таких програм) сприяння зайнятості вимушених переселенців, що міститиме основні механізми сприяння зайнятості, розроблені з урахуванням специфічних особливостей цієї соціальної групи. Для України, коли перед нею гостро стоять демографічні, соціальні та економічні проблеми, очевидна необхідність припливу мігрантів з високими якісними характеристиками, якими є вимушені переселенці. У той же час державна політика зайнятості та міграційна політика спираються на положення про негативний вплив таких мігрантів на вітчизняний ринок праці, не враховуючи зарубіжного досвіду, який, навпаки, демонструє позитивні наслідки припливу такої робочої сили для ринку праці та економіки в цілому.

Фінансування заходів сприяння зайнятості, здійснюється в межах коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонду соціального захисту інвалідів України (у разі працевлаштування інваліда, зареєстрованого в установленому порядку як безробітний та якому допомога по безробіттю призначена відповідно до частини другої статті 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття») після працевлаштування зареєстрованих безробітних з числа внутрішньо переміщених осіб за направленням територіальних органів центрального органу

виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції.

У разі звільнення працівника, за якого виплачувалася компенсація з ініціативи роботодавця або за згодою сторін до закінчення встановленого строку збереження гарантій зайнятості сума випланих коштів повертається у повному обсязі до бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття або Фонду соціального захисту інвалідів залежно від джерела компенсації.

Порядок здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для осіб, визначається Кабінетом Міністрів України.

ВПО мають право на соціальну допомогу від держави на рівних з іншими громадянами підставах. Відповідно до Конституції, Україна є соціальною державою. Відповідно до статті 46 Основного Закону держави, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Соціальні виплати ВПО призначаються і виплачуються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад, територіальними органами Пенсійного фонду України, робочими органами Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, центрами зайнятості за місцем їх фактичного проживання/перебування, незалежно від факту реєстрації місця проживання/перебування³⁹².

---

³⁹² Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 року № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF>

Крім пенсійного забезпечення та загальних видів соціальної допомоги, таких як соціальна допомога сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, особам з особливими потребами, дітям-сиротам у передбачених законом випадках, ВПО мають право і на спеціальний вид допомоги – щомісячну адресну допомогу ВПО для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

На сучасному етапі суспільно-політичного устрою захист прав і свобод своїх громадян як у державі, так і за її межами при будь-яких зовнішньополітичних, соціально-економічних або інших обставинах, незалежно від місця проживання громадян гарантується Конституцією України³⁹³. Слід зазначити, станом на 07.08.2017 рік, за даними Міністерства соціальної політики в Україні взято на облік в обсязі 1586439 переселенців. Порівнюючи з офіційними даними за 29.08.2016 р. у період якого на обліку перебувало 1705363 переселенців, як бачимо за вказаний період кількість переселенців зменшилася, і у більшій мірі це відбувається з огляду на проблеми соціального захисту, зокрема нової реєстрації та суттєвого порушення прав ВПО³⁹⁴.

Соціальний захист населення обумовлюється конституційним правом громадян України, він набуває важливого значення за умов фінансової нестабільності в Україні та наявності демографічних проблем і проблем переселення населення за умов нових змін у суспільному устрої країни³⁹⁵.

У проєкті Соціального кодексу України також подається чітке та ґрунтовне визначення соціального захисту, який визначається як система державного гарантування прав громадян України на

---

³⁹³ Скуратівський В., Палій О. Соціальна політика. – Київ: Вид-во УАДУ, 2003. – 265 с.

³⁹⁴ Кульчицький Т.Р. Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у трудових правовідносинах // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 112.

³⁹⁵ Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – Київ: Просвіта, 1996. – 80 с.

матеріальне забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у похилому віці та інших випадках, передбачених законодавством України³⁹⁶.

Метою соціального захисту є забезпечення рівня життя непрацездатних громадян, не нижче від прожиткового мінімуму, встановленого державою та попередження соціальної напруженості в суспільстві, яка може бути зумовлена майновою, расовою, культурною, релігійною чи соціальною нерівністю; підтримання стабільності в суспільстві, тобто попередження виникнення соціальної напруги, яка виникає у зв'язку з майновою, расовою, культурною, соціальною нерівністю.

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні – одна з умов реальності їх правового статусу в державі, яка передбачає конституційні повноваження громадян з захисту їх прав та свобод, адже усі конституційні повноваження громадян України закріплені Декларацією прав і свобод людини і громадянина та Конституцією України. Соціальне забезпечення – система заходів, що пов'язані із задоволенням певних потреб людей похилого віку, пенсіонерів, інвалідів, військовослужбовців, внутрішньо вимушено переміщених осіб, інвалідів. Ці заходи спрямовані на відновлення та збереження їх соціальних зв'язків і відносин, активну допомогу у здійсненні, захисті й охороні прав цих категорій людей. Основою соціального забезпечення є здійснення заходів щодо покращення пенсійного забезпечення, розвитку мережі соціальних установ, які надають соціальні послуги, соціальне обслуговування вразливих верств населення³⁹⁷.

Соціальний захист внутрішньо вимушено переміщених осіб в Україні варто розглядати як систему соціальних та правових

³⁹⁶ Українські Закони. Соціальний кодекс України / В.С.Журавський та ін. – Київ: Логос, 1998. – 319 с.

³⁹⁷ Кульчицький Т.Р. Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у трудових правовідносинах // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 113.

відносин з управління в умовах наявних соціальних ризиків суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя людей. У контексті системи соціального захисту, соціальний ризик слід розуміти закріплену законодавством та визнану суспільством соціально значиму обставину об'єктивного характеру, з настанням якої громадяни можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування чи потребують додаткового соціального забезпечення та не можуть самостійно їх уникнути. За змістом можна виділити такі основні соціальні ризики: непрацездатність, безробіття, втрата годувальника та малозабезпечення³⁹⁸.

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб у сфері трудових прав відносин регламентується нормами Кодексу законів про працю України як головним нормативним актом у галузі трудових прав відносин, які передбачають зобов'язати роботодавця в день звільнення видати працівникові відповідно оформлену трудову книжку, а також копію наказу про звільнення з роботи; виплатити всі належні йому суми в день звільнення, однак якщо робітник в день звільнення не працював, то зазначені суми мають бути виплачені не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимоги про розрахунок; при невиплаті з вини роботодавця належних звільненому працівникові сум у зазначені строки, підприємство, установа, організація повинні виплатити працівникові його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку³⁹⁹.

У науковій літературі зазначається, що найважливішою юридичною гарантією права на працю є встановлення обов'язку

---

³⁹⁸ Синчук М., Бурак В. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. – Київ : Знання. – 2006. – С. 74-75.

³⁹⁹ Кульчицький Т.Р. Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у трудових прав відносинах // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 116.

роботодавця створити працівнику нормальні умови для роботи⁴⁰⁰. У контексті соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у сфері трудових правовідносин вагомою є думка А. О. Собакарь про те, що вирішальну роль у реалізації та захисті прав працівників відіграють юридичні гарантії, соціально-правове значення яких полягає в тому, що вони забезпечують працівникові реальну можливість користуватися певним соціальним благом, яке закріплено трудовим законодавством, безперешкодно реалізувати свої права⁴⁰¹.

Також важливо пам'ятати, що прийняття на роботу оформлюється наказом роботодавця. При прийнятті на роботу роботодавцю забороняється вимагати від ВПО, які працевлаштовуються, відомості про партійну і національну приналежність, походження, реєстрацію місця проживання чи перебування, а також вимагати документи, подання яких не передбачено законодавством.

Важливим у забезпеченні трудових прав внутрішньо переміщених осіб є дотримання таких основних постулатів:

- внутрішньо переміщена особа, що звільнилася з роботи (припинила інший вид зайнятості), реєструється як безробітна та отримує допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства;

- внутрішньо переміщена особа, яка не звільнилася з роботи (не припинила інший вид зайнятості), у разі неможливості продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання для набуття статусу безробітного та отримання допомоги по безробіттю та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття, може припинити трудові відносини, надавши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення працівником трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява таким громадянином надіслана

---

⁴⁰⁰ Курс порівняльного трудового права : підручник : у 2-х т. / Іншин М. І., Мацюк А. Р., Соцький А. М., Щербина В. І.; за ред. А. Р. Мацюка. – 2-ге вид., змін. і доп. – Харків, 2015. – Т. 1. – С. 882.

⁴⁰¹ Собакарь А. О. Гарантії прав працівників на безпечні умови праці // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2015. – № 1. – С. 148.

роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього такої заяви);

- при припиненні приймання поштових відправлень з території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з фактичною тимчасовою окупацією, така заява подається до відповідного районного, міськрайонного, міського, районного у місті центру зайнятості⁴⁰²

Соціальний захист у трудових правовідносинах вимушено внутрішньо переміщених осіб в Україні – це багаторівнева система правових, економічних, соціальних відносин по управлінню соціальними ризиками в які потрапила дана категорія населення України, націлена на забезпечення: вдосконалення нормативно-правової бази соціального захисту ВПО; надання адресного допомоги; забезпечення соціальної підтримки у сфері працевлаштування; надання соціальної допомоги у наданні належного рівня життєдіяльності ВПО⁴⁰³.

Питання для самоперевірки

1. Які окремі категорії житлових прав визначених конституцію, передбачені виключно для ВПО?

2. Назвіть виключні права, що пов'язані з реалізацією ВПО права на житло?

3. Як Ви вважаєте, чому головними проблемами ВПО в Україні залишаються припинення або відмова у нарахуванні соціальних виплат, незрозумілість процедур?

4. Які основні проблеми, з якими стикаються ВПО під час пошуку роботи?

---

⁴⁰² Надання правової підтримки внутрішньо переміщеним особам на території Харківської області на системному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Рамуатка_ChPG.

⁴⁰³ Кульчицький Т.Р. Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у трудових правовідносинах // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 117.

5. Чи досконале національне законодавство стосовно працевлаштування ВПО?

6. Які механізми допомоги з боку держави існують на сьогодні щодо працевлаштування ВПО?

7. Що виступає гарантією забезпечення повної реалізації права на працю внутрішньо переміщених осіб?

8. Які шляхи подолання безробіття ВПО в Україні?

9. Чим регламентується соціальний захист внутрішньо переміщених осіб у сфері трудових правовідносин?

10. Дайте визначення соціального захисту трудових правовідносин вимушено внутрішньо переміщених осіб в Україні?

Тестові завдання

1. Яке право зберігається за ВПО згідно зі статтею 2 ЗУ «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»?

- а) право власності;
- б) свобода творчості;
- в) свобода пересування.

2. Виключним правом для ВПО є:

- а) безоплатне отримання житла;
- б) безоплатне тимчасове проживання за умови сплати комунальних послуг.

3. Уряд якої країни надав допомогу у будівництві транзитних містечок для ВПО:

- а) Німеччини;
- б) РФ;
- в) Китай.

4. Чи є в ЦК України таке поняття, як «окупація»?

- а) так;
- б) ні.

5. Скільки відсотків серед ВПО в Україні складають діти та особи похилого віку?

- а) 60%;
- б) 25%.

6. Чи відчувають ВПО дискримінацію при прийнятті на роботу?

- а) ні;
- б) так.

7. Які країни беруть участь в реалізації програми зі створення нових робочих місць для ВПО в Україні:

- а) Великобританія;
- б) Данія;
- в) Ізраїль.

8. В проекті якого нормативно-правового акту України міститься чітке визначення поняття «соціальний захист»?

- а) Соціальний кодекс України;
- б) Кодекс ВПО.

9. Чи має право ВПО, яка звільнилась з роботи, на отримання допомоги по безробіттю?

- а) ні;
- б) так.

10. Яку особливість має право ВПО на будівництво житла в селі?

- а) наданням довгострокових кредитів;
- б) безоплатна видача будівничих матеріалів.

Завдання 1

Наведіть приклади рішень ЄСПЛ втручання держави в право на пенсію ВПО у справах проти України?

Завдання 2

Наведіть приклади рішень ЄСПЛ з приводу питання чи є пенсія майном та чи виникає право власності в особи на пенсію, коли вона отримує її “на руки”?

Завдання 3

Чи підлягають 100% обстеженню всі звернення внутрішньо переміщених осіб, які надійшли після 14.06.2016 (які вже одержують допомогу та надали заяви для призначення допомоги на наступний період по доходам)?

Чи необхідно надавати на розгляд в комісію заяви надані тільки вперше?

Завдання 4

Чи можливо призначення на наступний шестимісячний період адресної допомоги на оплату житлово-комунальних послуг без акту обстеження з подальшою перевіркою заявника 1 раз на 6 місяців, за умови, що заявник систематично звертається за призначенням? Чи призначення адресної допомоги на наступний період можливе тільки після обстеження сім'ї та складання акту про фактичне проживання і тільки за рішенням комісії?

Завдання 5

До управлінь соціального захисту населення області звертаються громадяни, які виїхали з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції та вказують своїм фактичним місцем мешкання садові товариства (наприклад: садове товариство «СТ Наука» у м. Краматорськ з юридичною адресою реєстрації: м. Краматорськ, вул. Олекси Тихого, буд 10).

Чи мають право такі громадяни на отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи?

Відповіді на тестові завдання

1. а. 2. б. 3. а. 4. б. 5. а. 6. б. 7. а, б. 8. а. 9. б. 10. а.

Відповідь на завдання 1

Держава втручатися в право на пенсію може. Більше того, держава має широкі дискреційні межі в регулюванні цього питання. Однак, будь-яке втручання має передбачатися законодавством (яке є доступним і чітким), переслідувати легітимну мету в інтересах суспільства, а також бути пропорційним. Наприклад, справа *Pichkur v Ukraine* (App. No. 10441/06), в якій ЄСПЛ знайшов порушення Ст. 1 Протоколу 1, оскільки заявник, який багато років працював в Україні і належно сплачував страхові внески, був позбавлений права на пенсію через те, що виїхав на постійне проживання за кордон. В іншій справі, *Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine* (App. No. 68385/10 and 71378/10), ЄСПЛ розглянув питання невиплати доплати до пенсії, і так само знайшов порушення Ст. 1 Протоколу 1.

Відповідь на завдання 2

Так, пенсія є майном. Однозначно, згідно з практикою Європейського Суду з Прав Людини (далі – ЄСПЛ), пенсія підпадає під захист Ст. 1 Протоколу 1 (право власності). Поняття «*property*» належить до «*autonomous concepts*» розроблених ЄСПЛ. Тобто, поняття «майно», яке міститься в ч.1 ст. 1 Першого протоколу, має автономне значення, яке не залежить від формальних класифікацій у внутрішньому праві. ЄСПЛ інтерпретує його дуже широко, та зараховує до нього рухоме і нерухоме майно, а також майнові і немайнові інтереси. ЄСПЛ також неодноразово вказував у своїх рішеннях, що позбавлення особи майна – є втручанням у право власності. Зокрема, у справах *Andrejeva v. Latvia* (App. No. 55707/00, §77) та *Stummer v. Austria* (App. No. 37452/02, §82), ЄСПЛ підтвердив, що принципи, які застосовуються у справах щодо порушення Ст. 1 Протоколу 1, поширюються на пенсії. Отже, якщо чинне законодавство держави передбачає пенсійні виплати, воно повинно розглядатися як таке, що генерує майновий інтерес (*Carson and Others v. the United Kingdom*, App. No. 42184/05, § 64, *Lakićević and others v. Montenegro and Serbia*, App. No. 27458/06, 37205/06, 37207/06 and 33604/07, §59).

2) Право власності в особи не виникає коли вона отримує пенсію «на руки»

Ще у справі *Müller v. Austria* (App. No. 5849/72), на той час Європейська комісія з прав людини встановила, що коли особа робить обов'язкові внески до пенсійного фонду, в неї виникає право власності на частку цього фонду.

Відповідь на завдання 3

Виплати, які станом на 11 червня 2016 року проводилися за дійсними довідками, продовжуються. У термін до 14 грудня 2016 року структурний підрозділ з питань соціального захисту населення проводить обстеження місця фактичного проживання внутрішньо переміщеної особи, про що складається акт обстеження матеріально-побутових умов сім'ї за формою, встановленою Мінсоцполітики. Наступне обстеження проводиться протягом шести місяців з дати складання попереднього акту.

Призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам здійснюється відповідно до Порядку

призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, затвердженого постановою КМУ від 08.06.2016 р. № 365 відповідно до рішення комісії з питань призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам (на підставі акта обстеження матеріально-побутових умов сім'ї).

Відповідь на завдання 4

Призначення та продовження зазначеної виплати на наступний шестимісячний строк здійснюється за заявою внутрішньо переміщеної особи та відповідно до рішення комісії з питань призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам (на підставі акта обстеження матеріально-побутових умов сім'ї).

Відповідь на завдання 5

Відповідно до пункту 3 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509, як фактичне місце проживання/перебування не можуть зазначатися адреси (місцезнаходження) органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх підрозділів, будь-яких інших приміщень, за якими внутрішньо переміщені особи фактично не проживають.

ТЕМА 12. ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНИХ ТА МЕДИЧНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

- 1. Особливості реалізації права на сім'ю внутрішньо переміщеними особами.*
- 2. Підтвердження факту народження дитини на тимчасово окупованій території України.*
- 3. Захист права внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу.*

§ 1. Особливості реалізації права на сім'ю внутрішньо переміщеними особами

Проблема вимушеної внутрішньої міграції та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (далі -ВПО) залишається актуальною в Україні в силу триваючої «гібридної» війни та окупації частини території нашої держави. За даними Міністерства соціальної політики станом на 9 січня 2018 року взято на облік 1 492 100 переселенців (або 1 218 002 сім'ї) з Донбасу і Криму⁴⁰⁴. Координатор ООН в Україні та постійний представник ПРООН в Україні Ніл Вокер заявив, що Україна – 9-та у світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб⁴⁰⁵. Офіційна статистика не відображає в повному обсязі ситуацію, оскільки не всі ВПО стають на офіційний облік. В більшості випадків переселенцями є сім'ї та матері з дітьми, які стикаються з рядом проблем при здійсненні та захисті своїх прав, в тому числі права на сім'ю⁴⁰⁶.

⁴⁰⁴ Кількість зареєстрованих переселенців за місяць збільшилась на 4 тисячі осіб – Мінсоцполітики. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28964951.html>.

⁴⁰⁵ За кількістю внутрішньо переміщених осіб Україна – 9-та у світі. УНН. – URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1701326-za-kilkistyv-vnutrishno-peremische-nikh-osib-ukrayina-9-ta-u-sviti>.

⁴⁰⁶ Менджул М.В. Окремі проблеми здійснення права права на сім'ю

В науковій літературі вже є ряд досліджень проблем здійснення окремих прав внутрішньо переміщеними особами, в тому числі права на охорону здоров'я⁴⁰⁷, права власності⁴⁰⁸, трудових прав тощо.

Окремі проблеми здійснення сімейних прав ВПО висвітлені Явор О.А. в колективній монографії⁴⁰⁹. Водночас ряд наукових та практичних питань в сфері здійснення сімейних прав ВПО залишаються відкритими, що і обумовлює актуальність відповідного дослідження.

Право на сім'ю гарантується кожній особі не залежно від громадянства чи наявності в неї спеціального статусу (біженця чи внутрішньо переміщеної особи). Це природне право людини, що закріплене в Загальній декларації прав людини (ст. 16), Міжнародному пакті про соціальні, економічні і культурні права (ст. 10), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 8), Конвенції про права дитини (ст. 16) тощо. На національному рівні право на сім'ю гарантується Конституцією України (ст. 32),

---

внутрішньо переміщеними особами // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 118.

⁴⁰⁷ Булеца С.Б. Здійснення права на охорону здоров'я внутрішньо переміщених осіб: Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / за заг. ред.: О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. – Ужгород: РІК-У 2017. – С. 178–195.

⁴⁰⁸ Параскева Костас. Реституція майна внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та стандартів Ради Європи : Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу, 27 жовтня 2016 року. Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 8 -16.

⁴⁰⁹ Явор О.А. Актуальні питання правового забезпечення сімейних прав внутрішньо переміщених осіб: Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / за заг. ред.: О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. – Ужгород: РІК-У, 2017. – С. 261–272.

ЦК України (ст. 291), СК України (ст. 4) та іншими нормативно-правовими актами.

Виникає питання щодо розуміння поняття та змісту права на сім'ю. Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права визначають сім'ю як природний та основний осередок суспільства, що має право на захист з боку суспільства та держави. Аналогічне положення закріплено і в статті 3 СК України.

На думку Синегубова О.В., сім'я як самостійний інститут покликана за допомогою юридичних норм забезпечити суспільно-необхідний інтерес узаконити відносини між подружжям, покласти на них відповідальність за виховання дітей, врегулювати відносини між батьками та дітьми, тощо⁴¹⁰.

Отже, сім'я є організованою спільністю осіб, які мають взаємні права та обов'язки, та яка виникає на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства⁴¹¹.

Науковці неодноразово пропонували визначення змісту права на сім'ю шляхом переліку повноважень, що належать уповноваженій особі. Так, Калітенко О. М. пропонує включати до змісту права людини на сім'ю такі можливості: 1) обирати особу, з якою створюватиметься сім'я; 2) право створювати сім'ю; 3) право визначати організаційні форми сімейного життя; 4) право жити в сім'ї⁴¹². З цією позицією важко погодитися, адже право обирати особу, з якою створюватиметься сім'я, так само, як і право визначати організаційні форми сімейного життя, на нашу думку, є складовими права на створення сім'ї.

⁴¹⁰ Синегубов О.В. Загальні положення здійснення права дитини на сім'ю // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 368.

⁴¹¹ Менджул М.В. Окремі проблеми здійснення права права на сім'ю внутрішньо переміщеними особами // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 119.

⁴¹² Калітенко О.М. Окремі аспекти реалізації права на сім'ю за законодавством України та Польщі // VisegradJournal on Human Rights. – 2016. – № 5/1. – С. 77.

На думку, З. В. Ромовської елементами права на сім'ю є: право на створення сім'ї; право на проживання у сім'ї; право на повагу до свого сімейного життя; право на захист своєї сім'ї⁴¹³. У науковій літературі є думка, що в структурі права особи на сім'ю наявні статичні та динамічні аспекти: статичні елементи утворюють змістовне ядро права на сім'ю (це право на повагу до свого сімейного життя та право на державну охорону своєї сім'ї), динамічні – є рухомими складовими, утворюють рухомий механізм права на сім'ю, поступово розширюються, змінюються та збагачують зміст права на сім'ю (право на створення сім'ї та право на проживання у сім'ї)⁴¹⁴.

Ми погоджуємося з більшістю науковців, та вважаємо, що право на сім'ю, включає в себе право на створення сім'ї, право на проживання у сім'ї, право на підтримання зв'язків з членами своєї сім'ї, право на захист сім'ї, а також право на повагу до сімейного життя.

Слушно відзначає Явор О.А., що антитерористична операція як відносна юридична подія має велике значення в регулюванні сімейних правовідносин. Наразі в судах України розглядається досить широка категорія справ зі встановлення юридично значущих фактів, пов'язаних із проведенням антитерористичної операції на Сході України. Так, зокрема, до цієї категорії справ слід віднести справи про встановлення факту перебування у фактичних шлюбних відносинах з особою, яка загинула під час проведення антитерористичної операції, встановлення факту батьківства такої особи щодо дитини, народженої після мобілізації такої особи та/ або після її загибелі під час виконання обов'язків військової служби під час антитерористичної операції в районі виконання бойових завдань тощо⁴¹⁵.

⁴¹³ Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник. – Київ: Правова єдність, 2009. – С. 12.

⁴¹⁴ Дутко А. О., Мних С. Р. Поняття та ознаки сім'ї за законодавством України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2014. – № 3. – С. 99.

⁴¹⁵ Явор О.А. Актуальні питання правового забезпечення сімейних прав внутрішньо переміщених осіб: Механізм забезпечення прав внутрішньо

Щодо права на сім'ю ВПО, то вони володіють всіма загальними правомочностями цього права (визначеними вище), і водночас відповідно до ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» мають також: право на єдність родини; право на сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення; право на інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів.

Таким чином, спеціальним законом надані додаткові правомочності, які покликані гарантувати належні та ефективні умови для здійснення ВПО права на сім'ю.

Крім того, аналіз Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» дозволяє зробити висновок, що право ВПО на сім'ю гарантується:

– на центральному рівні (Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції) зобов'язаний сприяти возз'єднанню сімей внутрішньо переміщених осіб шляхом надання інформації внутрішньо переміщеній особі про місце фактичного перебування її членів сім'ї;

– на місцевому рівні (Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень: забезпечують виявлення із числа внутрішньо переміщених осіб сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення передбачених законодавством заходів у разі виникнення загрози життю та здоров'ю дітей, втрати дітьми батьківського піклування; приймають рішення про забезпечення функціонування внутрішньо переміщених прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей з дітьми, над якими встановлено опіку чи піклування; організацію роботи з виявлення дітей, переміщених без супроводження батьків, інших законних представників, здійснюють заходи щодо встановлення особи дитини, пошуку її батьків, влаштування таких дітей у сім'ї родичів,

патронатних вихователів, до закладів соціального захисту дітей з урахуванням потреб дитини)⁴¹⁶.

§ 2. Підтвердження факту народження дитини на тимчасово окупованій території України

Правовий статус особи як учасника сімейних правовідносин – це закріплене сімейним законодавством соціальне становище особи в її стосунках з учасниками сімейних відносин та інших суспільних відносин, яке знаходить свій вираз у здійсненні сімейних прав, інтересів та обов'язків. Спеціальний правовий статус має дитина як учасник сімейних правовідносин. Відповідно до Конвенції про права дитини та норм Сімейного кодексу, статусом дитини наділені особи у віці до 18 років. Дитині має бути забезпечена можливість здійснення її прав, установлених Конституцією України⁴¹⁷, Конвенцією про права дитини⁴¹⁸, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства»⁴¹⁹, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України⁴²⁰.

---

⁴¹⁶ Менджул М.В. Окремі проблеми здійснення права права на сім'ю внутрішньо переміщеними особами // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 118.

⁴¹⁷ Постанова КМУ від 06 грудня 2017 р. № 1004 «Про внесення змін до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/pras/pro-vnesennya-zmin-do-poryadku-pidtvver>

⁴¹⁸ Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021

⁴¹⁹ Закон України «Про охорону дитинства»/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

⁴²⁰ Явор О.А. Нові правила підтвердження факту народження дитини на підконтрольних територіях // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 134.

Діти з числа внутрішньо переміщених осіб (далі – діти-ВПО) мають такі самі права, як й інші діти України, водночас у них виникає більше труднощів у здійсненні права на єдність родини та на інформацію про долю і місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів, здійсненні права на освіту, охорону здоров'я тощо. На теперішній час проблемною є процедура реєстрації факту народження дітей, народжених на території, що не контролюється Україною.

Правовідносини щодо державної реєстрації актів цивільного стану в Україні регулюються положеннями Конституції України, Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. №2398-VI, наказу Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 «Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні», Порядком підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я (Постанова КМУ від 9 січня 2013 р. № 9)⁴²¹ та іншими нормативно-правовими актами.

Україна не визнає свідоцтва про народження дітей, видані на окупованій території. Крім того, враховуючи статтю 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», для реєстрації актів цивільного стану особам доводиться звертатися до суду про встановлення фактів, що мають юридичне значення, в тому числі для встановлення факту народження дитини⁴²².

Постановою Кабінету Міністрів України 06 грудня 2017 р. № 1004 було внесено зміни до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я⁴²³ (далі –

---

⁴²¹ Порядок підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я (Постанова КМУ від 9 січня 2013 р. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9-2013-%D0%BF>

⁴²² Явор О.А. Нові правила підтвердження факту народження дитини на підконтрольних територіях // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 135.

⁴²³ Постанова КМУ від 06 грудня 2017 р. № 1004 «Про внесення змін до

Порядок). Зокрема, документ доповнено новими пунктами, які встановлюють порядок утворення комісії, що розглядає питання стосовно підтвердження факту народження дитини на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження – це комісія з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території. Безпосередньо Положення про комісію затверджуються спільним наказом МОЗ та Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (далі – МТОТ). До складу зазначеної комісії за згодою включаються представники міжнародних гуманітарних організацій, визначених МТОТ⁴²⁴.

Комісія розглядає питання щодо підтвердження факту народження дитини за письмовою заявою жінки, яка народила дитину, її родичів, інших осіб, уповноважених представляти її інтереси (п. 9 Порядку). Такі особи звертаються до комісії з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території з письмовою заявою, складеною у довільній формі, щодо підтвердження факту народження дитини.

До заяви додаються:

- 1) копія паспорта громадянина України чи іншого документа, що посвідчує особу;
- 2) результати аналізів, ультразвукового дослідження, проведених під час вагітності жінки, яка народила дитину на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження;
- 3) виписка з медичної карти амбулаторного (стаціонарного) хворого;
- 4) інші документи, які підтверджують надання медичної допомоги жінці у зв'язку з вагітністю та/або пологами.

Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/pras/pro-vnesennya-zmin-do-poryadku-pidtv>

⁴²⁴ Явор О.А. Нові правила підтвердження факту народження дитини на підконтрольних територіях // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 136.

Жінка, яка народила дитину, її родичі, інші особи, уповноважені представляти її інтереси, під час подання заяви пред'являють паспорт громадянина України або інший документ, що підтверджує особу (п.11 Порядку).

Протягом двох днів після отримання документів комісія приймає рішення про огляд жінки та дитини і направляє їх для проведення такого огляду до закладу охорони здоров'я, розташованого на підконтрольній території.

У разі відсутності можливості у жінки з дитиною, факт народження якої потребує підтвердження, прибути для проведення огляду в закладі охорони здоров'я, розташованому на контрольованій території, комісія з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території в порядку, передбаченому положенням про зазначену комісію, протягом десяти календарних днів з дня отримання відповідної заяви приймає рішення про *виїзд* фахівців за спеціальностями для проведення такого огляду на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

У разі коли огляд жінки та дитини не проводився, видача висновку є можливою за умови проведення дослідження на генетичну спорідненість між жінкою і дитиною, а також надання передбачених документів, що підтверджують ймовірну дату народження дитини.

Для проведення дослідження на генетичну спорідненість між жінкою і дитиною, факт народження якої потребує підтвердження, та отримання відповідного висновку жінка, яка народила дитину, її родичі, інші особи, уповноважені представляти її інтереси, можуть звернутися до державної спеціалізованої установи, що є суб'єктом судово-експертної діяльності відповідно до статті 7 Закону України «Про судову експертизу» (далі – державна спеціалізована установа).

За результатами дослідження державна спеціалізована установа видає жінці, яка народила дитину, її родичам, іншим особам, уповноваженим представляти її інтереси, або представнику міжнародної гуманітарної організації довідку про генетичну спорідненість між жінкою, яка народила дитину на території, де

органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та дитиною⁴²⁵.

Жінка, яка народила дитину, її родичі, інші особи, уповноважені представляти її інтереси, з метою отримання рішення комісії з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території про підтвердження факту народження дитини подають комісії з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території особисто або через представника міжнародної гуманітарної організації, члени якої включені до складу комісії, результати дослідження на генетичну спорідненість разом з документами, що підтверджують ймовірну дату народження дитини.

Рішення про підтвердження факту народження дитини приймається комісією з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території у разі, коли ймовірна дата пологів жінки збігається з вірогідним віком дитини, а також проведено огляд жінки та дитини або надано результати дослідження на генетичну спорідненість.

Рішення про підтвердження або відмову у підтвердженні факту народження дитини приймається комісією з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території за результатами розгляду документів не пізніше ніж протягом десяти календарних днів з моменту їх отримання, про що складається відповідний висновок.

На підставі висновку про комісія не пізніше ніж протягом двох календарних днів з дати складення висновку видає медичне свідоцтво про народження (із зазначенням дати його видачі) за формою № 103/о, затвердженою наказом МОЗ (далі – медичне свідоцтво про народження), яке засвідчується підписом керівника лікувального закладу, працівники якого входили до складу комісії.

---

⁴²⁵ Явор О.А. Нові правила підтвердження факту народження дитини на підконтрольних територіях // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 136.

Новий Цивільно-процесуальний кодекс у статті 317 встановлює особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України.⁴²⁶

Очевидною є проблема підтвердження факту народження дитини й отримання українського свідоцтва про народження дитини батьками на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. Але держава Україна має на законодавчому рівні спростити процедуру державної реєстрації актів цивільного стану громадянам України, що проживають на непідконтрольних територіях⁴²⁷.

§ 3. Захист права внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу

Враховуючи агресію Російської Федерації та конфлікт міжнародного характеру з елементами конфлікту не міжнародного характеру в Україні, починаючи з 2014 року кількість внутрішньо переміщених осіб постійно збільшується. Проблематика реформування системи охорони здоров'я України є не вирішеною вже друге десятиліття, однак до загальних питань додалося питання забезпечення медичною допомогою та лікарськими засобами внутрішньо переміщених осіб. Перш за все, внутрішньо переміщені особи мають право на надання медичних послуг (консультація, діагностика, лікування, швидка медична допомога, тощо), право на доступ до лікарських засобів, охорону репродуктивного здоров'я та право на доступ до служб психологічної та соціальної допомоги. Також, держава повинна гарантувати медичне забезпечення найбільш вразливих категорій внутрішньо переміщених осіб (інсуліно-

⁴²⁶ Цивільний процесуальний кодекс України в останній чинній редакції від 15 грудня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://urist-ua.net/%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D8F_317/

⁴²⁷ Явор О.А. Нові правила підтвердження факту народження дитини на підконтрольних територіях // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – С. 137.

залежних, поранених осіб, психічнохворих, хворих на ВІЛ/СНІД, туберкульоз, гепатит, тощо).

Відповідно до Закону України № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»⁴²⁸ ст. 5, довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності воєнних дій. Територіальний підрозділ центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), проставляє у довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи відмітку про реєстрацію місця проживання.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, в межах своєї компетенції, забезпечують надання медичних послуг для ВПО в комунальних закладах охорони здоров'я, які знаходяться у відповідному населеному пункті.

У Керівних принципах з питання про переміщення осіб всередині держави 1998 р., які були підготовлені представником Генерального секретаря з питання про внутрішньо переміщених осіб, право внутрішньо переміщених осіб закріплено у трьох принципах 7, 15, 19. Керівні принципи є рекомендаційним актом та належать до «soft law» (м'якого права). Проте включення положень Принципів до національного законодавства, які зіткнулися з проблемою внутрішньо переміщених осіб, реалізація та правозастосування Принципів міжнародними урядовими та неурядовими організаціями свідчить про трансформацію їх у звичаєві норми.

Отже, відповідно до принципу 7 органи влади забезпечують у максимально можливій мірі належне розміщення переміщених осіб, проведення таких переміщень у задовільних умовах з точки зору безпеки, харчування, здоров'я та гігієни, а також не розділення членів однієї родини. Принцип 15, гарантує переміщеним особам всередині держави право на захист від примусового повернення або розселення у будь-якому місці, де може виникнути загроза їх життю, безпеці, свободі та/або здоров'ю. Враховуючи уразливість жінок при внутрішньому переміщенні в середині державі, окремим прин-

---

⁴²⁸ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

ципом 19 закріплено, що особлива увага приділяється медичним потребам жінок, включаючи доступ до таких установ і служб системи охорони здоров'я жінок, як центри охорони репродуктивного здоров'я, а також наданню належних консультативних послуг жертвам сексуальних та інших зловживань. У принципі 19 зазначається, що усі поранені і хворі переміщені всередині держави особи, а також переміщені всередині держави інваліди отримують у максимально можливій мірі та в найкоротші терміни необхідні їм медичну допомогу і догляд, без різниці з яких би то не було міркувань, крім медичних. У разі необхідності переміщені всередині країни особи мають доступ до служб психологічної та соціальної допомоги. Також для забезпечення епідеміологічної безпеки в державі принцип 19 наголошує на особливій увазі запобіганню розповсюдженню серед переміщених всередині держави осіб заразних та інфекційних хвороб, включаючи СНІД.

Оскільки, відповідно до ст. 38 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»⁴²⁹ кожний пацієнт, який досяг 14-ти років і який звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Кожний пацієнт має право, коли це виправдано його станом, бути прийнятим у будь-якому закладі охорони здоров'я за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування.

Навіть, якщо особу не було взято на облік як ВПО, то відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»⁴³⁰, ст.2 ч.2 реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути підставою для обмеження реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією України.

---

⁴²⁹ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року №2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

⁴³⁰ Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 200. – № 15. – Ст. 232.

Підписати декларацію із сімейним лікарем, терапевтом або педіатром може кожна людина, яка постійно проживає в Україні, незалежно від місця реєстрації. Якщо у вас немає паспорта громадянина України, ви можна подати інші документи, передбачені законодавством.

Якщо немає можливості подати паспорт громадянина України, щоб підписати декларацію про вибір лікаря, будь-яка людина, що має право на проживання на території України, може подати один із документів:

- тимчасове посвідчення громадянина України;
- посвідка на постійне проживання в Україні;
- посвідчення біженця;
- посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту.

Для внутрішньо переміщених осіб немає жодної перешкоди, щоб підписати декларацію з вибраним лікарем, незалежно від місця реєстрації. Якщо ви маєте паспорт громадянина України, ніякі додаткові довідки, окрім індивідуального податкового номеру, не потрібні (довідка ВПО – не потрібна).

Якщо вам відмовляють у праві вільно вибрати лікаря незалежно від місця реєстрації, прочитуйте лікарю «Порядок вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу», затверджений Наказом МОЗ №503 від 19 березня 2018 року. Саме цей документ регламентує процес вибору лікаря, подання та припинення дії декларації з вибору лікаря.

Тому, в подібних випадках, необхідно отримати від лікаря письмову відмову у наданні медичної допомоги з зазначенням причини.

Якщо лікар відмовляється від надання письмової відповіді, тоді необхідно подати письмову скаргу на ім'я головного лікаря закладу і подати письмову скаргу до відповідного Департаменту охорони здоров'я обласної державної адміністрації. Можна також написати заяву до поліції за ст. 139 Кримінального кодексу України⁴³¹ (Ненадання допомоги хворому медичним працівником)

---

⁴³¹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

та звернутися до суду з позовною заявою про відшкодування завданої відмовою лікаря шкоди⁴³².

Заклади охорони здоров'я змушені забезпечувати ВПО із засобів (у тому числі, медичних препаратів), розрахованих на постійне місцеве населення. При цьому потрібно враховувати, що навіть для останніх вони не завжди є в наявності у необхідній кількості. Такий підхід провокує дефіцит медикаментів як для переселенців, так і для місцевих жителів.

Раніше ВПО отримували допомогу та лікування за рахунок державних або обласних програм, проте на даний час вони практично позбавлені цього, та залишилися без відповідного забезпечення. Проблема проявляється або в відсутності фінансування, або в нецільовому використанні коштів, виділених на забезпечення належного рівня доступу до медичної допомоги ВПО.

Складність лікування важкохворих полягає в тому, що багато з них не мають необхідної медичної документації, яка залишилася на окупованій території. Психічно хворі, залишивши зону АТО, часто перебувають в гострому психоемоційному стані і відмовляються від госпіталізації до психіатричного закладу. Зробити це без їх згоди, згідно з чинними нормами, неможливо⁴³³.

Таким чином, можна виокремити наступні проблеми при звертанні за медичною допомогою ВПО:

1. Відсутність у таких осіб медичною документації.
2. Неналежний доступ до інформації про заклади охорони здоров'я куди можна звертатися.
3. Відсутність проведення первинного медичного огляду всіх ВПО.
4. Медпрепарати для цих осіб є дорогими і в більшості випадків хворим доводиться купувати їх за власні кошти.

---

⁴³² Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiy-koordinariyniy-shtab.html>

⁴³³ Результати діяльності Громадського центру з оцінки якості медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pereselenci-med.kh.ua/?p=473>

5. Відсутність фінансування, або в нецільовому використанні коштів, виділених на забезпечення належного рівня доступу до медичної допомоги ВПО.

6. Доступ ВПО до безоплатних медичних послуг часто не виправдано пов'язаний із взяттям на облік і реєстрацією місця проживання.

7. Більшість медичного персоналу не володіє інформацією щодо аптек, де ВПО можуть придбати на пільгових умовах або безоплатно медичні препарати.

8. Дефіцит медичних препаратів, які життєво необхідні для хворих, які їх потребують (наприклад, гемодіалізу).

Право на охорону здоров'я внутрішньо переміщених осіб гарантується в Україні, перш за все, Конституцією України. Так, стаття 49 Конституції України визначає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а держава у свою чергу повинна створити умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Даним правом без дискримінації та обмежень користуються внутрішньо переміщені особи.

Спеціальним нормативно-правовим актом, який закріплює права внутрішньо переміщених осіб є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014. У законі містяться дві категорії норм, що встановлюють права внутрішньо переміщених осіб у сфері охорони здоров'я і повноваження та обов'язки органів влади. Так, стаття 9 гарантує безпечні умови життя і здоров'я; достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території покинутого місця проживання, а також місця тимчасового поселення; забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством; надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я; отримання гуманітарної та благодійної допомоги. Щодо повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань забезпечення права на здоров'я внутрішньо переміщених осіб, то вони закріплені у статі 11. Відповідно до статі 11 виділяється три рівні забезпечення права на здоров'я внутрішньо переміщених осіб:

1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, забезпечує організацію надання медичної допомоги та медичного обслуговування, здійснення комплексних заходів щодо санітарно-епідеміологічної безпеки населення та карантинних заходів за місцем фактичного перебування внутрішньо переміщених осіб;

2) місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень забезпечують організацію роботи медичних закладів з надання необхідної допомоги населенню з урахуванням тимчасового проживання/перебування на відповідній території внутрішньо переміщених осіб;

3) органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень забезпечують надання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я з урахуванням відомостей про внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово проживають (перебувають) у відповідному населеному пункті.

Питання для самоперевірки

1. Які виключні права, пов'язані із реалізацією ВПО права на житло ви можете назвати?

2. Протягом якого строку, згідно ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», цій категорії осіб надається право на отримання у безоплатне користування житло для тимчасового проживання (за умови оплати ними вартості комунальних послуг)?

3. Чи зможе ВПО що перебуває в соціальному квартирному обліку, отримати квартиру або садибний (одноквартирний) житловий будинок із житлового фонду соціального призначення в позачерговому порядку?

4. Скільки транзитних містечок для ВПО, було побудовано в Україні за сприяння уряду Німеччини?

5. Як Ви вважаєте, чому найважливішим питанням у захисті прав та свобод внутрішньо переміщених осіб називають обрання найефективнішого засобу щодо відновлення своїх порушених прав у зв'язку з тимчасовою окупацією?

6. Згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію». Чи вважаєте це рішення справедливим? Рішення аргументуйте.

7. Чи мають діти з числа внутрішньо переміщених осіб мають такі самі права, як й інші діти України?

8. Чому процедура реєстрації факту народження дітей, народжених на території, що не контролюється Україною є проблемою?

Тестові завдання

1. Право на єдність родини, на возз'єднання членів сім'ї для ВПО закріплено у ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у статті:

- а) 9;
- б) 10;
- в) 15;
- г) 25.

2. Для підписання декларації з лікарем ВПО повинна надати такі документи:

- а) паспорт громадянина України;
- б) довідку про доходи;
- в) довідку про індивідуальний податковий номер.

3. Для підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території відповідно до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я:

- а) скликається рада;
- б) складається акт;
- в) створюється комісія.

4. Розгляд питання про народження дитини на непідконтрольній території починається з:

- а) заяви жінки, яка народила дитину;
- б) створення комісії;
- в) складання висновку.

5. Рішення про огляд жінки та дитини, факт якої потребує підтвердження, приймається після подання нею необхідних документів протягом:

- а) 5 днів;
- б) 7 днів;
- в) 2 днів.

6. У разі неможливості проведення огляду жінки та дитини, факт якої потребує підтвердження, необхідним кроком є:

- а) проведення дослідження на генетичну спорідненість у спеціалізованій державній установі;
- б) їм відмовляють у видачі свідоцтва.

7. Рішення (висновок) про підтвердження або відмову у підтвердженні факту народження дитини приймається відповідною комісією на основі розгляду усіх необхідних документів протягом:

- а) 5 днів;
- б) 7 днів;
- в) 10 днів;
- г) 15 днів.

8. На підставі висновку про підтвердження факту народження дитини комісія видає медичне свідоцтво про народження протягом :

- а) 2 календарних днів;
- б) 2 робочих днів;
- в) 5 календарних днів;
- г) 5 робочих днів.

9. Особливості провадження у справах встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях встановлені у ЦПК України у статті:

- а) 300;
- б) 297;
- в) 317.

10. З якого віку згідно із ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» пацієнт має право на вільний вибір лікаря, вибір методів лікування:

- а) 14 років;

- б) 16 років;
- в) 18 років;
- г) 21 року.

Завдання 1

Постановою КМУ від 01.10.2014 № 509 (із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 № 352) передбачено, що для отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи повнолітня або неповнолітня внутрішньо переміщена особа звертається особисто, а малолітня дитина, недієздатна особа або особа, дієздатність якої обмежена, – через законного представника.

Чи необхідна присутність малолітньої дитини, недієздатної особи або особи, дієздатність якої обмежена, під час звернення громадян із заявою за довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (діти, на час звернення батьків із заявами на отримання довідок про взяття на облік, перебувають з дідусем на відпочинку, у родичів на території підконтрольній українській владі)?

Відповіді на тестові завдання

1. а. 2. а, в. 3. в. 4. а. 5. в. 6. а. 7. в. 8. а. 9. в. 10. а.

Відповідь на завдання 1

Пунктом 2 Порядку передбачено, що неповнолітні особи (довідково: віком від 14 до 18 років) подають заяву про взяття на облік особисто, а заяву про взяття на облік малолітньої дитини (довідково: віком до 14 років) – законний представник.

Заяву про взяття на облік малолітньої дитини, яка є дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування, для отримання довідки подає від її імені:

у разі влаштування до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту дітей на повне державне забезпечення – керівник відповідного закладу;

у разі влаштування в сім'ю громадян під опіку, піклування, прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу – законний

представник (один з опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів).

Заяву про взяття на облік малолітньої дитини, яка прибула без супроводження законного представника, для отримання довідки може подавати від її імені родич (баба, дід, прабаба, прадід, повнолітні брат або сестра, тітка, дядько) або вітчим, мачуха, в яких проживає (перебуває) дитина.

Якщо малолітня дитина прибула без супроводження законного представника або особи, зазначеної в абзаці п'ятому цього пункту, заяву подає від її імені представник органу опіки та піклування за місцем перебування такої дитини.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові документи

1. Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/450-2014-%D0%BF>

2. Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 р. № 79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-2015-%D0%BF>

3. Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12.01.2006 р. № 3334. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3334-15>.

4. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 р. № 2268. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.

5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

6. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

7. Закон України «Про свободу та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 р. № 1382-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.

8. Зміни внесені постановою Уряду від 14 березня 2016 року № 167 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів

України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/167-D0%BF2016-%>.

9. Конституція України від 28 червня 1996 р. (в ред. 30.09.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

10. Положення про імміграційну картку: Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України 15.12.2011 № 987 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua>.

11. Постанова Уряду «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 01 жовтня 2014 року № 505 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>

12. Постанова Уряду «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01 жовтня 2014 року № 509 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF/ed20160611>.

13. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

14. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

15. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 24.12.2015 р. № 921-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/921-19>

16. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2015 р. № 636 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/636-2015-%D0%BF>

17. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 505 та від

01 жовтня 2014 р. № 509 : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2015 р. № 34 192 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/34-2015-%D0%BF>

18. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 80 і від 05 квітня 2012 р. № 321 : Постанова Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2014 р. № 306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/306-2014-%D0%BF>

19. Про внесення змін до Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2014 р. № 403 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/403-2014-%D0%BF>

20. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 серпня 1999 р. № 1596 і від 5 листопада 2014 р. № 637 : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 788 [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/788-2015-%D0%BF>.

21. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 509 : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 264 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/264-2015-%D0%BF/paran10#n10>

22. Про внесення змін до пункту 7 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, району проведення антитерористичної операції чи населеного пункту, розташованого на лінії зіткнення : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2015 р. № 428 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/428-2015-%D0%BF>

23. Про громадянство України: Закон України від 21.06.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

24. Про Державний реєстр виборців : Закон України від 22.02.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-16>.

25. Про деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 365 [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF>.

26. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011 р. – № 32. – Ст. 314.

27. Про забезпечення відшкодування витрат, пов'язаних з тимчасовим проживанням інвалідів у санаторіях та інших громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 382-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/382-2015-%D1%80>

28. Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя : Постанова Кабінету Міністрів від 25 червня 2014 р. № 213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213-2014-%D0%BF>

29. Про забезпечення часткової оплати вартості тимчасового проживання громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 1068-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1068-2014-%D1%80>

30. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1094 [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%B>

31. Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 р. № 605-р. – URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR120605.html (дата звернення: 01.03.2016).

32. Про затвердження порядку виплати пенсій та грошової допомоги через поточні рахунки в банках: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 1999 р. № 1596 [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1596-99-%D0%BF>.

33. Про затвердження порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 646 [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF>.

34. Про затвердження Порядку формування квоти імміграції, Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень: Постанова Кабінету Міністрів від 26 грудня 2002 року № 1983 // Відомості Верховної Ради України. – 2002.

35. Про затвердження Указу Президента України «Про оголошення окремих територій Вінницької, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Тернопільської та Чернівецької областей зонами надзвичайної екологічної ситуації» : Закон України від 31 липня 2008 р. № 338-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/338-17>

36. Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 197.

37. Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

38. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>

39. Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 р. № 637 [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF>.

40. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>

41. Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 531 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/531-2014-%D0%BF>

42. Про порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>.

43. Про Порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 1992 № 706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/706-92-%D0%BF>

44. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. (в ред. 27.09.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

45. Про реалізацію постанови Кабінету Міністрів України від 14 березня 2016 року № 167 «Про внесення змін до деяких постанов

Кабінету Міністрів України»: Постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2016 р. № 633/28763 [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0633-16/paran21#n2>.

46. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України (Української РСР) від 28 лютого 1991 р. № 796-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/796-12/paran40#n40>

47. Проблема біженців та шукачів притулку, що виїжджають в неорганізованому порядку з країни, в якій вони вже отримали притулок від 201 01.01.1989 р. Висновок № 58 (XL). URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.1270.0>. (дата звернення: 01.06.2016).

48. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян) № 6240 від 27.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425.

49. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб №2501а-1 від 21.08.2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56287.

50. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

51. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435- ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

Основна література

1. Посібник з адвокатури для провайдерів правової допомоги / загальна редакція: Віталій Басв, Лариса Денисенко. – Українська фундація правової допомоги, 2016. – 52 с.

2. Адвокаційна діяльність бібліотек: методичні поради / Комун. закл. «РОМЦ БКР» Черкас, райради ; уклад. Л.В. Гріщенко ; ред. О.В. Шульга – Черкаси: [б. в.], 2014. – 24 с.

3. Адвокація в профілактичній освіті : посібник для активістів неурядових організацій. – Київ : Здоров'я через освіту, 2014. – 64 с.

4. Белікова С. Захист права власності на майно внутрішньо переміщених осіб / С. Белікова // Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу (27 жовтня 2016 року). – Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 71–75.

5. Березовська Н. Порушення права власності громадян, які залишилися проживати на тимчасово окупованій території та в районах проведення Ан-титерористичної операції. / Н. Березовська // Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу (27 жовтня 2016 року). – Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 71–75.

6. Біженці та шукачі притулку в Україні. Тематичний Огляд [Електронний документ]. – 2018. Квітень. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/2018-04-UNHCR-UKRAINE-Refugee-and-Asylum-Seekers-Update-FINAL-UA.pdf> – 8 с.

7. Булеца С.Б. Здійснення права на охорону здоров'я внутрішньо переміщених осіб / С.Б. Булеца // Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / за заг. ред.: О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. – Ужгород : РІК-У 2017. – С. 178–195.

8. Чуєнко В. Історичні передумови виникнення та періодизація становлення правового статусу біженців у міжнародному праві / В. Чуєнко // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 310–315. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_61

9. Введение в вопросы международной защиты беженцев. Защита лиц, находящихся в компетенции УВКБ. Департамент Международной защиты Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев. 2005. – Женева. – 193 с.

10. Відомості з офіційного веб-порталу Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/14829.html>.

11. Герасименко Є. С. Визначення притулку в законодавстві України: його співвідношення з правовим статусом біженців і внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / Є. С. Герасименко // Адміністративне право і 178 процес. – 2014. – № 3 (9). – Режим доступу : <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-9-2014-jubilee/item/390-vyznachennya-prytulku-v-zakonodavstvi-ukrayiny-yoho-spivvidnoshennya-zpravovym-statusom-bizhentsiv-i-vnutrishno-peremishchenykh-osibherasymenko-ye-s>

12. Гончаренко О.А. Статус біженця в міжнародному праві : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / О.А. Гончаренко. – Харків, 2005. – 170 с.

13. Грабова Я. О. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні [Електронний ресурс] / Я. О. Грабова // Митна справа. – 2015. – № 2 (2.2). – С. 47–51. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2(2))

14. Грабова Я.А. Концепция non-refoulement как принцип убежища / Я.А. Грабова // Жизнь права: правовая теория, правовая традиция и правовая реальность : материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Кубанский государственный университет) (г. Краснодар, 02–04 июня 2016 г.). Очерки новейшей камералистики. – 2016. – № 4. – С. 107–111.

15. Грабова Я.О. Визначення поняття «Притулок» / Я.О. Грабова // Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 серпня 2016 р.). – Львів: Західноукр. організ. «Центр правничих ініціатив», 2016. – С. 18–20.

16. Грабова Я.О. Право на притулок як право особи / Я.О. Грабова // Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5–6 серпня 2016 р.). – Харків : Східноукр. юрид. організація, 2016. – С. 20–23.

17. Грабова Я.О. Проблеми нормативно-правового регулювання додаткового та тимчасового захисту в Україні / Я.О. Грабова // Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та

перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11–12 березня 2016 р.). – Київ : Центр правових наукових досліджень, 2016. – С. 12–14.

18. Грабова Я.О. Цілком обгрунтовані побоювання як критерій визнання особи біженцем / Я.О. Грабова // Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). Одеса : Націон. університет «Одеська юридична академія», 2017. – С. 148–150.

19. Григоричев К.В. Правовой статус беженцев / К.В. Григоричев, Е.П. Зимовина. – Караганда : Экожан, 2005. – 208 с.

20. Гудвин-Гилл Гай С. Статус беженца в международном праве / пер. с англ. : Иванчиков А. В., Левина М. И. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 647с

21. Діденко А. Н. Розвиток міжнародно-правового поняття "біженці" на сучасному етапі / Н. А. Діденко // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 379–383.

22. Захист прав біженців: актуальні питання та їх хрестоматійне вирішення // Українське право. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/zakhyst-prav-bizhentsiv-aktual%60nipytannya-suchasnosti-ta-yikh-khrestomatiyne-vyrishennya

23. Здебський О. Проблемні питання захисту внутрішньо переміщених осіб / О. Здебський, Г. Юровська, О. Шаповалова // МЕН. – 2017. – №1(91). – С. 118–122.

24. Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. – Ужгород, 2018. – 168 с.

25. Иванов Д.В. Беженцы в современном международном праве / Д.В. Иванов. – М. : Междунар. отношения, 2006. – 199 с.

26. Калітенко О.М. Окремі аспекти реалізації права на сім'ю за законодавством України та Польщі // VisegradJournal on Human Rights. – 2016. – № 5/1. – С. 77–81.

27. Каліущенко І.М. Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та їх впровадження в

Україні / І.М. Каліущенко // Юридичний науковий електронний журнал . – 2016. – № 2. – С. 161–164.

28. Ковриженко Д.С. Виборчі права внутрішньо переміщених осіб: проблеми та шляхи законодавчого врегулювання / Д.С. Ковриженко, Н.В. Пашкова, С.С. Савелій // Вісник Центральної виборчої комісії : загальнодержавне офіційне, нормативно-правове, інформаційне видання / Центральна виборча комісія. – Київ, 2017. – № 1 (35), квітень. – С. 48–53.

29. Козинець І. Г. Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам [Електронний ресурс] / І. Г. Козинець, Л. В. Шестак // Молодий вчений. – 2014. – № 12 (15). – С. 258–261. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/12/59.pdf>

30. Козинець І. Г. Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни» [Електронний ресурс] / І. Г. Козинець // Держава і право : зб. наук. праць. – Київ : Ін-т держави і прав ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 45. – С. 213–219. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11173>

31. Колпаков В. К. Нелегальна міграція: генезис і механізм протидії : монографія / Колпаков В. К, Кузьменко О. В. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2002. – 372 с.

32. Комитет ООН по экономическим, социальным и культурным правам, Принципы по вопросам реституции жилья и имущества беженцев и перемещенных лиц: Окончательный доклад Специального докладчика от 28 июня 2005 г., E/CN.4/Sub.2/2005/17 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.refworld.org.ru/docid/5538ff744.html>

33. Константінов С. Ф. Адміністративно-правовий статус іноземців в Україні та механізм його забезпечення : автореф. дне. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / С. Ф. Константінов. – Київ, 2002. – 18 с.

34. Копиленко О. Закон України «Про біженців»: економічне підґрунтя правових дефініцій / О. Копиленко // Вісник академії правових наук України. – 2000. – № 3. – С. 16–25.

35. Котляр О. І. Визначення поняття «біженець» у міжнародних документах / О. І. Котляр // Адвокат: Загальнодерж. період. вид. – 2013. – № 6. – С. 36–40.

36. Котляр О. І. Внутрішньо переміщені особи: міжнародні орієнтири захисту [Електронний ресурс] / О. І. Котляр // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 4. – С. 434–437. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/4_2015/132.pdf

37. Крахмальова К.О. Правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / К.О. Крахмальова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2016. – Вип. 2. – Т. 2. – С. 43–45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo02/part_2/12.pdf.

38. Малиновська О. А. Проблема біженців у світі та в Україні: масштаби, шляхи вирішення / Стратегічна панорама. – 2002. – № 1. – С. 60–62.

39. Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб і деякі уроки із зарубіжного досвіду : аналітична записка [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська. – С. 1–32. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_probl-a598d.pdf

40. Менджул М. В., Паніна Ю. С. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн / М. В. Менджул, Ю. С. Паніна // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 4. – С. 293–297.

41. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. – Ужгород: РІК-У 2017. – 348 с.

42. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. – URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analizpolityky>.

43. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика // Енциклопедія / за ред. Ю. Римаренка. – Київ : Довіра, 1998. – 911 с.

44. Міжнародний захист прав людини та права біженців : навч. посіб. / за ред. М.В. Буроменського. – Київ, 2004. – 160 с.
45. Морару В. Маятник миграции / В. Морару, В. Мошняга, Г. Руснак. – Кишинев : Tipografia-Sirius, 2012. – 200 с.
46. Моргун Ю. Ф. УВКБ ООН: международная защита беженцев // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 2. – С. 24–39.
47. Надання правової підтримки внутрішньо переміщеним особам на території Харківської області на системному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Pamyatka_ChPG.
48. Найда І.В. Удосконалення норм житлового законодавства щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні / І.В. Найда // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет ; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В.Лазура., М.В. Менджул. – Ужгород: ТОВ «РІК – У», 2017. – 160 с.
49. Семенюк Р.Е. Правовий статус біженців і переміщених осіб / Р.Е. Семенюк // Юридична Україна. – 2013. – № 12. – С. 65–70.
50. 2. Загуменна В. „Адвокати” без перешкод [Електронний ресурс] / Віра Загуменна // Газета „День”. – 2010. – № 143. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/advokasi-bez-pereshkod>
51. Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому контексті (у двох книгах). Книга перша. Частина 1 / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К., 2001. – 512 с. (ч. I – С. 1–512; ч. II С. 513–1012).
52. Новік В.Л. Державна політика і регулювання імміграційних процесів в Україні : дис. ... канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.04 / В.Л. Новік. – Київ, 1999. – 212 с.
53. Опитування претендентів на отримання статусу біженця : навч. посібник, УВКБ ООН, 1995р. – 45с.
54. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, вторая часть первой сессии : A/64/Add. 1. – Нью-Йорк, 1947. – С. 93–112.
55. Оцінка комплексу заходів, які вживає уряд України щодо надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам (ВПО):

Остаточний звіт про результати оцінки. – 16 червня 2016 року / Експерти: Грег МакТаггарт, Майкл Стоун. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/13403.html>

56. Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо переміщених осіб в Україні: узагальнення результатів дослідження та рекомендації / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи – Будапешт, МОП, 2016. – 95с.

57. Павлова Л. В. Внеустановная деятельность УВКБ ООН: содействие защите перемещённых лиц [Электронный ресурс] / Л. В. Павлова // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 5: Специальный выпуск к 50-летию Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев. – С. 26–31. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/30092>

58. Павлова Л.В. К вопросу о понятии «беженец» в международном праве / Л.В. Павлова, Ю.Л. Сарашевський // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – № 2. – С. 15–20.

59. Павлова Л.В. Международно-правовой статус беженца : [пособие для студентов вузов] / Л.В. Павлова, А.В. Селиванов. – Минск : Тесей, 2006. – 192 с.

60. Параскева Костас. Реституція майна внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та стандартів Ради Європи : Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу, 27 жовтня 2016 року. – Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 8–16.

61. Петров Є. Ю. До проблеми поняття «іноземець» та видів іноземців в Україні / Є. Ю. Петров // Право і Безпека. – 2012. – № 3. – С. 54–59.

62. Петров Є. Ю. Принципи конституційно-правового статусу іноземців в Україні / Є. Ю. Петров // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 767–775.

63. Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 червня 2014 р. № 588-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/588-2014-%D1%80>

64. Піскун О.І. Основи міграційного права: порівняльний аналіз : [навч. посіб.] / О.І. Піскун. – Київ : МП Леся, 1998. – 359 с.

65. По Докладу Центра по правам человека о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2000 году и информации Комиссии Парламента по правам человека и национальным меньшинствам : Постановление Парламента Республики Молдова от 7 июня 2001 г. № 245II Monitorul Oficial. – 2001. – № 68. – Ст. 512. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=308562>.

66. Поєдинок О. Р. Права біженців у контексті фрагментації міжнародного права : автореф. ... дис. канд. юрид. наук / О. Р. Поєдинок. – К., 2010. – 20 с.

67. Посібник з адвокатури для провайдерів правової допомоги / За заг. ред. В. Баєва, Л. Денисенко. – Київ: Видання здійснено за підтримки програмної ініціативи «Права людини і правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження», 2016. – 52 с.

68. Право соціального забезпечення в Україні : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Пилипенко П.Д., Бурак В.Я., С.М. Синчук ; за ред. Пилипенко П. Д. – 3-є видання перероб. і доп. – Київ : Ін Юре, 2010. – С.188

69. Практическое руководство по вопросам убежища. – Проект Европейского Союза, 2005. – С. 52–54.

70. Пушкіна О. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні / О. Пушкіна, Т. Чебикіна // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. – Т. 1. – № 2. – С. 35–38.

71. Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право. Підручник: Університетський курс. – К.: КНТ, 2007. – 640 с.

72. Різке збільшення внутрішнього переміщення в Україні / UN Refugee Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1290-rizke-zbilshennya-vnutrishnogo-peremishchennya-v-ukrajini>

73. Рогач О. Я., Менджул М. В. Припинення трудових відносин з ініціативи працівника-внутрішньо переміщеної особи та роботодавця. Публічне право. 2017. № 1. С. 184 – 190.

74. Ростовська К. В. Умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства / К. В. Ростовська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Право. – 2016. – Вип. 21. – С. 78–81. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_21_21

75. Руководство по процедурам и критериям определения статуса беженцев. Тематические рекомендации по международной защите (согласно Конвенции 1951 года и Протоколу 1967 года, касающихся статуса беженцев). – Київ : ВАІТЕ, 2013. – 264 с.

76. Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны / Экономический и социальный Совет ООН (ЭКОСОС), 22 июля 1998. E/CN.4/1998/53/Add.2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org.ru/docid/50b345932.html>

77. Савчин М. Механізм захисту прав біженців і шукачів притулку: міжнародний та національний рівень / М. Савчин, В. Навроцький, М. Менджул. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2007. – 241 с.

78. Синегубов О.В. Загальні положення здійснення права дитини на сім'ю / О.В. Синегубов // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 367–373.

79. Синчук М. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / М. Синчук, В. Бурак. – Київ : Знання. – 2006. – С. 74–75.

80. Сировий О. Засоби міжнародно-правового врегулювання збройного конфлікту на Сході України / О. Сировий, А. Чураєва // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 6. – С. 232–235.

81. Сірант М.М. Статус біженців у Європейському Союзі : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / М.М. Сірант. – Львів, 2008. – 190 с.

82. Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій. – Київ : Вид-во УАДУ, 2003. – 265 с.

83. Собакарь А. О. Гарантії прав працівників на безпечні умови праці / А. О. Собакарь // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2015. – № 1. – С. 148.

84. Соглашение о помощи беженцам и вынужденным переселенцам от 24 сентября 1993 г. [Електронне джерело]. – Режим доступу : <http://refugee.memo.ru>

85. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін.; за заг. ред. В. М. Пічі. – Київ : Каравела, Львів : Новий світ. – 2002. – 480 с.

86. Співаков І. І. Щодо адміністративно-правового статусу учасників виборів / І. І. Співаков // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 127–131. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_4_29.

87. Статистичні дані Державної міграційної служби України за 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dmsu.gov.ua.

88. Тиндик Н. П. Адміністративно-правове забезпечення правоохоронними органами імміграційного процесу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. П. Тиндик. – Ірпінь, 2004. – 20 с.

89. Тиндик Н. П. Біженці як невід'ємний елемент сучасного світового міграційного процесу : монографія. – Львів, 2007. – 608 с.

90. Тодыка Ю. Н. Всеобщая декларация прав человека и проблемы становления конституционализма в Украине / Ю. М. Тодика // Проблемы законности: Респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 1998. – Вип. 36. – С. 3–12.

91. Уилкинсон Р. К 50-летию Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев [Электронный ресурс] / Р. Уилкинсон // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2001. – № 1. – С. 30–38. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/29279>

92. Уилкинсон Р. Крупнейшее упущение / Р. Уилкинсон // Беженцы. – 2005. – № 141. – С. 9–10.

93. Україна як країна притулку: спостереження щодо становища шукачів статусу біженця і біженців в Україні, липень 2013 р. інформ. бюл. – Женева : УВКБ ООН, 2013. 45 с.

94. Українські Закони. Соціальний кодекс України / В. С. Журавський та ін. – Київ : Логос, 1998. – 319 с.

95. Фесенко О.А. Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.А. Фесенко. – Запоріжжя. 2016. 254 с.

96. Філон М. М. Еміграція в Україні, проблеми і шляхи подолання / М. М. Філон, Є. А. Іванчо // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". – 2017. – № 3(2). – С. 163–166. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_3%282%29__36

97. Франко Л. Международная защита беженцев / Л. Франко // Материалы семинара «Миграция и миграционная политика». – М. : AVERS, 1993. – С. 32–36.

98. Цебенко С. Б. Правове регулювання прав переміщених осіб в Україні / С. Б. Цебенко // Правове регулювання переміщень населення (міграції, депортації, трансфери, проблеми біженців): історія та сучасність : матеріали П'ятої Всеукр. наук.-теоретичної Інтернет-конференції / уклад. І. Я. Теплюк ; ІНПІ НУ «Львівська політехніка». – Львів : Ліга-Прес, 2016. – Вип. 5. – С. 68–72

99. Чернявський, А.Л. Інститут права притулку в сучасному міжнародному праві [Текст] / А. Л. Чернявський // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія: Юриспруденція. – 2013. – №6–1. – Т. 2. – С. 249–252.

100. Чуб О. О. Універсальні міжнародно-правові стандарти політичних прав громадян / О. О. Чуб // Проблеми конституційного права й державного будівництва. – 2009. – № 102. – С. 21–28.

101. Шульга Н.А. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. – Киев : Ин-т социологии НАН Украины, 2002. – 700 с.

102. Экологические последствия аварии на Чернобыльской АЭС и их преодоление: двадцатилетний опыт МАГАТЭ

[Электронный ресурс]. – Вена, 2008. – Режим доступа: http://wwwpub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub1239r_web.pdf

103. Юшков С.В. О праве убежища в древнерусском праве. Курс истории государства и права / С.В. Юшков. – М. : Юриздат. 1948, Т. 1. – 239 с.

104. Явор О.А. Актуальні питання правового забезпечення сімейних прав внутрішньо переміщених осіб: Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / за заг. ред.: О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. – Ужгород: РІК-У, 2017. – С. 261–272.

105. Адвокация как система защиты интересов библиотек : метод. рекомендации / М-во культуры АР Крым, Крым. респ. учреждение "Универс. науч. б-ка им. И. Я. Франко", Отд. иностр. лит. "Дружба народов" ; [сост. С. А. Шевченко ; отв. ред. Е. В. Дерунец]. – Симферополь : КРУ "УНБ им. И. Я. Франко", 2012. – 32 с.

106. Адвокація [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

107. Адвокаційна діяльність та її особливості роботи з парламентом – Лабораторія законодавчих ініціатив Київ, 2017 – 44 с.

108. Бринош І.В. Адвокасі в дії: компанії, які змінюють місцеву політику/ І. В. Бринош, А. М. Бойко. – Одеса : КК "Холдінг-Капітал", 2014. – 160 с.

109. Адвокасі: [практичний посібник / укл. Г. Кіященко]. – Київ, 2009. – 100 с.

110. Бацьюкова С. Адвокаційна журналістика: світовий та український досвід. Посібник для журналістів з активною громадською позицією / Світлана Бацьюкова, Ірина Виртосу. – Луганськ, Правозахисний центр „Поступ”, 2013 – 69 с.

Додаткова література

1. Адміністративне право України : [підручник] / [Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю.П. Битяка. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 544 є.

2. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – Київ : Юридична думка, 2004. – Том 1 : Загальна частина. – 2004. – 584 с.

3. Баймуратов М. О.. Правовий статус людини і громадянина в конституціях держав Східної Європи: порівняльно-правовий аналіз конституцій та їхнє співвідношення з міжнародними стандартами / М.О. Баймуратов // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – №1. – С. 89–93.

4. Бирюков П.Н. Международное право : учебное пособие / П.Н. Бирюков. – М. : Юрист, 1998, С.12.

5. Большой юридический энциклопедический словарь / авт.-сост. А.Б. Барихин. – М. : Книжный мир, 2003. – 720 с.

6. Боярс Ю. Р. Вопросы гражданства в международном праве / Ю. Р. Боярс. – М.: Международные отношения, 1986. – С.160.

7. Гусов К. Н. Международное трудовое право : учебник / К. Н. Гусов, Н. Л. Лютов, – Москва : Проспект, 2014. – С. 588.

8. Дзюбановський Ю. Еволюція концепції біженців / Ю. Дзюбановський // Міграція і толерантність в Україні : зб. статей / за ред. Ярослава Пилинського. – Київ : Стилос, 2007. – С. 83–92.

9. Иванов Д. В. Беженцы в современном международном праве / Д. В. Иванов. – М. : Международные отношения, 2006. – С. 200.

10. Иванов Д. В. Правовой статус лиц, ищущих убежище, в современном международном праве / Д. В. Иванов, Н. А. Бобринский. – М. : Статут, 2009. – С. 301.

11. Курс адміністративного права України / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 864 с.

12. Курс порівняльного трудового права : підручник : у 2-х т. / Іншин М. І., Мацюк А. Р., Соцький А. М., Щербина В. І. ; за ред. А. Р. Мацюка. – 2-ге вид., змін. і доп. – Харків, 2015. – Т. 1. – С. 882.

13. Лукашук И.И. Нормы международного права в международной нормативной системе / И.И. Лукашук. – М. : Спрак, 1997. – С. 240–246.

14. Лушникова М.В. Международное трудовое право и международное право социального обеспечения: введение в курс :

учебное пособие / М.В. Лушникова, А.М. Лушников. – Ярославль : ЯрГУ, 2010. – С. 248.

15. Лютов Н. Л. Международное трудовое право: учебное пособие / Н. Л. Лютов, П. Е. Морозов. – Москва : Проспект, 2011. – С. 216.

16. Миграционное право : учеб. пособие / Е.Г. Моисеев, Т.П. Суспицына, Н.В. Халдеева, А.Н. Чашин, О.Ю. Чашина ; под ред. А.Н. Чашина. – М. : Дело и Сервис, 2013. – С. 176.

17. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри (понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика) // Енциклопедія / за ред. Римаренка Ю.І. – Київ : Довіра, 1998. – С. 912.

18. Новицкий М. Что такое права человека. Справочник для правозащитных организаций / М. Новицкий. – Варшава : Изд-во Хельсинкской федерации прав человека, 1997. – С. 17.

19. Попкова В.В. Нелегальна міграція і торгівля людьми: співвідношення, причини розвитку і проблеми протидії / В.В. Попкова // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. – № 6. – С. 18–21.

20. Права человека : учебник для вузов / под ред. Е.А. Лукашева / – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – С. 305.

21. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2000. – № 1. – С. 178.

22. Протидія торгівлі людьми : посібник для дільничних інспекторів міліції. – Київ, 2012. – С. 40.

23. Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право. Університетський курс : підручник. – Київ: КНТ, 2007. – С. 640.

24. Торговля людьми: стан, тенденції та запобігання : [монографія] / А.А. Небитов – Донецьк : ПП «ВД «Кальміус», 2013. – С. 224.

25. Черниченко С. В. Международно-правовые вопросы гражданства. – М. : Международные отношения, 1968. – С. 157.

26. Advocacy: People's Power and Participation Guide. <http://www.advocate-for-children.org/advocacy/start>, – 31.07.2014.

27. Arboleda E. Refugee Definitions in Africa and Latin America / The Lessons of Pragmatism. – 1991. – N. 3. – P. 17-19.

28. Asplet M. Internal Displacement: Responsibility and Action. Handbook for Parliamentarians, 2013 / M. Asplet [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/PDF/publications/Displacement-e.pdf>.

29. Bailliet C. Right to freedom of movement of internally displaced persons (IDPS), 2011 / C. Bailliet [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/22886/ThesisNinoJANIASHVILI.pdf?sequence=2>.

30. Betts A., Loescher G. Refugees and International Relations / Alexander Betts, Gil Loescher // Oxford University Press, Oxford, 2011. – 337 p. – P. 48.

31. Cohen, David in: Cohen, David; de la Vega, Rosa, and Watson, 2001. Advocacy for Social Justice: A Global Action and Reflection Guide, P. 8. Kumarian Press, Inc., Connecticut, USA.

32. Convention and Protocol relating to the Status of Refugees [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relatingstatus-refugees.html>

33. Croatia: Housing rights and employment still preventing durable solutions / Internal Displacement Monitoring Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.internal-displacement.org/assets/library/Europe/Croatia/pdf/Croatia-September-2009.pdf>.

34. D'Amato. International Law: Process and Prospects. – N.Y.: West Publ. Comp, 1987. P.142.

35. Droit de la nationalité et des étrangers / Jault-Seseke F., Corneloup S., Barbou des Places S. – Paris : Presses Universitaires de France, 2015. – P. 712.

36. Droit international et nationalité : Colloque de Poitiers / [Société française pour le Droit international]. – Paris : Editions A. Pedone, 2012. – P. 528.

37. English K., Stapleton A. A Practical Guide to Monitoring Human Rights. – HR Centre, University of Essex, 1995. – P. 4.

38. G. Goodwin-Gill. The Refugee in International Law / G. Goodwin-Gill, J. Mc. Adam. – Oxford : University Press, 2007.

39. Goodwin-Gill G. S. The Refugee in International Law / Guy S. Goodwin-Gill, Jane McAdam – Oxford : Oxford University Press, 2007.

– P. 786.

40. Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7886>.

41. Halborn L.W. Refugees. World Problems / L.W. Halborn [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.encyclopedia.com/social-sciences-andlaw/sociology-and-social-reform/sociology-generalterms-and-concepts/refugee>.

42. Halborn L.W. Refugees: a problem of our time. The work of the LTNHCR: 1951–1972 : 2 vols. – Metuchen Seareerow Press, 1975. – P. 23.

43. Introductory Note by the Representative of the Secretary-General on Internally Displaced Persons Mr. Francis M. Deng [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www2.wpro.who.int/internet/files/eha/toolkit/web/Technical%20References/Internally%20Displaced%20Persons/Guiding%20Principles%20on%20Internal%20Displacement.pdf>

44. Law on the Status of Expellees and Refugees 1993/Croatian Parliament [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/5999>.

45. Le droit international de la migration / [sous la direction de Brian Opeskin, Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross]. – Cowansville : Éditions Yvon Blais, 2014. – P. 573.

46. M. O’Sullivan, ‘Acting the Part: Can Non-State Entities Provide Protection Under International Refugee Law?’ *International Journal of Refugee Law*, vol. 24, no. 1 (2012), P. 85-110.

47. Mansfield, Christian; MacLwod, Kurt; Greenleaf, Maron; & Alexander, Poppy; 2003. Advocacy Handbook: A practical Guide to Increasing Democracy in Cambodia. P. 2. Pact Cambodia, Phnom Penh, Cambodia

48. Marrus M. The Unwanted: European Refugees in the Twentieth Century / M. Marrus. – Oxford : Oxford University Press, 1985.

49. Maxime T. The Right to Individual Complaint to the United Nation for Violations of Human Rights // *International Human Rights Law. Theory and Practice*. – Montreal: The Canadian HR Foundation, 1992. – P.403.

50. Mooney Erin. The concept of internal displacement and the case for internally displaced persons as a category of concern. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 24, Issue 3. – P. 9-26. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://rsq.oxfordjournals.org/content/24/3/9.extract>

51. *Nationality and Statelessness: A Handbook for Parliamentarians* / [Ed. by E. Feller, Ph. Leclerc, J. Riera and others]. – Lausanne : Presses Centrales de Lausanne, 2005. – P. 70.

52. Note on International Protection (submitted by the High Commissioner): Corrigendum. UN A/AC.96/830/Corr.1 : [Electron resource]. – Access mode : <http://www.unhcr.org/4dd525639.html>

53. OAU Convention governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.unhcr.org/aboutus/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugeeproblems-africa-adopted.html>

54. People internally displaced by conflict and violence. *Global Overview 2014* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2014/201405-global-overview-2014-en.pdf>

55. Ramcharan B. G. *The Concept and Present Status of the International Protection of Human Rights. Forty Years after the Universal Declaration* / B. G. Ramcharan. – Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff. 1989. – 609 s. – S. 22.

56. Report of the Ad Hoc Committee on statelessness and related problems // UN Economic and Social Council [Електронний документ]. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/1618

57. Republic of Croatia. Extraordinary Presidential Elections 24 January & 7 February 2000: Final Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/odihr/elections/croatia/15670?download=true>.

58. Sadruddin Aga Khan. *Legal Problems Relating to refugees and displaced persons* // Hague Recueil. – 1976. – N. 1. – P. 339-343.

59. Servais J.-M. *International Labour Law (Second Edition)*. – Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International BV, 2009. – P. 354.

60. Stainsby Richard. UNHCR and individual refugee status determination [Electronic resource]. – Mode of access :

<http://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/statelessness/stainsby.pdf>

61. Steadman Ch. Rights of Refugees, the Internally Displaced, and Asylum Seeking People, 2015/Ch. Steadman [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.odu.edu/content/dam/odu/offices/mun/docs/hrc-rights-of-refugees-the-internally-displaced-and-asylum-seeking-people.pdf>.

62. The Law of Georgia on Internally Displaced Persons – Persecuted № 335-II S 1996 (updated 2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/5529>.

63. The Law of Georgia on Internally Displaced Persons – Persecuted № 335-II S 1996 (updated 2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/5529>.

64. The State of the World's Refugees : In Search of Solidarity, 2012. – 32 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unhcr.org/4fc5ceca9.html>

65. The State of the World's Refugees : In Search of Solidarity, 2012. – 32 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/4fc5ceca9.html>

66. UNHCR. Procedural Standards for Refugee Status Determination under UNHCR's Mandate. [Electronic resource]. – p. 1-1, 1-2 [Публікація має особливу систему нумерації сторінок]. – Mode of access: <http://www.refworld.org/pdfid/42d66dd84.pdf>

67. UNHCR. Refugee Status Determination [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unhcr.org/refugee-status-determination.html>

68. UNHCRM : Статистичні дані по кількості шукачів притулку в Україні за 2008–2016. – URL: <http://unhcr.org.ua/uk/resursi/statistics> (дата звернення: 01.12.2016).

69. United Nations Guiding Principles on Internal Displacement [Electronic resource]. – Mode of access : <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>

70. United Nations Guiding Principles on Internal Displacement [Electronic resource]. – Mode of access : <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>

71. United States of America. Memorandum on the Definition of the Preliminary Draft Convention Relating to the Status of Refugees (and Stateless Persons) [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://www.unhcr.org/3ae68c164.html>

72. VeneKlasen, Lisa, and Miller, Valerie, 2002. A New Weave of Power, People, and Politics: An action guide for policy and citizen participation. P 22. World Neighbors, Oklahoma, USA.

73. Zamfir I. Refugee Status under International Law / I. Zamfir / European Parliamentary Research Service, October 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/569051/EPRS_ATA\(2015\)569051_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/569051/EPRS_ATA(2015)569051_EN.pdf).

Інформаційні ресурси

1. УВКБ: кількість беженців из Северной Африки может вырасти. – 16.02.11 // <http://www.unmultimedia.org/radio/russian/detail/79959.html>

2. За кількістю внутрішньо переміщених осіб Україна – 9-та у світі. УНН. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1701326-zakilkistyuvnutrishno-peremischenikh-osib-ukrayina-9-ta-u-sviti>.

3. Кількість зареєстрованих внутрішніх переселенців в Україні перевищила мільйон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukranews.com/news/201849.Chislo-zaregistrirovannih-vnutrennih-pereselentsev-v-Ukraine-previsilo-million.uk>.

4. Біженці та вимушені переселенці в Україні, рік 2014-й: проблеми й виклики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.khpg.org/index.php?id=1403279631.

5. Інформація стосовно плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту. URL: http://vnz.at.ua/news/informacija_stosovno_vikonannja_planu_zakhodiv_shhodo_integraciji_bizhenciv_ta_osib_jaki_potrebujut_dodatkovogo_zakhistu/2015-09-12-1083 (дата звернення: 01.12.2016).

6. Кабінет Міністрів спрощує порядок видачі дозволів, необхідних для найму іноземців і осіб без громадянства. – URL: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=246375855&cat_id=244314975 (дата звернення: 01.05.2015).

7. Більш детально про лист Мінсоцполітики у зверненні до Голови Верховної Ради України, народних депутатів, Прем'єр-міністра України та Мінсоцполітики від групи НУО, які опікуються правами ВПО [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/TD3uqV>.

8. Більше про тестовий та повноцінний режим ЄІБД див. на веб-сайті ГО «ДонбасСОС» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://donbasssos.org/baza22092016/>.

9. Дослідження Проекту «Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680697cbb>.

10. Єдина база переселенців повноцінно запрацює з жовтня [Електронний ресурс] // Укрінформ – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2080460-edina-baza-pereselenciv-povnocinno-zapracue-z-zovtna-reva.html>.

11. Єдиний реєстр внутрішньо переміщених осіб запрацював у тестовому режимі [Електронний ресурс] // Урядовий портал – Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249225479.

12. Звіт БФ «Право на захист» про проведення моніторингу змін до Закону про права ВПО [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-pro-provedennya-monitoringu-zmin-do-zakonu-pro-prava-vpo/>.

13. Звіт за результатами моніторингу поінформованості пенсіонерів-ВПО про електронні пенсійні посвідчення [Електронний ресурс] // Благодійний фонд «Право на захист» – Режим доступу до ресурсу: http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit_za_rezultatamy_monitorynhu_poinformovanosti_pensioneriv_vpo_pro_elektronni_pensiyni_posvidchennya/.

14. Звіт за результатами моніторингу функціонування та використання управліннями соціального захисту населення Єдиної інформаційної бази даних про ВПО [Електронний ресурс] // Благодійний фонд «Право на захист» – Режим доступу до ресурсу: <http://vpl.com.ua/uk/materials/zvit-za-rezultatamy-monitorynhu-funktsionuvannya-ta-vykorystannya-upravlinnyamy-sotsialnoho->

zakhystu-naselennya-yedynoyi-informatsiynoyi-bazy-danykh-pro-vpo/.

15. Колективне звернення громадських організацій та ініціатив щодо інформації про масове скасування довідок внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] // Благодійний фонд «Право на захист» – Режим доступу до ресурсу: <http://goo.gl/8pXtrs>.

16. Обліковано 1 714 388 переселенців [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України – Режим доступу до ресурсу: <http://www.msp.gov.ua/news/7863.html>.

17. Офіційний веб-сайт Державної міграційної служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dmsu.gov.ua/>.

18. Офіційний веб-сайт Міжнародного комітету Червоного Хреста [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icrc.org/>.

19. Офіційний веб-сайт міжнародної організації з міграції [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.iom.int/>

20. Офіційний веб-сайт Міжнародної організації торгівлі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>.

21. Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних націй [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://un.org>.

22. Офіційний веб-сайт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unhcr.org/>.

23. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.

24. Павлова В.О. Чи захищені права, честь та гідність біженців і осіб, які шукають притулку [Електронний ресурс] / Павлова В.О. – Режим доступу до ресурсу: ua.textreferat.com/referat-6227-1.html.

25. Центри компактного проживання в Україні [Електронний ресурс] // Global Shelter Cluster – Режим доступу до ресурсу: https://www.sheltercluster.org/sites/default/files/docs/cc_factsheet_may_2016_ukr.pdf.

26. Smuggling of migrants [Електронний ресурс] // United Nations Office on Drugs and Crime – Режим доступу до ресурсу:

https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Migrant-Smuggling/Smuggling_of_Migrants_A_Global_Review.pdf.

Міжнародно-правові норми, що стосуються прав біженців та внутрішньо переміщених осіб

1. Висновок Директорату з прав людини щодо проекту Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 10 жовтня 2014 р [Електронний ресурс] / Генеральний секретаріат, Генеральний Директорат з прав людини та верховенства права Ради Європи. – DGI (2014) 24. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680098ea6>

2. Висновок Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) №22 (XXXII) – 1981 рік: «Захист шукачів притулку у ситуаціях їх масового притоку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/ExCom_22.pdf.

3. Декларація о територіальному убежище 1967 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/territorial_asylum.shtml ; Конвенція по конкретним аспектам проблем беженцев в Африке 1969 г. (Ст. II (5) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com/url?url=http://www.unhcr.ru/doc/1969afrika.doc&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwimzNS6utbKAhVIEiwKHUIFB0gQFggUMAA&sig2=EPUML9zobwuArQASsUKD8w&usg=AFQjCNHWOMF>

4. Декларація Генеральної Асамблеї ООН про територіальний притулок від 14.12.1967 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_316.

5. Додатковий протокол до Тимчасової угоди та Конвенції про статус біженців, що прибувають з Німеччини, підписаним у Женеві відповідно 4 липня 1936 року та 10 лютого 1938 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Temp%20Agreement%201936_1.pdf.

6. Картахенская декларация о беженцах 1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www1.umn.edu/humanrts/russian/asylum/Rkartahen_decl.html

7. Керівні принципи ООН з внутрішнього переміщення, затверджені комісією ООН 1998 р. [Електронний ресурс]. Режим

доступу: http://www.pereselenci.kh.ua/wp-content/uploads/2017/07/guiding_principles_on_internal_displacement_ua.pdf.

8. Керівні принципи УВКБ ООН з питання про переміщення осіб усередині країни [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/attachments/article/1293/guiding_principles_on_internal_displacement_ua.pdf

9. Конвенція 1966 року «Про ліквідацію усіх форм расової дискримінації». Див.: Практичне керівництво з питань притулку (складено на основі семінарів, що відбулися у рамках проекту ЄС ТАСИС). Європейська Комісія, 2005.

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (міжнародний документ) : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

11. Конвенція про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення Міжнародної організації праці від 28 червня 1962 р. № 118 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_017

12. Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 року. Див.: Збірка нормативно- правових документів по захисту прав біженців. Бишкек, 2004.

13. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011

14. Конвенція про статус біженців, що прибувають з Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Convention%20Germany%201938.pdf>.

15. Протокол № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, 20 березня 1952 року, ETS 9.

16. Протокол № 12 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо заборони дискримінації, 4 листопада 2000 року, ETS 177.

17. Протокол № 4 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, 16 вересня 1963 року, CETS № 046.

18. Резолюція 1167 ГА ООН от 26 ноября 1957 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/law/>

19. РЄ, Європейська соціальна хартія (з поправками), 3 травня 1996 року, ETS 163.

20. РЄ, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, 4 листопада 1992 року, ETS 148.

21. РЄ, Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, 11 травня 2011 року, ETS 210.

22. РЄ, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, з урахуванням поправок у Протоколах № 11 і 14, 4 листопада 1950 року, ETS 5.

23. РЄ, Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми, 16 травня 2005 року, ETS 197.

24. РЄ, Рамкова конвенція про захист національних меншин, 1 лютого 1995 року, ETS 157.

25. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/charter-united-nations>.

26. Статут Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (1950) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/UNHCR%20Statute.pdf>.

27. Тимчасова угода про статус біженців, що прибувають з Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Temp%20Agreement%201936.pdf>.

28. Устав Международной организации по делам беженцев (1946 год). Извлечения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/1946%20Statute_3.pdf

29. Устав Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев от 14 декабря 1950 г. // Действующее международное право : в 3 т. / сост. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. – Т. 1. – М., 1997. – С. 278-283.

30. Рекомендація ПАРЄ 1056(1987), «Щодо національних біженців і зниклих осіб на Кіпрі», 5 травня 1987 року.

31. Рекомендація ПАРЄ № 1499(2001), «Гуманітарна ситуація біженців і внутрішньо переміщених осіб з Чечні», 25 січня 2001 року.

32. Рекомендація ПАРЄ 1588 (2003) щодо переміщення населення в Південно-східній Європі: тенденції, проблеми, рішення, 27 січня року.

33. Рекомендація ПАРЄ № 1631(2003), «Внутрішньо переміщені особи у Європі», 25 листопада 2003 року.

34. Резолюція ПАРЄ 1403 (2004), «Ситуація з правами людини в Чеченській Республіці», 7 жовтня 2004 року.

35. Рекомендація ПАРЄ № 1652(2004), «Організація освіти для біженців і внутрішньо переміщених осіб», 2 березня 2004 року.

36. Резолюція ПАРЄ 1679 (2004), «Ситуація з правами людини в Чеченській Республіці», 7 жовтня 2004 року.

37. Резолюція ПАРЄ 1371 (2004), «Зниклі особи в Білорусі», 28 квітня року.

38. Рекомендація ПАРЄ № 1652(2004), «Організація освіти для біженців і внутрішньо переміщених осіб», 2 березня 2004 року.

39. Рекомендація ПАРЄ 1657 (2004), «Зниклі особи в Білорусі», 28 квітня 2004 року.

40. Резолюція ПАРЄ № 1459(2005), «Усунення обмежень на право голосу», 24 червня 2005 року.

41. Документ ПАРЄ 10679 Звіт, «Насильницькі зникнення», 19 вересня року.

42. Резолюція ПАРЄ 1463(2005), «Насильницькі зникнення», 3 жовтня 2005 року.

43. Рекомендація ПАРЄ № 1857(2009), «Гуманітарні наслідки війни між Грузією і Росією», 29 січня 2009 року.

44. ПАРЄ, документ № 11942, звіт «Забуті люди Європи: захист прав довготерміново переміщених осіб», 8 червня 2009 року.

45. ПАРЄ, Документ 12106, звіт, «Вирішення питань власності біженців та внутрішньо переміщених осіб», 8 січня 2010 року.

46. Рекомендація ПАРЄ 1877(2009), «Забуті люди Європи: захист прав довготерміново переміщених осіб», 24 червня 2009 року.

47. Резолюція ПАРЄ № 1708(2010), «Вирішення питань, що стосуються майна біженців та внутрішньо переміщених осіб», 28 січня 2010 року.

48. Рекомендація ПАРЄ 1901(2010), «Вирішення питань власності біженців та внутрішньо переміщених осіб», 28 січня 2010 року.

49. Резолюція ПАРЄ 1868 (2012), «Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень», 9 березня 2012 року.

50. Резолюція ПАРЄ 1879(2012), «Ситуація з ВПО та репатріантами в регіоні Північного Кавказу», 26 квітня 2012 року.

51. Рекомендація ПАРЄ 1995 (2012), «Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень», 9 березня 2012 року.

52. Резолюція ПАРЄ № 1897(2012), «Демократизація виборів», 3 жовтня 2012 року.

53. Резолюція ПАРЄ 1956 (2013), «Зниклі особи під час конфліктів у Європі: довга дорога до віднайдення гуманітарних відповідей», 3 жовтня 2013 року.

54. Звіт ПАРЄ 13507, «Альтернативи неналежним за умовами центрам тимчасового розташування для ВПО та біженців», 5 травня 2014 року.

55. Резолюція ПАРЄ № 1897(2012), «Альтернативи неналежним за умовами центрам тимчасового розташування для ВПО та біженців», 18 листопада 2014 року.

56. Резолюція ПАРЄ № 2028(2015), «Гуманітарна ситуація біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні», 27 січня 2015 року.

57. Резолюція ПАРЄ № 2067 (2015) «Щодо зниклих безвісті під час конфлікту в Україні», 25 червня 2015 року.

58. ПАРЄ, Документ 13507, звіт, «Альтернативи неналежним за умовами центрам тимчасового розташування для ВПО та біженців», 5 травня 2014 року.

59. РС, Резолюція Комітету міністрів Res(2004)3, «Про рішення суду, що викривають основні систематичні проблеми», 12 травня 2004 року.

60. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи (2006)6 щодо внутрішньо переміщених осіб, 5 квітня 2006 року.

61. РС, Комітет міністрів, Пояснювальний меморандум до Рекомендації (2006)6, Додаток СМ(2006)36, 8 березня 2006 року.

62. РС, Комітет міністрів, Пояснювальний меморандум до Рекомендації Комітету міністрів (2006)6, Додаток СМ(2006)35, 5 квітня 2006 року.

63. РС, Комітет міністрів, Рекомендація СМ/Rec(2008)2, «Ефективна здатність держав для швидкого виконання рішень Європейського суду з прав людини», 6 лютого 2008 року.

Справи ЄСПЛ

1. L. C. V. проти Сполученого Королівства (L. C. V. v. the United Kingdom), № 23413/94, 9 червня 1998 року.

2. Абдулазиз, Кабалес і Балкандалі проти Сполученого Королівства (Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom), № 9214/80, 9473/81, 9474/81, 28 травня 1985 року.

3. Адалі проти Туреччини (Adali v. Turkey), № 38187/97 (ріш.), 31 січня 2002 року.

4. Азіз проти Кіпру (Aziz v. Cyprus), № 69949/01, 22 червня 2004 року.

5. Акдивар та інші проти Туреччини (Akdivar and Others v. Turkey), № 21893/93, 16 вересня 1996 року.

6. Акдивар та інші проти Туреччини (Akdivar and Others v. Turkey), № 21893/93 (справедлива сатисфакція), 1 квітня 1998 року.

7. Акімова проти Азербайджану (Akimova v. Azerbaijan), № 19853/03, 27 вересня 2007 року.

8. Александрю проти Туреччини (Alexandrou v. Turkey), № 16162/90, 20 січня 2009 року.

9. Аліхаджієва проти Росії (Alikhadzhiyeva v. Russia), № 68007/01, 5 липня 2007 року.

10. Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства (Al-Skeini and Others v. the United Kingdom) [ВП], № 55721/07, 7 липня 2011 року.

11. Андреу Папі проти Туреччини (Andreou Papi v. Turkey), № 16094/90, 22 вересня 2009 року.

12. Антраш проти Франції (Hentrich v. France), № 13616/88, 22 вересня 1994 року.

13. Асанідзе проти Грузії (Assanidze v. Georgia), № 71503/01 [ВП], 8 квітня 2004 року.

14. Аслаханова та інші проти Росії (Aslakhanova and Others v. Russia), № 2944/06, 332/08, 42509/10, 50184/07, 8300/07, 18 грудня 2012 року.

15. Ахмадова та Садулаєва проти Росії (Akhmadova and Sadulayeva v. Russia), № 40464/02, 10 травня 2007 року.

16. Базоркіна проти Росії (Bazorkina v. Russia), № 69481/01, 27 липня року.

17. Байрам та Їлдірим проти Туреччини (Bayram and Yildirim v. Turkey), № 38587/97 (ріш.), 29 січня 2002 року.

18. Байсаєва проти Росії (Baysayeva v. Russia), № 74237/01, 5 квітня 2007 року.

19. Бакан проти Туреччини (Bakan v. Turkey), № 50939/99, 12 червня року.

20. Баклі проти Сполученого Королівства (Buckley v. the United Kingdom), № 20348/92, 25 вересня 1996 року.

21. Банковіч проти Бельгії та інших (Bankovic v. Belgium and Others), № 52207/99 [ВП], 12 грудня 2001 року.

22. Бах проти Сполученого Королівства (Bah v. the United Kingdom), № 56328/07, 27 вересня 2011 року.

23. Беєлер проти Італії (Beyeler v. Italy), № 33202/96 [ВП], 5 січня 2000 року.

24. Блечіч проти Хорватії (Blecic v. Croatia), № 59532/00 [ВП], 8 березня 2006 року.

25. Блечіч проти Хорватії (Blecic v. Croatia), № 59532/00, 29 липня 2004 року.

26. Броньовський проти Польщі (Broniowski v. Poland), № 31443/96 [ВП], 22 червня 2004 року.

27. Броньовський проти Польщі (Broniowski v. Poland), № 31443/96 [дружнє врегулювання], 28 вересня 2005 року.

28. Брумареску проти Румунії (Brumarescu v. Romania), № 28342/95, 22 січня 2001 року.

29. Будіна проти Росії (Budina v. Russia), № 45603/05 (ріш.), 18 червня 2009 року.

30. Булут і Явуз проти Туреччини (Bulut and Yavuz v. Turkey), № 73065/01 (ріш.), 28 травня 2002 року.

31. Варнава та інші проти Туреччини (Varnava and Others v. Turkey), № 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 і 16073/90 [ВП], 18 вересня 2009 року.

32. Вонтас та інші проти Греції (Vontas and Others v. Greece), № 43588/06, 5 лютого 2009 року.

33. Врахіміпроти Туреччини (Vrahimi v. Turkey), № 16078/90, 22 вересня 2009 року.

34. Врунту проти Кіпру (Vrountou v. Cyprus), № 33631/06, 13 жовтня 2015 року.

35. Гавріел проти Туреччини (Gavriel v. Turkey), № 41355/98, 20 січня 2009 року.

36. Гайгузуц проти Австрії (Gaugusuz v. Austria), № 17371/90, 16 вересня 1996 року.

37. Гасус Досьер унд Фордертехнік ГмбХ проти Нідерландів (Gasmus Dossier-und Fordertechnik GmbH v. the Netherlands), № 15375/89, 23 лютого 1995 року.

38. Гіллоу проти Сполученого Королівства (Gillow v. the United Kingdom), № 9063/80, 24 листопада 1986 року.

39. Гіллоу проти Сполученого Королівства (Gillow v. the United Kingdom), № 9063/80 (справедлива сатисфакція), 14 вересня 1987 року.

40. Гладішева проти Росії (Gladysheva v. Russia), № 7097/10, 6 грудня 2011 року.

41. Грудіч проти Сербії (Grudic v. Serbia), № 31925/08, 17 квітня 2012 року.

42. Гюльмамедова проти Азербайджану (Gulmammaldova v. Azerbaijan), № 38798/07, 22 квітня 2010 року.

43. Г'якомеллі проти Італії (Giacomelli v. Italy), № 59909/00, 2 листопада 2006 року.

44. Гуїзо-Галлізай проти Італії (Guiso-Gallisay v. Italy), № 58858/00, [ВП], 22 грудня 2009 року.

45. Дачія С. Р. Л. проти Молдови (Dacia S. R. L. v. Moldova), № 3052/04, 24 лютого 2009 року.

46. Демопулос та інші проти Туреччини (Demopoulos and Others v. Turkey), № 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04 і 21819/04 (ріш.), 1 березня 2010 року.

47. Денічі та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus),

№ 2531625321/94 і 27207/95, 22 травня 2001 року.

48. Джафаров проти Азербайджану (Jafarov v. Azerbaijan), № 17276/07, 11 лютого 2010 року.

49. Джеймс та інші проти Сполученого Королівства (James and Others v. the United Kingdom), № 8793/79, 21 лютого 1986 року.

50. Дземюк проти України (Dzemyuk v. Ukraine), № 42488/02, 4 вересня 2014 року.

51. Дімейдс проти Туреччини (Demades v. Turkey), № 16219/90 (справедлива сатисфакція), 22 квітня 2008 року.

52. Дімейдс проти Туреччини (Demades v. Turkey), № 16219/90, 31 липня 2003 року.

53. Діогенус і Церіотіс проти Туреччини (Diogenous and Tseriotis v. Turkey), № 16259/90, 22 вересня 2009 року.

54. Діогенус і Церіотіс проти Туреччини (Diogenous and Tseriotis v. Turkey), № 16259/90 (справедлива сатисфакція), 26 жовтня 2010 року.

55. Доган та інші проти Туреччини (Dogan and Others v. Turkey), № 8803/02-8811/02, 8813/02, 8815/02-8819/02, 29 червня 2004 року.

56. Доган та інші проти Туреччини (Dogan and Others v. Turkey), № 8803/02-8811/02, 8813/02 і 8815/02-8819/02 (справедлива сатисфакція), 13 липня 2006 року.

57. Дубецька та інші проти України (Dubetska and others v. Ukraine), № 30499/03, 10 лютого 2011 року.

58. Евагору Хрісту проти Туреччини (Evagorou Christou v. Turkey), № 18403/91, 27 січня 2009 року.

59. Ейрі проти Ірландії (Airey v. Ireland), № 6289/73, 9 жовтня 1979 року.

60. Економому проти Туреччини (Economou v. Turkey), № 18405/91, 27 січня 2009 року.

61. Елсанова проти Росії (Elsanova v. Russia), № 57952/00 (ріш.), 15 листопада 2005 року.

62. Ергі проти Туреччини (Ergi v. Turkey), № 23818/94, 28 липня 1998 року.

63. Ерен та інші проти Туреччини (Eren and Others v. Turkey), № 42428/98 (ріш.), 4 липня 2002 року.

64. Етксєберрія та інші проти Іспанії (Etxeberria and Others v.

Spain), № 35579/03, 35613/03, 35626/03, 35634/03, 30 червня 2009 року.

65. Жданок проти Латвії (Zdanok v. Latvia), № 58278/00 [ВП], 16 березня 2006 року.

66. Заву та інші проти Туреччини (Zavou and Others v. Turkey), № 16654/90 (ріш.), 26 вересня 2002 року.

67. Зорніч проти Боснії і Герцеговини (Zornic v. Bosnia and Herzegovina), № 3681/06, 15 липня 2014 року.

68. Йорданова та інші проти Болгарії» (Yordanova and Others v. Bulgaria), № 25446/06, 24 квітня 2012 року.

69. Ілашку та інші проти Молдови та Росії (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia), № 48787/99 [ВП], 8 липня 2004 року.

70. Імакаєва проти Росії (Imakayeva v. Russia), № 7615/02, 9 листопада 2006 року.

71. Імобільяре Саффі проти Італії (Immobiliare Saffi v. Italy), № 22774/93, 28 липня 1999 року.

72. Інзе проти Австрії (Inze v. Austria), № 8695/79, 28 жовтня 1987 року.

73. Іоанну проти Туреччини (Ioannou v. Turkey), № 18364/91, 27 січня 2009 року.

74. Ісгандаров та інші проти Азербайджану (Isgandarov and Others v. Azerbaijan), № 50711/07, 50793/07, 50848/07, 50894/07, 50924/07, 8 липня 2010 року.

75. Ічер проти Туреччини (ıgyer v. Turkey), № 18888/02 (ріш.), 12 січня 2006 року.

76. Кавеллі та Кігліо проти Італії (Cavelli and Ciglio v. Italy), № 32967/96 [ВП], 17 січня 2002 року.

77. Какуллі та інші проти Туреччини (Kakoulli and Others v. Turkey), № 38595/97 (ріш.), 4 вересня 2001 року.

78. Карбонара і Вентура проти Італії (Carbonara and Ventura v. Italy), № 24638/94, 30 травня 2000 року.

79. Карефіллідес та інші проти Туреччини (Karefyllides and Others v. Turkey), № 45503/99 (ріш.), 1 грудня 2009 року.

80. Катан та інші проти Молдови та Росії (Catan and Others v. Moldova and Russia), № 43370/04, 18454/06, 8252/05 [ВП], 19 жовтня 2012 року.

81. Кая проти Туреччини (Kaaya v. Turkey), № 22729/93,

19 лютого 1998 року.

82. Келлі та інші проти Сполученого Королівства (Kelly and Others v. the United Kingdom), № 30054/96, 4 травня 2001 року.

83. Керімова та інші проти Росії (Kerimova and Others v. Russia), № 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 і 5684/05, 3 травня 2011 року.

84. Киріаку проти Туреччини (Kyriakou v. Turkey), № 18407/91, 27 січня 2009 року.

85. Кіган проти Ірландії (Keegan v. Ireland), № 16969/90, 26 травня 1994 року.

86. Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey), № 25781/94 [ВП] (справедлива сатисфакція), 12 травня 2014 року.

87. Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey), №. 25781/94 [ВП], 10 травня 2001 року.

88. Коку проти Туреччини (Koku v. Turkey), № 27305/95, 31 травня 2005 року.

89. Копецький проти Словаччини (Kopecky v. Slovakia), № 44912/98 [ВП], 28 вересня 2004 року.

90. Креуз проти Польщі (Kreuz v. Poland), № 28249/95, 19 червня 2001 року.

91. Крун та інші проти Нідерландів (Kroon and Others v. the Netherlands), № 18535/91, 27 жовтня 1994 року.

92. Ксенідес-Арестіс проти Туреччини (Xenides-Arestis v. Turkey), № 46347/99 (ріш.), 14 березня 2005 року.

93. Ксенідес-Арестіс проти Туреччини (Xenides-Arestis v. Turkey), № 46347/99 (суть справи), 22 грудня 2005 року.

94. Ксенідес-Арестіс проти Туреччини (Xenides-Arestis v. Turkey), № 46347/99 (справедлива сатисфакція), 7 грудня 2006 року.

95. Куа Пуаррез проти Франції (Koua Poirrez v. France), № 40892/98, 30 вересня 2003 року.

96. Куріч проти Словенії (Kuric v. Slovenia), № 26828/06, 26 червня 2012 року.

97. Лабіта проти Італії (Labita v. Italy), № 26772/95, 6 квітня 2000 року.

98. Ларіюшина проти Росії (Larioshina v. Russia), № 56869/00 (ріш.) 23 квітня 2002 року.

99. Ласковська проти Польщі (Laskowska v. Poland),

№ 77765/01, 13 березня 2007 року.

100. Літгоу та інші проти Сполученого Королівства (Lithgow and Others v. the United Kingdom), № 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 і 9405/81, 8 липня 1986 року.

101. Лоїзиду проти Туреччини (Loizidou v. Turkey), № 15318/89 (попередні заперечення), 23 березня 1995 року.

102. Лоїзиду проти Туреччини (Loizidou v. Turkey), № 15318/89 (справедлива сатисфакція), 28 липня 1998 року.

103. Лоїзиду проти Туреччини (Loizidou v. Turkey), № 15318/89 (суть справи), 18 грудня 1996 року.

104. Луїзу та інші проти Туреччини (Loizou and Others v. Turkey), № 16682/90, 22 вересня 2009 року.

105. М. С. С. проти Бельгії та Греції (M. S. S v. Belgium and Greece), № 30696/09 [ВП], 21 січня 2011 року.

106. МакКаан та інші проти Сполученого Королівства (McCaan and Others v. the United Kingdom), № 18984/91, 27 вересня 1995 року.

107. МакКей-Копецка проти Польщі (McKay-Kopcecka v. Poland), № 45320/99 (ріш.), 19 вересня 2006 року.

108. Маркс проти Бельгії (Marckx v. Belgium), № 6833/74, 13 червня 1979 року.

109. Матос е Сільва, ЛДА та інші проти Португалії (Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal), № 15777/89, 16 вересня 1996 року.

110. Матьє-Моан і Клерфайт проти Бельгії (Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium), № 9267/81, 2 березня 1987 року.

111. Мелоні проти Сполученого Королівства (Malone v. the United Kingdom), № 8691/79, 2 серпня 1984 року.

112. Ментеш та інші проти Туреччини (Menteş and Others v. Turkey), № 23186/94, 28 листопада 1997 року.

113. Мехмет і Суна Їгіт проти Туреччини (Mehmet and Suna Yigit v. Turkey), № 53658/99, 17 липня 2007 року.

114. Мехмет Шентюрк і Бекір Шентюрк проти Туреччини (Mehmet Senturkand BekirSenturk v. Turkey), № 13423/09, 9 квітня 2013 року.

115. Мікаель проти Туреччини (Michael v. Turkey), № 18361/91, 27 січня 2009 року.

116. Морено Гомез проти Іспанії (Moreno Gomez v. Spain), № 4143/02, 16 листопада 2004 року.

117. Ненчева та інші проти Болгарії (Nencheva and Others v. Bulgaria), № 48609/06, 18 червня 2013 року.

118. Ніколапроти Туреччини (Nicola v. Turkey), № 18404/91, 27 січня 2009 року.

119. Ніколаїдес проти Туреччини (Nicolaidis v. Turkey), № 18406/91, 27 січня 2009 року.

120. Олександр Волков проти України (Oleksandr Volkov v. Ukraine), № 21722/11, 9 січня 2013 року.

121. Олімбіупроти Туреччини (Olymbiou v. Turkey), № 16091/90, 27 жовтня 2009 року.

122. Онеріїлдіз проти Туреччини (Oneryildiz v. Turkey), № 48939/99, 30 листопада 2004 року.

123. Орфанідес проти Туреччини (Orphanides v. Turkey), № 36705/97 (справедлива сатисфакція), 22 червня 2010 року.

124. Орфанідес проти Туреччини (Orphanides v. Turkey), № 36705/97, 20 січня 2009 року.

125. Османоглу проти Туреччини (Osmanoglu v. Turkey), № 48804/99, 24 січня 2008 року.

126. Паліч проти Боснії і Герцеговини (Palic v. Bosnia and Herzegovina), № 4704/04, 15 лютого 2011 року.

127. Папаїанні та інші проти Туреччини (Papayianni and Others v. Turkey), № 479/07, 4607/10 і 10715/10 (ріш.), 6 липня 2010 року.

128. Папаміхалопулос проти Греції (Paramichalopoulos v. Greece), № 14556/89, 31 жовтня 1995 року.

129. Пірсак проти Бельгії (Piersack v. Belgium), № 8692/79, 26 жовтня 1984 року.

130. Пічкур проти України (Pichkur v. Ukraine), № 10441/06, 7 листопада 2013 року.

131. Подколзіна проти Латвії (Podkolzina v. Latvia), № 46726/99, 9 квітня 2002 року.

132. Прессос Компанія Навьера А. О. та інші проти Бельгії (Pressos Compania Naviera S. A. and Others v. Belgium), № 17849/91, 20 листопада 1995 року.

133. Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини (Prince Hans- Adam II of Liechtenstein v. Germany), № 42527/98 [ВП], 12 липня 2001 року.

134. Прокоповіч проти Росії (Prokorovich v. Russia),

№ 58255/00, 18 листопада 2004 року.

135. Радановіч проти Хорватії (Radanovic v. Croatia), № 9056/02, 20 грудня 2006 року.

136. Райку проти Румунії (Raicu v. Romania), № 28104/03, 19 жовтня 2006 року.

137. Саверіадес проти Туреччини (Saveriades v. Turkey), № 16160/90, 22 вересня 2009 року.

138. Сагінадзе та інші проти Грузії (Saghinadze and Others v. Georgia), № 18768/05, 27 травня 2010 року.

139. Салдуз проти Туреччини (Salduzv. Turkey), № 36391/02, 27 листопада 2008 року.

140. Салман проти Туреччини (Salman v. Turkey), № 21986/93 [ВП], 27 червня 2000 року.

141. Саргсян проти Азербайджану (Sargsyan v. Azerbaijan), № 40167/06 [ВП], 16 червня 2015 року.

142. Святі монастирі проти Греції (The Holy Monasteries v. Greece), № 13092/87 і 13984/88, 9 грудня 1994 року.

143. Седжовіч проти Італії (Sedjovic v. Italy), № 56581/00, 1 березня 2006 року.

144. Сейдич і Фінчі проти Боснії і Герцеговини (Sejdic and Finci v. Bosnia Herzegovina), № 27996/06 і 34836/06 [ВП], 22 грудня 2009 року.

145. Сельчук і Аскер проти Туреччини (Selguk and Asker v. Turkey), № 23184/94 і 23185/94, 24 квітня 1998 року.

146. Сільвер та інші проти Сполученого Королівства (Silver and Others v. the United Kingdom), № 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75, 7136/75, 25 березня 1983 року.

147. Скоццарі і Джуунта проти Італії (Scozzari and Giunta v. Italy), № 39221/98 і 41963/98 [ВП], 13 липня 2000 року.

148. Соломонідес проти Туреччини (Solomonides v. Turkey), № 16161/90, 20 січня 2009 року.

149. Солтанов та інші проти Азербайджану (Soltanov and Others v. Azerbaijan), № 41177/08, 41224/08, 41226/08, 41245/08, 41393/08, 41408/08, 41424/08, 41688/08, 41690/08 і 43635/08, 13 січня 2011 року.

150. Сорінг проти Сполученого Королівства (Soering v. the United Kingdom), № 14038/88, 7 липня 1989 року.

151. Софія Андреу проти Туреччини (Sophia Andreou v. Turkey), № 18360/91, 27 січня 2009 року.

152. Спорронг і Лоннрот проти Швеції (Sporrong and Lonroth v. Sweden), № 7151/75 і 7152/75, 23 вересня 1982 року.

153. Станков проти Болгарії (Stankov v. Bulgaria), № 68490/01, 12 липня 2007 року.

154. Стек та інші проти Сполученого Королівства (Stec and Others v. the United Kingdom), № 65731/01, 65900/01 [ВП], 6 липня 2005 року.

155. Стран Грік Рефайнеріз та Стратіс Андреадіс проти Греції (Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece), № 13427/87, 9 грудня 1994 року.

156. Тайпер проти Сполученого Королівства (Tyger v. the United Kingdom), № 5856/72, 25 квітня 1978 року.

157. Танасе проти Молдови (Tanase v. Moldova), № 7/08 [ВП], 27 квітня 2010 року.

158. Танрікулу проти Туреччини (Tanrikulu v. Turkey), № 23763/94 [ВП], 8 липня 1999 року.

159. Татішвілі проти Росії (Tatishvili v. Russia), № 1509/02, 22 лютого 2007 року.

160. Тімішев проти Росії (Timishev v. Russia), № 55762/00 і 55974/00, 13 грудня 2005 року.

161. Тлімменос проти Греції (Thlimmenos v. Greece), № 34369/97, 6 квітня 2000 року.

162. Тогчу проти Туреччини (Togcu v. Turkey), № 27601/95, 31 травня 2005 року.

163. Учак і Каргілі та інші проти Туреччини (Uguk and Kargili and Others v. Turkey), № 75527/01 і 11837/02 (ріш.), 28 березня 2006 року.

164. Фієрос та інші проти Туреччини (Fieros and Others v. Turkey), № 53432/99 і 54086/00 і 57899/00 і 58378/00 і 63518/00 і 66141/01 і 77752/01 і 10192/02 і 25057/02 і 35846/02 (ріш.), 5 жовтня 2010 року.

165. Хаджіпрокопіу та інші проти Туреччини (Hadjirosorioti and Others v. Turkey), № 37395/97, 22 вересня 2009 року.

166. Хаджітомас та інші проти Туреччини (Hadjithomas and Others v. Turkey), № 39970/98, 22 вересня 2009 року.

167. Хамідов проти Росії (Khamidov v. Russia), № 72118/01, 15 листопада 2007 року.

168. Хаміла Ісаєва проти Росії (Khamila Isayeva v. Russia), № 6846/02, 15 листопада 2007 року.

169. Хапешіс і Хапеші-Міхаеліду проти Туреччини (Hapeshis and Hapeshi- Michaelidou v. Turkey), № 35214/97, 22 вересня 2009 року.

170. Хасан і Чауш проти Болгарії (Hasan and Chaush v. Bulgaria), № 30985/96 [ВП], 26 жовтня 2000 року.

171. Хендісайд проти Сполученого Королівства (Handyside v. the United Kingdom), № 5493/72, 7 грудня 1976 року.

172. Чараламбус та інші проти Туреччини (Charalambous and Others v Turkey), № 46744/07 (ріш.), 1 червня 2010 року.

173. Челікбілек проти Туреччини (Çelikbilek v. Turkey), № 27693/95, 31 травня 2005 року.

174. Чепмен проти Сполученого Королівства (Chapman v. the United Kingdom), № 27238/95 [ВП], 18 січня 2001 року.

175. Чірагов та інші проти Вірменії (Chiragov and Others v. Armenia), № 13216/05 [ВП], 16 червня 2015 року.

176. Шассанью та інші проти Франції (Chassagnou and Others v. France), № 25088/94, 28331/95 і 28443/95, 29 квітня 1999 року.

177. Шекеровіч і Пашаліч проти Боснії і Герцеговини (Sekerovic and Pasalic v. Bosnia and Herzegovina), № 5920/04 і 67396/09, 15 вересня 2011 року.

178. Шіліх проти Словенії (Silih v. Slovenia), № 71463/01 [ВП], 9 квітня 2009 року.

179. Юдженія Мішелідоу Девелопментс Лтд та Міхаель Тимвіос проти Туреччини (Eugenia Michaelidou Developments Ltd and Michael Tymvios v. Turkey), № 16163/90, 31 липня 2003 року.

180. Ятрідіс проти Греції (Iatridis v. Greece), № 31107/96, 25 березня 1999 року.

181. Яша проти Туреччини (Yaşa v. Turkey), № 22495/93, 2 вересня 1998 року.

Справи Європейської комісії з прав людини

182. Віггінс проти Сполученого Королівства (Wiggins v. the United Kingdom), № 7456/76 [ЄКомПЛ, ріш.], 8 лютого 1978 року.

183. Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey), № 6780/74 і 6950/75 [ЄКомПЛ, ріш.], 26 травня 1975 року.

184. Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey), № 8007/77 [ЄКомПЛ, ріш.], 10 липня 1978 року.

185. Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey), № 25781/94 [ЄКомПЛ, ріш.], 4 червня 1999 року.

186. Неміц проти Німеччини (Niemitz v. Germany), № 13710/88 [ЄКомПЛ, ріш.], 29 травня 1991 року.

187. Хатун і 180 інших проти Сполученого Королівства (Khatun and 180 Others v. the United Kingdom), № 38387/97 [ЄКомПЛ, ріш.], 1 липня 1998 року.

188. S проти Сполученого Королівства (S v. the United Kingdom), № 16757/90 [ЄКомПЛ, ріш.], 21 жовтня 1992 року.

Кухтик, Станіслав Володимирович.

К88 Імміграція та адвокація прав біженців і внутрішньо переміщених осіб : навчальний посібник / С. В. Кухтик, Ю. В. Деркаченко. – Харків, 2018. – 396 с.

ISBN 978-966-1681-31-5

Розглянуто передумови виникнення адвокації, імміграції, їх теоретичні джерела та практичні засади. Висвітлено основні положення правових систем щодо юридичної діяльності, пов'язаної з правами біженців та внутрішньо переміщених осіб. Проаналізовано норми національного та міжнародного права, їх взаємодію у вирішенні проблем біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Призначено для студентів спеціальності 081 «Право», а також для всіх, хто цікавиться питаннями імміграції та адвокації прав біженців та внутрішньо переміщених осіб.

УДК 314.745.22 (477)

Навчальне видання

КУХТИК Станіслав Володимирович
ДЕРКАЧЕНКО Юлія Вікторівна

ІММІГРАЦІЯ ТА АДВОКАЦІЯ ПРАВ БІЖЕНЦІВ І ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Навчальний посібник

Випускаючий редактор:
ФОП Голембовська О. О.
Свідотцтво про державну реєстрацію
фізичної особи-підприємця №058079 від 14.10.2002.
03049, Київ, Повітрофлотський пр-кт, б. 3, к. 32.

В авторській редакції
Комп'ютерне верстання І. С. Кордюк
Обкладинка

Підписано до друку 12.09.2018 р. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Суг.
Ум. друк. арк. 23,01. Обл.-вид. арк. 18,15.
Зам. № 196. Наклад 200 пр. Ціна договірна.